

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

AVRUPA BİRLİĞİ 15 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE İÇİN
EMEĞİN GELİR PAYININ İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Orkun ÇELİK

İktisat Anabilim Dalı

İZMİR-2018

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

AVRUPA BİRLİĞİ 15 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE İÇİN
EMEĞİN GELİR PAYININ İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Orkun ÇELİK

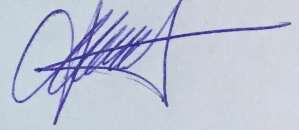
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin Karadağ

İktisat Anabilim Dalı
İktisat Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "AVRUPA BİRLİĞİ 15 ÜLKELERİ VE TÜRKİYE İÇİN EMEĞİN GELİR PAYININ İNCELENMESİ" adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurla doğrularım.

Orkun ÇELİK

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Orkun ÇELİK

Numarası : 92130003350

Anabilim Dalı : İKTİSAT DOKTORA

Tez Başlığı (Türkçe) : Emegın GSYİH İçindeki Payının Temel Belirleyicileri: Avrupa Birliği Ülkeleri İçin Mekansal Ekonometrik Analiz

Tez Başlığı (İngilizce) : The Main Determinants of Labour Income Share in GDP: Spatial Econometrics

Analysis for the European Union Countries

Tez Savunma Tarihi : 28.12.2018

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık: Avrupa Birliği 15 Ülkeleri ve Türkiye için Emegın Geir Payının İncelenmesi
(Investigation of Labour Income Share for European Union 15 Countries and Turkey)

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Metin KARADAĞ

Karar : Başarılı * Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. A. Özlem ÖNDER

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Sibel SELİM

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Osman AYDOĞUŞ

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Volkan ALPTEKİN

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

Bu eseri, hayatımın her anında yanımda olup, sevgisini ve emeğini bir an olsun üz-
rimde eksik etmeyen annem *Yasemin DURAN*'a ithaf ediyorum.

ÖZET

Dünya genelinde emeğin gelir payı 1980 yılından beri bir azalma eğilimi içerisinde ve bu azalışın nedenleri üzerinde ise hala bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu azalışın nedenleri üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat, bildiğimiz kadarıyla, yapılan çalışmalarda Avrupa Birliği gibi entegrasyonun yüksek olduğu ülkeler için mekânsal etkileşimlerin göz ardı edildiği görülmektedir. Ayrıca, Türkiye için de makro dinamiklerin emek gelir payı üzerinde etkisinin incelenmediği görülmüştür. Bu çalışmanın temel amacı da, AB-15 ülkelerinde ülke ve bölge düzeyinde mekânsal etkileşimin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemek ve Türkiye'nin emek gelir payının makro dinamikleri araştırmaktır. Çalışma sonucunda edilen bulgulara göre, emeğin gelir payı AB-15 ülkeleri ve Türkiye'de zaman içerisinde azalma eğilimindedir. AB-15 ülkelerinde küreselleşme ve entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Ayrıca, AB-15 ülkelerinde mekânsal etkileşimin emeğin gelir payı üzerindeki etkisi negatif olup, Tek Piyasa Programı ile bu negatif etkide artış gözlenmiştir. Ayrıca, toplam faktör verimliliği, sermaye çıktı oranı ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki etkisi de negatiftir. Bununla birlikte, AB-15 ülkelerinde bölgesel düzeyde, tarım ve sanayi sektör paylarının emek gelir payı üzerindeki etkisi negatifken, hizmet sektörünün payının etkisi pozitifdir. Sanayi ve hizmet sektöründe ülkeler arası etkileşim negatifken, tarım sektöründe pozitifdir. Ayrıca Türkiye'de ekonomik büyümenin ve enflasyonun emek gelir payı üzerindeki etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Emeğin Gelir Payı, Gelir Dağılımı, Mekânsal Etki, Avrupa Birliği, Entegrasyon, Küreselleşme.

Jel Kodları: D3, D33, F15, F16, F66, J3, N34, N94.

ABSTRACT

Labor income share (LIS) has been in a downward trend in worldwide since 1980's and there is still no consensus on the reasons of this decline. There have been many studies on the causes of this decline. However, to our best knowledge, these studies have ignored spatial interactions for the countries with high integration. Also, the effects of macro dynamics on LIS were not taken into consideration for Turkey. Thus, the main aim of this study is to examine the impact of spatial interactions on LIS for the EU-15 countries at the regional level and investigate the macro-dynamics of LIS for Turkey. The results of the study show that LIS has decreased over time in EU-15 countries and Turkey. The effect of globalization and integration process on LIS is negative for EU-15 countries. Also, the spatial effect on LIS is negative for EU-15 countries and this negative effect has increased by the Single Market Program. The effect of total factor productivity, capital-output ratio and trade openness on LIS are negative in the EU-15 countries, Moreover, the effect of agricultural and industrial sector share on LIS is negative at the regional level in EU countries, while the effect of the service sector share is positive. In spite of the fact that the interaction between countries is negative in industry and service sector, it is positive in agricultural sector. The findings of the study for Turkey also show that the effect of economic growth and inflation on LIS is negative.

Key Words: Labor Income Share, Distribution of Income, Spatial Effect, European Union, Integration, Globalization.

Jel Codes: D3, D33, F15, F16, F66, J3, N34, N94.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
1 GİRİŞ	1
2 EMEĞİN GELİR PAYI İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE VE HESAPLANMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	9
2.1 Giriş	9
2.2 Emeğin Gelir Payı Kavramı	10
2.3 İktisat Teorileri Çerçevesinde Emeğin Gelir Payının Önemi	11
2.3.1 Klasik İktisadi Görüş	12
2.3.2 Marksist İktisadi Görüş	14
2.3.3 Neoklasik İktisadi Görüş	15
2.3.4 Keynesyen İktisadi Görüş	17
2.3.5 Kalecki İktisadi Görüş	19
2.4 Literatür	21
2.5 Emeğin Gelir Payının Hesaplanmasına Yönelik Yaklaşımlar	23
2.6 Veri Seti	28
2.7 Ampirik Bulgular ve Analiz	31
2.8 Sonuç	40
3 AB-15 ÜLKELERİNDE ENTEGRASYON SÜRECİNİN, EMEĞİN GELİR PAYI ÜZERİNDEKİ MEKÂNSAL ETKİSİ	42
3.1 Giriş	42

3.2	AB Oluşum Süreci ve Ekonomik Entegrasyonun, Emegın Gelir Payı Üzerindeki Etkisi	44
3.3	AB-15 Ülkelerinde Emegın Gelir Payının Zaman İçerisindeki Seyri	48
3.4	Teori	52
3.5	Literatür	57
3.6	Veri Seti ve Model	62
3.7	Yöntem	66
3.8	Ampirik Bulgular ve Analiz	75
3.9	Sonuç	90
4	AB-15 ÜLKELERİNDEKİ SEKTÖREL PAYLARIN, BÖLGESEL EMEK GELİR PAYI ÜZERİNE MEKÂNSAL ETKİSİ	92
4.1	Giriş	92
4.2	Sektör Payları ve Bölgesel Emek Gelir Payı İlişkisi	93
4.3	Literatür	99
4.4	Veri Seti ve Model	104
4.5	Ampirik Bulgular ve Analiz	106
4.6	Sonuç	115
5	TÜRKİYE İÇİN EMEĞİN GELİR PAYININ İNCELENMESİ	117
5.1	Giriş	117
5.2	Teori	119
5.3	Literatür	121
5.4	Türkiye'nin Emek Gelir Payının Yapısı	124
5.5	Veri Seti ve Model	126
5.6	Ampirik Bulgular ve Analiz	129
5.7	Sonuç	133
6	SONUÇ	135
	KAYNAKÇA	140

TEŞEKKÜR

162

ÖZGEÇMİŞ

163

ŞEKİL LİSTESİ

1	Üretim Faktörleri ve Tarım Sektöründeki Gelir Dağılımı	13
2	Neoklasik Gelir Dağılımı Modelinde Ücret ve Kâr Dağılımının Gösterimi	16
3	Serbest Meslek Çalışanlarının Toplam İstihdam İçerisindeki Payı (%) . .	25
4	Hesaplanan Emek Gelir Payı Verilerinin Zaman İçerisindeki Dağılımı (AB-15)	31
5	Türkiye'nin Hesaplanan Emek Gelir Paylarının Zaman İçerisindeki Da- ğılımı	36
6	Türkiye'nin Veri Tabanlarındaki Emek Gelir Paylarının Zaman İçerisin- deki Dağılımı	37
7	AB-15 ve Türkiye'nin Emek Gelir Paylarının Karşılaştırılması (1960-2019)	39
8	AB-15 Ülkelerinde Ekonomik Entegrasyon ve Emeğin Gelir Payının De- ğişim Oranı (%) (1999-2012)	48
9	AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payı Dağılımı (1960-2017)	49
10	AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Paylarının Mekânsal Dağılımı (%) (1960- 2017)	52
11	Emeğin Gelir Payı ve Sermaye-Çıktı Oranı	55
12	AB-15 Ülkelerinin GSYİH İçerisindeki Sektör Payları Ortalaması (%) . . .	94
13	AB-14 Ülkelerinin Düzey 2 Emek Gelir ve Sektör Payları İlişkisi (2008- 2015)	95
14	AB-14 Ülkelerinde Bölgesel Emek Gelir Payı Dağılımı (2008-2015) . . .	95
15	AB-14 Ülkelerinin Bölgesel Sektör Payları Dağılımı (2008-2015)	97
16	Türkiye'nin Emek Gelir Payı (1970-2017)	124
17	Türkiye Emek Gelir Payının Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması	125
18	Türkiye'de Emek Verimliliği ve Emek Gelir Payı İlişkisi (1991-2017) . .	126
19	Türkiye'deki Emek Gelir Payının, Makro Ekonomik Değişkenlerle Gös- terimi (2007Ç2-2017Ç4)	128
E1	Tarım Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	174
E2	Sanayi Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	174

E3	İnşaat Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	175
E4	Toptan ve Perakende Satış Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	175
E5	Bilgi ve İletişim Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	176
E6	Finans Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	176
E7	Gayrimenkul Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri . .	177
E8	Profesyonel Hizmetlerde, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri . .	177
E9	Kamu Hizmetlerinde, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	178
E10	Diğer Hizmetlerde, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri	178

TABLO LİSTESİ

1	AB-15 Ülkelerine Ait Hesaplanan ve Veri Tabanlarından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri	29
2	AB-15 Ülkelerine Ait Emek Gelir Payı Verilerinin Korelasyon Matrisi	29
3	Türkiye'ye Ait Hesaplanan ve AMECO Veri Tabanından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri	30
4	Türkiye'ye Ait Emek Gelir Payı Verilerinin Korelasyon Matrisi	30
5	AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1970-2015)	33
6	AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1980 Yılı Sonrası)	33
7	AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1993 Yılı Sonrası)	35
8	Türkiye'nin AMECO ve OECD Veri Tabanından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri	38
9	Türkiye'nin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi	39
10	AB-15 Ülkelerinde Emek Gelir Payının Ortalama Değeri ve Değişim Oranı (%)	50
11	Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	63
12	Mekânsal Ağırlık Matrislerinin Tanımlayıcı İstatistikleri	64
13	AB-14 Ülkelerinin 1960-1992 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları	77
14	SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1960-1992)	80
15	AB-14 Ülkelerinin 1993-2017 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları	83
16	SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1993-2017)	85
17	AB-14 Ülkelerinin 1960-2017 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları	87

18	SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1960-2017)	89
19	Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	104
20	Mekânsal Ağırlık Matrislerinin Tanımlayıcı İstatistikleri	105
21	Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Tarım Sektörü Modeli)	107
22	SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Tarım Sektörü Modeli)	109
23	Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Sanayi Sektörü Modeli)	110
24	SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Sanayi Sektörü Modeli)	111
25	Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Hizmet Sektörü Modeli)	113
26	SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Hizmet Sektörü Modeli)	114
27	Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	127
28	Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları	129
29	Türkiye'deki Emek Gelir Payının, Makro Belirleyicilerine İlişkin Tahmin Sonuçları	131
E1	AB-15 ve Türkiye'nin Emek Gelir Payının Hesaplanmasında Kullanılan Verilerin Erişilebilme Tarihleri	167
E2	Hesaplanan LIS_1 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	168
E3	Hesaplanan LIS_2 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	169
E4	Hesaplanan LIS_3 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	170
E5	Hesaplanan LIS_4 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	171
E6	Hesaplanan LIS_5 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	172
E7	Hesaplanan LIS_6 Verileri (AB-15 ve Türkiye)	172
E8	AB-15 Ülkelerinin Düzey-2 Bölge Adları	173

KISALTMALAR

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AB: Avrupa Birliği

AET: Avrupa Ekonomi Topluluğu

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AMECO: Annual Macro Economics Database

AT: Avusturya

BE: Belçika

DE: Almanya

DK: Danimarka

EL: Yunanistan

ES: İspanya

FI: Finlandiya

FR: Fransa

IE: İrlanda

ILO: International Labour Organization

IT: İtalya

LU: Lüksemburg

NL: Hollanda

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

PT: Portekiz

PWT: Penn World Table

SE: İsveç

TR: Türkiye

UK: Birleşik Krallık

WDI: World Development Indicators

1 GİRİŞ

Gelir dağılımı sorunu, iktisat literatüründe uzun bir süreden beri tartışılmaktadır (Ricardo, 1817; Marx, 1894; Kaldor, 1955; Kalecki, 1965; Acemoğlu ve Ventura, 2002; Atkinson, 2009; Piketty, 2014; Milanovic, 2016). Yapılan tartışmalarda genel olarak, gelir dağılımının nasıl olması gerektiği ve hangi dinamiklerin önem arz ettiği üzerine yoğunlaşmıştır.

Küreselleşme politikalarının dünya geneline sirayet etmesiyle sermaye kesimi lehine sonuçların ortaya çıktığı ve sonuçta bu durumun emeğin aleyhine gelişmelere yol açtığı görülmektedir (Harrison, 2005; Guscina, 2006). En temel üretim faktörlerinden biri olan emek faktörünün gelirden elde ettiği payın sermaye ile karşılaştırıldığında giderek azalması, geçmişten günümüze iktisatçıların bu alana olan ilgisini de arttırmıştır. Örneğin klasik iktisadi görüşün öncülerinden biri olan Ricardo (1817) emek ve sermaye sahiplerinin nispi gelir paylarını neyin belirlediği sorusunu, “*politik iktisatın temel sorusu*” olarak nitelmiştir. Bu sorun daha sonra Neoklasik ve Marksist gelir dağılımı teorilerinde de tartışılmaktadır (Krueger, 1999). Marksist görüş Klasik iktisadi anlayıştan farklı olarak, “*Bazı insanlar neden çalışmadan, fazlasıyla zengin olmaktadır?*” sorusunu yöneltmekte ve sınıf toplumu olarak doğrudan kapitalizmi yargılamaktadır (Herr, 2018: 20). Neoklasik gelir dağılımı teorileri ise, kaynak tahsisini ve faktör fiyatlarını, gelir dağılımının temel konusu olarak görmektedir. Her bir üretim faktörüne, marjinal ürünü kadar ödeme yapıldığını ve faktör fiyatlarının, tam rekabetçi bir piyasada faktör arz ve talebinin etkileşimi sonucu belirlendiğini varsaymaktadır (Razgüne ve Lazutka, 2015). Gelir dağılımına olan ilgi, Kaldor’un “*stylized fact*” durumunun geçerli olabilmesi için emek ve sermaye gelir paylarının sabit olduğunu izah etmesiyle birlikte azalmaktadır (Parham, 2013; Conway vd, 2015). Yakın zamana kadar, Kaldor’un bu görüşü genel bir kabul görmüştür (Glyn, 2006), Daha sonra bu varsayım Keynes tarafından “*bir mucize*”, Solow tarafından ise “*serap*” olarak nitelendirilmiştir (Krueger, 1999; Michell, 2014).

Faktör paylarının sabit olmadığı görüşü özellikle, 1980 sonrasında emek gelir payının azalmasıyla birlikte önem kazanmıştır. Avrupa Komisyonu (2007) raporuna göre, klasiklerden günümüze kadar ki süreçte, emeğin gelir payındaki gelişmelerin bu denli dik-

kate alınmasının birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Bunların ilki, emeğin gelir payının, emek ve sermaye arasında ulusal gelir dağılımının boyutunu gösteren önemli bir gösterge olmasıdır. İkincisi, emek gelir payındaki değişiklikler, ekonomik etkinlik ile de ilişkili olmasıdır. Örneğin, emek gelir payının trend düzeyinin üzerinde olması durumunda, reel ücret ve verimlilik arasındaki denge noktasına, istihdam ve ücret aşağı yönlü bir baskı uygulayacaktır. Son olarak, emeğin gelir payının dinamiklerinin, vergi matrahı yapısı ve toplam talebin farklı unsurlarıyla makroekonomik istikrarı etkilemesidir. Emek ve sermaye gelirlerine farklı vergi oranlarının uygulanması durumunda, faktör gelirlerindeki bir değişiklik mali gelirleri etkilemekte olup, bu durum bir ülkenin mali finans dengesi için önemli bir etkiye neden olabilmektedir. Atkinson (2009)'a göre ise, literatürde faktör payları üzerine çok sayıda çalışma olmasının üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, makroekonomik düzeydeki ulusal gelir ile hanehalkı geliri arasında bir bağ olduğuna dikkat çekebilmek, ikincisi ise kişisel gelir dağılımı adaletsizliğini anlamaya yardımcı olmak ve üçüncü olarak da, gelirin farklı kaynaklarının adaleti ile sosyal adalet kaygısını incelemektir. Ayrıca, en önemli iktisadi ajanlardan biri olan çalışan sınıfın, gelir dağılımında hak ettiği ücreti alması, ekonomik ve mali olarak toplumsal refahın artırılmasına da önemli bir katkı sağlamaktadır (Cowell, 2007; Prados de la Escosura, 2017).

Faktör paylarının ekonomik ve toplumsal olarak bu denli bir öneme sahip olması ve özellikle 1980'li yıllardan sonra faktör paylarındaki değişimin sermaye lehine sonuçlanması bu alana olan ilgiyi daha da arttırmıştır. Emek gelir payının 1980 sonrasında dünya genelinde azalma eğiliminde olduğu bilinmesine rağmen, nedenleri üzerinde hala kesin bir fikir birliği sağlanamamıştır.

Yapılan çalışmalarda emek gelir payının birçok faktörden etkilendiği ve bu etkileşimin ülke ve hatta bölgesel düzeyde farklılıklar arz ettiği görülmüştür. Dünya genelindeki bir çok ülkeyi dikkate alan çalışmalardan Diwan (1999) finansal krizlerin, emek gelir payını negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bentolila ve Saint-Paul (2003)'nin OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında sermaye-çıkıtı oranı, toplam faktör verimliliği, istihdam değişiminin ve emek anlaşmazlıklarının emek gelir payını olumsuz etkilediği görülmüştür. Harrison (2005) ise küreselleşmenin emek gelir payını negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Jayadev (2007) emek gelir payındaki azalışın nedeni olarak, sermaye hesabı

genişlemesini göstermiştir. Avrupa Komisyonu (2007)'nin on üç AB ülkesi için yaptığı çalışmada, orta ve yüksek nitelikli çalışanların etkisi düşük nitelikli çalışanların etkisini domine etmekte olup denge durumunda toplam emek gelir payı değişiminin sıfırdan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arpaia vd. (2009) dokuz AB ülkesi için emek gelir payının azalış nedenleri olarak, sermaye yoğun teknolojik süreçle birlikte derinleşen sermaye ve nitelik türlerine göre emek ikamesi olduğunu göstermiştir. Kristal (2010) OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında verimliliğin, işsizliğin, doğrudan yabancı yatırımların, güney bölgesi ithalatının ve göçün emek gelir payını olumsuz etkilediği, buna karşın sendika üye sayısı, sol kabine ve grevin pozitif bir etki yarattığı görülmüştür. Hogrefe ve Kappler (2013)'e göre sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Karabarbounis ve Neiman (2014) ise dünya genelinde yatırım malları fiyatlarındaki azalışın emek gelir payını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Sala ve Trivin (2014) diğer çalışmalardan farklı olarak sermaye-çıktı oranı ve küreselleşmenin emek gelir payını pozitif etkilediği, toplam faktör verimliliğinin ise negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Stockhammer (2015) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için finansallaşmanın ve üretim sürecindeki küreselleşmenin emek gelir payını negatif etkilediği, teknolojinin ise pozitif bir etki yarattığı sonucunu elde etmiştir. Dao vd. (2017)'e göre emek gelir payı azalışının nedenleri teknoloji, finansal entegrasyon, yatırım fiyatları ve küresel değer zinciridir.

Bu çalışmalar, genel olarak alana katkı yapan çalışmalardır. Bununla birlikte, bildiğimiz kadarıyla, ilgili literatürde AB gibi ekonomik entegrasyonun yüksek olduğu ülkelerde emek gelir payının incelenmesinde mekânsal etkileşimi dikkate alan kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Slander ve Ogorevc (2010) AB ülkeleri için Düzey 2 kapsamında işgücü maliyeti yakınsamasını incelemiştir. Burada, AB ülkeleri arasında ücretsiz bir yakınsama olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Qiyun (2013) ise Çin için yapmış olduğu çalışmada, bölgeler arasında emeğin gelir payında mekânsal bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Ayrıca dışa açıklığın emek gelir payı üzerinde pozitif, teknolojik ilerlemenin ise negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Chi ve Qian (2013) Çin üzerine yaptıkları çalışmada, sektör ve mülkiyet yapısının, emek gelir payını etkileyen en önemli iki faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Emek gelir payının genel olarak düşük olduğu ve Doğu böl-

gelerine göre, Batı bölgelerinde daha yüksek olduğu görülmüştür. Batı bölgelerinde daha yüksek olmasının nedeni ise, tarım sektörü ve kamu iktisadi teşebbüs paylarının daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

AB ülkelerinde 1993 yılında yürürlüğe giren *Tek Piyasası Programı* ile dört unsurda (emek, sermaye, mal ve hizmet) tam hareket serbestliliği sağlanmış ve sonrasında ekonomik entegrasyon giderek artmıştır. Bu durumun emek piyasası üzerindeki etkileri ise zaman içerisinde gözlenmiştir. Özellikle bu alanla ilgili yapılan çalışmalar, ülkeler arasındaki etkileşimin ve hareket serbestliliğinin AB ülkelerinin emek piyasalarında sanıldığı kadar aksine negatif etkiler doğurabileceğini de göstermiştir (Vasile, 2014; Dahlberg, 2015). Buna karşın emek piyasası içerisinde çalışan gelirlerini doğrudan etkileyebileceği düşünülen emek hareketliliğiyle, göç alan ve göç veren ülkelerin bu durumdan birlikte kazanacağı da iddia edilmektedir (Nica, 2015). Vasile (2014) Romanya için yaptığı çalışmada, nitelikli emek talebinin daha yüksek ve daha uzun süreli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu durumun göç veren ülke için daha az fayda yarattığını göstermiştir. Dahlberg (2015) ise bu durumu "*bir makine yağlama*" faaliyeti olarak tanımlamıştır. Dahlberg (2015)'e göre emek piyasasındaki aksaklıkların artmasıyla birlikte çalışanların hareket serbestliği, onların daha fazla ücret alabileceği diğer AB ülkelerine göçünde yardımcı olabilmektedir. Docquier vd. (2014) OECD ülkeleri için göç alan ülkelere daha az nitelikli olan çalışanların ücretleri emek göçüyle birlikte nispeten artmakta fakat bu etkinin göç veren ülkelere ise tersi durumda gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, ülkeler arasında ekonomik entegrasyonun ve emek faktörü hareketliliğinin ücretler açısından ülkeler arasında bir ayrışmaya neden olabileceği görülmektedir.

Ekonomik entegrasyon ve mekânsal etkileşimin yüksek olduğu AB gibi ülkelerde emek gelir payının incelenmesinde mekânsal etkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü etkileşimin yüksek olduğu ülkelere mekânsal etkinin dikkate alınmaması elde edilen sonuçların tutarlı olmamasına neden olabilir. Ayrıca bu durum ilgili literatür açısından da bir alan eksikliği olarak görülebilir. Bununla birlikte, ülkeler arasında mekânsal etkileşim varlığının tespit edilmesi alınacak politikalar açısından da önem arz etmektedir.

Buradan yola çıkarak çalışmanın ilk amacı, özellikle ekonomik entegrasyonun ve mekânsal etkileşimin yüksek olduğu düşünülen ilk on beş Avrupa Birliği ülkesi için mekân-

sal etkileşimin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu etkinin incelenmesinde ülke ve bölge düzeyi mekânsal etkileşimin farklı olacağı düşüncesinden yola çıkarak, AB-15 ülkelerinin emek gelir payı dinamikleri ülke ve bölge düzeyi olmak üzere iki ayrı kısımda elde alınmıştır. Bu incelemelerde, çalışmanın amacına uygun olarak mekânsal panel veri analizi yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca, bölge düzeyi emek gelir payı hesaplanmasında Bölüm 2’de dikkate alınan hesaplama tekniklerinden yararlanılmıştır.

AB-15 ülkeleri için mekânsal etkileşimin emek gelir payı üzerindeki etkisi incelendikten sonra, AB üyeliğine aday olan ve uzun yıllardan beri AB’ye girmesi sıklıkla tartışılan Türkiye’de emek gelir payının dinamikleri ise merak konusu haline gelmiştir. Bilindiği kadarıyla, Türkiye için emek gelir payı alanında yapılan kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Onaran (2007) Türkiye’nin imalat sektöründeki emek gelir payını incelemiş ve döviz değer kaybının emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onaran (2009) ise Kore, Meksika ve Türkiye’deki imalat sektörünü karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Buna göre, doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaretin emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Türkiye ve Meksika’da artan ihracat yoğunluğu emeğin gelir payını negatif etkilerken, Kore’de bu durumun bir etkisi bulunmamaktadır. Oyvatt (2011) Türkiye’nin imalat sektöründe küreselleşmenin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Ticari liberalizasyon nedeniyle düşük ücret rekabetinin imalat sektöründe ücret paylarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca finansal liberalizasyon ve artan sermaye akışı çalışanları olumsuz yönde etkilemektedir. Ünveren ve Sunal (2015) Türkiye’deki emek gelir payı düşüklüğünün nedeni olarak yüksek markuplar olduğunu göstermiştir. Sefil (2016) ve Sefil-Tansever (2017) küresel finansal krizin Türkiye’nin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Küresel kriz sonrası, emek gömülemesi nedeniyle Türkiye’de emek gelir payının arttığı gözlenmiştir. Tunalı ve Özdemir (2017) Türkiye’de finansallaşmanın emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Böylece, finansallaşma ve işsizlik artışının emek gelir payını negatif etkilediği, sendikalaşma ve grev sayılarındaki artışın pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Bu alanda Türkiye üzerine yapılan çalışmaların genellikle belli bir sektör (imalat gibi) üzerine yoğunlaştığı ve finansallaşma, küresel kriz gibi belirli özel dinamiklerin dikkate

alındığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın ikinci amacı, Türkiye'deki iktisadi yapıyı da dikkate alarak makro dinamiklerin (iktisadi büyüme, işsizlik, enflasyon ve kapasite kullanım oranı) emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemektir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda, Bölüm 2'de emeğin gelir payı kavramı açıklanmış ve iktisat teorileri çerçevesinde önemi vurgulanmıştır. Bu kapsamda Klasik, Marksist, Neoklasik, Keynesyen ve Kalecki iktisadi yaklaşımların emek gelir payı üzerindeki görüşleri değerlendirilmiştir. Literatür bölümünde, emeğin gelir payının hesaplanmasına yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonraki bölümde bu alanda geliştirilen hesaplama teknikleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Veri seti bölümünde, AB-15 ülkelerinin ve Türkiye'nin emek gelir paylarının hesaplanmasında kullanılan veri setinin tanımlayıcı istatistikleri hakkında bilgi verilmiştir. Emek gelir payı hesaplamalarında veri tabanı olarak UNDATA ve ILOSTAT'dan yararlanılmıştır. Bu veri tabanlarında ilgili verilere erişim, AB-15 ülkeleri için genel olarak 1950-2015 dönemini, Türkiye için de 2009-2015 dönemini kapsamaktadır. Ayrıca, elde edilen emek gelir payları ile veri tabanlarındaki emek gelir payı verileri arasındaki ilişki, korelasyon analiziyle test edilmiştir. Ampirik bulgular ve analiz bölümünde ise, yapılan hesaplamalarla elde edilen emek gelir payı verileri ve veri tabanlarındaki emek gelir payı verileri ile AB-15 ülkeleri için panel veri analizi ve Türkiye için zaman serisi yöntemiyle emek gelir paylarının zaman içerisindeki eğilimi, küreselleşme ve entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular, literatürde yapılan çalışmalarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında AB-15 ülkelerinin ve Türkiye'nin emek gelir payı hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bölüm 3'te ise, Bölüm 2'de elde edilen bilgilerden yola çıkarak AB-15 ülkelerinde ekonomik entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkisi incelenmiştir. Öncelikle AB oluşum süreci ile ekonomik entegrasyon ve emek gelir payı arasındaki ilişki anlatılmıştır. Daha sonra, AB-15 ülkelerinde emeğin gelir payının zaman içerisindeki seyri gösterilmiştir. Teori bölümünde, çalışmada dikkate alınan Bentolila ve Saint-Paul (2003) modelinin teorik dayanakları açıklanmıştır. Literatür bölümünde, emek gelir payı alanında yapılan çalışmalar dünya geneli ülkeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, OECD ülkeleri, Amerika, Çin ve AB ülkeleri şeklinde gruplandırılarak incelenmiştir. Veri

seti ve model bölümde ise, kullanılan verilere ait tanımlayıcı istatistikler ile Bentolila ve Saint-Paul'un ileri sürdüğü, Hogrefe ve Kappler (2013)'in geliştirdiği model hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde çalışmanın amacı doğrultusunda kullanılan veriler 1960-2017 dönemini kapsamakta olup, AMECO ve WDI veri tabanlarından elde edilmiştir. Entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkisini inceleyebilmek için, 1960-2017 dönemi 1960-1992 ve 1993-2017 olmak üzere iki ayrı dönem analiz edilmiştir. Metodoloji bölümde ise, çalışmanın amacına uygun olarak kullanılan mekânsal panel veri analizi açıklanmıştır. Ampirik Bulgular ve Analiz bölümünde, mekânsal panel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise, bu bulgulardan yola çıkarak AB-15 ülkeleri için emeğin gelir payı alanı ile ilgili bir takım çıkarımlarda ve önerilerde bulunulmuştur.

Bölüm 4'te ise bir önceki bölümden elde edilen sonuçları destekler nitelikte olup, AB-15 ülkelerinin sektör paylarındaki değişimlerin bölgesel emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkisi incelenmiştir. İlk olarak sektör payları ve bölgesel emek gelir payı arasındaki teorik ilişkiye yer verilmiştir. Literatür bölümünde, sektörel ve bölgesel düzeyde emek gelir payı alanında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Veri seti ve model bölümünde ise, kullanılan veri seti ile Chi ve Qian (2013)'in modeli hakkında bilgi verilmiştir. Veri seti, Düzey 2 kapsamında 190 bölge için 2008-2015 döneminden oluşmaktadır. Veri tabanı olarak EUROSTAT'dan yararlanılmıştır. Ampirik Bulgular ve Analiz bölümünde, mekânsal panel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir.

Bölüm 5'te ise, Bölüm 3 ve Bölüm 4'ten farklı olarak, Türkiye'nin emek gelir paylarının makro dinamikleri incelenmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak Weisskopf (1979) tarafından ileri sürülen daha sonra Hahnel ve Sherman (1982), Henley (1985), Raffalovich vd. (1992) ile geliştirilen "*üçlü hipotez*" hakkında teorik bilgi verilmiştir. Literatür bölümünde, Türkiye için emek gelir payı alanında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Veri seti ve model bölümünde, kullanılan veriler ve Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Macri ve Sinha (1999) ve Trofimov vd. (2018) tarafından dikkate alınan üçlü hipotez modeli izah edilmiştir. Türkiye için emek gelir payı verisinin dönem aralığı veri tabanlarında farklılıklar arz etmektedir. Ayrıca, zaman seri analizi için yeterli gözlem sayı-

sına erişilememesi nedeniyle Bölüm 2'deki hesaplama teknikleri yardımıyla Türkiye'nin çeyreklik döneme (2007Ç2-2017Ç4) ait emek gelir payı verileri hesaplanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, TCMB-EVDS veri tabanından elde edilmiştir. Ampirik Bulgular ve Analiz bölümünde, EKK ve GMM yöntemleriyle elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında Türkiye'nin emek gelir payına yönelik çıkarım ve önerilerde bulunulmuştur.

2 EMEĞİN GELİR PAYI İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE VE HESAPLANMASINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

2.1 Giriş

Ulusal gelirin bölüşüm sorunu, geçmişten beri iktisatın temel sorunlarından biri olup, literatürde sıkça tartışılmaktadır (Kaldor, 1955; Kalecki, 1965; Acemoğlu ve Ventura, 2002; Atkinson, 2009; Piketty, 2014; Milanovic, 2016). Dünya genelinde özellikle küreselleşme politikalarının uygulanmasıyla birlikte, artan gelir dağılımı eşitsizlikleri, kamu ve özel sektör ücret farklılıkları, işsizlik ve cinsiyete dayalı ayrışmadan kaynaklı iktisadi çözümsüzlükler, bu soruna olan ilgiyi son yıllarda daha da arttırmıştır.

Yapılan çalışmalarda, gelirin emek faktörü aleyhine bölüşüldüğü ve emek faktörünün gelirden aldığı bu payın dünya genelinde, 1980’li yıllardan beri azalma eğiliminde olduğu görülmüştür (Harrison, 2005; Guerriero, 2012). Emek faktörü değer yaratma sürecinde birincil öneme sahip olmasına rağmen, nihai çıktının bölüşümünde daha az gelir payına sahip olması birçok iktisatçının ilgisini de çekmiştir (Bentolila ve Saint-Paul, 2003; Jayadev, 2007; Kristal, 2010; Karabarbounis ve Neiman, 2012; Elsby vd., 2013; Dao vd, 2017). Bununla birlikte, emek gelir payının giderek azalmasının nedenleri üzerinde de kesin bir fikir birliği sağlanamamaktadır.

Özellikle emek gelir payına ilişkin ülkelere ait yeterli veriye ulaşılamaması ve emek faktörü dinamiklerinin farklı yapılarda olması, sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır (Trapp, 2014). Emek gelir payı verilerine kolayca ulaşılamaması araştırmacıları yeni emek gelir payı hesaplama teknikleri geliştirmeye yöneltmiştir (Johnson, 1954; Kravis, 1959; Gollin, 2002; Guerriero, 2012). Bilindiği kadarıyla da, bu alanda geliştirilen altı farklı yöntem¹ bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı da, literatürde geliştirilen altı farklı yöntem yardımıyla AB-15 ve Türkiye’nin emek gelir paylarını hesaplamak ve veri tabanlarındaki emek gelir payı veri-

¹Detaylı bilgi için Guerriero (2012)’ye bakınız.

leriyle karşılaştırmaktır. Böylece özellikle Türkiye gibi emek gelir payı verisine erişimin kısıtlı olduğu gelişmekte olan ülkeler için hangi hesaplama yönteminin etkin olduğuna karar verilmektedir.

Bu amaçla, ilk olarak emek gelir payı kavramı açıklanmaya çalışılmış ve ardından emek gelir payının iktisat teorilerindeki yeri ve önemi tartışılmıştır. Literatür bölümünde, emek gelir payının hesaplanmasına yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra emek gelir payının hesaplanmasına yönelik ileri sürülen yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Veri seti bölümünde, çalışmanın amacına uygun olarak kullanılan veri seti ve tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Ayrıca, hesaplanan emek gelir payı verileri ile uluslararası alanda geçerli olan veri tabanlarındaki emek gelir payı verileri arasındaki korelasyon incelenmiştir. Ampirik bulgular ve analiz bölümünde, AB-15 ülkeleri için emeğin gelir payının zaman içerisindeki değişimi, küreselleşme ve AB entegrasyon sürecinin, emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Türkiye için de, kısıtlı veri seti nedeniyle emek gelir payının sadece zaman içerisindeki değişimi dikkate alınmıştır. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında AB-15 ve Türkiye için emek gelir payı alanında çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.2 Emeğin Gelir Payı Kavramı

En basit tanımıyla emeğin gelir payı, ulusal gelirden emeğe ayrılan paydır. Ulusal gelir ise, bir yıl içerisinde bir ülkedeki yerleşik bireylerin elde ettiği gelirlerin toplamıdır. Ulusal gelirin emek ve sermaye arasındaki dağılımı ise, fonksiyonel gelir dağılımı olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2016: 16). Ulusal gelirdeki bu pay, ücret payı olarak veya ulusal gelirden emeğe ödenen miktar olarak da yaygın bir şekilde tanımlanmaktadır. Emeğin gelir payı, serbest meslek çalışanları için uyumlandırılmadığında, toplam çalışan ödemelerinin (ücret, maaş ve işveren tarafından ödenen sosyal desteklerin toplamı gibi), toplam çıktıya (toplam katma değer) oranı olarak tanımlanmaktadır. Emeğin gelir payı dışında kalan kısım ise, üretimin diğer faktör getirileri (sermaye gibi) olarak tanımlanmaktadır (Freeman, 2011: 7).

Ayrıca emeğin gelir payı, birim emek maliyetinin fiyatlara oranı ya da reel ücretin

emek verimliliğine oranı olacak şekilde düzenlenebilmekte ve bu durumda emeğin gelir payındaki değişim, pay ve paydadaki değişimlerin ayrı ayrı gösterilmesiyle açıklanabilmektedir (Takeuchi, 2005: 2). Bununla birlikte, emeğin gelir payı ile ilgili yapılan çalışmalarda sıkça kullanılan ve bu anlamda bilinmesi gereken bir takım kavramlar² bulunmaktadır (UN, 2017).

2.3 İktisat Teorileri Çerçevesinde Emeğin Gelir Payının Önemi

İktisatçılar, emeğin gelir payı kavramını gelir dağılımının basit bir göstergesi olarak uzun zamandan beri çalışmaktadır (Ricardo, 1817; Marx, 1894; Kaldor, 1955; Kalecki, 1965; Atkinson, 2009). Son zamanlarda ise, emeğin gelir payı toplam üretim fonksiyonundaki payı anlamaya olanak sağlayan bir kavram olarak görülmektedir. Bu durum, emeğin gelir payını makro iktisat, büyüme iktisadı ve uluslararası iktisat için ilgili bir parametre haline getirmektedir (Gollin, 2008: 1).

Emek ve sermayenin gelir payına, diğer bir deyişle fonksiyonel gelir dağılımına, 18. ve 19. yy. Klasik iktisatçılarından, Neoklasik, Marksist (Weisskopf, 1979; Hensley, 1985; Raffalovich vd, 1992 gibi) ve Post-Keynesyen (Kaldor, 1955) okula ait iktisatçılar da ilgi duymuştur. Fakat bu ilgi, Kaldor'un "*stylized facts*"³ durumunun geçerli

²*Çalışan Ödemeleri*: Mali hesap dönemi sonrasında, bir çalışana veya bir girişime yapılan iş karşılığında ödenecek olan nakdi veya aynı ücrettir.

Karışık Gelir: Hanehalkının sahip olduğu bağımsız şirketler tarafından elde edilen üretim açığı ya da fazlasıdır. İşletme sahibi ya da girişimci olarak iş sahibinin getirisinden ayrı tanımlanamayan hanehalkının diğer üyeleri tarafından yapılan ücret ödemelerini dolaylı olarak içermektedir. Fakat işletme sahibi tarafından kullanılan mülklerden gelen işletme fazlalığı ayrı tutulmaktadır.

Toplam Katma Değer: Çıktı düzeyi ile ara tüketim değeri arasındaki farktır. Bireysel üretici, sanayi ya da sektör tarafından, GSYİH'ye yapılan katkının bir ölçüsüdür.

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla: Gelire dayalı gayri safi yurtiçi hâsıla, çalışan ödemelerine brüt işletme fazlası, toplam karışık gelir, vergiler eksi ithalat ve üretime yapılan sübvansiyonların ilave edilmesidir.

Üretim ve İthalattan Alınan Vergiler: Ürünlerin üretimden, dağıtıma, satışından, ulaşımına mal ve hizmetler üzerinden alınan vergileri içermektedir.

Sabit Sermaye Tüketimi: Hesap dönemi boyunca fiziksel bozulmadan, normal eskime ya da hasarlı kazadan kaynaklı, üretimde kullanılan sabit varlıkların değerindeki azalmayı ifade etmektedir.

Toplam Sabit Sermaye Oluşumu: Bir üreticinin toplam yatırım değerlerinden, kullanım değerinin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır. Hesap dönemi boyunca duran varlıkların toplam değeri artı kurumsal birliklerin üretken faaliyetleri tarafından gerçekleştirilen üretim dışı varlıkların değerine belirli eklemeleri (Örneğin, toprak altı varlıkları, miktar ve kalitedeki önemli gelişmeler ya da verimli arazi gibi) içermektedir.

³Kaldor'un "*stylized facts*" adını verdiği varsayımlar sırasıyla; (i) sermaye başına çıktı oranındaki büyüme oranı, (ii) sermaye-çıktı oranı (iii) sermayenin reel getiri oranı, (iv) emek ve sermayenin ulusal gelirden aldığı pay yaklaşık olarak sabittir (Kongsamut vd, 2001: 870; Ripatti ve Vilmunen, 2001: 7). Daha detaylı bilgi için Abad ve Khalifa (2015) bakınız.

olabilmesi için emek ve sermaye gelir paylarının sabit olduğunu izah etmesiyle birlikte azalmıştır (Parham, 2013: 39, Conway vd, 2015: 8). Yakın zamana kadar, Kaldor'un bu görüşü genel bir kabul görürken (Glyn, 2006: 1) daha sonra bu varsayım, Keynes tarafından “*bir mucize*”, Solow tarafından ise “*serap*” olarak nitelendirilmiştir (Krueger, 1999: 50, Michell, 2014: 7).

Emek gelir payının, iktisat literatüründe bu denli farklı şekillerde değerlendiriliyor olması, teorik olarak bölüşüm sorunun öncül iktisadi yaklaşımlar açısından nasıl bir öneme sahip olduğunun açıklanmasını gerektirmektedir. Bu amaçla, emek gelir payının iktisat teorileri içerisindeki yeri ve önemi Klasik, Marksist, Neoklasik, Keynesyen ve Kalecki iktisadi yaklaşımları başlıkları altında değerlendirilmiştir.

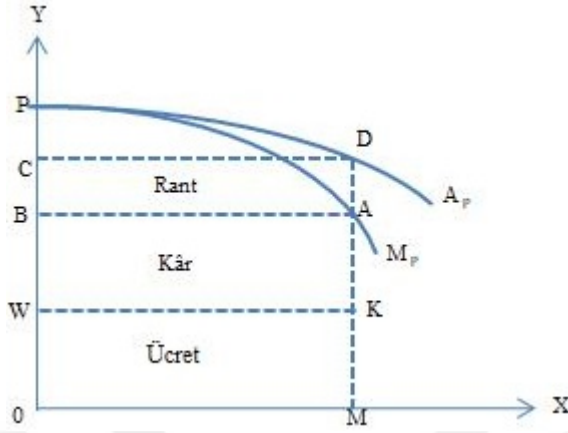
2.3.1 Klasik İktisadi Görüş

Emek ve sermaye sahiplerinin nispi gelir paylarını ne belirlemektedir ? Tarihsel olarak, Ricardo (1817)'nin bu soruyu “*politik iktisatın temel sorusu*” olarak adlandırmasından yaklaşık iki yüzyıl geçmesine rağmen, bu soru hala güncelliğini korumaktadır (Mangin, 2014: 1). Bu sorun, Ricardo (1817) gibi diğer Klasik iktisatçıların çalışmalarında da sürekli bir ilgi konusu haline gelmiştir. Daha sonrasında, hem Neoklasik hem de Marksist gelir dağılımı teorileri emeğin gelir payına odaklanmıştır (Krueger, 1999: 45).

Ricardo modelinde bir ülke ekonomisi, tarım ve sanayi sektörü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Öncü sektörün iktisadi faaliyeti, sonraki sektörün gelir dağılımını belirlemektedir. Tarım sektöründeki dağılım, Şekil 1’de gösterilmiştir. Y eksenini, tarım üretimini, X eksenini ise tarımsal üretimdeki emek girdisini ifade etmektedir. PA_p ve PM_p sırasıyla emeğin ortalama ve marjinal ürünü göstermektedir. Toprağın getirisinin azalması, emek girdisi arttığında ortalama ve marjinal emek ürününün azalması anlamına gelmektedir. Bu yüzden tarımsal ürünlerin üretimi ($OMDC$), emek girdisi tarafından belirlenmektedir. Rant ($BADC$), ortalama ve marjinal emek arasındaki farkın çalışan sayına çarpımıyla elde edilebilmektedir. Bununla birlikte tarım sektöründeki emeğin marjinal ürünü doğrudan ücrete eşit olmayıp, ücret ve kârın toplamına eşittir (Zhou, 2016: 20-21).

Ricardo (1817) verilen her fiyat düzeyinde emek arzının sınırsız olacağını iddia etmiştir. Bu durumda emek arz eğrisi, $0W$ olmaktadır. Bu nedenle emek talebi ise, PM_p eğrisi

Şekil 1: Üretim Faktörleri ve Tarım Sektöründeki Gelir Dağılımı

Kaynak: Zhou, 2016: 21.

ile belirlenmektedir. Çalışan sayısı, sermaye tarafından belirlenmesi durumunda verilen ücret W düzeyinde, çalışanların toplam ücreti $OMKW$ alanı olmakta ve geri kalan alan ($WKAB$) sermayenin kârını ifade etmektedir. Denge durumunda sermaye, tarım ve sanayi sektörleri arasında hareket etmemekte ve her iki sektörde de kâr oranı aynı olmaktadır. Tarım sektöründeki girdi ve çıktılarının tarımsal ürün olması nedeniyle, kârlılık oranı tarımsal ürünlerin kârlılık boyutuna bağlıdır. Sanayi sektöründe ise endüstriyel ürünler çıktı iken, emek bir girdidir ve tarımsal üretimden ödeme yapılmaktadır. Bu yüzden endüstriyel ürünlerin fiyatı, tarım sektöründeki kârlılık oranı ile uyumlandırılmaktadır. Sonuç olarak, tarım sektöründeki kârlılık oranı, toprağın işlenme durumuna ve sermayenin derinleşme boyutuna bağlıdır (Zhou, 2016: 20-21).

Ayrıca Ricardo (1817) “*İlkeler*” adlı eserinde, sadece politik iktisadın temel problemi olarak gelir dağılımını düzenleyen yasaların belirlenmesini açıklamamış aynı zamanda toprak sahiplerinin, sermayedarların ve emekçilerin gelir paylarının zaman içerisinde değiştiğini de vurgulamıştır. Uzun dönemde ulusal gelirdeki rant payının ise, artış eğiliminde olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu, tarımdaki azalan getirilerin varlığından yola çıkarak elde etmiştir. Bununla birlikte, Ricardo’ya göre emek ve kâr payının zaman içerisindeki seyri belirsizdir. Ricardo her iki gelir payının uzun dönemde azalma eğiliminde olacağını varsaymasına rağmen, sonraki çalışmalarında bu durumun olmaması gerektiğini de göstermiştir (Krämer, 2010: 8).

2.3.2 Marksist İktisadi Görüş

Marx (1894) *Kapital* adlı eserinin üçüncü cildinde temel olarak artık değer dağılımına odaklanmıştır. Burada toplam artık değeri ise ikiye ayırmış, ilk bölümünün üretim dallarında elde edilen kârlılık oranına, sonraki bölümünün ise ticari kâr, faiz ve ranta eş değer olduğunu belirtmiştir (Moseley, 2018: 91-92).

Marx, kapitalistler ve işçiler arasındaki sınıf çatışmasıyla ilgilenmesi nedeniyle, gelirin sadece iki kaynağı (ücret ve kâr) üzerinde durmuştur. Rantın, sosyal yardımın ve faizin, gelirin birer kaynağı olduğunu bilmesine rağmen, tüm bu gelirlerin yalnızca kapitalistler tarafından elde edildiğini varsaymıştır. Ayrıca Marx çalışmalarında, emek sömürsünü tanımlamak için Ricardo'nun "*emek değer teorisinden*" yararlanmıştır. Ricardo gibi, Marx'ta sınırsız emek arzının kapitalistlere ücretleri geçimlik düzeyde tutmasına olanak verdiğini varsaymış ve bu emek fazlasının, "*işsizler yedek ordusunun*" varlığıyla mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Marx, Maltus'un demografik gücün emek fazlasına yol açtığına dair teorisini de reddetmiştir. Marksist teoride, gelir dağılımının yapısı ile üretim ilişkilerinin yapısı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu yüzden, dağılımın yapısındaki bir değişiklik yalnızca üretim koşullarındaki bir değişimin sonucuyla mümkün olabilmektedir (Gallo, 2002: 14).

Marksist teori, Ricardo'nun temel çalışmasını benimsemekte olup sermayenin kendi çıkarı doğrultusunda emeği kullandığını iddia etmektedir. Ayrıca emek tarafından yaratılan artık değere, sermaye tarafından el koyulduğunu ve bu durumda emek ve sermaye arasında gelir dağılımındaki rekabetçi ilişkiyi artıracaklarını ileri sürmektedir (Minghai vd, 2010: 1-2).

Bununla birlikte Ricardo ve Marx, ücretlerin marjinal üründen bağımsız olup, istihdamın ise inelastik olarak arz edildiğini savunmuştur. Ricardo'ya göre ücretler, genel bir arz fiyatına göre, istihdam düzeyi ise mevcut sermayeye göre belirlenmektedir. Marx ise, ücretlerin çalışanların sadece geçim düzeyinde olduğunu ve her zaman emek arzının, verilen ücret düzeyindeki emek talebinden daha fazla olacağını savunmuştur. Bu yüzden Ricardo'ya göre, emeğin gelir payı değişken olup sadece sermaye ve iktisadi çevreye bağlıysen, Marx'a göre emeğin bu payı zaman içinde azalmaktadır (Schneider, 2010: 6).

Marksist modele göre, toplam çıktı içerisindeki ücret payları iktisadi gelişmeyle birlikte azalacaktır. Buna göre, çalışanların ücret paylarını artmasının tek yolu kapitalist sömürünün azaltılması ve artık değerın bir kısmının emekçilere dönüştürülmesi vasıtasıyla işçi sınıfının kollektif pazarlık gücünün arttırmakla mümkün olabilecektir. Bu yüzden Markist gelir dağılımı teorisi, ücret ve kâr arasında sabit bir dağılım ilişkisi sürdürebilmesi için çalışanların kollektif birlikteliğinin ve pazarlık gücünün iktisadi gelişim düzeniyle çatışması gerekliliğini savunmaktadır (Zhou, 2016: 22).

Sonuç olarak Marx, fonksiyonel gelir dağılımı alanında, “*Bazı insanlar neden çalışmadan, fazlasıyla zengin olmaktadır ?*” sorusunu yöneltmiş ve sınıf toplumu olarak doğrudan kapitalizmi yargılamıştır. Marx’a göre, kapitalist toplumlarda gelir dağılımı temel olarak başarısızdır. Kapitalizmin bununla baş edip edemediği konusunda ise çok kuşkuludur (Herr, 2018: 20).

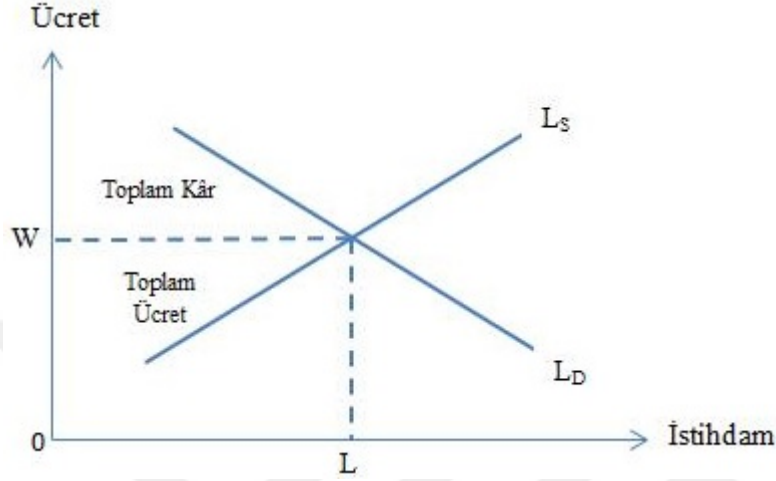
2.3.3 Neoklasik İktisadi Görüş

Neoklasik gelir dağılımı teorileri, kaynak tahsisi ve faktör fiyatlarını gelir dağılımının temel konusu olarak görmüştür. Her bir üretim faktörüne marjinal ürünü kadar ödeme yapıldığını ve faktör fiyatlarının tam rekabetçi bir piyasada faktör arz ve talebinin etkileşimi sonucu belirlendiğini varsaymıştır. Örneğin ücret düzeyinin, “*doğal*” düzeyi üzerinde olması durumunda emek arzı ve fiyatlar artacaktır (Razgüne ve Lazutka, 2015: 100).

Neoklasik teorinin fonksiyonel gelir dağılımı, istihdam-ücret diyagramıyla Şekil 2’de gösterilmiştir. Emek arzı ile emek talebinin eşitlendiği ücret düzeyinde (w) piyasa dengeye gelmektedir. Bu denge düzeyi ile emek arzı eğrisi (L_S) arasındaki üçgen, ödenen toplam ücreti gösterirken, denge düzeyinin emek talebi eğrisi (L_D) arasındaki kalan üçgenel alan ise, işverenlerin toplam kârını göstermektedir. Emeğin azalan verimler yasası nedeniyle, marjinal verimlilik daha fazla istihdam ile azalmaktadır. Emek arz eğrisi eğiminin yukarı yönlü artması ise, çalışma saati olarak fiziksel ve diğer maliyetlerin artacağını ifade etmektedir. Çalışanlara daha fazla ödeme yapıldığı takdirde, daha fazla çalışmaya hazır hale gelmektedir. Denge noktası aynı zamanda ücret ve kârdeki fonksiyonel gelir dağılımında göstermektedir. Daha yüksek kâr, daha düşük ücret düzeyiyle mümkündür. Sermaye sahipleri, kârlarını arttırmak ve maliyetlerini minimize etmek için daha düşük

ücret ödeyeceklerdir (Bhattacharai, 2018: 5-6).

Şekil 2: Neoklasik Gelir Dağılımı Modelinde Ücret ve Kâr Dağılımının Gösterimi

Kaynak: Bhattacharai, 2018: 5.

Neoklasik iktisatın değer ve gelir dağılımı teorisi, Marksist teorinin aksine, Ricardo'nun marjinal ilkeleri ile uyumludur. Bununla birlikte, Ricardo ile ayrışan yönleri de bulunmaktadır. İlki, Neoklasik iktisat, Ricardo'nun toprak ve emek faktörü arasındaki ikame ilkesini genişletmiş olup toprak, sermaye ve emeğin tamamını dikkate alarak ikili bir biçimde ikame edildiğini varsaymıştır. İkincisi ise Neoklasik iktisat, toplam çıktıdaki faktör getiri paylarının, faktörlerin arz fiyatına göre değil, faktörler arasındaki marjinal ikameye bağlı olarak belirlendiğini iddia etmiştir (Zhou, 2016: 22).

Neoklasik teori, Marksist üretim ilişkisi analizinden farklı olarak gelir dağılımının teknik koşulunu açıklamıştır. Bu yüzden, ücret ve kârın dağılım modeli emek ve sermayenin marjinal verimliliğinin bir sonucu olarak düşünülmüştür (Minghai vd, 2010: 1-2). Yani Klasik teoriye kıyasla, Neoklasik teori tüm üretim faktörlerine marjinal ürün düzeyinde ödeme yapıldığını varsaymıştır (Schneider, 2010: 6). Bu nedenle Neoklasik çerçevede, Ricardo (1817)'nin azalan marjinal verimlilik yasası üretimde kullanılan tüm üretim faktörlerinin fiyatlarını belirlemek için genişletilmiştir. Diğer bir deyişle, emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliği bire eşit olursa, örneğin Cobb-Douglas tipi bir toplam üretim fonksiyonunda faktör payları nispeten sabit olacaktır. Ayrıca Solow ise, emek payının

sabitliğini “*şüphencilik*” olarak tanımlamış ve bu alanın gelişimi için teknolojik sürecin başlangıcı gibi bir takım önerilerde bulunmuştur (Guerriero, 2012: 2; Krämer, 2010: 21).

2.3.4 Keynesyen İktisadi Görüş

Keynes, doğrudan bir gelir dağılımı teorisi geliştirmemiştir. Bununla birlikte, Keynes (1936) *Genel Teori* adlı eserinde gelir dağılımı analizine de gerçek anlamda çok yaklaşmıştır. Aslında onun en büyük çalışması, üç özel gerçek değişken (ücret, istihdam ve çıktı) üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bu tanımdan yola çıkıldığında emeğin gelir payı;

$$\frac{W}{Y} = \frac{wN}{Y} \quad (1)$$

Burada W , ücret gideri; w , nominal ücret; N , istihdam düzeyi ve Y , üretim düzeyini (ya da katma değeri) göstermektedir. Keynes, bu keskin tanımlamadan sonra eserinde, gelir dağılımına ilişkin bir açıklamada bulunmamıştır. Sonuç kısmında ise Keynes, gelir dağılımıyla ilgili olarak, “*refah ve gelir dağılımının, adaletsiz olduğunu*” söylemiştir (Giovannoni, 2014: 8-9).

Diğer taraftan Keynes, gelir dağılımı konusuyla ilgili olarak net bir şekilde ilgilenmesine rağmen, literatürde “*Keynesyen*” varsayımlara dayandırılan ve “*Keynesyen*” olarak sınıflandırılabilen bazı teoriler bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri, Kaldor (1955)’a aittir. Kaldor (1955) çalışmasında tam istihdamın⁴ geçerli olduğu varsayımından hareketle, geliri (Y), ücret (W) ve kâr (P) olmak üzere iki ayrı kategoriye ayırmıştır. Buradaki ücret yalnızca temel emeği değil, aynı zamanda maaşları da kapsamaktadır. Kâr ise sadece girişimcilerin değil, genellikle varlık sahiplerinin geliri olarak kabul edilmektedir. Bu iki kesim arasında tüketimin marjinal eğiliminde (ya da tasarrufunda) önemli bir fark bulunmakta olup, ücretli çalışanların marjinal tasarruf eğilimi, kapitalistlere göre daha az olmaktadır. S_w ve S_p , ücret ve kârlardan geriye kalan toplam tasarruflardır. Bu durumda gelir tanımlanacak olursa (Kaldor, 1955: 95);

$$Y \equiv W + P \quad (2)$$

⁴Tam istihdam durumu, modelden kaynaklı bir durumdur.

$$I \equiv S \quad (3)$$

$$S \equiv S_w + S_p \quad (4)$$

Bu durumda yatırım dikkate alınacak olursa, $S_w = s_w W$ ve $S_p = s_p P$ tasarrufun basit oranlı bir fonksiyonun olduğu varsayımıyla,

$$I = s_p P + s_w W = s_p P + s_w (Y - P) = (s_p - s_w)P + s_w Y \quad (5)$$

$$\frac{I}{Y} = (s_p - s_w) \frac{P}{Y} + s_w \quad (6)$$

$$\frac{P}{Y} = \frac{1}{s_p - s_w} \frac{I}{Y} - \frac{s_w}{s_p - s_w} \quad (7)$$

7 numaralı denklem, ücretli çalışanların ve sermayedarların tasarruf eğilimlerini göstermektedir. Bu durumda, gelirdeki kâr payı, basit bir şekilde yatırımların çıktı oranına bağlıdır. Aynı zamanda, 2 numaralı denklemden yola çıkarak, emeğin gelir payı da açıklanabilmektedir (Dünhaupt, 2013: 9-10).

$$Y \equiv W + P \quad (8)$$

$$\frac{W}{Y} = 1 - \frac{P}{Y} \quad (9)$$

Kâr ise, reel sermaye stoku (K), fiyat düzey (φ) ve kâr oranının (q) çarpımı olarak ayrıştırılabilmektedir. Bu durumda,

$$P \equiv q * \varphi * K \quad (10)$$

10 numaralı denklemdeki P değeri, 9 numaralı denklemde yerine yazılacak olursa,

$$\frac{W}{Y} = 1 - q * k \quad (11)$$

Bu durumda emeğin gelir payı, bir eksi kârlılık oranının ve sermaye katsayısının (k)(nominal sermaye stokunun, ulusal gelire bölümü) çarpımına eşittir. Bu nedenle, emeğin gelir payı, kâr oranı tarafından belirlenmektedir.

2.3.5 Kalecki İktisadi Görüş

Kalecki özel sektördeki katma değer içerisinde emeğin gelir payının önemli derecede durağan olması durumuyla uyumlu bir teori geliştirmeye çalışan ilk iktisat teorisyenleri arasındadır (Krämer, 2010: 12).

Kalecki'nin gelir dağılımı teorisi, “*monopolleşme derecesine*” odaklanmıştır. Buna göre, mark-up sabit olduğunda bile, efektif talepteki bir değişimin gelir paylarını etkileyebilmesi koşulunun sağlanması durumunda, emek başına maliyetleri göz ardı etmektedir (Asimakopulos, 1975: 314).

Kalecki (1938), monopolleşme derecesi ile emeğin gelir payı arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, ulusal gelir (Y), kapitalistlerin geliri (C), teçhizatların yıpranma payı (D), maaşlar (S) ve ücretlerin (W) toplamından oluşmakta ve $(C+D+S)/Y=(Y-W)/Y$ türetilenmektedir. Toplam işlem hacmi (T) ise,

$$\frac{C + D + S}{T} = \mu \quad (12)$$

Denklemin her iki tarafı T/Y ile çarpılması durumunda,

$$\frac{C + D + S}{Y} = \mu * \frac{T}{Y} \quad (13)$$

Bu durumda, monopolleşme derecesi (μ) ve toplam işlem hacminin gelire oranı, gelir dağılımını belirlemektedir (Kalecki, 1938: 107).

Kalecki (1965)'e göre, bir endüstri de kazancın üretim maliyetine oranı ile emeğin katma değer içerisindeki nispi gelir payı arasında bir ilişki olması gerekmektedir. Buna göre katma değer⁵, ücretler, sabit maliyetler ve kârların toplamına eşittir. Toplam ücretler (W), malzeme maliyetleri (M) ve toplam kazancın toplam üretim maliyetine oranı (k) ile gösterilecek olunursa;

⁵Katma Değer= Ürün Değeri - Malzeme Maliyeti.

$$SabitMaliyet + Kâr = (k - 1)(W + M) \quad (14)$$

Buradaki k (kazancın, üretim maliyetine oranı), monopolleşme derecesi tarafından belirlenmektedir. Bir endüstrinin katma değerindeki emeğin gelir payı (w) ;

$$w = \frac{W}{W + (k - 1)(W + M)} \quad (15)$$

Toplam malzeme maliyetinin, ücretlere oranı (j) ile gösterilecek olunursa,

$$w = \frac{W}{1 + (k - 1)(j + 1)} \quad (16)$$

Bu durumda, katma değer içerisindeki emeğin gelir payı, monopolleşme derecesi ve malzeme tutarının, ücret tutarına oranına bağlıdır (Kalecki, 1965: 28-29).

Sonuç olarak, Klasiklerden günümüze kadar süreçte, emeğin gelir payındaki gelişmelerin bu denli dikkate alınmasının birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Bunların ilki, emeğin gelir payının, emek ve sermaye arasında ulusal gelir dağılımının boyutunu gösteren önemli bir gösterge olmasıdır. İkincisi, emek gelir payındaki değişikliklerin ekonomik etkinlik ile de ilişkili olmasıdır. Örneğin, emek gelir payının trend düzeyinin üzerinde olması durumunda, reel ücret ve verimlilik arasındaki denge noktasına, istihdam ve ücret aşağı yönlü bir baskı uygulayacaktır. Son olarak, emeğin gelir payı dinamiklerinin, vergi matrahı yapısı ve toplam talebin farklı unsurlarıyla makroekonomik istikrarı etkilemesidir. Emek ve sermaye gelirlerine farklı vergi oranlarının uygulanması durumunda, faktör gelirlerindeki bir değişiklik mali gelirleri etkilemekte olup, bu durum bir ülkenin mali finans dengesi için önemli bir etkiye neden olabilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2007: 237).

Atkinson (2009)'a göre de, literatürde faktör payları üzerinde sıkça çalışılmasının üç nedeni bulunmaktadır. İlki, makroekonomik düzeydeki (ulusal hesaplar) gelir ile hanehalkı düzeyindeki gelir arasında bir bağ olduğuna dikkat çekebilmek, ikincisi kişisel gelir dağılımı adaletsizliğini anlamaya yardımcı olmak ve son olarak da, gelirin farklı kaynaklarının adaleti ile sosyal adalet kaygısını incelemek için bu alan üzerinde durulmaktadır (Atkinson, 2009: 4-5).

2.4 Literatür

Emeğin gelir payına ilişkin son dönemde yapılan çalışmalar giderek artmaktadır (Bentolila -Saint Paul, 2003; Jayadev, 2007; Karabarounis ve Neiman, 2012; Muck vd 2018). Özellikle emek gelir payındaki azalışın nedenlerine yönelik yapılan çalışmalar, yeni hesaplama yöntemlerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır (Gollin, 2002; Conesa vd, 2007; Guerriero, 2012). Bu kapsamda Christensen vd. (1980) Amerika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Kore, Hollanda ve İngiltere'yi iktisadi büyüme alanında 1947-1973 yılları için karşılaştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, reel faktör girdisindeki değişiklikler, 1947-73 dönemindeki büyümede meydana gelen değişikliklerle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca 1960-1973 dönemi için, iktisadi büyümedeki çok hızlı büyüme ya da yavaşlamanın, reel sermaye ve emek girdisinin her ikisinin hızlı büyümesi ve yavaşlaması ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, bu dokuz ülkenin emek gelir payları da hesaplanmıştır. Buna göre, Kanada'da emeğin gelir payı ortalama olarak yüzde 56, Fransa'da yüzde 60, Almanya, İtalya ve Japonya'da yüzde 61, Hollanda'da yüzde 55, İngiltere'de yüzde 62, ABD'de ise bu oranın yüzde 60 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Young (1995) Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan'ın toplam faktör verimliliklerinin ortalama büyüme oranını 1966-1991 dönemi için hesaplamıştır. Buna göre, ekonominin geneli için bu değer Hong-Kong'da yüzde 2.3 iken, Singapur'da yüzde 0.2, Güney Kore'de yüzde 1.7, Tayvan'da ise yüzde 2.1 oranındadır. Ayrıca, her bir ülke için faktör payları da hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Hong Kong'da 1966-1991 dönemi için emeğin gelir payı yüzde 62.8, Singapur'da 1966-1990 dönemi için yüzde 50.9, Güney Kore'de yüzde 70.3, Tayvan'da yüzde 74.3'tür.

Gollin (2002) emek gelir payının hesaplanmasına yönelik üç yöntem ileri sürmüştür. Serbest meslek çalışanlarını emek gelir payı hesaplamalarına dâhil ederek, gerçek emek payı değerlerine ulaşmayı amaçlamıştır. Buna göre, birçok ülkenin emek gelir payı değeri, yüzde 65 ile yüzde 80 arasında bir değer almıştır.

Bernanke ve Gürkaynak (2002) Mankiw, Romer ve Weil tarafından geliştirilen ampirik büyüme literatürünü revize etmeye çalışmıştır. Gollin hesaplama yöntemlerinden yola çıkarak verilerine ulaşılan ülkelerin, emek gelir paylarını hesaplamışlardır. Ülke emek

gelir paylarının, yüzde 60 ile yüzde 80 arasında değer aldığı gözlenmiştir.

Valentinyi ve Herrendorf (2008) Amerikan ekonomisinde sektörel düzeyde faktör gelir paylarını incelemişlerdir. Girdi-Çıktı analizi yönteminden yararlanmışlardır. Buna göre, tarımın sermaye payı, yapı sektörünün iki katı fazlası iken, toplam ekonominin yüzde 50'sinden daha fazladır. Ayrıca çalışmaya göre, en fazla sermaye payının tarım sektörünün de olmasının nedeni, büyük oranda toprak payına sahip olmasıdır.

Rodriguez ve Jayadev (2010) UN ve UNIDO verilerini kullanarak yüzün üzerinde ülke için, emek gelir payının zaman içerisindeki ve imalat sektöründeki değişimini incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, her iki veri setinde de emek gelir payı azalmaktadır. Ayrıca emek gelir payındaki bu azalış, sektör içi emek gelir payı azalışından kaynaklanmıştır.

Freeman (2011) Amerika için serbest meslek çalışanlarının emek gelir paylarını hesaplamıştır. Buna göre, serbest meslek çalışanlarının dikkate alınmasıyla emeğin payında yüzde 2.5'lik bir artış gözlenmiştir. Bu artış mesleki, ticari ve diğer hizmet sektör türleri kadar, tarım ve avcılık sektörlerindeki artışla daha da artmıştır. 2003-2009 yılları arasında emeğin gelir payı, uygulanan yöntemle rağmen değişmemiştir.

Guerriero (2012) seksen dokuz ülke için 1970-2009 dönemini emek gelir payı açısından incelemiştir. İlk olarak emek gelir payı ölçüm yöntemlerini dikkate almış ve altıncı hesaplama tekniğini geliştirmiştir. Buna göre, geleneksel faktör paylarının sabit olduğu varsayımının aksine, emek gelir payının dünya genelinde özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren azalma eğiliminde olduğu görülmüştür. Ayrıca, serbest meslek çalışanlarının dikkate alınmasıyla, faktör payları ve ekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki daha belirgin olmuştur. Başka bir ifadeyle, önceki literatürde öngörüldüğü gibi, yoksul ülkelerin daha düşük emek gelir payına sahip olduğu bilgisinin tamamen geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Trapp (2014) gelişmekte olan ülkeler için emek gelir payının ölçülmesi zorlukları, çözüm önerileri ve eğilimleri üzerinde durmuştur. Sosyal hesaplama matrisinden yararlanılmıştır. Buna göre, 1990'lı yılların başından itibaren emeğin gelir payı azalmaktadır.

Sefil (2016) Türkiye için yapmış olduğu çalışmada finansal krizlerin fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. 2006-2011 Gelir ve Yaşam Koşulları An-

ketinden yararlanılmıştır. Literatürde var olan altı emek gelir payı hesaplama tekniğinin tamamı kullanılmıştır. Buna göre, mikro veri setinden elde edilen emek gelir paylarının, kriz dönemleri boyunca önemli ve kalıcı bir şekilde artışı gözlenmiştir. Özellikle emek piyasasındaki nitelikli çalışanların yenileme maliyetlerinin yüksek olması, çalışan nüfusun eğitilmiş kesiminde emek gömülmesi yaratmaktadır. Nitelsiz emek faktöründen ziyade, nitelikli emek faktörünün ortalama emek gelir payının çok geniş olması, kriz döneminde emek gelir payının artmasına neden olmuştur. Toplulaştırılmış veriden elde edilen emek gelir paylarının, mikro veriden elde edilen emek gelir payından nispeten daha küçük olduğu görülmüştür.

Muck vd. (2018) Amerika'nın emek gelir payını alternatif hesaplama teknikleriyle incelemiştir. Buna göre, tüm alternatif emek gelir payı yöntemlerine göre, emek gelir payının kısa dönemde nispeten sabit, orta ve uzun dönemde ise önemli derecede sapsmalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Amerika'nın emek gelir payı, kısa vade de döngü karşıtken, orta vade de döngü yanlısı olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, AB-15 ve Türkiye'nin literatürde geliştirilen altı yöntemi de dikkate alarak karşılaştırmalı bir biçimde incelenmediği görülmüştür. Bu çalışmanın amacı da, emek gelir paylarının hesaplanmasına yönelik ileri sürülen altı hesaplama tekniğiyle, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir paylarını yeniden hesaplamaktır. Çalışmanın literatüre beklenen katkı ise, geliştirilen yöntemler sayesinde AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir paylarını hesaplamak ve veri tabanlarında var olan emek gelir paylarıyla karşılaştırarak hangi yöntemin emek gelir payı hesaplanmasında iyi bir tahminci olduğuna karar vermektir.

2.5 Emegın Gelir Payının Hesaplanmasına Yönelik Yaklaşımlar

Emegın gelir payı, ulusal gelirin ne kadarının emek faktörü tarafından kazanıldığını ifade etmekte olup, bir ülkenin faktör gelir dağılımını da ölçmektedir. Burada toplam katma değerin, emek, sermaye ve doğal kaynağın kullanılması sonucu oluştuğu varsayılmaktadır. $Y = f(K, L, N)$ 'den hareketle Y , katma değer; K , sermaye; L , emek ve N , üretimde kullanılan toprağı göstermektedir. Bu durumda, üretim faktörleri arasında gelir dağılımı

(Trapp, 2014: 3);

$$Y = \frac{w}{P} * L + \frac{i}{P} * K + \frac{r}{P} * N \quad (17)$$

Burada w , ücret; i , faiz; r , rant; P , fiyat düzeyini ve emeğin gelir payı (LIS) olarak gösterilmektedir. En basit haliyle emeğin gelir payı (Trapp, 2014: 3);

$$LIS = \frac{wL}{PY} \quad (18)$$

Emeğin gelir payı, genellikle ülkelerin ulusal hesap istatistiklerinden hesaplanmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmalarda emeğin gelir payı, çalışanlara yapılan ödemelerin katma değere oranı şeklinde dikkate alınmıştır (Trapp, 2014: 3).

$$LIS = \frac{CoE}{VA} \quad (19)$$

Burada, CoE^6 ve VA sırasıyla çalışanlara yapılan ödemeler ve katma değeri ifade etmektedir. Bu hesaplamalarda dikkat edilmesi gereken husus, serbest meslek çalışanlarının elde ettiği gelirlerin dikkate alınmasıdır (Trapp, 2014: 3). Çünkü emek genellikle, işçiler ve serbest meslek çalışanları tarafından üretilmektedir. Bu nedenle emeğin gelir payı, her iki grubun gelirini kapsamalıdır. İlk durumda, çalışan ödemeleri gözlenebilir bir değişkenken iken, ikinci durumda emek ve sermaye ödemeleri birlikte gözlenmekte, bu yüzden iki unsuru bir birinden ayıran bir sürecin uygulanması gerekmektedir (Estrada ve Valdeolivas, 2012: 7).

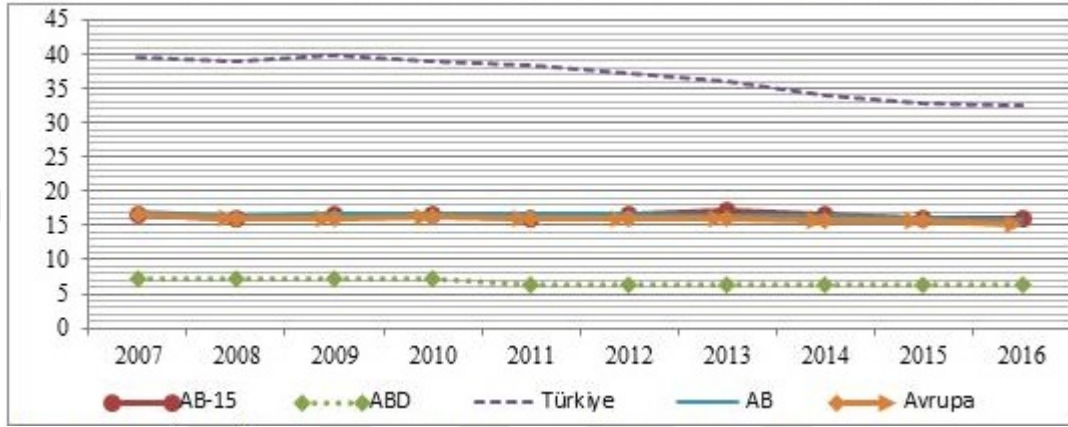
Serbest meslek çalışanlarının gelirleri dikkate alınmadığı takdirde, emeğin gelir payı olması gereken değer altında tahmin edilmektedir. Serbest meslek çalışanlarının geliri, ulusal hesaplar sisteminde karışık gelir olarak dikkate alınmakta ve bu nedenle, sermayenin bir geliri olarak kaydedilebilmektedir. Dolayısıyla karışık gelir içerisinde emeğin bu gelir payı, emek girdisinin ayrılmaz bir parçası olarak dikkate alınması gerekmektedir (ILO, 2016: 16).

Bununla birlikte Askenazy (2003) ise, serbest meslek çalışanlarının gelirlerinin zaman içerisinde sabit olduğu varsayımından yola çıkarak, böyle bir uyumlamaya gerek olma-

⁶Çalışanların maaş, ücret, prim ve sosyal katkı paylarının toplamıdır.

dığını ifade etmiştir. Örnek olarak, 1960'larda serbest meslek çalışanlarının büyük bir oranı tarım sektöründe çalışırken, 2000'li yıllarda serbest meslek çalışanlarının büyük bir oranı serbest mesleklerde (avukat, tıbbi doktor gibi) çalışıyor olmasıyla kıyaslamıştır (Avrupa Komisyonu, 2007: 237).

Şekil 3: Serbest Meslek Çalışanlarının Toplam İstihdam İçerisindeki Payı (%)

Kaynak: OECD İşgücü İstatistikleri 2017'den alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir.

Askenazy (2003)'in ifade ettiği serbest meslek çalışanlarının zaman içerisinde değişmemesi durumu, 2007-2016 yılları için Amerika, Avrupa ve AB ülkeleri için nispeten geçerli sayılabilirken, Türkiye için aynı durum geçerli olmamaktadır. Şekil 3'e bakıldığında AB-15, AB, Amerika ve Avrupa ülkelerine kıyasla Türkiye'deki serbest meslek çalışanlarının toplam istihdam içerisinde daha büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Genel olarak, 2007-2016 yılları arasında serbest meslek çalışanlarının toplam istihdam içerisindeki payı giderek azalmasına rağmen istihdam içerisinde önemli bir paya sahiptir. Türkiye'de serbest meslek çalışanlarının toplam istihdam içerisindeki payının giderek azalması durumu, girişimcilik etkisinin azaldığının da bir göstergesidir. Özerkek ve Doğruel (2015)'in çalışması da bu durumu destekler niteliktedir. Çalışmaya göre Türkiye için, serbest meslek çalışanları ile işsizlik arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmakta olup, serbest meslek çalışanları, işsizlik üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahiptir.

Serbest meslek çalışanlarının gelirlerini de dikkate almak amacıyla, emeğin gelir payını hesaplama yöntemlerinde birçok uyumlama süreci gerçekleşmiştir. Bu yöntemlerden ilki, uyumlanmamış emeğin gelir payı yani en temel emeğin gelir payı hesaplama

yöntemidir. Daha sonra serbest meslek çalışanlarının gelirlerini dikkate almak amacıyla, karışık gelir veya özel teşebbüs dışı işletmelerin işlem fazlası hesaplamaya dâhil edilmiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci emeğin gelir payı yöntemi, literatürde Gollin (2002) uyumlaması yöntemleri olarak da bilinmektedir. Altıncı yöntem ise, Guerriero (2012) tarafından ileri sürülen emeğin gelir payı hesaplama yöntemidir.

Bu yöntemlerden ilki olan uyumlanmamış emeğin gelir payı yöntemi, çalışan ödemelerinin katma değere oranıdır. Burada T , dolaylı vergileri ve C , sabit sermaye tüketimini göstermektedir.

$$LIS_1 = \frac{CoE}{VA(-T - C)} \quad (20)$$

İkincisi, Johnson (1954) tarafından ileri sürülen yöntemdir. Buna göre serbest meslek çalışan gelirlerinin (MIX) üçte ikisi, emeğin gelirine ilave edilmektedir. Geri kalanı, sermayenin geliridir.

$$LIS_2 = \frac{CoE + 2/3MIX}{VA(-T - C)} \quad (21)$$

Bu hesaplama tekniğinin tartışmalı konusu ise $2/3$ değeridir. Oldukça realistik gibi görülsede, aslında rastgele seçilmiş bir değerdir. Ayrıca, zaman içerisinde gelir dağılımının sabit olduğu varsayıldığından, emek ve sermaye geliri arasındaki dengenin değişme olasılığını göz ardı edilmiştir (Guerriero, 2012: 6).

Kravis (1959) tarafından ileri sürülen üçüncü yöntemde ise, serbest meslek çalışanlarının bütün gelirleri emeğin gelirine ilave edilmiştir. Bu yöntemin gerekçesi ise, gelişmekte olan ülkelerdeki serbest meslek çalışanlarının çoğu, emek yoğun hizmet sektöründen gelirini elde etmesidir. Bu yöntemin kullanılmasıyla, oldukça yüksek emek gelir payı değerleri elde edilmektedir. Oysa, bazı serbest meslek çalışanları, gelişmekte olan ülkelerde bile işletme çalıştırmakta ve önemli miktarda sermaye kullanmaktadır (Guerriero, 2012: 6).

$$LIS_3 = \frac{CoE + MIX}{VA(-T - C)} \quad (22)$$

Dördüncü yöntemde ise, serbest meslek çalışanlarının geliri, ekonomik gelirin geri kalanı olarak aynı emek ve sermaye bileşiminden oluştuğu düşünülmektedir. Ortalama ücret düzeyinde çalışana eş değer bir ücret alan serbest meslek çalışanlarının, bir faktör olarak göz önüne alınması, emeğin gelir payını arttırmaktadır (Guerriero, 2012: 6). Gollin (2002) ve Conesa vd (2007) çalışmalarında bu yöntemi kullanmıştır.

$$LIS_4 = \frac{CoE}{VA(-T - C) - MIX} \quad (23)$$

Beşinci yöntemde⁷ Gollin (2002)'e göre, gelire ilgili doğrudan bazı bilgilere sahip olunmasa da, işgücü bileşenlerine ait veriye sahip olunabilmektedir. Uluslararası İstihdam Statüsü Sınıflaması (ICSE-1993) işgücünü (i) çalışanlar; (ii) işverenler; (iii) kendi hesabına çalışanlar; (iv) üretici kooperatiflerine üyeler; (v) aile çalışanları; (vi) statü ile sınıflanamayan çalışanlar olarak sınıflamaktadır. Bu yöntemin avantajı, farklı zaman periyodunda ve farklı ülkelerde işgücü bileşenleri dikkate alınmaktadır. Dezavantajı ise, detaylı mikro veri setine gerek duyulmasıdır (Guerriero, 2012: 6). L , toplam istihdamı ve K , çalışan sayısını göstermektedir. Buna göre, emeğin gelir payı;

$$LIS_5 = \frac{CoE * L}{\frac{K}{VA(-T - C)}} \quad (24)$$

Guerriero (2012) tarafından ileri sürülen altıncı yöntem⁸ göre, eşitliğin pay kısmından işverenlerin gelirleri tamamen çıkarılmalıdır. Bu yöntemde çalışanların ücreti, tüm çalışanların ortalamasıdır. Bu durumda toplam istihdam (L), işveren sayısı (V) ve emeğin gelir payı;

$$LIS_6 = \frac{\frac{CoE}{K} * (L - V)}{VA(-T - C)} \quad (25)$$

Guerriero (2012)'a göre, bu ölçüm yöntemi önceki beş ölçüm yöntemiyle ilişkili olup, ihtiyaç fazlası olarak görülmemiştir. Çünkü bu yöntemle elde edilen emek gelir payı ve rilerinin, ileride yapılacak olan çalışmalar için daha faydalı olacağı iddia edilmiştir.

⁷AMECO veri tabanı, emeğin gelir payı hesaplamalarında bu eşitlikten yararlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2007: 238).

⁸Bu yöntemde işverenler (ICSE-1993 sınıflandırılmasındaki, 3,4,5,6. sınıf), serbest meslek çalışanı olarak dikkate alınmadığından, pay kısmından çıkarılmaktadır.

2.6 Veri Seti

AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir paylarının hesaplanmasında kullanılan veriler, UNDATA ve ILOSTAT elektronik veri tabanından elde edilmiştir. Her bir ülkeye ait emek gelir paylarının hesaplanması için kullanılan verilerin erişilebilen yıl aralıkları Tablo E1'de gösterilmiştir. UNDATA, ülkelere ait Ulusal Hesaplama verilerini SNA68, SNA93 ve SNA08 şeklinde vermektedir. Katma değer verisinin olmadığı durumlarda, gayri safi yurtiçi hâsıla verisinden yararlanılmıştır.

Ayrıca çalışmada hesaplanan emek gelir payı verileri, AB-15 ülkeleri için 1970-2015 dönem aralığını kapsayacak şekilde AMECO⁹, OECD, PWT 9.0¹⁰ ve EUKLEMS¹¹ veri tabanındaki emek gelir payı verileriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. ILOSTAT¹² veri tabanı emek gelir payı verilerini, AMECO veri tabanından elde etmesi nedeniyle, ek olarak ILOSTAT veri tabanı dikkate alınmamıştır.

Türkiye için emek gelir payı hesaplamalarında da, UNDATA veri tabanından yararlanılmıştır. Bu veri tabanında, emek gelir payının hesaplanması için gerekli olan veri setine, sadece 2009-2015 dönem aralığına erişildiğinden, Türkiye'nin emek gelir payı verisi bu dönem aralığı için hesaplanmıştır. Yapılan emek gelir payı hesaplamaları, sadece AMECO veri tabanındaki emek gelir payı verileriyle karşılaştırılmıştır. Diğer veri tabanlarındaki emek gelir payı verilerinden yararlanılamamasının nedenleri sırasıyla; EUKLEMS veri tabanında, Türkiye'ye ait verilerin yer almaması, PWT9.0 veri tabanında, Türkiye'nin emek gelir payı verilerinin 2009-2015 dönemi için tekrar eden verilerden oluşması, OECD veri tabanında, Türkiye'ye ait emek gelir payı verilerinin, sadece 1970-2006 dönemini kapsamaktadır. AB-15 ülkeleri için hesaplanan ve veri tabanındaki emek gelir payı verilerinin tanımlayıcı istatistikleri, Tablo 1'de gösterilmiştir.

⁹Annual Macro-Economic (AMECO), Avrupa Komisyonunun Ekonomi ve Finans departmanının yönetimi dahilinde olup, yıllık makroekonomik verilerin yayınlandığı bir veri tabanıdır. AB'ye aday ülkeler, OECD ülkeleri, Avrupa ülkeleri ve AB-28 ülkelerinin verilerini kapsamaktadır.

¹⁰Penn World Table (PWT 9.0), Groningen Üniversitesi tarafından 1950-2014 dönemini kapsayacak şekilde, 182 ülkeye ait girdi, çıktı, nispi gelir düzeyi ve verimlilik verilerinin yayınladığı bir veri tabanıdır. Bu veri tabanında veriler, versiyon olarak yenilenmektedir. Bu çalışmada ise, en son versiyon olan 9.0 kullanılmıştır.

¹¹EUKLEMS, AB ve Amerika'ya ait büyüme ve verimlilik hesaplamalarına dair verileri, 2007 yılından beri yayınlayan bir veri tabanıdır.

¹²ILOSTAT, Uluslararası Emek Örgütü'ne bağlı olup, dünya ülkelerinin istihdam, işsizlik, ücret ve emek verimliliğine ilişkin verilerin yayınlandığı bir veri tabanıdır.

Tablo 1: AB-15 Ülkelerine Ait Hesaplanan ve Veri Tabanlarından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Örneklem
LIS_1	0.672	0.087	0.377	0.863	N= 598, n=15
LIS_2	0.755	0.067	0.527	0.966	N=393, n=15
LIS_3	0.796	0.078	0.497	1.029	N=393, n=15
LIS_4	0.769	0.077	0.513	1.037	N=383, n=15
LIS_5	0.79	0.0715	0.568	1.004	N=367, n=15
LIS_6	0.748	0.0701	0.535	0.964	N=362, n=15
LIS_{AMECO}	0.579	0.0576	0.353	0.884	N=690, n=15
$LIS_{EUKLEMS}$	0.649	0.0626	0.392	0.771	N=516, n=15
LIS_{OECD}	0.692	0.0708	0.468	0.985	N=645, n=15
$LIS_{PWT9.0}$	0.611	0.0589	0.443	0.739	N=675, n=15

Not: N: Gözlem Sayısı, n: Ülke Sayısı.

Tablo 1'e bakıldığında, AB-15 ülkelerinin on farklı emek gelir payı verisinin ortalaması, standart sapması, minimum ve maksimum değerleri görülmektedir. Emek gelir payı hesaplama tekniklerinden elde edilen, emek gelir payı verilerinin (LIS_1 , LIS_2 , LIS_3 , LIS_4 , LIS_5 , LIS_6) ortalama değerleri, LIS_1 haricinde birbirlerine oldukça yakın değerler elde edilmiştir. Ayrıca, LIS_3 , LIS_4 ve LIS_5 'e ait maksimum değerlerinin yüzde 100'ün üzerinde olduğu tespit edilmiştir. LIS_3 ve LIS_4 için bu değerler, Fransa'nın 1970-1977 dönemine aittir. LIS_5 değeri ise, sadece İngiltere'nin 1991 yılı için yüzde 100'ün üzerinde elde edilmiştir.

Tablo 2: AB-15 Ülkelerine Ait Emek Gelir Payı Verilerinin Korelasyon Matrisi

	LIS_1	LIS_2	LIS_3	LIS_4	LIS_5	LIS_6	LIS_{AMECO}	$LIS_{EUKLEMS}$	LIS_{OECD}	$LIS_{PWT9.0}$
LIS_1	1.000									
LIS_2	0.819	1.000								
LIS_3	0.502	0.898	1.000							
LIS_4	0.788	0.996	0.914	1.000						
LIS_5	0.712	0.895	0.808	0.898	1.000					
LIS_6	0.794	0.889	0.748	0.883	0.952	1.000				
LIS_{AMECO}	0.497	0.673	0.637	0.698	0.651	0.639	1.000			
$LIS_{EUKLEMS}$	0.677	0.744	0.613	0.75	0.678	0.669	0.829	1.000		
LIS_{OECD}	0.367	0.634	0.673	0.638	0.666	0.603	0.612	0.649	1.000	
$LIS_{PWT9.0}$	0.654	0.798	0.717	0.811	0.641	0.655	0.776	0.686	0.363	1.000

Tablo 2'de, AB-15 ülkelerinin hesaplanan emek gelir payı verileri ile veri tabanlarındaki emek gelir payı verilerinin korelasyon matrisi gösterilmiştir. Hesaplama tekniklerinden elde edilen emek gelir payları ile veri tabanındaki emek gelir payları arasındaki

korelasyonun oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca bütün değişkenler, yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 3: Türkiye'ye Ait Hesaplanan ve AMECO Veri Tabanından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
LIS_1	0.3794	0.01187	0.3633	0.3975
LIS_2	0.5776	0.0069	0.5679	0.5868
LIS_3	0.6767	0.0088	0.6677	0.6899
LIS_4	0.5399	0.0101	0.5241	0.5509
LIS_5	0.6	0.0109	0.5887	0.6156
LIS_6	0.5703	0.00846	0.5583	0.5807
LIS_{AMECO}	0.4447	0.0084	0.4318	0.4563

Tablo 3'te ise, Türkiye'nin 2009-2015 dönemi hesaplanan emek gelir payları ve AMECO veri tabanındaki emek gelir payı verilerinin tanımlayıcı istatistikleri gösterilmiştir. Hesaplanan emek gelir payı verileri içerisinde LIS_1 verileri, diğer emek gelir paylarına oranla daha düşük bir değere sahiptir. Ayrıca standart sapma değerlerinin düşük olması, 2009-2015 döneminde emek gelir paylarında büyük değişimlerin olmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Türkiye'ye Ait Emek Gelir Payı Verilerinin Korelasyon Matrisi

	LIS_1	LIS_2	LIS_3	LIS_4	LIS_5	LIS_6	LIS_{AMECO}
LIS_1	1.000						
LIS_2	0.527	1.000					
LIS_3	-0.054	0.820**	1.000				
LIS_4	0.732	0.965***	0.641	1.000			
LIS_5	-0.386	0.249	0.553	0.083	1.000		
LIS_6	-0.199	0.387	0.588	0.252	0.978***	1.000	
LIS_{AMECO}	0.711*	0.564	0.184	0.668	0.149	0.267	1.000

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$.

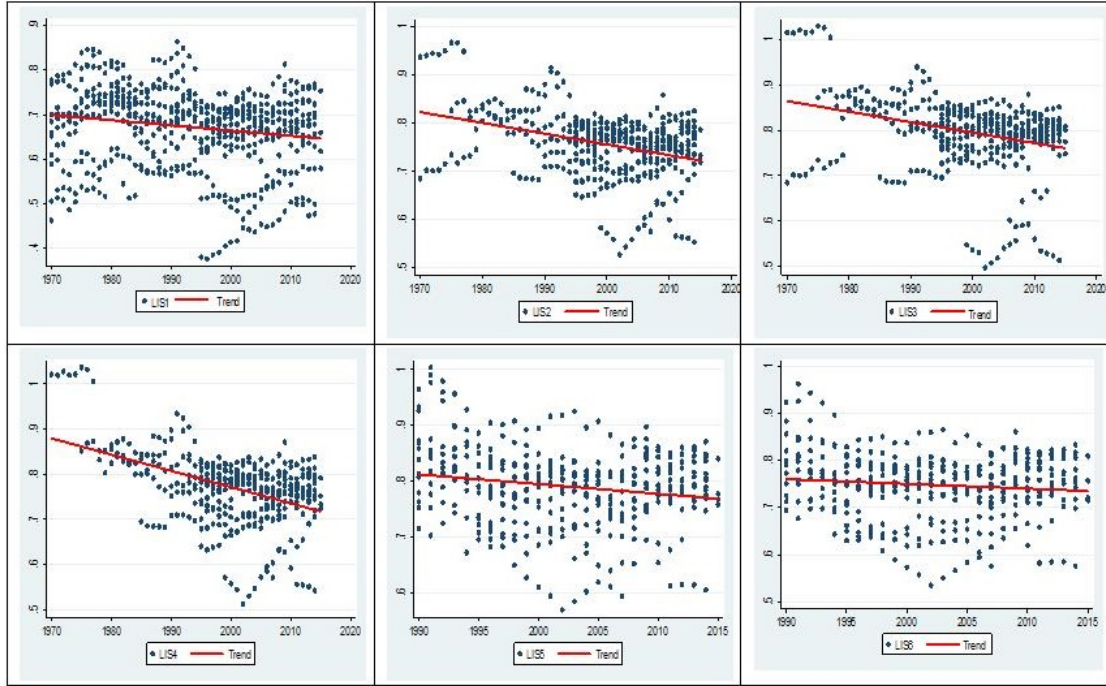
Tablo 4'te, Türkiye'nin hesaplanan emek payı verileri ile AMECO veri tabanındaki Türkiye'ye ait emek gelir payı verileri arasındaki korelasyon matrisi gösterilmiştir. LIS_5 ve LIS_6 değerleri birbirleriyle, AB-15 ülkelerinde olduğu gibi yüksek korelasyona sahiptir. Ayrıca, hesaplanan emek gelir payı verileri içerisinde AMECO veri tabanı verileriyle

en yüksek korelasyona LIS_1 yönteminin sahip olduğu görülmüştür. Bu durum özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde verisine erişilemeyen yıllar için emek gelir payının hesaplanmasında LIS_1 yönteminin daha etkin olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

2.7 Ampirik Bulgular ve Analiz

Çalışma sonucunda elde edilen emek gelir payı verileri sırasıyla, Tablo E2, Tablo E3, Tablo E4, Tablo E5, Tablo E6, Tablo E7’de sunulmuştur. AB-15’e ait verilerin zaman içerisindeki dağılımı ise Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4: Hesaplanan Emek Gelir Payı Verilerinin Zaman İçerisindeki Dağılımı (AB-15)

Elde edilen sonuçlara bakıldığında, AB-15 ülkelerinde emek gelir payı 1970’li yılların başından itibaren azalmaya başladığı görülmüştür. Bu sonuçlar Avrupa Komisyonu (2007) sonuçlarıyla da uyumludur. Bu azalış LIS_1 , LIS_2 , LIS_3 ve LIS_4 hesaplamalarında daha belirgin bir şekilde gözlemlenirken, istihdam verileri nedeniyle 1990’lı yıllardan itibaren hesaplanmaya başlanan LIS_5 ve LIS_6 ’da bu azalış nispeten daha düşük düzeyde gözlenmektedir.

LIS_1 , LIS_2 , LIS_3 , LIS_4 , LIS_5 , LIS_6 ’ya göre, AB-15 ülkeleri arasında emek gelir

payı en çok azalan ülkeler sırasıyla, Portekiz (1977-2015), İngiltere (1987-2015), Fransa (1959-2014) ve İrlanda (1990-2014)'dır. Bununla birlikte elde edilen bu sonuçlar sadece, ülkelerin verilerine sağlıklı bir biçimde ulaşılabilen dönem aralıklarını kapsamaktadır. Dolayısıyla verisine ulaşılamayan yıllar için bir hesaplama yapılamadığında bilinmesi gerekmektedir.

Ayrıca, AB-15 ülkeleri için hesaplanan emek gelir payı verilerinin zaman içerisindeki eğilimi de incelenmiştir. Yapılan inceleme, AB-15 ülkelerinin 1970-2015 dönemini kapsamakta olup, dengesiz panel EKK yöntemiyle analiz edilmiştir. Rodriguez ve Jayadev (2010)'in modelinden yararlanılmıştır. Bu modelde ülke ($i= 1,2,..n$), zaman ($t= 1, 2,..n$) ve emeğin gelir payı (LIS) ile gösterilmiştir.

Küreselleşme ve entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemek için kukla değişkenler kullanılmıştır. Kukla değişkenleri olarak 1980 ve 1993 yılları dikkate alınmıştır. 1980 yılının dikkate alınmasının nedeni, dünya genelinde küreselleşme politikalarının uygulanmaya başladığı yıl olarak kabul edilmesidir. 1993 yılında ise AB ülkelerinde yürürlüğe giren Tek Piyasa programıyla dört unsurda (mal, hizmet, emek ve sermaye) getirilen hareket serbestliliğiyle birlikte ekonomik entegrasyonun artmasıdır. Çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ise, Tablo 1'de gösterilmiştir.

$$LIS_{it} = c + \beta_1 T_{it} + \varepsilon_{it} \quad (26)$$

İktisadi olarak, trend değişkeni katsayısının (β_1) negatif olması beklenmektedir. Çünkü yapılan çalışmalarda dünya genelinde emek gelir payının hızla azaldığı ve bu süreçte küreselleşmenin olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür (Harrison, 2005; Guscina, 2006).

Hesaplanan emek gelir payları sonuçlarını, diğer veri tabanlarındaki sonuçlarla karşılaştırmak amacıyla AMECO, EUKLEMS, OECD ve PWT 9.0 veri tabanındaki emek gelir payı verilerinden de yararlanılmıştır.

Tablo 5'te, 1970-2015 dönemi için AB-15 ülkelerinin trend değişiminin sonuçları görülmektedir. Trend değişkeni katsayısı, LIS_2 , LIS_3 ve LIS_6 modelleri haricinde, diğer modellerde iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı elde edilmiştir. LIS_2 , LIS_3 ve LIS_6 mo-

Tablo 5: AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1970-2015)

	LIS_1	LIS_2	LIS_3	LIS_4	LIS_5	LIS_6	LIS_{AMECO}	$LIS_{EUKLEMS}$	LIS_{OECD}	$LIS_{PWT9.0}$
c	2.285** (0.021)	3.499* (0.056)	40.105 (0.101)	5.846*** (0.007)	4.5637*** (0.007)	2.788* (0.07)	5.2626*** (0.000)	5.051*** (0.000)	5.1339*** (0.002)	3.497*** (0.000)
β_1	-0.00081* (0.086)	-0.0014 (0.125)	-0.0016 (0.182)	-0.0025** (0.016)	-0.0019** (0.022)	-0.00101 (0.174)	-0.00235*** (0.000)	-0.00221*** (0.000)	-0.00223*** (0.004)	-0.00145*** (0.001)
N	598	393	393	383	367	362	690	516	645	675
R^2	0.0572	0.0905	0.0908	0.1941	0.1054	0.0373	0.4741	0.4735	0.2973	0.3674

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir.

dellerinde de trend değişkeni katsayısı iktisadi olarak anlamlı elde edilse de, istatistiki olarak anlamsızdır.

Ayrıca emek gelir payının AB-15 ülkeleri için, 1970-2015 döneminde azaldığı görülmektedir. Bu azalış yaklaşık olarak yüzde 0.2 oranındadır. Ayrıca hesaplanan emek gelir paylarının, AMECO, EUKLEMS, OECD ve PWT 9.0 veri tabanlarına göre modeli açıklamakta zayıf oldukları görülmüştür. Bunun nedeni, hesaplanan emek gelir payı verilerinin gözlem sayısının, veri tabanlarındaki emek gelir payı verilerine göre az sayıda olmasından kaynaklı olabilir. Buna rağmen, veri tabanlarına en yakın sonuç, LIS_4 emek gelir payı hesaplama yöntemiyle ulaşılmıştır. AB-15 ülkelerinde emek gelir payının zaman içerisinde azalma eğilimi içerisinde olması, Harrision (2002) ve Rodriguez ve Jayadev (2010) çalışmalarıyla da uyumludur.

Tablo 6: AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1980 Yılı Sonrası)

	LIS_1	LIS_2	LIS_3	LIS_4	LIS_{AMECO}	$LIS_{EUKLEMS}$	LIS_{OECD}	$LIS_{PWT9.0}$
c	0.679*** (0.000)	0.793*** (0.000)	0.83*** (0.000)	0.903*** (0.000)	0.627*** (0.000)	0.695*** (0.000)	0.725*** (0.000)	0.633*** (0.000)
β_1	-0.009 (0.504)	-0.039 (0.473)	-0.037 (0.637)	-0.138*** (0.004)	-0.061*** (0.000)	-0.0529*** (0.000)	-0.044*** (0.011)	-0.028*** (0.004)
N	598	393	393	383	690	516	645	675
R^2	0.0072	0.0474	0.0294	0.2494	0.3082	0.2149	0.131	0.1402

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. 1980 yılı sonrası dönem için, kukla değişken kullanılmıştır.

Dünya genelinde küresel politikaların uygulanmaya ve emek gelir paylarının azal-

maya başladığı yıl olarak kabul edilen 1980 yılı baz alındığında ise, emek gelir payındaki azalış daha net bir şekilde görülmüştür. Tablo 6’da, 1980 yılı sonrası döneme ait emek gelir payındaki değişimlerinin tahmin sonuçları verilmiştir. Buna göre, emek gelir payının trend katsayısı (β_1), iktisadi beklentilere uygun olarak negatif elde edilmiştir. LIS_1 , LIS_2 , LIS_3 haricinde emek gelir payları yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre istatistiki olarak da anlamlıdır. Ayrıca, LIS_5 ve LIS_6 emek gelir payı verilerinin, 1990 yılından itibaren başlaması nedeniyle, Tablo 6’da bu iki veri setinden yararlanılamamıştır. Elde edilen sonuçlar, küreselleşmenin emeğin gelir payı üzerinde negatif etkisinin olduğu gösteren çalışmalarla da uyumludur (Rodrik (1998), Ortega ve Rodriguez (2006), Harrison (2005), Morel (2006), Guscina (2006), Jayadev (2007), Rodriguez ve Jayadev (2010), Breuss (2010), Bockerman ve Maliranta (2012), Liang ve Yu (2013), Stockhammer (2013a), Stockhammer (2015), Doan ve Wan (2017)).

AB-15 ülkeleriyle ilgili ek olarak, 1993 yılından itibaren AB ülkelerinde uygulanmaya başlanan Tek Piyasa Programı kapsamınca dört unsurda (mal, hizmet, emek ve sermaye) getirilen hareket serbestliği, emek gelir payında bir azalmaya neden olabilir.

Genelde, emek faktörünün hareketliliğiyle ilgili olarak göç veren ve göç alan ülkelerin birlikte kazanacağı varsayılmaktadır. Fakat Vasile (2014) Romanya için yapmış olduğu çalışmasında, nitelikli emek talebinin daha yüksek ve daha uzun periyotlarda olduğunu ve bu durumun göç veren ülke için daha az fayda yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Dahlberg (2015) ise bu durumu, “*bir makine yağlama*” faaliyeti olarak yorumlamıştır. Dahlberg (2015)’e göre, emek piyasasındaki aksaklıkların artmasıyla birlikte çalışanların hareket serbestliği, onların daha fazla ücret alabileceği diğer AB ülkelerine göçünde yardımcı olabilmektedir. Bu durum, diğer AB ülkelerinde çalışanların kendi ülkelerine para transfer etmesiyle, göç veren ülkelerdeki hanhalkları için ilave bir gelir sağlamaktadır. Bununla birlikte, ortalama çalışma süresi daha uzun ve göç eden çalışanların nitelikleri daha yüksek olmakta ve bu durum, göç veren ülkenin verimliliğini azaltmaktadır. Göç eden çalışanların düşük nitelikten ziyade yüksek nitelikli olması durumunda, göç veren ülkeler nitelikli emek kıtlığı yaşamaktadır. Verimlilikteki kayıpla birlikte vergi geliri, kamu yatırımları ve destekler, yurtiçi tüketim de olduğu gibi uzun vadede azalacaktır.

Docquier vd (2014)’e göre ise, OECD ülkeleri için göç alan ülkelerde daha az nitelikli

olan çalışanların ücretleri, emek göçüyle birlikte nispeten artmakta fakat bu etki göç veren ülkeler için tersi durumda gerçekleşmektedir. Bunun temel nedenini ise Vasile (2014), göç halinde olan iş gücünün ortalama eğitim düzeyinin, yerli iş gücünden daha fazla eğitilmiş olmasıyla açıklamıştır. Nitelikli iş gücünün yurtiçine girişi, düşük nitelikli çalışanlar için iş yaratmakta ve bu yüzden ücret düzeyi artmaktadır. Aksi durum, yüksek düzeyde göç veren ülkelerde görülebilmektedir. Bu durumda, düşük nitelikli çalışanların ücretleri azalmaktadır (Dahlberg, 2015: 33-34).

Tek Piyasa Programı'nın emeğin gelir payı üzerindeki bu olası etkisinden yola çıkarak, AB-15 ülkelerinin emek gelir paylarının bu süreçten nasıl etkilendiğini incelemek amacıyla emek gelir paylarının 1993 yılına göre değişimi incelenmiştir. Tablo 7'de gösterilen tahmin sonuçlarına göre, tüm modellerde trend değişkenin katsayısı (β_1), iktisadi beklentilere uygun olarak negatif ve istatistiki olarak anlamlı (LIS_3 hariç) elde edilmiştir. Ayrıca LIS_4 , LIS_5 ve LIS_6 ile veri tabanları sonuçları yaklaşık benzerdir. Buna göre, 1993 yılı sonrası AB-15 ülkelerinin emek gelir payı, öncesi döneme göre yaklaşık yüzde 6 oranında azalmıştır.

Tablo 7: AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi (1993 Yılı Sonrası)

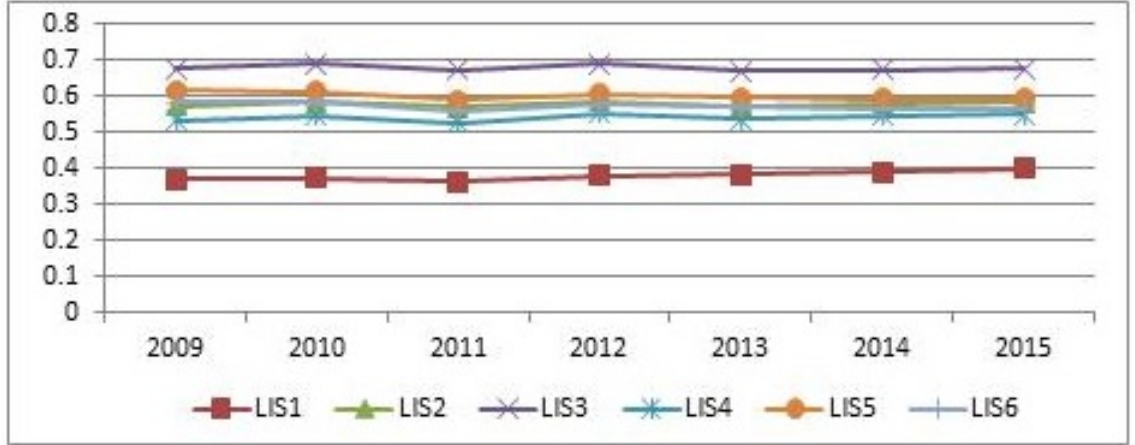
	LIS_1	LIS_2	LIS_3	LIS_4	LIS_5	LIS_6	LIS_{AMECO}	$LIS_{EUKLEMS}$	LIS_{OECD}	$LIS_{PWT9.0}$
c	0.689*** (0.000)	0.789*** (0.000)	0.8301*** (0.000)	0.8235*** (0.000)	0.8441*** (0.000)	0.7959*** (0.000)	0.6093*** (0.000)	0.6889*** (0.000)	0.7173*** (0.000)	-0.628*** (0.000)
β_1	-0.031*** (0.014)	-0.043* (0.084)	-0.0434 (0.167)	-0.0656** (0.021)	-0.0604*** (0.002)	-0.0531*** (0.003)	-0.0593*** (0.000)	-0.0612*** (0.000)	-0.0551*** (0.003)	-0.0352*** (0.001)
N	598	393	393	383	367	362	690	516	645	675
R^2	0.1267	0.1271	0.0941	0.1964	0.2002	0.1785	0.4287	0.522	0.2934	0.321

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. 1993 yılı sonrası dönem için, kukla değişken kullanılmıştır.

AB-15 ülkelerinin emek gelir paylarının yapısı, zaman içerisindeki değişimi, küreselleşme politikalarının ve Tek Piyasa Programı'nın etkilerini inceledikten sonra, AB üyeliğine aday olan Türkiye'de ki emek gelir payının tüm bu süreçlerden nasıl etkilendiği merak konusu haline gelmiştir. Türkiye ile ilgili olarak, UNDATA veri tabanından sağlıklı bir biçimde erişebilen veriler ışığında hesaplanan emek gelir payı sonuçları, Tablo E2, Tablo E3, Tablo E4, Tablo E5, Tablo E6, Tablo E7'de AB-15 ülkelerinin sonuçlarıyla birlikte verilmiştir. Türkiye'nin emek gelir payının hesaplanmasına ilişkin verilere,

2009-2015 dönem aralığında sağlıklı bir biçimde ulaşılmıştır.

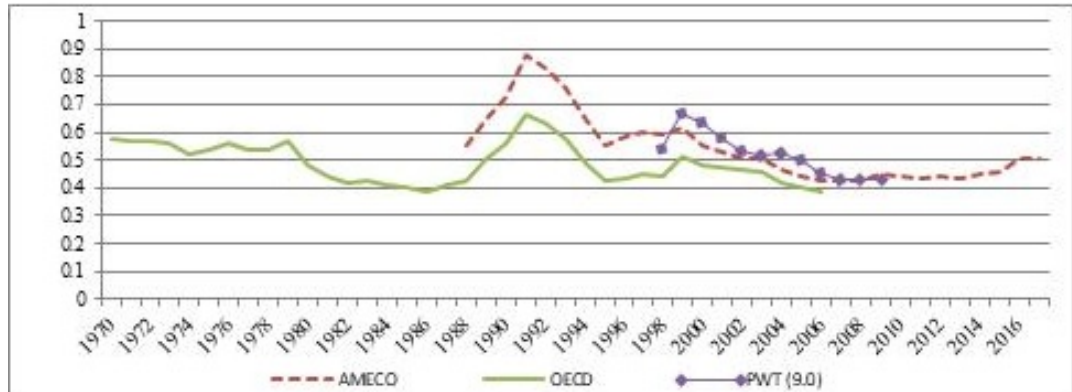
Şekil 5: Türkiye'nin Hesaplanan Emek Gelir Paylarının Zaman İçerisindeki Dağılımı

Şekil 5'te, Türkiye'nin 2009-2015 dönemi için hesaplanan emek gelir payı zaman içerisindeki dağılımı gösterilmiştir. Hesaplanan emek gelir payları içerisinde, LIS_2 ve LIS_6 ile birbirlerine oldukça yakın değerler elde edilmiştir. Ayrıca 2009-2015 döneminde Türkiye'deki emek gelir payında belirgin bir değişim gözlenmemiştir.

Türkiye'nin önceki dönemlere ait emek gelir payı verilerini analiz etmek için veri tabanlarından da yararlanılmıştır. Türkiye'nin emek gelir payı verisine OECD veri tabanında 1970-2006, AMECO veri tabanında 1988-2019 ve PWT 9.0 veri tabanında ise 1998-2009 dönem aralıklarına ulaşılmıştır.

Şekil 6: Türkiye'nin Veri Tabanlarındaki Emek Gelir Paylarının Zaman İçerisindeki Dağılımı

Kaynak: AMECO, OECD ve PWT 9.0 veri tabanından alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir.

Şekil 6'ya göre, OECD veri tabanındaki emek gelir payı verisine bakıldığında, emek gelir payının 1979 yılından 1986 yılına kadar hızlı bir şekilde azaldığı ve bu azalışın yaklaşık yüzde 47 oranında olduğu görülmektedir. Bu azalışın nedenini Taymaz vd. (2014) 1980 askeri darbesinden sonra işçi sendikalarının ve diğer sivil toplum kuruluşlarının sıkı denetim altında tutulması ve sendikaların üyelerinin yaşam standartlarını daha fazla iyileştirmek için herhangi bir faaliyette bulunmamasıyla açıklamıştır. Bunun sonucunda reel ücretler, 1980-1987 döneminde yüzde 40 oranında azalmıştır. Emek gelir paylarının artmaya başladığı 1988 yılından, en yüksek düzeye ulaştığı 1991 yılına kadar ki süreçte, ücret paylarındaki bu artışın arkasında dönemin uygulanan popülist politikaları dışında, işçi sendikaları arasında yükselen aktivist dalgalarında olduğu söylenebilmektedir (Taymaz vd, 2014: 4).

1991 yılı sonrası emek gelir payı azalışında, 1994 Krizi'nin de büyük bir etkisi olduğu söylenebilir. 1994 Krizi sonrası, uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları'yla ücret payları özellikle kamu kesiminde daha çok azalmıştır. 1995-1999 dönem aralığında belirgin bir değişim gözlenmesede, Şubat 2001 kriziyle reel ücret tekrardan azalmaya başlamıştır (Çelik, 2013: 37). Genel olarak 2000 yılı sonrası dönem için, yaşanan ekonomik büyüme ve verimlilik rakamlarına rağmen, emeğin gelir payında kayda değer bir artış gözlenmemiş olup, AMECO verilerine göre 2003 yılı düzeyine, 2017 rakamlarıyla yeni ulaşılmıştır.

Ayrıca, 2008 Küresel Krizi sürecinde emek paylarının azalmayıp, nispeten artmasının nedenini ise, Sefil (2016) çalışmasında “emek gömülemesi” kavramıyla açıklamıştır. 2006-2011 Gelir ve Yaşam Koşulları anketine dayalı bu çalışmada, özellikle emek piyasasındaki nitelikli çalışanların yenileme maliyetlerinin yüksek olması durumu, çalışan nüfusun eğitilmiş kesiminde emek gömülemesi yarattığı ifade edilmiştir. Niteliksiz emek faktöründen ziyade, nitelikli emek faktörünün ortalama emek gelir payının çok geniş olması, kriz döneminde emek payının artmasına neden olmuştur.

Şekil 6'da görüldüğü gibi, Türkiye'de ki emek gelir payının gözle görünür bir şekilde azaldığı bilinmesine rağmen, bu azalışın zaman içerisinde ne kadar olduğunu tahminlemek için AMECO ve OECD veri tabanından yararlanılmıştır. Türkiye'ye ait AMECO veri tabanındaki emek gelir payı verileri 1988-2017 dönemini, OECD veri tabanındaki veriler ise 1970-2006 dönemini kapsamaktadır. Türkiye için hesaplanan emek gelir payı

verileri, gözlem sayısı yetersizliği nedeniyle kullanılamamıştır. Zaman seri analizinden yararlanılmış olup, 27 numaralı denklem EKK yöntemiyle tahminlenmiştir.

$$LIS_t = c + \beta_1 T_t + \varepsilon_t \quad (27)$$

Kullanılan verilerin tanımlayıcı istatistikleri ise, Tablo 8’de gösterilmiştir. Zaman serisi analizi için yeterli gözlem sayısına sahip olunmadığı bilinmekte olup, var olan verilerle değişen varyans ve otokorelasyona karşı dirençli tahminler elde edilmiştir.

Tablo 8: Türkiye’nin AMECO ve OECD Veri Tabanından Elde Edilen Emek Gelir Payı Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
LIS_{AMECO}	30	0.546	0.1236	0.4233	0.874
LIS_{OECD}	37	0.489	0.0733	0.3842	0.662

Türkiye için elde edilen sonuçlar ise, Tablo 9’da gösterilmiştir. Buna göre, her iki veri tabanı için zaman değişkeninin katsayısı, iktisadi beklentilere uygun olarak negatif elde edilmiştir. Ayrıca elde edilen katsayıların tamamı iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. AMECO verileri sonuçlarına göre, 1988-2017 dönemleri arasında emeğin gelir payı ortalama olarak yüzde 1.1 oranında azalmıştır. OECD verileri sonuçlarına göre ise, 1970-2006 dönemleri arasında emeğin gelir payı ortalama olarak yüzde 0.29 oranında azalmıştır.

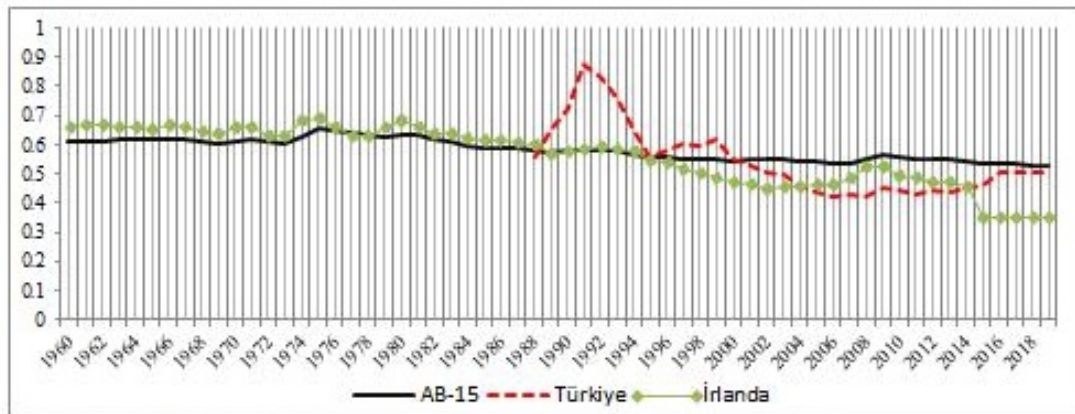
Tablo 9: Türkiye'nin Emek Gelir Payının Zaman İçerisindeki Değişiminin Tahminlenmesi

	<i>LISAMECO</i>	<i>LISOECD</i>
<i>c</i>	22.34*** (0.000)	6.418*** (0.000)
β_1	-0.011*** (0.000)	-0.0029*** (0.000)
<i>N</i>	30	37
R^2	0.6	0.19
F_{test}	26.40*** (0.000)	24.95*** (0.000)

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. Model, güçlü standart hataya sahip bir modeldir. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir.

Ayrıca, elde edilen trend değişkeni katsayılarının (β_1) birbirinden farklı olması, dönem aralıklarının farklılığından kaynaklı olabilir. Türkiye'deki emek gelir payının zaman içerisinde azalan bir eğilimde olması, Onaran (2007) ve Oyvatt (2011)'in çalışmasıyla da uyumludur.

Şekil 7: AB-15 ve Türkiye'nin Emek Gelir Paylarının Karşılaştırılması (1960-2019)

Kaynak: AMECO veri tabanından alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir. 2018 ve 2019 yılı değerleri tahmini değerlerdir.

Şekil 7'de, AB-15 ülkeleri ile Türkiye'nin emek gelir payları karşılaştırılmıştır. Sağlıklı bir karşılaştırma yapmak amacıyla, AMECO veri tabanından yararlanılmıştır. Türkiye'nin emek gelir payının en yüksek düzeye ulaştığı 1991 yılından, 2017 yılına kadar

ki süreçte emeğin gelir payı yüzde 42 oranında azalırken, aynı dönem aralığı için AB-15 ülkelerinde bu kayıp sadece yüzde 8.3 oranındadır.

AB-15 ülkeleri içerisinde emek gelir payı anlamında en kötü performansa sahip olan İrlanda'da, bu kayıp yüzde 39.4'tür. AB-15 ülkelerinin emek gelir payı ortalaması ile Türkiye'nin emek gelir payları nispeten 2001 yılında eşitlenmiştir. Türkiye'de Şubat Krizi'nin yaşandığı 2001 yılı dikkate alındığında ise, Türkiye'de ki çalışanların emek gelir payı kaybı 2001-2017 dönem aralığı için yüzde 5 oranında iken, AB-15 ülkelerinde yüzde 2.8 oranındadır. Aynı dönem aralığında İrlanda'daki emek gelir payı kaybı ise yüzde 24 oranındadır.

2.8 Sonuç

Emek gelir payının, dünya genelinde 1980 yılı sonrasında azalmaya başlaması ve bu azalışın nedenleri üzerinde kesin bir kanıya varılamamış olması, araştırmacıları özellikle bu alanda çalışmaya sevk etmektedir. Bu alanda çalışmanın zorluklarından birisi, hiç kuşkusuz sağlıklı verilere erişim sorunudur. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak araştırmacılar, yeni hesaplama teknikleri üretmekte veya var olan teknikleri revize ederek bu sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada ise öncelikle, geliştirilen hesaplama tekniklerinden yola çıkarak, AB-15 ülkeleri ve Türkiye için emek gelir payları yeniden hesaplanmıştır. AB-15 ülkeleri için elde edilen sonuçlara bakıldığında, hesaplanan emek gelir payı verilerinin, veri tabanlarındaki verilerle yüksek korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca hesaplanan ve veri tabanındaki emek gelir payı verilerinin zaman içerisindeki değişimi tahminlenmiş ve iktisadi beklentilere uygun olarak emek gelir payının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşme politikalarının emek gelir payı üzerinde yaratmış olduğu negatifsel etki, tahminlenen modellerle ortaya koyulmuştur. Genel olarak elde edilen sonuçların, literatürde bu alanda yapılan çalışmalarda uyumlu olduğu görülmektedir (Rodrik, 1998; Ortega ve Rodriguez, 2006; Harrison, 2005; Morel, 2006; Guscina, 2006; Jayadev, 2007; Rodriguez ve Jayadev, 2010; Breuss, 2010; Bockerman ve Maliranta, 2012; Liang ve Yu, 2013; Stockhammer, 2013a; Stockhammer, 2015; Doan ve Wan, 2017).

Ayrıca AB-15 ülkeleri için, entegrasyon süreci sonrası faktör hareketliliğinin daha ser-

best hale gelmesi durumunun emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tek Piyasa Programının uygulanmaya başladığı 1993 yılından sonrada emek gelir payındaki kaybın azalmadığı, tersine nispeten arttığı gözlenmiştir. Elde edilen sonuçların, bu alanda yapılan çalışmalarla uyumlu olduğu görülmüştür (Vasile, 2004; Docquier vd, 2014; Dahlberg, 2015).

Türkiye'nin emek gelir payını incelemek amacıyla yapılan hesaplamalar sonucunda, sadece 2009-2015 dönemi emek gelir payı verileri elde edilmiştir. AB-15 ülkelerinin aksine, Türkiye için hesaplanan emek gelir payı verilerinin (LIS_1 hariç), veri tabanındaki verilerle olan korelasyonunun çok düşük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla hesaplama tekniklerinin AB-15 ülkeleri için daha etkin olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte, özellikle Türkiye gibi kısıtlı emek gelir payı verisine sahip olan ülkeler için LIS_1 emek gelir payı hesaplama yönteminin daha etkin olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin emek gelir payının zaman içerisindeki değişiminin ise genel trendle uyumlu olarak azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye için yapılan çalışmaları destekler niteliktedir (Onaran, 2007; Oyvatt, 2011).

Çalışmada ayrıca, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir payları da karşılaştırılmıştır. Türkiye'nin emek gelir payı 2001 öncesinde, AB-15 ortalamasının üzerinde olmuştur. 2001 sonrası dönemde ise bu payın gerilediği, 2003 yılındaki emek gelir payı rakamlarına 2017 yılında tekrardan ulaşıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak çalışmanın bu bölümünde, AB-15 ülkeleri ve Türkiye'nin emek gelir payı yapıları incelenmiş ve literatürde geliştirilen emek gelir payı hesaplama teknikleri uygulanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar bütünüyle dikkate alındığında, literatürde geliştirilen emek gelir payı tekniklerinin Türkiye'ye göre, AB-15 ülkeleri için daha etkin olduğunu söylenebilir. Ayrıca küreselleşme süreci sonrası dönemde, Türkiye'nin emek gelir payının AB-15 ülkelerine göre daha fazla azaldığı görülmüştür. AB-15 ülkelerinde, 1993 yılında yürürlüğe giren Tek Piyasa Programı'yla emek gelir payı kaybının azalmayıp nispeten arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, elde edilen sonuçlar iktisadi teoriler açısından incelendiğinde, Marksist iktisadi yaklaşımın geçerli olduğu görülmüştür. Teoriyle uyumlu olarak, iktisadi gelişmeye rağmen emeğin gelir payı AB-15 ve Türkiye'de azalmaktadır.

3 AB-15 ÜLKELERİNDE ENTEGRASYON SÜRECİNİN, EMEĞİN GELİR PAYI ÜZERİNDEKİ MEKÂNSAL ETKİSİ

3.1 Giriş

Emeğin gelir payının tüm dünyada olduğu gibi, AB-15 ülkelerinde de özellikle 1980'den beri bir azalma eğiliminde olduğu, bir önceki bölümde yapılan analizler sonucunda da görülmüştür. Entegrasyon süreciyle birlikte, 1993 yılında mal, hizmet, sermaye ve emek faktörünün hareket serbestliliğine getirilen tamamlayıcı düzenlemelerle, bu faktörlerin ülkeler arasında hareketliliğinin artması, emeğin gelir payındaki azalışı azaltmamış, aksine arttırmıştır.

Emeğin gelir payındaki bu azalış, literatürde sıkça tartışılmakta olup, nedenleri üzerinde hâlâ ortak bir fikir birliğine varılamamıştır. Bentolila ve Saint-Paul (2003) OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında sermaye-çıktı oranı ve toplam faktör verimliliğinin emek gelir payını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Guscina (2006)'e göre, OECD ülkelerinde dışa açıklık ve doğrudan yabancı yatırımlarının emek gelir payı üzerinde negatif, istihdamı koruma yasalarının ise pozitif etkisi bulunmaktadır. Jaumotte ve Tytell (2007) gelişmiş ülkeler için offshore faaliyetlerinin, bilgi ve iletişimdeki ilerlemelerin, nispi ihracat fiyatının ve göçün, emek gelir payı üzerinde negatif yönlü, nispi ithalat fiyatlarının ise pozitif yönlü etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Jayadev (2007) ise sermaye hesabı liberalizasyonlarının emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiş ve negatif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bental ve Demougin (2010) OECD ülkelerinde gelişen teknolojiyle birlikte çalışanları izlemenin emek gelir payı üzerinde negatif etkiye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çin için Huang vd. (2011) ithalat, ihracat, dışa açıklık, sermaye-emek oranı, kamu harcamaları, beşeri sermayenin, emek gelir payını olumlu, doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye piyasası açıklığı ve özelleştirmenin olumsuz etkilediği sonucunu elde etmiştir. Schneider (2011) OECD ülkelerinde dışa açıklık, bilgi ve iletişimdeki ilerleme ve işsizliğin emeğin gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığı, buna karşın sendika

üyeliliğinin ve sermaye-çıktı oranının pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Estrada ve Valdeolivas (2012) gelişmiş ülkelerde toplam faktör verimliliğinin, sermaye-çıktı oranının, NAIRU-GAP'in ve işsizlik ödeneği karşılık oranının emeğin gelir payını negatif, ithal malları fiyatı ve sermaye-nitelikli emek oranının pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. ABD'de için Choi ve Rios-Rull (2012) teknolojinin, Elsby vd. (2013) sermaye-emek oranı ve offshore faaliyetlerinin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dao vd. (2017)'nin yüzden fazla ülkeyi dikkate alan çalışmasında, teknoloji, finansal entegrasyon, yatırım fiyatları ve küresel değer zincirinin emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte özellikle AB ülkeleri için yapılan çalışmalarda ise, emek faktöründeki heterojen yapının¹³ (Avrupa Komisyonu, 2007; Arpaia vd, 2009), küreselleşme politikaları kapsamında dışa açıklığın (Suchanek, 2009; Breuss, 2010), konjonktür dalgalanmalarının (Giammarioli vd, 2002), teknolojik değişimlerin (Briguglio ve Vella, 2014), sermaye birikimi faktörlerinin (Arpaia ve Perez, 2008; Arpaia vd, 2009), emek gelir payı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bilindiği kadarıyla, emek gelir payı literatüründe AB ülkeleri arasındaki mekânsal etkileşimi dikkate alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada amacı da, AB-15 ülkeleri arasındaki mekânsal etkileşimin varlığını test etmek ve özellikle entegrasyon sürecinin emeğin gelir payı üzerindeki mekânsal etkisini incelemektir. Bu kapsamda çalışmanın dikkate alındığı, 1960-2017 dönem aralığı, 1960-1992 dönemi ve 1993-2017 dönemi olmak üzere iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Çalışmanın geri kalan bölümünde ilk olarak, AB oluşum süreci ve ekonomik entegrasyonun, emek gelir payı üzerindeki etkisi teorik olarak açıklanmıştır. Ardından, AB-15 ülkelerinde emek gelir payının yapısı ve 1960-2017 sürecinde ekonomide meydana gelen değişimlerin, emek gelir payı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Teori bölümünde, dikkate alınmış modelin teorik dayanakları açıklanmıştır. Literatür bölümünde, emek gelir payı alanında yapılan çalışmalar, dünya ülkeleri ve AB ülkeleri ayrımı gözetilerek incelenmiştir. Sonraki bölümde çalışmanın amacı doğrultusunda kullanılan model ve veri seti hakkında bilgi verilmiştir. Metodoloji bölümünde, çalışmanın amacına uygun olarak kullanılan mekânsal panel veri analizi açıklanmıştır. Ampirik bulgular ve analiz bölümünde,

¹³Düşük, orta ve yüksek nitelikli emek.

yapılan tahminler sonucunda elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında politika önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmanın literatüre beklenen katkısı ise, AB-15 ülkeleri arasında emek gelir yönlü bir mekânsal etkileşimin varlığının ortaya konulmasının, sorunun çözümüne yönelik politikalarda işlevsel bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

3.2 AB Oluşum Süreci ve Ekonomik Entegrasyonun, Emegın Gelir Payı Üzerindeki Etkisi

Avrupa entegrasyonu fikri ilk olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tasarlanmıştır. Tüm askeri güçlerin ve kömür-çelik üretiminin bir yerde toplanmasını, 9 Mayıs 1950 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Rober Schuman yapmış olduğu konuşmasında “*Avrupa ittifakı oluşumunun, ilk somut hali*” olarak nitelendirmiştir. Schuman’a göre, ülkeler kaynaklarını ve bunlara ilişkin diğer ham maddelerini paylaşması durumunda, muhtemelen birbirleri ile daha az savaşacaklardır. Schuman’ın bu fikri, 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)’nun kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu topluluk, altı ülkeden (Belçika, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) oluşmuştur. 1957 yılında, bu ülkeler Roma Anlaşması’nı imzalamış, Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)’nu kurmuşlardır. Bu anlaşma, ülkeler arasında mal ve hizmetin serbestçe dolaşımını sağladığından, ülkeler arasında ortak bir piyasa ortamı yaratmıştır (McIver, 2016: 3). Roma Anlaşması (1957)’nin ikinci maddesi, anlaşmanın temel amacını vurgulamaktadır. Buna göre;

“Birlik içerisinde ekonomik faaliyetlerin eşit ve dengeli gelişimi, devamlı ve dengeli bir büyüme, artan istikrar, yaşam standartlarının hızlı bir şekilde iyileştirilmesi ve katılımcı ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için..”

Bu amaca ulaşmak için, iki tamamlayıcı yol izlenmiştir. Bunların ilki, üretim faktörleri ve malların serbest dolaşımını sağlanarak, sınırların kaldırılmasıdır. İkincisi ise, sürdürülebilir büyüme politikalarının teşvik edilmesi ve üye devletler arasındaki dayanışma ve finansal araçlarla desteklenmesidir. 1957 yılındaki bu amaç, 1 Ocak 1993 yılın da ortak bir piyasanın açılmasıyla kısmen gerçekleştirilmiştir (Stajano, 2009: 431). Ayrıca, Roma

Anlaşması'yla kurulan Avrupa Ekonomi Topluluğu, “gümrük birliğinin” yaratılmasıyla ticari alanları genişletmesi amaçlanmıştır (James, 2011: 1). 1967 yılında, bu üç kurum¹⁴ birleştirilmiş ve yeni bir kurum olan, Avrupa Komisyonu kurulmuştur (Borbely, 2006: 5).

Avrupa Birliği, 1967 yılından beri yedi defa birliğe yeni üyeler dahil etmiştir. Birliğe ilk katılım 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın birliğe dâhil olmasıyla gerçekleşmiştir (Emmert ve Petrovi, 2014: 1355-1356). Ardından 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz birliğe dâhil olmuştur. AB'nin en büyük genişlemesi ise, 2004 yılında Çekya, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Üç yıl sonra ise, Bulgaristan ve Romanya birliğe katılmıştır. Son olarak, 1 Temmuz 2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla AB üye sayısı, toplam 28'e yükselmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013: 759).

Avrupa Birliği genel olarak, Avrupa'nın istikrarı ve refahı için önemli bir mihenk taşı olarak düşünülmektedir. Fakat birlik, şimdilerde içsel ve dışsal çok sayıda krizle karşılaşmaktadır. En önemlisi ise son dönemde Birleşik Krallık'ın birlikten çıkma kararı olan “Brexit”tir. Birleşik Krallık, Haziran 2016'da yapmış olduğu halk oylamasıyla (yüzde 48'e karşın, yüzde 52) AB'den ayrılma kararı almıştır. Birleşik Krallık, AB üyeleriyle görüşmelere devam etmektedir. Bu ayrılmanın hemen gerçekleşmeyeceği ve Mart 2019'a kadar tamamlanması beklenmektedir (Archick, 2018: 1).

Birleşik Krallık'ın birlikten ayrılma kararı almış olmasına rağmen, 1950 yılından beri Avrupa entegrasyon sürecinin temel amacı, “ortak piyasa” yapısına ulaşmaktır (De Areilza, 2009: 11). Tek Avrupa Piyasası olarak nitelendirilen, ortak piyasa aşamasının oluşumu, ekonomik entegrasyonun¹⁵ merkezinde yer almaktadır. Bu entegrasyon aşamasının en yaygın tanımı, mal, hizmet, sermaye ve emek faktörünün serbestçe hareket edebilmesini garantilemek üzerine odaklanmaktadır (Miron, 2018: 30).

Bu unsurlar içerisinde emek faktör hareketliliği, ilk olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) anlaşmasıyla, sadece sanayi işçilerinin serbestliğiyle sağlanmıştır. Bu uygulama daha sonra, mevsimsel ya da kısa süreli çalışanları da içine alarak genişletil-

¹⁴ Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomi Topluluğu ve Atom Enerjisi Topluluğu.

¹⁵Balassa (1961)'e göre, ekonomik entegrasyon süreci birkaç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar, Serbest Ticaret Alanları, Gümrük Birliği, Ortak Piyasa, Ekonomik Birlik ve Toplam Ekonomik Entegrasyon aşamasıdır.

miştir. 1990 yılında, öğrenciler, emekliler, işsizler ve ailelerde hareket serbestliliği getirilmiştir. AB üyesi tüm uluslarda emek faktörünün hareket serbestliliği ise, 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması'yla tamamlanmıştır. Bu anlaşmayla, Avrupa Birliği yaratılmış ve ortak Avrupa vatandaşlığı kavramı getirilmiştir (Ritzen ve Kahanec, 2017: 136).

Genel olarak emek hareketliliğinin istihdam olanağı ya da ulusal çalışanların ücretleri üzerinde negatif bir etkisi olmadığı (Nica, 2015), aksine göç veren ve göç alan ülkelerin bu durumundan birlikte kazanacağı iddia edilmektedir. Fakat Vasile (2014) Romanya için yapmış olduğu çalışmasında, nitelikli emek talebinin daha yüksek ve daha uzun süreli olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun göç veren ülke için daha az fayda yarattığını göstermiştir. Dahlberg (2015) ise bu durumu, “*bir makine yağlama*” faaliyeti olarak yorumlamıştır. Dahlberg (2015)'e göre, emek piyasasındaki aksaklıkların artmasıyla birlikte, çalışanların hareket serbestliği, onların daha fazla ücret alabileceği diğer AB ülkelerine göçünde yardımcı olabilmektedir. Bu durum, diğer AB ülkelerinde çalışanların kendi ülkelerine para transfer etmesiyle, göç veren ülkelerdeki hanehalkları için ilave bir gelir sağlamaktadır. Bununla birlikte, ortalama çalışma süresi daha uzun ve göç eden çalışanların nitelikleri daha yüksek olmakta ve bu durum, göç veren ülkenin verimliliğini azaltmaktadır. Göç eden çalışanların düşük nitelikten ziyade yüksek nitelikli olması durumunda, göç veren ülkeler nitelikli emek kıtlığı yaşamaktadır. Verimlilikteki kayıpla birlikte, vergi geliri, kamu yatırımları ve destekler, yurtiçi tüketimde olduğu gibi uzun vadede azalacaktır.

Docquier vd (2014)'e göre ise OECD ülkeleri içerisinde, göç alan ülkelerde daha az nitelikli olan çalışanların ücretleri, emek göçüyle birlikte nispeten artmakta fakat bu etki, göç veren ülkeler için tersi durumda gerçekleşmiştir. Bunun temel nedenini ise, Vasile (2014), göç halinde olan iş gücünün ortalama eğitim düzeyinin, yerli iş gücünden daha fazla eğitilmiş olmasıyla açıklamıştır. Nitelikli iş gücünün yurtiçine girişi, düşük nitelikli çalışanlar için iş yaratmakta ve bu yüzden ücret düzeyi artmaktadır. Aksi durum, yüksek düzeyde göç veren ülkelerde görülebilmektedir. Bu durumda, düşük nitelikli çalışanların ücretleri azalmaktadır (Dahlberg, 2015: 33-34).

Emek piyasası entegrasyonunun teorik modellemesi ise, Heckscher-Ohlin-Samuleson

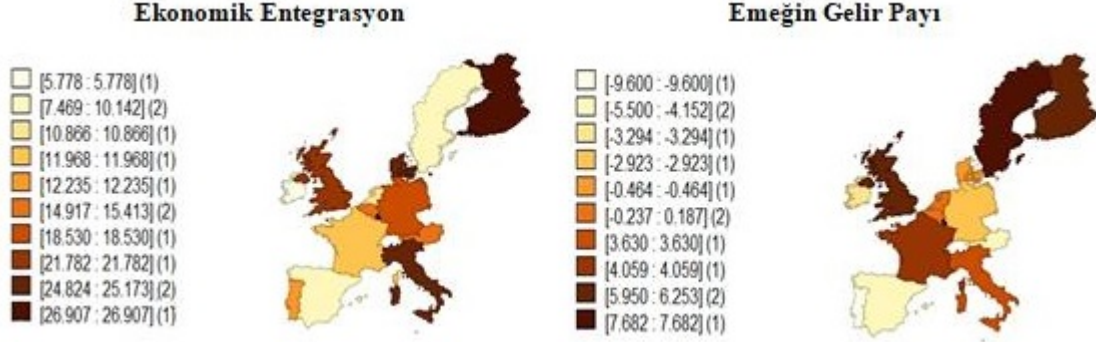
(HOS) teorisine dayanmaktadır. Entegrasyonun, mal ve hizmetlerin ya da her ikisinin tam hareketliliğiyle gerçekleşip gerçekleşmediği, HOS entegrasyon modelinin temel varsayımlarından biridir. Bu hareketlilik, ülkeler arasında ücretler düzeyleri eşitlenene kadar devam etmektedir. Entegrasyon süreci, düşük ücret olan ülkelerde ücret oranlarının artmasına, yüksek olan ülkelerde ise ücret oranlarının azalmasına neden olmaktadır. Emek piyasası ücret farklılıklarındaki daralmanın, sezimlenebilir olması gerekmektedir (Raines, 2000: 16). Bununla birlikte, entegrasyon süreci varsayımlarının, uygulamada farklılıklar arz ettiği görülmüştür.

IMF (2017)'e göre, son 25 yıl içerisinde ticari ve finansal entegrasyon çok belirgin bir şekilde artmıştır. Bu süreç, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalmasıyla birlikte, uluslararası ticaret ve sermaye hareketliliği üzerindeki sınırların kaldırılmasıyla devam etmektedir. Ekonomik entegrasyon, ithalat rekabetine karşın, yurtiçi faktörlerin yeniden tahsis edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler içerisinde üretim, daha ucuz yerleşim yerlerinde emek yoğun bir şekilde yapılmakta olup, daha düşük nitelikli emeğin değişimini teşvik etmektedir. Bu durum, sermayenin nispi maliyetini de azalmaktadır. Yurtiçi firmaları üzerinde rekabet baskısının artması ve bu firmaların güvenilir bir şekilde yurtdışına taşınabilme olanaklarının artması nedeniyle, ticari ve finansal entegrasyon, emeğin pazarlık gücünün azalmasıyla da neden olabilmektedir (IMF, 2017: 123-124; Dao vd, 2017).

Geleneksel teorilere göre de, ticari entegrasyon sermaye yoğun malların üretiminde, sermaye zengini gelişmiş ülkelerin önderlik etmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu durum, sektörlerin genelinde kaynak tahsini tetiklemekte olup, emek gelir payını da azaltmaktadır. Tersine durumun ise, emek zengini gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerde olması tahmin edilmektedir (Dao vd, 2017: 18).

Ekonomik entegrasyon süreciyle birlikte, emeğin gelir payındaki değişim, Şekil 8'de AB-15 ülkeleri için gösterilmiştir. Buna göre, 1999 döneminden 2012 yılına gelindiğinde, AB-15 ülkelerinin ekonomik entegrasyonu yüzde 16.35 oranında artarken, emeğin gelir payı ise sadece ortalama olarak yüzde 0.5 oranında artmıştır. Bununla birlikte, birlik genelinde ekonomik entegrasyon performansı artmasına rağmen, özellikle Portekiz ve İspanya'nın emek gelir payları oldukça yüksek oranda azalmıştır.

Şekil 8: AB-15 Ülkelerinde Ekonomik Entegrasyon ve Emegın Gelir Payının Değişim Oranı (%) (1999-2012)

Kaynak: Ekonomik entegrasyon verisi için, König ve Ohr (2013)'den ve emegın gelir payı verisi için, AMECO (2018) veri tabanından yararlanılmıştır. König ve Ohr (2013)'da, Lüksemburg'a ait veri bulunmamaktadır.

Ekonomik entegrasyon süreciyle birlikte, emek faktörü daha serbest bir hale gelmekte ve özellikle yüksek nitelikli çalışanların, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşullarının olduğu yerlere göç etmesine neden olmaktadır. Teorik modellerde de, çalışanların emek piyasaları arasında hareket etmesini sağlayan itici gücün, ücret farklılıkları ve iş olanakları olduğunu söylenmektedir (Oeberg, 1997). Ücret farklılıklarının fazla olduğu yerlerde, bu güç muhtemelen daha fazladır (Raines, 2000: 12). Bu durum göç veren ülke için, nitelikli işgücü kaybı iken, göç alan ülke için bir kazanım haline gelmektedir. Göç veren ülkede verimlilik ve ulusal gelir düzeyi, önceki durumuna göre nispeten azalmakta, diğer taraftan göç alan ülkede nitelikli işgücüyle birlikte ülke verimliliği ve ulusal gelir düzeyinde bir artış olması beklenmektedir. Diğer bir deyişle, göç veren ülkelerde emegın gelirden aldığı pay azalırken, göç alan ülkelerde emegın gelir payı nispeten artmaktadır.

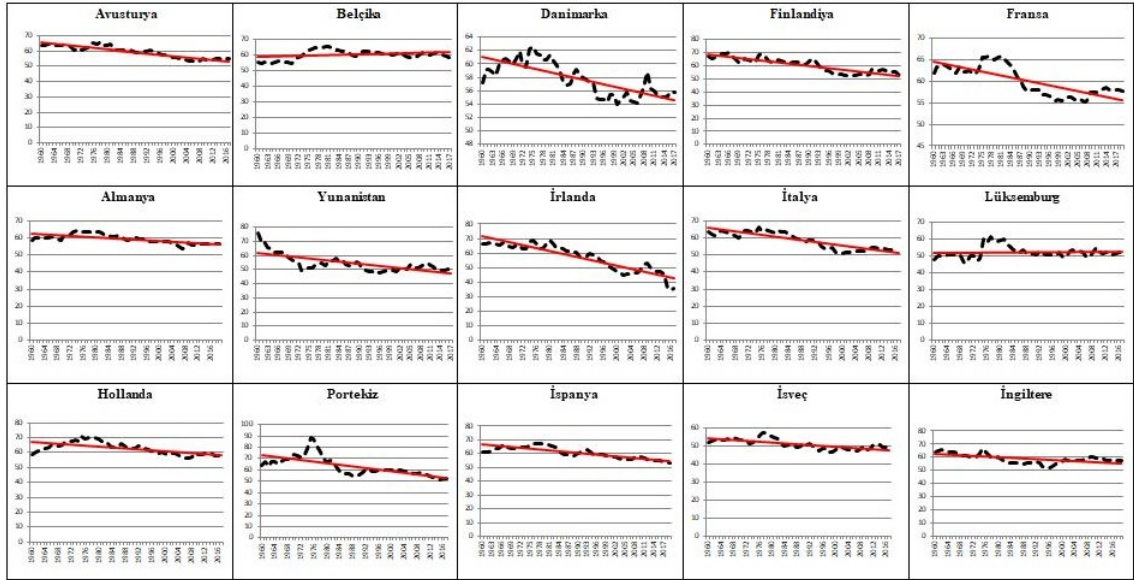
3.3 AB-15 Ülkelerinde Emegın Gelir Payının Zaman İçerisindeki Seyri

Avrupa genelinde, emegın gelir payının aksine sermaye payının devamlı büyümesinin nedeni, Avrupa devletlerinin iktisadi gidişatını ilgilendiren birkaç faktörle açıklanabilmektedir. Bunlar, sermayeye dayalı liberalizasyon, ürün ve emek piyasası deregülasyonları, düşük ücretli emek arzının genişlemesi, pazarlık görüşmelerinin merkezileşmesi

(sendikalaşmanın yüksek olduğu Gent ülkelerinde bile), yurtiçi ücretin ve gelişmekte olan ülkelere ucuz endüstriyel ithalat nedeniyle, girdi maliyetlerinin düşmesidir (Flaherty ve Riain, 2013: 7).

Genel olarak AB-15 ülkelerinde, emeğin gelir payı düşme eğiliminde olmasına rağmen, bu azalış her ülke için farklılıklar göstermektedir. Şekil 9’da, 1960-2017 dönemi için AB-15 ülkelerinin emeğin gelir payı dağılımları gösterilmiştir. Burada özellikle Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz’de emeğin gelir payının düşme trendi, diğer ülkelere göre daha belirgin bir şekilde olduğu görülmektedir. Belçika ve Lüksemburg’un emek gelir payı trendi, nispeten artan bir eğilime sahiptir. 2008 Küresel Kriz sonrasında ülkelerin genelinde emek gelir payı, konjonktür karşıtı olup artmıştır.

Şekil 9: AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Payı Dağılımı (1960-2017)

Kaynak: AMECO (2018) veri tabanından alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir.

Tablo 10’da ise, AB-15 ülkelerinin dönemsel olarak ortalama emek gelir payları ve değişim yüzdeleri gösterilmiştir. İlk sütunda, Avrupa genelinde ekonomik büyümenin gerçekleştiği 1960’lı yılların emek gelir payı değerleri bulunmaktadır. Bu dönemde, AB ülkeleri arasındaki ticarete, gümrük vergilerinin alınmamış olması, ekonominin iyi bir dönemde olmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, ülkelerin gıda üretimi kontrolü üzerinde anlaşması herkese yetecek kadar bir üretimi sağlamış ve tarım ürünlerinde arz fazlası

bile yaratmıştır. Mayıs 1968 yılına gelindiğinde, Paris'teki öğrenci isyanları, toplumsal ve davranışsal birçok değişikliğe neden olmuştur (EU, 2018). Bu dönemde emek gelir payındaki artış, bu toplumsal değişimlerden kaynaklı olabilir. Toplumsal yapıdaki bu değişimin, emek gelir payı üzerinde de pozitif bir etki yarattığı düşünülmektedir. Bu dönemde Almanya, Hollanda, Portekiz, İspanya, Danimarka, İsveç ve Fransa'da emeğin gelir payı artmıştır. Bununla birlikte, aynı dönemde Yunanistan'da 1960-1973 döneminde çalışan başına çıktı miktarı yüzde 9'u aşan bir oranda artarken (Bosworth ve Kollintzas, 2001: 155), emeğin gelir payında yüzde 21.5 oranında bir azalma gözlenmiştir.

Tablo 10: AB-15 Ülkelerinde Emek Gelir Payının Ortalama Değeri ve Değişim Oranı (%)

Ülkeler	1960-1969		1970-1979		1980-1989		1990-1999		2000-2009		2010-2017	
	Ort	(%)	Ort	(%)	Ort	(%)	Ort	(%)	Ort	(%)	Ort	(%)
Avusturya	63.72	-1.85	63.09	5.53	61.16	-7.52	58.76	-3.84	54.29	-1.76	54.68	0.46
Belçika	55.47	-0.62	61.42	17.08	63.06	-9.66	61.53	0.97	60	2.43	60.36	-2.05
Danimarka	59.47	4.61	61.13	-0.47	58.79	-4.96	55.92	-4.24	55.36	9.02	55.59	-0.97
Finlandiya	67.07	-6.65	64.85	-0.22	62.46	-3.47	58.24	-13.9	53.35	7.42	55.62	-6.06
Fransa	62.89	0.2	63.86	4.15	62.54	-12.03	56.99	-3.81	55.97	3.24	57.95	1.24
Almanya	59.77	0.13	62.99	2.82	61.57	-6.91	59.06	-1.01	56.5	-3.34	56.25	1.33
Yunanistan	65.28	-21.54	53.18	-4.65	55.29	4.48	49.63	-9.7	51.41	9.32	51.15	-7.59
İrlanda	65.94	-3.19	65.37	0.66	62.55	-16.2	55.17	-15.66	47.67	11.98	43.01	-28.79
İtalya	62.5	-4.92	64.02	2.82	61.16	-7.91	55.3	-11.44	52.13	6.26	53.31	-2.33
Lüksemburg	49.82	-4.15	54	26.71	54.84	-14.28	51.07	-3.33	52.05	11.01	51.93	-0.36
Hollanda	62.94	11.23	68.58	5.62	65.38	-9.34	61.97	-4.63	58.24	0.48	58.76	-0.93
Portekiz	67.2	12.38	76.86	-4.3	60.83	-16.9	59.17	7.56	58.51	-4.42	53.53	-7.44
İspanya	63.62	4.31	65.86	5.17	62.28	-11.37	60.51	-2.52	57.1	0.59	55.68	-5.61
İsveç	53.4	3.83	54.16	5.08	51.6	-9.29	49.07	-9.69	48.32	3.89	49.38	0.76
Birleşik Krallık	63.81	-4.67	61.63	-3.43	56.35	-7.66	54.69	-0.91	57.9	6.86	58.69	-3.89

Kaynak: AMECO (2018). Hesaplamalar yazara aittir.

1 Ocak 1973 yılında, Avrupa Birliği'ne Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık'ın katılımıyla, üye sayısı dokuza yükselmiştir. AB bölgesel politikaları, bu dönemde daha yoksul bölgelerde altyapı ve yeni iş alanları yaratmak için oldukça yüksek miktarda para aktarmaya başlamıştır (EU, 2018). Uygulanan politikalar sonucunda, 1970'li yıllarda emek gelir payı, 1960'lı yıllara göre daha fazla artış göstermiştir. Özellikle Lüksemburg ve Belçika'da emeğin gelir payı sırasıyla yüzde 26.7 ve yüzde 17.8 oranında artmıştır.

1980'li yıllar, Avrupa Birliği'nin görünümünün değiştiği yıllardır. 1981 yılında Yunanistan, beş yıl sonra İspanya ve Portekiz birliğe dahil olmuştur. 1986 yılında Tek Avrupa Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, AB sınırları içerisinde serbest ticaret sorunla-

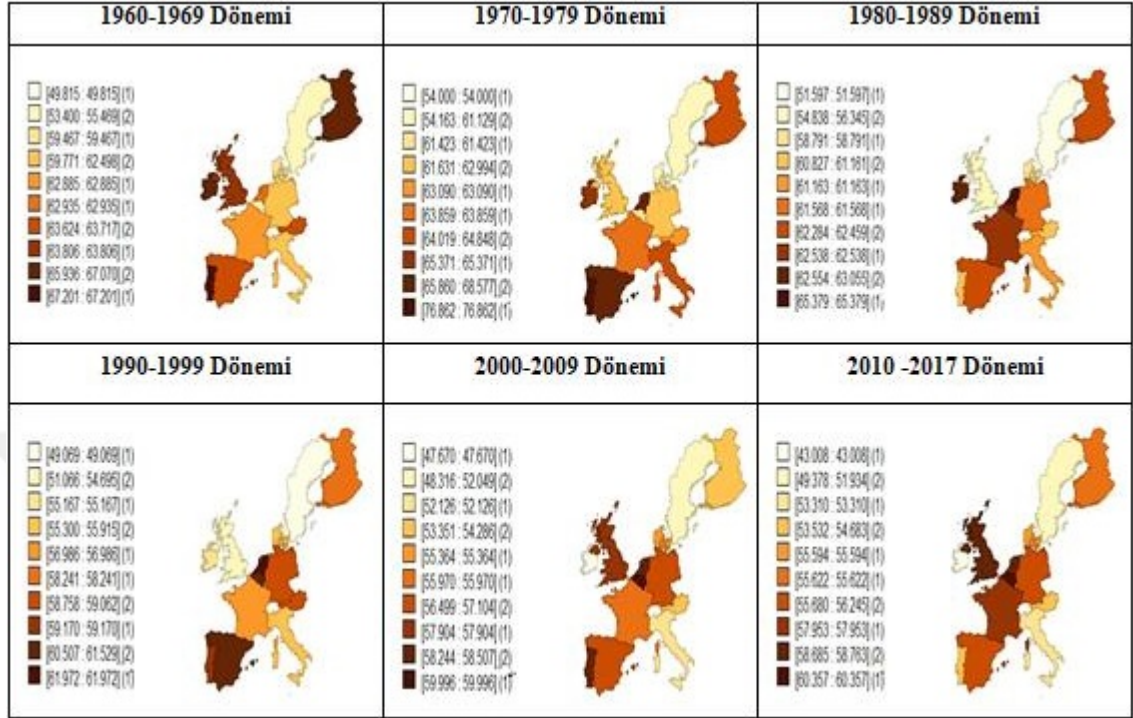
rın çözümlenmesi ve böylece “*Tek Piyasa*”nın yaratılması amaçlanmıştır. Büyük politik karışıklıkların olduğu, 9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılmış ve Batı ve Doğu Almanya, Ekim 1990 yılında birleşmiştir (EU, 2018). Bu dönemdeki siyasi karışıklık ve dünya genelinde küreselleşme politikalarının uygulanmaya başlamasıyla, Yunanistan haricinde AB genelinde emeğin gelir payında büyük azalışlar gözlenmiştir.

Merkez ve Doğu Avrupa’da rejim değişikliği sonucu, Avrupalılar birbirlerine daha yakın bir hale gelmiştir. 1992 yılında Avrupa Birliği Maastricht Anlaşması imzalanmış ve 1993 yılında “*Tek Piyasa Programı*” ile, dört unsura (mal, hizmet, sermaye ve emek) getirilen hareket serbestliği tamamlanmıştır. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç birliğe dahil olmuştur. 1999 yılında ise Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Lüksemburda’ki küçük bir köyde, “*Schengen*” anlaşmasıyla, insanların pasaport kontrolden geçmeksizin serbestçe yolculuk yapmasına izin verilmiştir (EU, 2018). Tüm bu gelişmelere rağmen emek gelir payındaki azalış trendi ise devam etmiştir.

2000-2009 döneminde, Avrupalıların bir çoğu Euro’yu para birimi olarak kabul etmiştir. 11 Eylül 2001 New York terör saldırısıyla, AB ülkeleri terörle mücadele de ortak adımlar atmıştır. Doğu ve Batı Almanya arasındaki politik ayrım, 2004 yılında on yeni ülkenin birliğe dahil olmasıyla azalmıştır. 2007 yılında ise, Bulgaristan ve Romanya birliğe dahil olmuştur. Eylül 2008’de dünya genelinde, bir ekonomik kriz yaşanmış ve (EU, 2018) bu dönemde emeğin gelir payı, konjonktür karşısı olarak artış göstermiştir.

Avrupa Birliği, 2008 Küresel Krizi’nden oldukça sert bir şekilde etkilenmiştir. Ayrıca, bir çok ülkenin kendi güçlükleriyle yüzleşmesine yardımcı olmuş ve daha güvenilir bir bankacılık sistemi yaratmak için “*Banka Birliği*” kurulmuştur (EU, 2018). Emeğin gelir payı ise, bu dönemde tekrardan düşme eğilimine girmiştir

Şekil 10: AB-15 Ülkelerinin Emek Gelir Paylarının Mekânsal Dağılımı (%) (1960-2017)

Kaynak: AMECO (2018) veri tabanından alınan veriler, yazar tarafından haritalandırılmıştır. Yunanistan'ın, diğer AB-14 ülkeleriyle sınır komşuluğu olmaması nedeniyle dikkate alınmamıştır.

Özetle, emeğin gelir payındaki değişimler, 1960'dan 1970'lerin sonuna kadar artış eğilimindeyken, 1980 sonrası dönemde emeğin gelir payı azalmıştır. Emeğin gelir payındaki bu değişimin, mekânsal dağılımı ise Şekil 10'da gösterilmiştir. Emek gelir payının özellikle 1980 sonrası dönemde azaldığı ve renklerin giderek açıldığı görülmektedir. Ayrıca merkez ülkelerde¹⁶ emek gelir payının benzer yapıda olduğu fakat, bu ülkelerin çevre ülkelerdeki¹⁷ emek gelir paylarıyla da keskin bir ayrımın olduğu söylenilebilir.

3.4 Teori

Bu bölümde, çalışmanın uygulama kısmında dikkate alınan, Bentolila ve Saint-Paul (2003) tarafından ileri sürülen ve daha sonra Hogrefe ve Kappler (2013) tarafından geliştirilen sermaye-çıktı oranı modelinin teorik temellerine yer verilecektir.

Modelde kullanılan sermaye-çıktı oranının, emeğin gelir payı üzerindeki etkisini in-

¹⁶Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg gibi.

¹⁷İspanya, Portekiz, İtalya gibi.

celeyen birçok çalışma bulunmaktadır (Bentolila ve Saint-Paul, 2003; Arpaia vd, 2009; Azmat vd, 2012; Sala ve Trivín, 2014; Young ve Lawson, 2014). Bentolila ve Saint-Paul (2003)'nun ileri sürdüğü modelde, sermaye-çıktı oranı ve emek gelir payı arasındaki ilişkiyi göstermek için, bazı varsayımlarda bulunulmuştur. Bu varsayımlar;

- Ölçeğe göre sabit getiri geçerlidir.
- Üretim fonksiyonu, üretilen çıktı (Y_i), üretimde kullanılan sermaye (K_i) ve emek (L_i) faktörlerinden oluşmaktadır.
- Emek yoğun teknik ilerleme vardır.

i , endüstriyi ifade etmekte olup; $B_i: Y_i = F(K_i, B_i L_i)$.

Bu varsayımlar altında, emeğe marjinal ürünü kadar ödeme yapılmaktadır. Tek bir fonksiyon (g) bulunmaktadır.

$$s_{Li} = g(k_i) \quad (28)$$

Buna göre $s_{Li} \equiv w_i L_i / (p_i Y_i)$, i endüstrisindeki emeğin gelir payını göstermektedir. Ayrıca w_i , ücreti; p_i , ürün fiyatını ve $k_i \equiv K_i / Y_i$ ise sermaye-çıktı oranını ifade etmektedir.

Ölçeğe göre sabit getiriye sahip olan üretim fonksiyonunu yeniden yazacak olursak; $Y_i = K_i f(B_i L_i / K_i) = K_i f(l_i)$ burada, $l \equiv B_i L_i / K_i$. Denge durumunda;

$$\frac{w_i}{p_i} = B_i f'(l_i) \quad (29)$$

Bu denklemin birinci dereceden türevini alırsak, emeğin gelir payı;

$$s_{Li} = \frac{B_i L_i f'(l_i)}{K_i f(l_i)} = \frac{l_i f'(l_i)}{f(l_i)} \quad (30)$$

Sermaye-çıktı oranı ise;

$$k_i = \frac{1}{f(l_i)} \quad (31)$$

şeklinde olmaktadır. $f(\cdot)$, monotonik olduğu için, 31 numaralı denklemde l_i ve k_i arasındaki ilişki tanımlanmıştır. Bu durumda $l_i = h(k_i) = f^{-1}(1/k_i)$ yazılabilmektedir. Bu eşitliği, 30 numaralı denklemde yerine yazacak olursak,

$$s_{Li} = k_i h(k_i) f'(h(k_i)) \quad (32)$$

eşitliği elde edilecektir. Burada s_{Li} , k_i 'nin tek bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır.

Bu önerme bize, üretim fonksiyonu Cobb-Douglas olmasa bile, emek gelir payı ve sermaye-çıktı oranı arasında sabit bir ilişki olduğunu göstermektedir. Üretim fonksiyonu olarak sabit ikame esnekliğine sahip (CES) dikkate aldığımızda ise;

$$Y_i = (\alpha(A_i K_i)^\varepsilon + (1 - \alpha)(B_i L_i)^\varepsilon)^{1/\varepsilon} \quad (33)$$

Burada A , B ve ε teknik parametrelerdir. Bu durumda emeğin gelir payı;

$$s_{Li} = \frac{(1 - \alpha)(B_i L_i)^\varepsilon}{\alpha(A_i K_i)^\varepsilon + (1 - \alpha)(B_i L_i)^\varepsilon} \quad (34)$$

ε , sıfıra giderken üretim fonksiyonu, Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dönüşmektedir. $Y = (A_i K_i)^\alpha + (B_i L_i)^{1-\alpha}$ ve emeğin gelir payı $s_{Li} = 1 - \alpha$ 'ya yakınsamaktadır. Bu durumda sermaye-çıktı oranı;

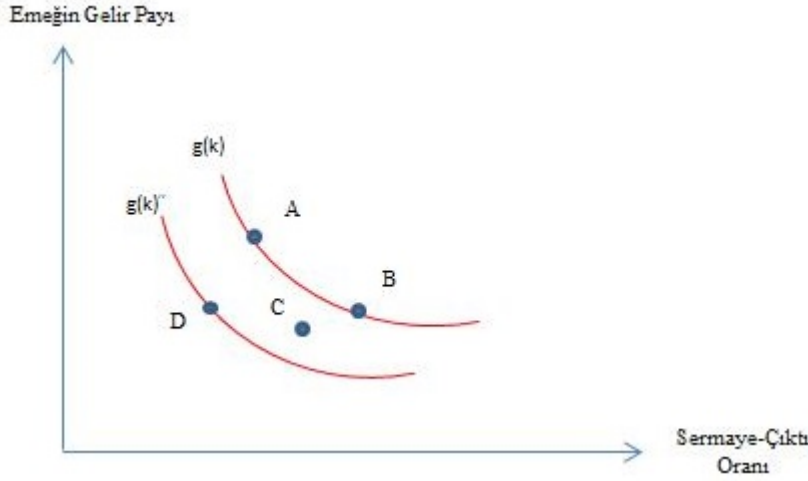
$$k_i = \left(\frac{K_i^\varepsilon}{\alpha(A_i K_i)^\varepsilon + (1 - \alpha)(B_i L_i)^\varepsilon} \right)^{1/\varepsilon} \quad (35)$$

34 ve 35 numaralı denklemlerden,

$$s_{Li} = 1 - \alpha(A k_i)^\varepsilon \quad (36)$$

elde edilmektedir. s_{Li} ve k_i arasındaki ilişki çok açıktır. Bu ilişki, k_i 'nin artış ya da azalışına bağlıdır. Artıp ya da azalması ise, ε 'nin işaretine bağlı olmaktadır. Emek ve sermaye faktörleri birbirleriyle ikame edilebilir olmaları durumunda ($\varepsilon < 0$) daha düşük bir sermaye yoğunluğu, emeğin gelir payını arttıracaktır. Emek ve sermaye faktörleri birbirleriyle tamamlayıcı iseler ($\varepsilon > 0$), tersi durum geçerli olacaktır. ($\varepsilon = 0$) ise, Cobb-Douglas durumu geçerlidir ve $s_{Li} = 1 - \alpha$ olmaktadır.

Şekil 11: Emeğin Gelir Payı ve Sermaye-Çıktı Oranı

Kaynak: Hogrefe ve Kappler, 2013: 309.

Not: A: Ekonominin başlangıçtaki durumu B: $g(k)$ eğrisi üzerinde bir kayma olması durumu (örn; ücretlerde bir azalma) C: $g(k)$ eğrisinde bir kayma olması durumu (örn; çalışanların pazarlık gücünde bir azalma) D: $g(k)$ eğrisinde bir kayma olması durumu (örn; sermaye yoğun teknolojik değişme)

Şekil 11’de, Bentolila ve Saint-Paul (2003) sermaye yoğun teknolojik değişimin, $g(k)$ olarak tanımlanan eğriyi kaydırıldığını göstermiştir. Bu durum temel ilişkinin korunduğu, faktör veya girdi fiyatlarındaki bir değişimin, eğri üzerinde bir hareketliliğe neden olacağını ifade etmektedir. Ayrıca, sermaye yoğun teknolojik değişimler emeğin gelir payı eğrisinin sağa ya da sola doğru kaymasına neden olmaktadır (Hogrefe ve Kappler, 2013: 308).

Modelde dikkate alınan ikinci değişken ise, toplam faktör verimliliğidir. Kavram olarak toplam faktör verimliliği, üretimde kullanılan girdi miktarı ile üretimin açıklanmayan kısmıdır. Bu yüzden, üretimde girdilerin ne kadar kullanıldığı ve nasıl verimli olduğuyla ölçülmektedir (Comin, 2006: 1). Teknolojik ilerlemenin bir ölçüsü olarak toplam faktör verimliliğinin gelişmesi etkisi, ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Teknolojik değişimin doğasını yansıtması nedeniyle, modellerde teknoloji değişkeni için genellikle bu değişken kullanılmaktadır (Hogrefe ve Kappler, 2013: 306). Modern iktisat büyüme teorilerinin birçoğu da, toplam faktör verimliliğini iyi işleyen iktisadi kuruluşlar ve finansal araçlar kadar ekonomik büyümenin motoru olarak görmektedir (Brada, 2013: 334).

Neoklasik teoriye göre, gelir dağılımındaki değişimlerin temel belirleyicisi, teknolojik değişimlerdir. Temel argümanları, dünyanın tek bir pazar yeri olduğu, tam rekabetin ve

tam istihdamın olduğu üzerine kurulmuştur. Bu argümanın modern versiyonu, 1980'lerin başından beri teknolojik değişimin, beceriye karşı tarafsızlığını bozmuş olmasıdır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri (ICT), nitelikli emeğin tamamlayıcısı, niteliksiz emeğin ise ikamesi olarak görülmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımı nitelikli emeğe doğru kaymaktadır (Stockhammer, 2015: 5).

Modelde dikkate alınan diğer bir değişken ise dış ticarettir. Küreselleşme süreci, ülkeler arasında uzmanlaşmaya ve ticaret akışının artmasına neden olmaktadır. Dış ticaret alanında geliştirilen Heckscher-Ohlin modeline göre ticaret, ülkelere rekabet üstünlüğü olduğu alanlarda uzmanlaşmaya izin vermekte ve ülkeler arasında faktör fiyatlarını eşitleme eğilimindedir. Bu nedenle, dışa açıklığın artması ile, sermaye zengini ülkeler sermaye yoğun malların üretilmesinde uzmanlaşacaklardır. Nispeten sınırlı faktör olan emek faktörünün getirisi giderek azalacak ve emeğin payı uzmanlaşma süreciyle birlikte düşecektir. Heckscher-Ohlin modeli emek ve sermayenin hareket halinde olmadığını varsaymaktadır ve ticaret, faktör hareketliliğinin ikamesi olarak davranmaktadır. Küreselleşmeyle karakterize edilen daha büyük faktör hareketliliği, yalnızca etkinin daha büyük olmasını sağlayacaktır. Bu yüzden küreselleşmenin ticaret dışı yönleri, dışa açık endüstri ülkelerinde emeğin gelir payı üzerindeki negatif etkisini arttırması gerekmektedir (Guscina, 2006: 5).

Stolper-Samuelson teoremine göre ise, uluslararası ticaret yoluyla çalışanların gelirleri, emeğin ağırlıklı olduğu ülkelerde artacaktır. Yani, ticari liberalizasyon, bir ülkenin daha fazla sahip olduğu faktörün gelirini arttıracaktır (Huang vd, 2011:1071). Stolper-Samuelson teoremi, tam istihdam olduğunu, sermaye ve emek faktörünün hareket halinde olmadığını varsaymaktadır. Fakat, son dönemlerde sermaye hareketliliğinin olduğu görülmektedir. Sermayenin sınırları aşabilmesi, teoriyi önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Bu nedenle, Stolper-Samuelson teoreminin şu anki küreselleşme sürecinin anlaşılmasına rehberlik edecek iyi bir yöntem olup olmadığı net değildir (Stockhammer, 2013b: 45).

Özetle geleneksel teori, ticari entegrasyonun sermaye zengini olan gelişmiş ülkelerin, sermaye yoğun malların üretilmesinde uzmanlaşmasına neden olacağını tahmin etmektedir. Bu durum kaynakların yeniden dağıtılmasında sektörler arasında emek payının daha az olmasını tetikleyecektir. Karşıt durumun gelişmekte olan, emek zengini yükselen eko-

nomilerde olduğu tahmin edilmektedir (IMF, 2017: 129, Dao vd, 2017: 18).

3.5 Literatür

Emeğin gelir payının özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya genelinde azalıyor olması, birçok iktisatçının ilgisini çekmiştir (Diwan, 1999; Bentolila and Saint-Paul, 2003; Harrison, 2005; Rodriguez ve Jayadev, 2010; Karabarbounis ve Neiman, 2014; Dao vd. 2017). Yapılan çalışmalarda emek gelir payının dinamikleri olarak ilişkilendirilebilecek birçok faktör dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, emek gelir payının azalma eğiliminde olduğuna dair bir fikir birliği oluşurken, nedenleri üzerinde bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu durum, ülkeler arasındaki yapısal ve ekonomik farklılıklardan kaynaklı olabilir.

Bu bölümde ise ilgili literatürde yapılan çalışmalar, ülke gruplarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Böylece ilk olarak dünya geneli yapılan çalışmalar daha sonra gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler, OECD ülkeleri, Amerika, Çin ve AB ülkeleri için yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Örneklemler olarak dünya genelindeki bir çok ülkeyi dikkate alan çalışmalardan Diwan (1999) finansal krizlerin, emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre, finansal krizler emek gelir payını negatif etkilemektedir. Harrison (2005) döviz kuru, dış ticaret, emek-sermaye oranı ve yabancı yatırım girişinin, emek gelir payı üzerinde negatif, sermaye kontrolü ve kamu harcamalarının pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Jayadev (2007) sermaye hesabı genişlemesinin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığını göstermiştir. Guerriero ve Sen(2012) diğer çalışmalardan farklı olarak, dışa açıklığın, patent, gsyih, eğitim ve emek piyasası düzenlemelerinin pozitif bir etki yarattığını, nüfusun ve $gsyih^2$ ise negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Marek (2012)'in yaptığı çalışmaya göre, finansal açıklığın, yatırım-çıktı oranı ve $gsyih^2$ 'in, emek gelir payı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır. GSYİH ve dışa açıklığın etkisi ise negatiftir. Karabarbounis ve Neiman (2014) ise yatırım malları fiyatlarının, emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Young ve Lawson (2014) ekonomik özgürlüğün, Sala ve Trivin (2014) ise diğer çalışmaların (Harrison, 2005; Guscina, 2006) aksine, sermaye-çıktı oranı ve küreselleşmenin emek gelir payı üzerinde etkisinin poziti-

tif olduğu, toplam faktör verimliliğinin ise negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dao vd. (2017)'e göre, teknoloji, finansal entegrasyon, yatırım fiyatları ve küresel değer zincirinin emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir.

Gelişmiş ülkeler için Jaumotte ve Tytell (2007) tarafından yapılan çalışmaya göre, offshore faaliyetleri, bilgi ve iletişimdeki ilerlemeler, nispi ihracat fiyatı ve göç, emek gelir payını olumsuz yönde etkilerken, nispi ithalat fiyatları olumlu etkilemektedir. Charpe (2011) gelişmiş ve düşük-orta gelirli ülkeler için dışa açıklığın, döviz kurunun, kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın emek gelir payı üzerinde negatif, sendika üyeliliğinin ise pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Estrada ve Valdeolivas (2012) göre, toplam faktör verimliliği, sermaye-çıktı oranı, NAIRU-GAP ve işsizlik ödeneği karşılık oranı negatif bir etkiye sahipken, ithal malları fiyatı ve sermaye-nitelikli emek oranı pozitif bir etkiye sahiptir.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda ise Trapp ve Wacker (2013) ile van Treeck ve Wacker (2017) doğrudan yabancı yatırımların emek gelir payı üzerinde olumlu bir etki yarattığı, buna karşın yabancı portföy yatırımlarının ise negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Stockhammer (2015) ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için finansallaşmanın ve üretimde küreselleşmenin emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu, teknolojinin ise olumlu bir etki yarattığı sonucunu elde etmiştir. Yükselen ekonomiler için ise Kabaca (2014) faizin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

OECD ülke grubu için yapılan çalışmalardan Bentolila ve Saint-Paul (2003) sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği, istihdam değişiminin ve emek anlaşmazlıklarının emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Guscina (2006)'ya göre ise, dışa açıklık ve doğrudan yabancı yatırımlar negatif bir etkiye sahipken, istihdamı koruma yasalarının pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Checchi ve Peñalosa (2008) çalışmasında sendika üyeliği, ücret pazarlığı, sermaye-emek oranının emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratırken, ortalama eğitim yılının negatif bir etki yarattığı görülmüştür. Bental ve Demougin (2010) ise, gelişen teknolojiyle birlikte çalışanları izlemenin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiş ve negatif etki yarattığı sonuca ulaşmıştır. Kristal (2010) yaptığı çalışmasında, diğer çalışmalardan farklı olarak doğrudan emek piyasası dinamiklerini incelemiştir. Buna göre, verimlilik, işsizlik, doğrudan yabancı yatırımları,

güney bölgesine ithalat ve göçün emek gelir payı üzerinde etkisi negatifken, sendika üye sayısı, sol kabine ve grevin pozitif bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Sauramo (2011) işsizlik ve pazarlık gücünün, Schneider (2011) ise dışa açıklık, bilgi ve iletişimdeki ilerleme ve işsizliğin negatif bir etki yarattığı, buna karşın sendika üyeliliğinin ve sermaye-çıktı oranının pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Tintin (2012) doğrudan yabancı yatırımların emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu, emek verimliliği ve istihdamın ise pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Azmat vd. (2012) diğer çalışmalardan farklı olarak, özelleştirme ve piyasaya giriş engellerinin emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ve kamu iktisadi teşebbüslerin ise emek gelir payı üzerinde pozitif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Hogrefe ve Kappler (2013), Bentolila ve Saint-Paul (2003) çalışmasından hareketle, sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerinde negatif etkisi olduğunu göstermiştir. Schmidt ve Vosen (2013) OLG yönteminden yararlanarak, beklenen emeklilik süresi, yaşlı bağımlılık oranı ve istihdamın, emek gelir payını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmaların genelinde yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır.

Amerika için yapılan çalışmalarda ise, Martin ve Havlicek (1977) makineleşmenin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Wallace vd. (1999)'e göre grev ve sendika üye sayısındaki artış, emek gelir payını olumlu etkilemektedir. Choi ve Rios-Rull (2012) teknolojinin, Elsby vd. (2013) sermaye-emek oranı ve offshore faaliyetlerinin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bridgman (2014) amortisman ve üretim vergilerinin, Golob (2014) ise kamu borçlarının, emek gelir payını olumsuz etkilediğini göstermiştir.

Çin için Huang vd. (2011) ithalat, ihracat, dışa açıklık, sermaye-emek oranı, kamu harcamaları, beşeri sermayenin emek gelir payını olumlu, doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye piyasası açıklığı ve özelleştirmenin olumsuz etkilediğini göstermiştir. Yu (2012) emek-sermaye ikame esnekliğinin 1'den büyük olduğunu ve emek gelir payını negatif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

AB ülkeleri için emek gelir payı alanında yapılan çalışmalardan Giammarioli vd. (2002), 1960-1998 dönemi AB ülkeleri ve Amerika için emek gelir payının konjonktür karşıtı hareketleri, işten çıkarma maliyetlerini içeren dinamik bir emek talebi modeli

yardımıyla tahminlemiştir. Ayrıca, belirli bir ülkede istihdamı koruma yasalarının daha sıkı olması durumunda, benzer konjonktür dalgalanmaları koşulunda emek gelir payında daha yüksek değişimler olduğu kanıtlanmıştır. Emek gelir payı ve konjonktür dalgaları arasındaki denge ilişkisi, incelenilen dönemin ilk yirmi yılında gözlenmiştir. 1980'lerin başında bu dengede aşağı yönlü bir kayma görülmüştür. Avrupa Komisyonu (2007) on üç AB ülkesi (1983-2002) için, emek gelir payındaki değişimi emeğin nitelik türüne (düşük, orta ve yüksek) göre incelemiştir. Buna göre, orta ve yüksek nitelikli çalışanların etkisi, düşük nitelikli çalışanların etkisini domine etmekte olup, denge durumunda toplam emeğin gelir payı sıfırdan daha yüksek olmaktadır. Lawless ve Whelan (2007), on beş AB (1979-2001) ülkesi için sektörel verilerle emek gelir payı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. GMM yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, toplu verilerle yeni Keynesyen Phillips Eğrisi ilişkisi tespit edilmiş fakat sektörel verilerle böyle bir sonuca ulaşılmamıştır. Arpaia ve Perez (2008), on sekiz OECD ve on beş AB üye ülkesi için emek gelir payı dinamiklerini incelemiştir. Zaman tercihi yöntemi kullanılmış olup; kısa, orta ve uzun dönemler ayrı ayrı dikkate alınmıştır. Bentolila ve Saint-Paul (2003)'un sermaye-çıktı oranı modelinden hareketle, emeğin orta ve kısa dönemli hareketleri incelenmiştir. Dönem aralığı olarak 1970-2004 dönemi dikkate alınmıştır. Buna göre, uzun dönemde emeğin gelir payı nispeten sabittir. Emeğin gelir payı ve sermaye-çıktı oranı arasında istikrarlı bir ilişki tespit edilmiştir. Emeğin homojenlikten sapması ve/veya hammadde-nin dikkate alınması, bu ilişkinin değişmesine neden olmuştur. Ayrıca emek gelir payının azalması, nitelikli emek arzı ve ücret primindeki artışla da ilişkilidir. Arpaia vd. (2009), dokuz AB ülkesi için emek gelir payının dinamiklerini incelemiş ve yöntem olarak genel denge analizi kullanmıştır. Buna göre, emeğin gelir payının azalmasındaki en temel etkenler olarak, sermaye yoğun teknolojik süreçle birlikte derinleşen sermaye ve nitelik türlerine göre emek ikamesi olduğu gösterilmiştir. Nitelikli ve niteliksiz emek arasında belirli bir ikame esnekliği olması nedeniyle nitelikli emek, sermaye ile daha tamamlayıcı bir hale gelmesiyle, emek gelir payının daha fazla azaldığı görülmüştür. Suchanek (2009), Avrupa ve Angola-Sakson ülkeleri için ulusal gelir dağılımının belirlenmesinde, sermaye piyasası aksaklıklarının etkisini incelemiştir. Bu kapsamda, on beş ülke ve 1971-2003 dönemi dikkate alınmıştır. Genel denge analizi, GMM ve GLS yöntemi kullanılmıştır.

Buna göre simülasyon sonuçları, sermaye piyasası gelişmelerinin emek gelir payını azalttığını göstermiştir. Çalışanların pazarlık gücündeki bir artış, emek gelir payını arttırmıştır. Regresyon sonuçlarına göre ise, özellikle Avrupa’da kredi piyasasındaki gelişmeler ve çalışanların pazarlık gücündeki azalış, emek gelir payını azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, dışa açıklıklık, emek gelir payının negatif bir belirleyicisidir. Breuss (2010) küreselleşme, AB genişlemesi ve gelir dağılımı ilişkilerini, AB üyesi ülkeler ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (ODAÜ) şeklinde ele almıştır. Hesaplanabilir genel denge ve panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. AB ülkeleri için 1992-2005, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için 1995-2005 dönem aralığı dikkate alınmıştır. Artan küresel dış ticaretle ölçülen küreselleşme, AB ülkelerinde emeğin gelir payında azalışa neden olmaktadır. Ayrıca, ODAÜ ile daha fazla dış ticarete bağlı olan bu ülkelerin emek gelir paylarında, keskin bir düşüş beklenebilmektedir. AB ülkelerinde, küresel net doğrudan yabancı yatırımların çıkışı, emeğin gelir payı üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. ODAÜ’nün küresel dış ticaretindeki artış, emeğin gelir payı üzerinde pozitif bir etki yaratmıştır. Doğrudan yabancı yatırım girişi, ODAÜ’de emeğin gelir payını arttırmıştır. Flaherty ve Ó Riain (2013), Danimarka ve İrlanda’nın (1960-2012) emek gelir payındaki azalışın benzerlik ve farklılıklarının neler olduğunu incelemiştir. Paralel zaman seri yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, Avrupa’nın emek gelir payındaki azalma hem karşılaştırmalı politik iktisadın geleneksel tipolojisinin sınırlarını aşan tarihsel bir karmaşıklık olarak, hem de ölçeğe göre sabit getiriyi vurgulayan makro iktisadın buluşsal yöntemlerini karşı karşıya getirmektedir. Briguglio ve Vella (2014), yirmi yedi AB ülkesi için teknolojik ilerleme ve emek gelir payı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2008-2012 arası beş yıllık ortalama veriyle çalışılmakta olup, panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, teknolojik ilerlemenin, emeğin gelir payı üzerinde negatif etkisi bulunmaktadır.

Literatür araştırmasında da görüldüğü gibi, yöntemsel olarak genelde panel veri analizi ve kısmen zaman serisi analiz yönteminden yararlanılmıştır. Böylece, mekânsal faktörler göz ardı edilmiştir. Ancak, bildiğimiz kadarıyla, emek gelir payının özellikle AB ülkeleri için mekânsal yönden inceleyen bir çalışma literatürde bulunmamaktadır. Literatürde genel olarak mekânsal etkileri dikkate alan çalışma sayısı ise çok kısıtlıdır. Bu çalışmalardan Šlander ve Ogorevc (2010), AB ülkeleri için 1996-2006 dönemine ait iş-

gücü maliyetlerinin yakınsamasını incelemiştir. Düzey 2 kapsamında 115 bölge dikkate alınmış olup, mekânsal ekonometri yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, AB ülkeleri için ücretsiz bir yakınsama vardır. Dolayısıyla AB ülkeleri işgücü maliyeti açısından birbirini pozitif etkilemektedir.

Qiyun (2013), Çin için dışa açıklık, teknolojik ilerleme ve emeğin gelir payı arasındaki ilişkiyi mekânsal ekonometri kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, emeğin gelir payında mekânsal bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dışa açıklığın, emeğin gelir payı üzerindeki etkisi pozitifken, teknolojik ilerlemenin etkisi negatiftir. Ayrıca, kamuya ait sanayi yapısı ve beşeri sermayenin emeğin gelir payı üzerindeki etkisi pozitifken, yabancı yatırımların, sermaye-çıktı oranının ve bankacılık sektörünün genişlemesinin etkisi negatiftir. Mekânsal yayılma etkisi sonuçlarına göre, dışa açıklık, teknolojik ilerleme, yabancı yatırımlar ve bankacılık sektöründeki genişleme, mekânsal olarak yayılma etkisine sahiptir.

Bu alanla ilgili çalışmalar incelendiğinde, mekânsal etkileşimin özellikle AB ülkeleri gibi entegrasyonun yüksek olduğu ülke grupları için dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın da amacı, AB-15 ülkeleri için mekânsal faktörleri de dikkate alarak, ekonomik entegrasyonun emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkileşimini incelemektir. Bu çalışmanın literatüre beklenen katkısı, AB-15 ülkelerinin emek gelir payı incelenmesinde mekânsal etkileşimin dikkate alınmasıdır.

3.6 Veri Seti ve Model

AB ülkelerinde entegrasyon süreciyle birlikte, emek faktörü hareketliliğinin daha serbest hale gelmesi, özellikle nitelikli iş gücünün daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşullarının olduğu ülkelere göçmesine neden olmaktadır. Bu durum, göç veren ülke için bir kayıpken, göç alan ülke için bir avantaj haline gelmektedir. Çünkü göç veren ülkede nitelikli işgücünün azalması, ülke verimliliğini ve gelir düzeyini olumsuz etkilemekte olup, göç alan ülke için benzer göstergeler açısından olumlu bir etki yaratmaktadır.

Bu durumda çalışmanın araştırma soruları, (i) Entegrasyon süreciyle birlikte, ülkelerin emek gelir payları, mekânsal olarak birbirlerini nasıl etkilemektedir ? (ii) Bu etkileşimde

sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklılığın rolü nedir ?

Ekonomik entegrasyonun emek gelir payı üzerindeki etkisini görebilmek amacıyla, geçmiş yıl verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılan AB-15 ülkeleri için 1960-2017 dönemi dikkate alınmıştır. Tek Piyasa Programı'nın yürürlüğe girdiği ve dört unsurda (mal, hizmet, sermaye ve emek) hareket serbestliliğinin tanındığı 1993 yılı dikkate alınarak 1960-1992, 1993-2017 ve 1960-2017 dönemleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Kullanılan veriler 1960-2017 dönemini kapsamakta olup, AMECO ve WDI veri tabanından elde edilmiştir. Emegın gelir payı, sermaye-çıktı oranı ve toplam faktör verimliliğine ait veriler AMECO veri tabanından, dışa açıklık verileri ise WDI veri tabanından elde edilmiştir. Verilere ait tanımlayıcı istatistikler, Tablo 11 'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	1960-2017 Dönemi			
	lnLIS	lnk	lnlftp	lnto
Ortalama	4.0675	1.0537	4.3841	4.2161
Standart Sapma	0.1005	0.1332	0.2383	0.5458
Minimum	3.5619	0.6314	3.5576	2.7198
Maksimum	4.4821	1.4224	4.9302	6.0465
Gözlem Sayısı	812 (n:14, T: 58)	812 (n:14, T: 58)	812 (n:14, T: 58)	812 (n:14, T: 58)
1960-1992 Dönemi				
Ortalama	4.1132	1.0576	4.2312	4.0347
Standart Sapma	0.0884	0.1203	0.2049	0.4952
Minimum	3.8291	0.6313	3.5576	2.7298
Maksimum	4.4821	1.3908	4.5890	5.3039
Gözlem Sayısı	462 (n:14, T: 33)	462 (n:14, T: 33)	462 (n:14, T: 33)	462 (n:14, T: 33)
1993-2017 Dönemi				
Ortalama	4.0072	1.0485	4.5861	4.4557
Standart Sapma	0.0820	0.1486	0.0679	0.5169
Minimum	3.5619	0.6360	4.2853	3.6108
Maksimum	4.1636	1.4224	4.9302	6.0465
Gözlem Sayısı	350 (n:14,T: 25)	350 (n:14,T: 25)	350 (n:14,T: 25)	350 (n:14,T: 25)

Not: AB-14 ülkeleriyle sınır komşuluğu bulunmaması nedeniyle, Yunanistan dikkate alınmamıştır. *lnLIS*: emek gelir payının logaritması, *lnk*: sermaye-çıktı oranının logaritması, *lnlftp*: toplam faktör verimliliğinin logaritması, *lnto*: dışa açıklığın logaritması.

Tablo 11'e bakıldığında, diğer değişkenlere göre dışa açıklığın standart sapmasının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun ticari dalgalanmalardan kaynaklı olduğu

düşünülmektedir. 1993 öncesi döneme kıyasla, sermaye-çıktı oranı ve dışa açıklığın standart sapmasında artış gözlenirken, toplam faktör verimliliğinin ve emeğin gelir payının standart sapmasında azalma gözlenmektedir. Ayrıca emeğin gelir payının ortalaması, 1993 öncesi döneme göre nispeten azalmıştır.

Tablo 12: Mekânsal Ağırlık Matrislerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	W_k	W_d	$W_{d5.57}$	W_{knn4}	W_{knn6}	W_{knn8}	$W_{GDP}^{1960-1992}$	$W_{GDP}^{1993-2017}$	$W_{GDP}^{1960-2017}$
Boyut	14	14	14	14	14	14	14	14	14
Toplam Bağlantı Sayısı	32	182	24	56	84	112	182	182	182
Maksimum Bağlantı Sayısı	6	13	4	4	6	8	13	13	13
Ortalama Bağlantı Sayısı	2.286	13	1.714	4	6	8	13	13	13
Minimum Değer	0.167	0.02	0.132	0.085	0.061	0.045	0.0098	0.0011	0.00046
Maksimum Değer	1	0.303	1	0.473	0.407	0.368	0.399	0.929	0.786

Tablo 12’de, ilk sütun vezir komşuluk matrisine (W_k) ilişkin değerleri göstermektedir. Buna göre, ortalama bağlantı sayısı yaklaşık 2’dir. Her bir ülkenin, ortalama 2 komşusu olduğunu ifade etmektedir. Bir ülkenin maksimum komşu sayısı 6’dır. İkinci sütunda, Öklit uzaklık matrisinin değerleri bulunmaktadır. Burada ülkeler arasında, toplam 182 bağlantı olup, bir ülkenin maksimum ilişkili olduğu komşu sayısı ise 13’tür. Üçüncü sütun ise, Öklit ortalama uzaklık matrisini göstermektedir. Ülkeler arasındaki ortalama uzaklığın 5.57 km olduğu GeoDa programıyla hesaplanmış ve bu değer üzerinde uzaklığı olan ülkelerle komşuluk ilişkisinin olmadığı varsayılmıştır. Buna göre, toplamda 24 komşuluk ilişkisi bulunmaktadır. Her bir ülke başına düşen komşuluk ilişkisi ise yaklaşık 2’dir. Dört, beş ve altıncı sütunda ise, bir ülkeye mesafe olarak en yakın 4, 6, 8 ülkeyle komşuluk ilişkisi olduğu varsayılmıştır. Bu değerler, komşuluk ilişkisinin artması durumunda mekânsal etkileşimdeki değişimi görmek amacıyla rassal seçilmiştir. Son olarak ise, coğrafi ağırlık matrislerinin dışında, ülkeler arasındaki iktisadi etkileşimi dikkate almak amacıyla her bir dönem aralığı için, nispi ekonomik büyüklük matrisi de dikkate alınmıştır. Buna göre, toplamda 182 komşuluk ilişkisi bulunmakta olup, 1960-1992 dönemine göre maksimum değer 0.399 oranındayken, 1993-2017 döneminde bu oran 0.929’a yükselmektedir. Mekânsal ağırlık matrisleriyle ilgili ayrıntılı bilgiye Bölüm 3.7’de yer verilmiştir.

Çalışmada dikkate alınan model ise, Bentolila ve Saint-Paul (2003) tarafından ileri sürülen ve daha sonra Hogrefe ve Kappler (2013) tarafından geliştirilen;

$$\ln LIS_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln k_{it} + \beta_2 \ln tfp_{it} + \beta_3 \ln to_{it} + \varepsilon_{it} \quad (37)$$

sermaye-çıktı oranı modelidir. Bu modelde, ülke ($i = 1, 2, \dots, n$) ve zaman ($t = 1, 2, \dots, n$) ile gösterilmektedir.

$\ln LIS_{it}$: Emeğin gelir payının logaritması

$\ln k_{it}$: Sermaye-çıktı oranının logaritması

$\ln tfp_{it}$: Toplam faktör verimliliğinin logaritması

$\ln to_{it}$ ¹⁸: Dışa açıklık oranının logaritması.

Bu modelden yola çıkarak, mekânsal etkili sermaye-çıktı oranı modeli geliştirilebilir.

$$\ln LIS_{it} = \alpha_i + \beta_0 + \beta X_{it} + \rho W \ln LIS_{it} + W X_{it} + \varepsilon_{it} \quad (38)$$

$$\varepsilon_{it} = \lambda W \varepsilon_{it} + \gamma_{it} \quad (39)$$

$$\gamma \sim N(0, \sigma^2) \quad (40)$$

$$\varepsilon \sim N(0, \sigma^2) \quad (41)$$

W ağırlık matrisiyle oluşturulan 38 numaralı denklemde X_{it} , temel modelde yer alan sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklık oranını ifade etmektedir. ρ ise, komşu ülkenin emek gelir payı değişiminin, ülke emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Ayrıca $W X_{it}$, komşu ülkedeki sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklık oranının ülke emek gelir payı üzerindeki etkisini ifade etmektedir. λ ise, komşu ülkedeki herhangi bir şokun ülke emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Hata terimlerinin (γ, ε) ortalama değerlerinin sıfır, varyanslarının ise σ^2 olması beklenmektedir. Ayrıca, β_0 ve α_i sırasıyla sabit terim ve sabit etkiler katsayısını ifade etmektedir.

Temel model katsayı işaretlerinin, Bölüm 3.4'te açıklanan iktisat teorileri ışığında ne-

¹⁸Ülkenin yapmış olduğu ithalat ve ihracat toplamının, nominal gayri safi yurtiçi hasılaya oranıdır.

gatif olması beklenmektedir. Ekonomik entegrasyon ve ülkeler arası faktör hareketliliğinin tam ve sınırsız olması nedeniyle, komşu ülkelerdeki değişimlerin ülke emek gelir payını daha fazla olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Bu amaçla, AB ülkelerinde ekonomik entegrasyonun emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkisini incelemek için 1960-2017 dönemi, 1960-1992 ve 1993-2017 yılları olmak üzere iki ayrı dönem de incelenmiştir. Dolayısıyla 1993-2017 dönemi için elde edilen ρ katsayımın, 1960-1992 dönemi için elde edilen ρ katsayına göre daha büyük ve negatif olması beklenmektedir. Ayrıca, logaritma kullanım avantajları¹⁹ nedeniyle, bütün değişkenlerin logaritmik halleri kullanılmıştır.

3.7 Yöntem

Coğrafi olarak birbirine yakın olan birimlerden elde edilen veriler, birbirlerinden bağımsız değildir ve mekânsal olarak ilişkilidir. Diğer bir deyişle, birbirine daha yakın olan örneklemeler, uzak olanlara göre daha benzerdirler (Tobler, 1970; Belotti vd, 2017: 139).

Uzaydaki bir noktada gözlemlenen örnek verinin, başka bir yerdeki gözlemlenen değere bağlı olmasının yaygın iki nedeni bulunmaktadır. İlki, ilçe, eyalet, posta kodu, nüfus sayımı gibi mekânsal birimlerle ilişkili toplanmış verilerin ölçüm hatalarını içermesidir. Bu durum, toplanan bilgi için idari sınırların, örnek verinin üretilmesi süreci altındaki gerçekliği yansıtmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. İkinci, belki de en önemli neden, sosyo-demografik, iktisadi veya bölgesel faaliyetlerin mekânsal boyutu, modelleme probleminin önemli bir yönü olan mekânsal bağımlılık olabilmektedir. Çünkü bölgesel bilimde, beşeri coğrafya ve piyasa faaliyetlerindeki işlerde mekân ve mesafe önemli bir güç olduğu öncülüne dayanmaktadır (LeSage, 1999: 3-4).

Ekonometrik çalışmalarda mekânsal ardışık bağımlılığı, yani komşuluk ilişkisini ifade etmek için genellikle mekânsal ağırlık matrisi tanımlanmaktadır. Bu ağırlıklar, etkileşim veya yayılmanın bir ölçüsünü ifade etmektedir. Bu ağırlıklara bağlı olarak mekânsal ekonometrik model oluşturulur ve daha sonra modelin tahmin aşaması gerçekleştirilmektedir

¹⁹Bu avantajlar sırasıyla; (i) Bağımlı değişkenin sıfırdan büyük olması durumunda ($Y > 0$), bağımlı değişken olarak logy kullanılan model, y düzeydeki modele kıyasla klasik doğrusal model varsayımlarını sağlamada daha elverişlidir. Tam pozitif değişkenler genellikle heteroskedastis ve çarpık koşullu dağılımlara sahiptir. Logaritma alınması her iki sorunu ortadan kaldırmaya da azaltabilir. (ii) Bir değişkenin logaritmasının alınması genellikle onun aralığını daraltır (Wooldridge, 2012: 193).

(Zeren, 2010: 22).

Mekânsal ekonometride ağırlık matrisi, önemli bir rol oynamaktadır. Model, mekânsal etkinin varsayıldığı değişkenleri içermektedir. Genellikle, ağırlık matrisinin dışsal olduğu varsayılmaktadır. Tercihen ağırlık matrisinin yapısı, veride bulunan mekânsal unsurlardan ziyade, ilgili teoriye dayandırılmaktadır. Genel anlamda, gözlemlerin coğrafik yapısına göre düzenlenmektedir. Bir ağırlık matrisinin yapısı (Gerkman, 2010: 3);

$$W = \begin{bmatrix} w_{11} & \dots & w_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ w_{n1} & \dots & x_{nn} \end{bmatrix} \quad (42)$$

şeklindedir. W matrisi, $n * n$ boyutunda bir matris olup n , gözlem sayısını göstermektedir. Ağırlık matrisi, sistemdeki diğer birimlerin bazı özel yerlerdeki (komşu olduğu düşünülen) gözlemlenen değerleri etkilediğini ifade etmektedir. Bağımlı değişkenin i birimi, yalnızca j , k ve m komşularına sahip olduğu varsayıldığında, W matrisinin i . sırasında yalnızca üç unsur sıfır olmayacaktır. Bunlar, w_{ij} , w_{ik} , w_{im} 'dir. Ağırlık matrislerinin en basit biçimi, ikili ağırlık matrisidir. Bu matris türünde j , k ve m , i 'nin komşusu olduğu düşünülüyorsa, w_{ij} , w_{ik} , w_{im} değerlerinin 1 olması gerekmektedir. W matrisinin i . sıradaki diğer tüm elemanları ise, 0 olmaktadır. Bir ağırlık matrisinde, bir eleman (eyalet, bölge vs) kendisiyle ilişkili olamayacağından köşegeni daima sıfırdır. Komşuluğun tanımı coğrafik mesafeye, birimler ya da komşular arasındaki farklılığa dayandırılmaktadır. Veri setindeki birimler, fiziki bir alana sahip olduğunda, ortak bir sınırı paylaşan iki birim komşu olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte komşuluğun birkaç tanımı bulunmaktadır. Bunlar;

Doğrusal Komşuluk: Eğer i birimi sağ ya da sol tarafında j ile ortak bir sınırı paylaşıyorsa $w_{ij} = 1$, olarak tanımlanır.

Kale Komşuluğu: Eğer i birimi, sağ, sol, aşağı veya yukarıdan j ile ortak bir sınırı paylaşıyorsa, $w_{ij} = 1$ tanımlanmaktadır.

Fil Komşuluğu: Eğer i birimi j ile bir noktada komşu olursa, $w_{ij} = 1$ tanımlanmaktadır.

Vezir Komşuluğu: Eğer i birimi j ile ortak bir sınır ya da köşeyi paylaşıyorsa, $w_{ij} = 1$

tanımlanmaktadır (Gerkman, 2010: 3-4).

Bu ağırlık matrislerinin haricinde, literatürde sıklıkla kullanılan bir çok mekânsal ağırlık matrisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Öklit uzaklık matrisidir. Bu durumda i ve j bölgeleri arasındaki uzaklık ($i \neq j$ olmadığı için) d_{ij} olup, matris içerisindeki ağırlıklar $1/d_{ij}$ şeklinde yazılmaktadır (Hammadou vd., 2014). $i, j = 1 \dots N$ için, x_i ve x_j noktaları arasındaki mutlak uzaklık ($\sqrt{d_{ij}}$), şu koşulları sağlaması gerekmektedir (Dattorro, 2005: 359);

- $\sqrt{d_{ij}} \geq 0$, $i \neq j$, negatif değer almaz.
- $\sqrt{d_{ij}} = 0$, $x_i = x_j$, kendisiyle olan uzaklığı sıfırdır.
- $\sqrt{d_{ij}} = \sqrt{d_{ji}}$, simetriktir.
- $\sqrt{d_{ij}} \leq \sqrt{d_{ik}} + \sqrt{d_{kj}}$, $i \neq j \neq k$, üçgen eşitsizliği geçerlidir.

Bu durumda ağırlık matrisi,

$$w_{ij} = \begin{cases} 1/d_{ij} & \text{eğer } i \neq j \\ 0 & \text{eğer } i = j \end{cases} \quad (43)$$

şeklinde olmaktadır (Sarrias, 2017).

İkinci ağırlık matrisi ise en yakın komşu (knn) matrisidir. Burada, i komşu sayısı sınırlanmaktadır (Sarrias, 2017).

$$w_{ij} = \begin{cases} 1 & \min(d(x_i, x_j)) \\ 0 & \text{diğer durumda} \end{cases} \quad (44)$$

İki ülke arasındaki bağımlılık derecesi, coğrafik yakınlığa bağlı da olmayabilmektedir. Ülkelerin nispi ekonomik büyüklükleri, uluslararası ticaret akışları veya sektör yapısındaki özellikleri benzerlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, bu özelliklere uygun ağırlık matrislerinin de dikkat alınması gerekmektedir. Nispi ekonomik büyüklükleri dikkate almak için,

$$W_{ij}^{GDP} = \frac{1}{|GDP_i - GDP_j|} \quad (45)$$

ağırlık matrisinden yararlanılmaktadır (Hammadou vd., 2014). Burada i ve j , dikkate alınan iki şehir, bölge veya ülkeyi göstermektedir.

Son zamanlarda mekânsal panele dayalı ekonometrik ilişkilerin belirlenmesi ve tahminlenmesine artan ilgi nedeniyle, mekânsal ekonometri literatürü giderek artış göstermektedir. Bu ilgi, kısmen zaman içerisinde mekânsal birimlerin sayısına bağlı olarak daha fazla panel veri erişebilirliğinin olması, kısmen de tek denklemlili yatay kesit modeline kıyasla panel verinin araştırmacılara daha fazla modelleme imkânı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Genellikle panel veri daha fazla bilgilendiricidir, daha fazla değişkenlik barındırır ve değişkenler arasında bağımlılık daha azdır (Elhorst, 2011: 6).

Mekânsal panel veri analizinde ilk olarak, belirli bir mekânsal etkiye sahip basit bir havuzlanmış doğrusal regresyon modeli dikkate alınmaktadır. Ancak burada, mekânsal bir etkileşim (SAR veya SEM) bulunmamaktadır. Buna göre,

$$y_{it} = x_{it}\beta + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (46)$$

şeklindedir. i , yatay kesit boyutu için bir indeks olup, $i = 1, \dots, N$ 'dir. t ise zaman boyutu olup, $t = 1, \dots, T$ 'dir. y_{it} , i ve t durumunda bağımlı değişkeni göstermektedir. x_{it} , $(1, K)$ sıralı bağımsız değişkenlerdir. β ise, sabit vektör $(K, 1)$ ile eşleşen ve değeri bilinmeyen bir parametredir. ε_{it} , ortalaması sıfır ve varyansı σ^2 olan birbirinden bağımsız ve aynı dağılıma sahip hata terimidir. μ_i ise, belirli bir mekânsal etkiyi göstermektedir (Elhorst, 2010a: 378).

Yatay kesit modelinde mekânsal etkileşimin etkilerini test etmek için Anselin vd.(1996) LM testlerini ve onların dirençli tahmincilerini de geliştirmiştir. Daha sonra, bu testler ampirik çalışmalarda oldukça popüler olmuştur. Ayrıca, Anselin vd.(2006) mekânsal panel için ilk iki LM testi düzenlemiştir (Elhorst, 2010: 384). Bu testler sırasıyla (Elhorst, 2010: 384-385);

Mekânsal gecikmeli modelin (SAR) LM testi²⁰;

$$LM_{\rho} = \frac{[e^T(I_T \otimes W)y\hat{\sigma}^{-2}]^2}{J} \quad (47)$$

²⁰ $H_0: \rho = 0$ (EKK modeli geçerlidir), $H_1: \rho \neq 0$ (SAR modeli geçerlidir).

Mekânsal hata modelin (SEM) LM testi²¹,

$$LM_\lambda = \frac{[e^T(I_T \otimes W)e\hat{\sigma}^{-2}]^2}{TT_W} \quad (48)$$

Burada \otimes ve I_T sırasıyla, Kronecker çarpımını ve birim matrisi göstermektedir. e ise havuzlanmış (pooled) regresyon modelin artık vektörlerini ifade etmektedir. J ve T_W ise şu şekilde tanımlıdır;

$$J = \frac{1}{\hat{\sigma}^2} \left\{ \left((I_T \otimes W)X\hat{\beta} \right)^T [I_{NT} - X(X^T X)^{-1}X^T](I_T \otimes W)X\hat{\beta} + TT_W\hat{\sigma}^2 \right\} \quad (49)$$

$$T_W = tr(WW + W^T W) \quad (50)$$

Buradaki tr , matrisin izini göstermektedir. Bu formüller göz önünde bulundurulduğunda bir mekânsal panel için dirençli LM testleri ise;

Dirençli LM-SAR testi²²,

$$LM_\rho = \frac{[e^T(I_T \otimes W)y\hat{\sigma}^{-2} - e^T(I_T \otimes W)e\hat{\sigma}^{-2}]^2}{J - TT_W} \quad (51)$$

Dirençli LM-SEM testi ise²³,

$$LM_\lambda = \frac{[e^T(I_T \otimes W)e\hat{\sigma}^{-2} - [TT_W/J]e^T(I_T \otimes W)y\hat{\sigma}^{-2}]^2}{TT_W[1 - TT_W/J]^{-1}} \quad (52)$$

şeklindedir (Elhorst, 2010: 384-385).

Mekânsal birimler arası etkileşim tanımlanacağı zaman, model bağımlı değişkeni, mekânsal gecikmeli (SAR) ya da hata terimlerinde mekânsal bir otokorelasyonun (SEM) olduğu süreç olarak tanımlanmaktadır (Elhorst, 2010a: 378).

Mekânsal gecikmeli model (SAR), bağımlı değişkenin gözlemlenen yerel özelliklerden oluşan komşu bağımlı değişken üzerinde bir etkisi olduğunu varsaymaktadır.

²¹ $H_0: \lambda = 0$ (EKK modeli geçerlidir), $H_1: \lambda \neq 0$ (SEM modeli geçerlidir).

²² $\lambda \neq 0$ varsayımı altında, $H_0: \rho = 0$ test etmektedir.

²³ $\rho \neq 0$ varsayımı altında, $H_0: \lambda = 0$ test etmektedir.

$$y_{it} = \rho \sum_{j=1}^N w_{ij} y_{jt} + x_{it} \beta + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (53)$$

Burada ρ , mekânsal otoregresif katsayısını ifade etmektedir. w_{ij} ise, örneklem içerisindeki mekânsal düzenine göre tanımlanan mekânsal ağırlık matrisini ifade etmektedir. w 'in, N gözlem sayısı kadar daha önce tanımlanmış negatif olmayan bir matris olduğu varsayılmaktadır (Belotti vd, 2017: 141).

LeSage ve Pace (2009) ise mekânsal gecikmeli modelde (SAR) i ülkesindeki bir açıklayıcı değişkendeki değişimin i ülkesi üzerinde "doğrudan etkisi", diğer komşu j ülkesi üzerinde ise "dolaylı etkisi" olduğunu göstermiştir. Mekânsal gecikmeli modeldeki doğrudan etkiler, geri bildirim etkileri²⁴ (*feedback effect*) nedeniyle bağımlı değişkenlerin tahminlenmesinden farklıdır. Bununla birlikte, bu geri bildirim etkileri çok küçük olmaktadır (Seldadyo vd., 2010: 633-635; Huyugüzel Kışla ve Önder, 2017: 6).

Mekânsal hata modelinde (SEM) ise, mekânlar arası ilişkili hata terimlerinden oluşan yerel özelliklere sahip bağımlı değişkenin olduğu varsayılmaktadır. Buna göre,

$$y_{it} = x_{it} \beta + \mu_i + \phi_{it} \quad (54)$$

$$\phi_{it} = \lambda \sum_{j=1}^N w_{ij} \phi_{jt} + \varepsilon_{it} \quad (55)$$

SAC modeli (Mekânsal Otokorelasyon Modeli), SAR modelinin genişletilmiş halidir. Buna göre,

$$y_{it} = \rho W y_{it} + x_{it} \beta + \mu_i + v_{it} \quad (56)$$

$$v_{it} = \lambda M v_{it} + e_{it} \quad (57)$$

şeklindedir. Buradaki M , mekânsal ağırlık matrisi olup, W 'den farklı olabileceği gibi benzer de olabilmektedir. Literatürde SAC modelin, sabit etkili hali dikkate alınmaktadır.

²⁴Komşu ülkelerden geçen ve ülkenin kendisine geri dönen etkilerdir. Detalı bilgi için Seldadyo vd. (2010)'a bakınız.

Rassal etkili hali için, SAR modelin özel bir hali tanımlanabilmektedir (Belotti vd, 2017: 141).

SDM modeli (Mekânsal Durbin Modeli), SAR modelinin geliştirilmiş halidir. Açıklayıcı değişken olarak, modelde mekânsal olarak ağırlıklandırılmış bağımsız değişkenler yer almaktadır. Buna göre,

$$y_{it} = \rho W y_{it} + x_{it}\beta + M Z_{it}\Omega + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (58)$$

şeklindedir. Burada M , mekânsal ağırlık matrisi olup, W 'den farklı ya da benzer olabilir. Bu model, $Z_{it} \neq X_{it}$ kullanılarak daha fazla geliştirilebilmektedir (Belotti vd, 2017: 141-142).

GSPRE modeli (Genelleştirilmiş Mekânsal Rassal Etkiler Modeli) ise, SEM modelin geliştirilmiş halidir (Baltagi vd, 2013: 652).

$$y_{it} = x_{it}\beta + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (59)$$

$$\mu_i = \lambda_i W \mu_i + \eta \quad (60)$$

$$\varepsilon_{it} = \lambda_i W \varepsilon_{it} + \delta_{it} \quad (61)$$

Özetle, mekânsal panel veri modelinin genel tanımlamasından yola çıkarak,

$$y_{it} = \tau y_{it-1} + \rho W y_{it} + x_{it}\beta + \theta D X_{it} + \alpha_i + \gamma_t + v_{it} \quad (62)$$

$$v_{it} = \lambda M v_{it} + u_{it} \quad (63)$$

Burada, u_{it} , normal dağılımlı bir hata terimini göstermektedir. W , otoregresif bileşen için ve D , bağımsız değişkenlerin mekânsal ağırlandırılması için bir mekânsal ağırlık matrisidir. M ise, hata terim bileşenlerine has bir ağırlık matrisidir. α_i , sabit veya rassal etkileri ve γ_t ise zaman etkisini ifade edmektedir. Aşağıdaki koşullara bağlı olarak, farklı

mekânsal tahmin modelleri elde edilmektedir (Behboudi vd., 2017: 25). Bunlar;

- Gecikmeli bağımlı değişkenin olduğu, SAR modeli ($\theta = \lambda = 0$)
- Gecikmeli bağımlı değişkenin ve mekânsal ağırlıklandırılmış bağımsız değişkenlerin olduğu SDM modeli ($\lambda = 0$)
- Mekânsal ağırlıklandırılmış bağımlı değişken ve hata modelinin olduğu, SAC modeli, ($\theta = \tau = 0$)
- Mekânsal ağırlıklandırılmış hata modeli, SEM modeli ($\rho = \theta = \tau = 0$)
- Genelleştirilmiş Mekânsal Rassal Etkiler Modeli, GSPRE, ($\rho = \theta = \tau = 0$)

Bu türden mekânsal etkileşimi inceleyen modelleri tahminlemek için literatürde iki tahmin yöntemi tavsiye edilmektedir. Bunlardan biri quasi maksimum olabilirlik (QML) yöntemi, bir diğeri de araç değişkenlere veya GMM'e dayalı IV/GMM yöntemidir. IV/GMM tahmincileri, artıkların normal dağılım varsayımına güvenmede QML tahmincilerinden farklı olmasına rağmen, her iki tahminci tüm i ve t için ε_{it} 'in dağılımının birbirinden bağımsız, aynı şekilde dağıldığı ve ortalamasının sıfır, varyansının σ^2 olduğu varsaymaktadır. ML tahmincileri kullanıldığında, normal dağılımı incelemek için The Jarque-Bera (1980) testi kullanılabilir. IV/GMM tahmincilerinin dezavantajlarından biri, parametre uzayı ($1/w_{min}, 1/w_{max}$) dışında ρ ve λ için bir katsayı tahminiyle sonuçlama olasılığıdır. Bu katsayılar, ML tahmincilerinin log olabilirlik fonksiyonundaki Jacobian termiyle parametre uzayıyla sınırlıyken, bu tahminciler Jacobian terimini göz ardı ettiğinden IV/GMM kullanılarak sınırlandırılmamaktadır (Elhorst, 2010a: 380-381; Belotti vd. 2017: 142).

Ayrıca mekânsal model tahmini sırasında en sık karşılaşılan problemlerden biri olan içsellik problemi için de, araç değişken (IV/GMM) veya quasi maksimum Olabilirlik (QML) yöntemlerinden birinin kullanılması gerekmektedir²⁵. Bu nedenle çalışmada, Hammadou vd. (2014), Huyugüzel Kışla ve Önder (2017), Kondo (2017)'da olduğu gibi güvenilir araç değişkenleri bulmayı gerektirmeyen QML yöntemi tercih edilmiştir.

²⁵Kelejian ve Piras (2014), Hammadou vd. (2014), Qu ve Lee (2015), Huyugüzel Kışla ve Önder (2017), Kondo (2017).

Maksimum olabilirlik yöntemine göre, sabit etkili SAR modelin tahmin edilmesinde dikkate alınan log olabilirlik modeli (Elhorst, 2014: 44-45);

$$\begin{aligned} \text{Log}L = & -\frac{NT}{2}\log(2\pi\sigma^2) + T\log | I_N - \rho W | \\ & - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_{i=1}^N \sum_{i=1}^T \left(y_{it} - \rho \sum_{j=1}^N w_{ij}y_{jt} - x_{it}\beta - \mu_i \right)^2 \end{aligned} \quad (64)$$

Mekânsal sabit etkilerin hesaplanması için log olabilirlik fonksiyonunun μ_i 'e göre türevi alınacak olursa;

$$\frac{\partial \text{Log}L}{\partial \mu_i} = \frac{1}{\sigma^2} \sum_{i=1}^T \left(y_{it} - \rho \sum_{j=1}^N w_{ij}y_{jt} - x_{it}\beta - \mu_i \right) = 0, i = 1, \dots, N \quad (65)$$

μ_i çözümlendiğinde,

$$\mu_i = \frac{1}{T} \sum_{i=1}^T \left(y_{it} - \rho \sum_{j=1}^N w_{ij}y_{jt} - x_{it}\beta \right), i = 1, \dots, N \quad (66)$$

Bu denklem, mekânsal sabit etkilerin hesaplanması için standart bir denklemdir. μ_i değerini, log olabilirlik fonksiyonunda yerine yazıldığında, yoğunlaştırılmış log olabilirlik fonksiyonu elde edilir.

$$\begin{aligned} \text{Log}L = & -\frac{NT}{2}\log(2\pi\sigma^2) + T\log | I_N - \rho W | \\ & - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_{i=1}^N \sum_{i=1}^T \left(y_{it}^* - \rho \left[\sum_{j=1}^N w_{ij}y_{jt} \right]^* - x_{it}^*\beta \right)^2 \end{aligned} \quad (67)$$

Denklemden yıldızla gösterilen değerler ise sırasıyla,

$$y_{it}^* = y_{it} - \frac{1}{T} \sum_{i=1}^T y_{it} \quad (68)$$

$$x_{it}^* = x_{it} - \frac{1}{T} \sum_{i=1}^T x_{it} \quad (69)$$

67 numaralı denklemi β , ρ ve σ^2 'ye göre maksimum elde edebilmek için ML yöntemi kullanılmaktadır.

Ayrıca, maksimum olabilirlik yöntemine göre sabit etkili SEM modelin tahmin edilmesinde dikkate alınan log olabilirlik modeli ise (Elhorst, 2014: 47);

$$\begin{aligned} \text{Log}L = & -\frac{NT}{2} \log(2\pi\sigma^2) + T \log | I_N - \lambda W | \\ & - \frac{1}{2\sigma^2} \sum_{i=1}^N \sum_{i=1}^T \left(y_{it}^* - \lambda \left[\sum_{j=1}^N w_{ij} y_{jt} \right]^* - \left(x_{it}^* \left[\sum_{j=1}^N w_{ij} y_{jt} \right]^* \right) \beta \right)^2 \end{aligned} \quad (70)$$

'dir.

3.8 Ampirik Bulgular ve Analiz

Çalışmanın amacına uygun olarak 1960-2017 dönemi, 1960-1992 ve 1993-2017 dönemleri olmak üzere iki ayrı dönemde incelenmiştir. 1960-1992 dönemine ait mekânsal panel veri analizi tahmin sonuçları, Tablo 13'te gösterilmiştir. Mekânsal modellerin tahminlenmesi sırasında, Quasi-Maksimum Olabilirlik (QML) yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçların EKK sonuçlarıyla karşılaştırılması için, ilk olarak model EKK yöntemiyle tahminlenmiştir.

Bölüm 3.6'da ki model açıklamalarından yola çıkarak sermaye-çıktı oranının²⁶, teknolojik ilerlemenin²⁷ ve dışa açıklığın,²⁸ emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratması beklenmektedir. EKK tahmin sonuçlarına göre, sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklılığın, emek gelir payı üzerindeki etkisi, iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Buna göre sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklıktaki

²⁶Bentolila ve Saint-Paul, 2003; Jayadev, 2007, Arpaia vd, 2009; Hogrefe ve Kappler, 2013.

²⁷Guscina, 2006; Jaumotte ve Tytell, 2007; Arpaia vd, 2009; Bental ve Demougin, 2010; Schneider, 2011; Estrada ve Valdeolivas, 2012; Choi ve Rois-Rull, 2012; Hogrefe ve Kappler, 2013; Sala ve Trivin, 2014; Briguglio ve Vella, 2014; Dao vd, 2017.

²⁸Guscina, 2006; Huang vd, 2011; Hogrefe ve Kappler, 2013.

yüzde 1'lik bir artış, emeğin gelir payında sırasıyla yaklaşık yüzde 0.13, yüzde 0.1 ve yüzde 0.05 oranında bir azalışa neden olmaktadır.

Sermaye-çıktı oranının emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisinin olması, 1960-1992 döneminde AB ülkelerindeki sermaye gelişiminin emek yanlı olmadığı aksine emeğin gelir payının azalmasına neden olduğunu göstermektedir. Bu durum Sala ve Trivin (2014)'nin aksine, Bentolila ve Saint-Paul (2003), Jayadev (2007), Arpaia vd. (2009), Hogrefe ve Kappler (2013) çalışmalarıyla da uyumludur.

Toplam faktör verimliliği katsayısının negatif olarak elde edilmesi ise bu durumu destekler niteliktedir. Çünkü bu katsayı aynı zamanda teknolojik ilerlemeyi ifade etmektedir. Gelişen sermaye birikimi, teknolojideki hızlı ilerlemenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin değer yaratma sürecinde sermayeden yana olduğu söylenilebilir. Toplam faktör verimliliğinin emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisinin olması, Guscina (2006), Jaumotte ve Tytell (2007), Arpaia vd. (2009), Bental ve Demogin (2010), Schneider (2011), Estrada ve Valdeolivas (2012), Choi ve Rois-Rull (2012), Hogrefe ve Kappler (2013), Sala ve Trivin (2014), Briguglio ve Vella (2014), Dao vd. (2017) çalışmalarıyla da uyumludur.

Tablo 13: AB-14 Ülkelerinin 1960-1992 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları

EKK	W_k		W_d		$W_{\delta,57}$		W_{kms4}		W_{kms6}		W_{kms8}		W_{GDP}	
	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC
<i>lnk</i>	-0.154*** (0.000)	-0.292*** (0.000)	-0.268*** (0.000)	-0.374*** (0.000)	-0.051 (0.24)	-0.22*** (0.000)	-0.214*** (0.000)	-0.299*** (0.000)	-0.174*** (0.000)	-0.337*** (0.000)	-0.186*** (0.000)	-0.337*** (0.000)	-0.288*** (0.000)	-0.314*** (0.000)
<i>lnlfp</i>	-0.097*** (0.000)	-0.108*** (0.007)	-0.177*** (0.607)	-0.021 (0.000)	-0.115*** (0.002)	-0.092*** (0.001)	-0.091*** (0.053)	-0.206*** (0.000)	-0.113*** (0.004)	-0.243*** (0.000)	-0.138*** (0.001)	-0.241*** (0.000)	-0.192*** (0.000)	-0.253*** (0.000)
<i>lnto</i>	-0.049*** (0.000)	-0.125*** (0.000)	-0.059*** (0.005)	-0.188*** (0.000)	-0.028 (0.193)	-0.077*** (0.000)	-0.077*** (0.002)	-0.042* (0.089)	-0.025 (0.225)	-0.051** (0.044)	-0.034* (0.094)	-0.047* (0.067)	-0.054** (0.046)	-0.043* (0.088)
<i>Wlnk</i>	-0.503*** (0.000)	-1.756*** (0.000)	-1.756*** (0.000)	-1.756*** (0.000)	-0.192*** (0.000)	-0.64*** (0.000)	-0.64*** (0.000)	-0.232*** (0.008)	-0.285*** (0.003)	-0.285*** (0.003)	-0.285*** (0.003)	-0.285*** (0.003)	-0.212 (0.178)	
<i>Wlnlfp</i>	-0.112** (0.018)	-0.084 (0.654)	-0.084 (0.654)	-0.084 (0.654)	0.072* (0.055)	-0.361*** (0.001)	-0.361*** (0.001)	-0.007 (0.892)	-0.007 (0.892)	-0.007 (0.892)	-0.003 (0.957)	-0.003 (0.957)	-0.154 (0.395)	
<i>Wlnto</i>	-0.0582* (0.055)	-0.707*** (0.000)	-0.707*** (0.000)	-0.707*** (0.000)	0.025 (0.294)	-0.052 (0.396)	-0.052 (0.396)	0.069* (0.078)	0.069* (0.078)	0.069* (0.078)	0.113*** (0.007)	0.113*** (0.007)	-0.118 (0.257)	
<i>SabitTerim</i>	4.865*** (0.000)				3.147*** (0.000)			2.024*** (0.000)	2.024*** (0.000)	2.024*** (0.000)	1.949*** (0.000)	1.949*** (0.000)		
ρ	0.119*** (0.007)	0.489*** (0.000)	-0.283*** (0.027)	0.337*** (0.002)	0.345*** (0.000)	0.588*** (0.000)	-0.034 (0.675)	0.267*** (0.001)	0.692*** (0.000)	0.298*** (0.001)	0.712*** (0.000)	0.269*** (0.011)	-0.537*** (0.000)	-0.281** (0.045)
α		-0.425*** (0.000)		-0.716*** (0.000)		-0.617*** (0.000)		-0.254** (0.02)		-0.436*** (0.001)		-0.389*** (0.009)		-0.293** (0.034)
F_{test}	31.49*** (0.000)													
R^2	0.171	0.1542	0.1173	0.1203	0.2434	0.149	0.0982	0.1269	0.0920	0.1204	0.11	0.1206	0.1634	0.1582
<i>N</i>	462	462	462	462	462	462	462	462	462	462	462	462	462	462
<i>AIC</i>	-1010	-1784	-1833	-1676	-1440	-1760	-1724	-1670	-1493	-1670	-1502	-1670	-1682	1687
<i>LL</i>	899.7865	766.1088	924.4304	793.5229	729.8651	786.2622	869.7919	787.7671	756.5512	790.8919	761.0302	793.7448	848.7614	764.1133
<i>HT</i>	16.37** (0.022)	29.34*** (0.000)	29.34*** (0.000)	29.34*** (0.000)	10.8 (0.1477)	16.38** (0.022)	16.38** (0.022)	8.65 (0.279)	8.65 (0.279)	8.65 (0.279)	8.8 (0.267)	8.8 (0.267)	34.28*** (0.000)	
<i>SAR-SDM</i>	49.88*** (0.000)	24.31*** (0.000)	24.31*** (0.000)	24.31*** (0.000)	32.14*** (0.000)	8.83** (0.032)	8.83** (0.032)	10.05** (0.02)	10.05** (0.02)	10.05** (0.02)	16.48*** (0.000)	16.48*** (0.000)	32.34*** (0.000)	
<i>SEM-SDM</i>	51.47*** (0.000)	22.19*** (0.000)	22.19*** (0.000)	22.19*** (0.000)	36.18*** (0.000)	19.32*** (0.000)	19.32*** (0.000)	21.96*** (0.000)	21.96*** (0.000)	21.96*** (0.000)	22.47*** (0.000)	22.47*** (0.000)	15.93*** (0.001)	
<i>LM - Lag</i>	23.762*** (0.000)													
<i>LM - Error</i>	55.391*** (0.000)													
<i>RLM - Lag</i>	56.653*** (0.000)													
<i>RLM - Error</i>	88.282*** (0.000)													

Not: ***p < 0.01, **p < 0.05, * p < 0.1. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. HT: Hausmann Testi, LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

Ayrıca, AB ülkelerinin daha fazla dışa açık hale gelmesinin emek gelir payını negatif etkilediği görülmektedir. Bu durum ise, ülkelerin dışa açılma sürecinde ucuz ithal ürünlerin ülke içerisine girmesiyle açıklanabilir. Böylece yerli üreticinin bu durumla rekabet edemez hale gelmesi, iç piyasadaki üretimi dolayısıyla istihdam ve ücreti önemli derece etkileyebileceği düşünülebilir. Bu alanda yapılan çalışmalarda bu durumu destekler niteliktedir (Guscina, 2006; Huang vd, 2011; Hogrefe ve Kappler, 2013 gibi). İlerleyen teknoloji, hızla gelişen sermaye birikimi ve ülkelerin dışa açılma süreci emeğin gelir payını olumsuz etkilemiştir.

AB ülkeleri arasında emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimi inceleyebilmek amacıyla mekânsal etkili sermaye-çıktı oranı modeli, mekânsal panel veri analizi kullanılarak tahminlenmiştir. Bu aşamada farklı ağırlık matrislerinden yararlanılmıştır. Bu ağırlık matrisleri sırasıyla, komşuluk ağırlık matrisi (W_k), Öklit uzaklık matrisi (W_d), Öklit ortalama uzaklık matrisi ($W_{d5.57}$), en yakın dört komşu (W_{knn4}), en yakın altı komşu (W_{knn6}), en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) ve ekonomik nispi büyüklüğü dikkate alan (W_{GDP}) ağırlık matrisidir.

Tahminleme aşamasına geçmeden önce, ilk olarak mekânsal etkileşimin varlığının test edilmesi gerekir. Bunun için LM test istatistiğinden yararlanılmaktadır. LM testi, EKK modelinin artıklarına dayanmaktadır. LM test istatistiklerinin düzey ve direnç değerleri yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre H_0 hipotezini reddetmektedir. Buna göre, AB-15 ülkeleri arasında emek gelir payı açısından mekânsal etkinin var olduğu söylenilebilir. Mekânsal etkinin dikkate alınmaması durumunda, yanlış sonuçlar elde edilebilir (Huyugüzel Kışla ve Önder, 2017: 4).

Farklı ağırlık matrisleriyle tahminlenen mekânsal etkili sermaye-çıktı oranı modelleri içerisinde en iyi modelin belirlenmesi aşamasında ise, LeSage ve Pace (2009), Elhorst (2010b) ve Belotti vd. (2017)'nin çalışmalarında izlediği strateji dikkate alınmıştır. Buna göre, bir araştırmacının mekânsal analiz sırasında genel bir tanımlama olarak SDM modeli ile başlaması ve alternatif durumların ise test etmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, her bir mekânsal ağırlık matrisine göre ilk olarak SDM modeli tahmin edilmiştir. Alternatif durumların test edilmesi amacıyla SAR-SDM ve SEM-SDM testlerinden yararlanılmıştır. Bu test istatistiklerinin oluşturulmasında Belotti vd.(2017)'nin

çalışması dikkate alınmıştır. SAR-SDM testinin H_0 hipotezi, SDM'ye karşı SAR modeli geçerlidir, alternatif hipotezi ise SDM modeli geçerlidir. SEM-SDM testinin H_0 hipotezi ise, SDM'ye karşı SEM modeli geçerlidir, alternatif hipotezi ise SDM modeli geçerlidir.

Her iki test istatistiğinde H_0 hipotezinin reddedilmesi, dolayısıyla alternatif hipotezin kabul edilmesi durumunda SDM modeli geçerli olur. Bu durumda SDM modelinin rassal mı yok sabit etkiler mi olacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Hausmann test istatistiğinden yararlanılmaktadır. Hausmann test istatistiğinde, H_0 hipotezi rassal etkiler modeli, alternatif hipotez ise sabit etkiler modeli geçerli şeklindedir. Sonrasında, SDM modelinin SAC modeli sonuçlarıyla karşılaştırılması gerekmektedir. Burada ise, log olabilirlik (LL)²⁹ ve AIC³⁰ bilgi kriterinden yararlanılmaktadır.

Yapılan SAR-SDM, SEM-SDM, Hausmann Testi ve AIC bilgi kriterleri sonucunda, komşuluk ağırlık matrisine (W_k) göre, SDM sabit etkiler modeli; Öklit uzaklık matrisine (W_d) göre, SDM sabit etkiler modeli; Öklit ortalama uzaklık matrisine ($W_{d5.57}$) göre, SAC sabit etkiler modeli geçerli olmuştur. Ayrıca, en yakın dört komşu (W_{knn4}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli; en yakın altı komşu (W_{knn6}) matrisine göre, SAC sabit etkiler modeli; en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) matrisine göre, SAC sabit etkiler modeli geçerlidir. Coğrafi komşuluklar haricinde, ülkeler arasındaki nispi ekonomik büyüklüklerin mekânsal etkileşim üzerinde etkisi bulunabilmektedir. Bu kapsamda nispi ekonomik büyüklüklerin dikkate alındığı (W_{GDP}) ağırlık matrisine göre ise, SDM sabit etkiler modeli geçerlidir.

1960-1992 dönemi için her bir ağırlık matrisine göre elde edilen modeller, log olabilirlik (LL) ve AIC bilgi kriterlerine göre karşılaştırıldığında, en iyi modelin Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modelinde mekânsal etkileşimi ifade eden (ρ) katsayısının iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu katsayının (ρ) sıfırdan farklı olarak elde edilmesi, EKK tahminin yanlı ve tutarsız olduğunu göstermektedir (LeSage, 2008: 39). Komşu ülkenin emek gelir payındaki yüzde 1'lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.283 oranında azaltmaktadır. Dolayısıyla, 1960-1992 dönemi için AB-15 ülkelerinde emek gelir payı açısından ülkelerin birbirle-

²⁹Log olabilirlik kriterine göre daha büyük log olabilirlik değerine sahip olan model tercih edilmektedir.

³⁰Elde edilen AIC değeri negatif ise mutlak değer olarak en büyük olan, pozitif değer ise küçük AIC değerine sahip olan model daha iyi modeldir.

rini negatif etkilediği söylebilir. Ayrıca, bu katsayı emek gelir payı açısından ülkelerin birbirine yakınsamadığı aksine iraksadığını göstermektedir.

SDM modelin tahminçileri ise, sıradan regresyon modelin kısmi türevleri olarak yorumlanmayabilir. Açıklayıcı değişkenlerdeki değişimlerde ortaya çıkan etkilerin işaret ve büyüklüklerini değerlendirmek için, doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerin dikkate alınması gerekir (LeSage, 2008: 39).

1960-1992 dönemi için farklı ağırlık matrisleriyle tahminlenen modeller içerisinde en uygun olan SDM sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etki sonuçları Tablo14'te gösterilmiştir.

Tablo 14: SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1960-1992)

Değişkenler	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnky</i>	-0.226*** (0.000)	-1.372*** (0.000)	-1.598*** (0.000)
<i>lnlfp</i>	-0.019 (0.622)	-0.062 (0.701)	-0.081 (0.624)
<i>lnto</i>	-0.171*** (0.000)	-0.532*** (0.000)	-0.703*** (0.000)

Değişkenlerin yorumlanmasında, LeSage (2008), Seldadyo vd. (2010), Golgher ve Voss (2016), Huyugüzel Kışla ve Önder (2017) çalışmaları dikkate alınmıştır. Buna göre sermaye-çıktı oranı artışının doğrudan etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1'lik bir artış, emek gelir payını yüzde 0.23 oranında azalmaktadır. Dolayısıyla sermaye birikiminin artması, emeğin gelir payını negatif etkilemektedir. Bu durum, Bentolila ve Saint-Paul (2003) modeliyle de uyumludur.

Bununla birlikte, komşu ülkenin sermaye çıktı oranındaki artışın dolaylı etkisi de, iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Komşu ülkedenin sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1'lik artış, ülke emek gelir payını yüzde 1.372 oranında azaltmaktadır. Komşu ülkede sermaye birikiminin artması, ülke emek gelir payı üzerinde daha fazla negatif etki yaratabilir. Çünkü 1960-1992 döneminde AB ülkeleri arasında kısıtlı ölçüde de olsa sermaye, emek ve dış ticaret hareketliliği söz konusuydu. Komşu ülkelerde sermaye birikiminin artması

üretimin bu ülkelerde yoğunlaşmasına ve diğer ülkelere göre rekabet avantajını elinde bulundurmasına neden olmaktadır. Böylece, bu ülkelerde sermaye birikimi artışı, ülke emek gelir payını daha fazla negatif etkileyebilir. Toplam etkiye bakıldığında, dolaylı etkiden kaynaklı olarak negatıf etkinin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca toplam etki katsayısı istatistiki olarak anlamlıdır.

Toplam faktör verimliliği katsayısının doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri iktisadi olarak anlamlı, istatistiki olarak anlamsızdır. Bu etkinin diğer değişkenlere göre daha az ve istatistiki olarak anlamsız olmasının nedeni, 1960-1992 döneminde üretimde teknolojinin çok yoğun bir şekilde kullanılmamasından kaynaklı olabilir. Dolayısıyla bu dönemde teknolojinin emek gelir payı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Dışa açıklığın etki katsayılarına bakıldığında, tamamının iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Dışa açıklığın doğrudan etkisi, dışa açılmanın emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Buna göre dışa açılmadaki yüzde 1'lik bir artış, emeğin gelir payının yüzde 0.17 oranında azaltmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar Guscina (2006), Huang vd. (2011), Hogrefe ve Kappler (2013) çalışmalarıyla da uyumludur. Özellikle ucuz ithal ürünlerin ülke içerisinde rağbet görmesi, ülke içi üretimi dolayısıyla ücret ve istihdamı olumsuz etkilemektedir.

Dışa açılmanın dolaylı etkisi ise, komşu ülkenin dışa almasının emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu durumda, komşu ülkenin dışa açılımında yüzde 1'lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.532 oranında azaltmaktadır. Mekânsal etkileşimden kaynaklı olarak, dışa açılmada dolaylı etkinin doğrudan etkiden daha fazla olduğu görülmektedir. Toplam etki ise, dolaylı etkiden kaynaklı olarak daha büyüktür.

1960-1992 dönemi için SDM sabit ekiler modelinde dolaylı etkilerin, doğrudan etkilerden daha fazla olması, mekânsal etkileşimin emek gelir payında ne denli önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Buna göre, komşu ülkenin sermaye-çıktı oranı ve dışa açıklık oranının emek gelir payı üzerindeki olumsuz etkisi daha fazladır.

SDM sabit etkiler modelini EKK sonucuyla karşılaştırıldığında, EKK ile elde edilen katsayıların daha küçük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, toplam faktör verimliliği katsayısı ise SDM modelinde istatistiki olarak anlamsızlaşmıştır.

1993-2017 dönemine ait tahmin sonuçları, Tablo 15'te gösterilmiştir. 1960-1992 dö-

nemine ait tahmin sonuçlarının yorumlanmasında izlenen yol, 1993-2017 dönem aralığı için de dikkate alınmıştır.

Tablo 15: AB-14 Ülkelerinin 1993-2017 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları

EKK	W_k		W_d		$W_{d5.57}$		W_{knd4}		W_{knd6}		W_{knd8}		W_{GDP}	
	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC
<i>lnk</i>	-0.127*** (0.000)	-0.234*** (0.000)	-0.398*** (0.000)	-0.625*** (0.000)	-0.056 (0.256)	-0.041 (0.263)	-0.473*** (0.000)	-0.591*** (0.000)	-0.531*** (0.000)	-0.595*** (0.000)	-0.538*** (0.000)	-0.602*** (0.000)	-0.468*** (0.000)	-0.473*** (0.000)
<i>lnlfp</i>	-0.381*** (0.000)	-0.658*** (0.000)	-0.909*** (0.000)	-1.093*** (0.000)	-0.799*** (0.000)	-0.417*** (0.000)	-0.971*** (0.000)	-1.093*** (0.000)	-1.038*** (0.000)	-1.099*** (0.000)	-1.049*** (0.000)	-1.1*** (0.000)	-1.00*** (0.000)	-0.931*** (0.000)
<i>lnto</i>	-0.059*** (0.000)	-0.113*** (0.000)	-0.169*** (0.000)	-0.19*** (0.000)	-0.091*** (0.000)	-0.058*** (0.000)	-0.199*** (0.000)	-0.195*** (0.000)	-0.195*** (0.000)	-0.199*** (0.000)	-0.192*** (0.000)	-0.198*** (0.000)	-0.121*** (0.000)	-0.146*** (0.000)
<i>Wlnk</i>	-0.041 (0.498)	-1.397*** (0.000)	-1.397*** (0.000)	-1.397*** (0.000)	-0.101** (0.054)	-0.101** (0.054)	-0.491*** (0.000)	-0.451*** (0.013)	-0.451*** (0.013)	-0.451*** (0.013)	-0.536*** (0.009)	-0.536*** (0.009)	-0.162 (0.117)	-0.162 (0.117)
<i>Wlnlfp</i>	0.464*** (0.000)	0.102 (0.761)	0.102 (0.761)	0.102 (0.761)	0.467*** (0.000)	0.467*** (0.000)	-0.427*** (0.006)	-0.364* (0.086)	-0.364* (0.086)	-0.364* (0.086)	-0.304 (0.226)	-0.304 (0.226)	-0.032 (0.799)	-0.032 (0.799)
<i>Wlnto</i>	0.132*** (0.000)	-0.066 (0.57)	-0.066 (0.57)	-0.066 (0.57)	0.098*** (0.000)	0.098*** (0.000)	0.038 (0.417)	0.034 (0.631)	0.034 (0.631)	0.034 (0.631)	0.038 (0.662)	0.038 (0.662)	0.244*** (0.000)	0.244*** (0.000)
<i>SabitTerim</i>	6.148*** (0.000)	4.832*** (0.000)	4.832*** (0.000)	4.832*** (0.000)	4.651*** (0.000)	4.651*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)	0.252*** (0.000)
ρ	0.251*** (0.000)	-0.501*** (0.000)	-0.389** (0.018)	-0.507*** (0.005)	0.252*** (0.000)	-0.645*** (0.000)	-0.208** (0.026)	-0.092 (0.374)	-0.321*** (0.005)	-0.202 (0.137)	-0.251* (0.057)	-0.214 (0.132)	-0.086 (0.254)	-0.462*** (0.000)
α	0.583*** (0.000)	0.238 (0.196)	0.238 (0.196)	0.238 (0.196)	0.739*** (0.000)	0.739*** (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.403*** (0.000)	0.403*** (0.000)
F_{test}	26.37*** (0.000)	0.1861 (0.000)	0.1861 (0.000)	0.1861 (0.000)	0.4372 (0.000)	0.4372 (0.000)	0.3434 (0.000)	0.1834 (0.000)	0.3062 (0.0077)	0.1920 (0.350)	0.2804 (0.001)	0.1922 (0.000)	0.0062 (0.000)	0.1440 (0.000)
R^2	0.3127 (0.000)	0.304 (0.000)	0.3053 (0.000)	0.2007 (0.000)	0.4372 (0.000)	0.3547 (0.000)	0.3434 (0.000)	0.1834 (0.000)	0.3062 (0.0077)	0.1920 (0.350)	0.2804 (0.001)	0.1922 (0.000)	0.0062 (0.000)	0.1440 (0.000)
<i>N</i>	350	350	350	350	350	350	350	350	350	350	350	350	350	350
<i>AIC</i>	-823	-1364	-1503	-1531	-1384	-1536	-1485	-1476	-1482	-1480	-1480	-1476	-1509	-1498
<i>LL</i>	692.1702	741.972	773.3203	697.7108	701.744	762.0707	750.6324	686.6273	748.7508	691.0484	748.0317	689.7186	762.2968	740.5130
<i>HT</i>	8.13	46.22***	46.22***	46.22***	1.83	762.0707	31.91***	686.6273	19.18***	691.0484	24.49***	689.7186	762.2968	740.5130
<i>SAR-SDM</i>	176.63*** (0.000)	131.94*** (0.000)	131.94*** (0.000)	131.94*** (0.000)	206.45*** (0.000)	206.45*** (0.000)	107.30*** (0.000)	114.63*** (0.000)	114.63*** (0.000)	114.63*** (0.000)	122.77*** (0.000)	122.77*** (0.000)	151.63*** (0.000)	151.63*** (0.000)
<i>SEM-SDM</i>	180.59*** (0.000)	38.82*** (0.000)	38.82*** (0.000)	38.82*** (0.000)	192.19*** (0.000)	192.19*** (0.000)	64.24*** (0.000)	55.82*** (0.000)	55.82*** (0.000)	55.82*** (0.000)	45.78*** (0.000)	45.78*** (0.000)	155.12*** (0.000)	155.12*** (0.000)
<i>LM - Lag</i>	3.4676* (0.06258)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	3.4676* (0.06258)	3.4676* (0.06258)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	3.4676* (0.06258)	3.4676* (0.06258)
<i>LM - Error</i>	1.096 (0.2952)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	40.964*** (0.000)	1.096 (0.2952)	1.096 (0.2952)
<i>RLM - Lag</i>	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)
<i>RLM - Error</i>	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)	38.593*** (0.000)

Not: ***p < 0.01, **p < 0.05, * p < 0.1. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. HT: Hausmann Testi, LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

EKK tahminiyle elde edilen sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Sermaye çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklıktaki yüzde 1'lik bir artış, emeğin gelir payını sırasıyla, yüzde 0.13, yüzde 0.38 ve yüzde 0.06 oranında azaltmaktadır.

Mekânsal etkileşimin dikkate alınmaması nedeniyle EKK ile elde bu sonuçlar, yanıltıcı ve tutarsız olabilir³¹. Mekânsal etkinin tespit edilebilmesi için EKK regresyonun artıklarından elde edilen LM testi uygunlanmış ve mekânsal gecikmeli modelin yüzde 10 anlamlılık düzeyine göre geçerli olduğu görülmüştür. Bu testin doğruluğunu sınamak için dirençli sonuçları da test edilmiştir. Böylece hem mekânsal gecikmeli hem de mekânsal hata modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1993-2017 dönem aralığında, AB ülkeleri arasında emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimin olduğu söylenebilir.

Mekânsal etkileşimin varlığından yola çıkılarak, mekânsal modelin tahmin edilmesi için 1960-1992 döneminde olduğu gibi, 1993-2017 dönemi için de farklı mekânsal ağırlık matrislerinden yararlanılmıştır.

Mekânsal panel veri analiziyle elde edilen modeller, 1960-1992 dönemi analizinde olduğu gibi, SAR-SDM, SEM-SDM, Hausmann Testi ve AIC bilgi kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Bu durumda komşuluk ağırlık matrisine (W_k) göre, SAC sabit etkiler modeli; Öklit uzaklık matrisine (W_d) göre, SDM sabit etkiler modeli; Öklit ortalama uzaklık matrisine ($W_{d5.57}$) göre, SAC sabit etkiler modeli geçerli olmuştur. Ayrıca, en yakın dört komşu (W_{knn4}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli; en yakın altı komşu (W_{knn6}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli; en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli geçerlidir. Nispi ekonomik büyüklerin dikkate alındığı W_{GDP} ağırlık matrisine göre ise, SDM sabit etkiler modeli geçerli olmuştur.

1993-2017 dönemi için her bir ağırlık matrisine göre elde edilen modeller, logolabilirlik (LL) ve AIC bilgi kriterlerine göre karşılaştırıldığında, en iyi modelin 1960-1992 dönemi analizinde olduğu gibi, Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1993-2017 dönemi için Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modelindeki mekânsal otokorelasyon katsayısı (ρ) iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı-

³¹Huyugüzel Kışla ve Önder (2017)'e bakınız.

dır. Buna göre komşu ülkenin emek gelir payındaki yüzde 1’lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.389 oranında azaltmaktadır. 1960-1992 dönemine kıyasla, 1993-2017 döneminde ρ katsayısının daha büyük olduğu görülmüştür. Bu durum entegrasyon süreciyle birlikte emek gelir payının negatif etkilediğini ifade etmektedir. Ekonomik entegrasyon süreciyle birlikte ülkelerin daha fazla dışa açılması, nitelikli emek faktörünün yüksek gelir elde ettiği yerlere doğru göç etmesi, rekabetteki dengesizlikler emek gelir payının azalmasında etkili olduğu düşünülebilir.

1993-2017 dönemi için Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modelinin diğer katsayıların yorumlanmasında, SDM modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerinin analiz edilmesi gerekmektedir³². Bu amaçla, Öklit uzaklık matrisiyle (W_d) elde edilen SDM sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16: SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1993-2017)

Değişkenler	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnky</i>	-0.358*** (0.000)	-0.959*** (0.000)	-1.317*** (0.000)
<i>lnfjp</i>	-0.926*** (0.000)	0.349 (0.151)	-0.577*** (0.014)
<i>lnto</i>	-0.168*** (0.000)	-0.003 (0.972)	-0.171** (0.045)

Tablo 16’ya göre sermaye-çıktı oranının emek gelir payı üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Doğrudan etki, sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1’lik bir artışın emek gelir payını yüzde 0.358 oranında azalttığını ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuçlar Bentolila ve Saint-Paul (2003), Jayadev (2007) ve Arpaia vd. (2009) ile Hogrefe ve Kappler (2013) çalışmalarıyla uyumludur. Dolaylı etki ise, komşu ülkedeki sermaye-çıktı oranının ülke emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu durumda, komşu ülkenin sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1’lik bir artış, ülke emek gelir payı üzerinde yüzde 0.959 oranında bir azalışa neden olmaktadır. Toplam

³²LeSage, 2008; Seldadyo vd. 2010; Golgher ve Voss, 2016; Huyugüzel Kışla ve Önder, 2017’e bakınız.

etkiye bakıldığında, sermaye-çıktı oranının emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir ve bu etkinin büyük bir oranı dolaylı etkiden kaynaklanmaktadır.

1960-1992 döneminde olduğu gibi, sermaye-çıktı oranında dolaylı etkiler doğrudan etkilerden daha fazladır. Bu durum ülkeler arası etkileşimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 1960-1992 dönemine kıyasla sermaye çıktı oranının toplam etkisi nispeten azalmıştır. Bu azalışta özellikle dolaylı etkilerdeki kaybın önemli bir payı vardır. Komşu ülkenin sermaye-çıktı oranının ülke emek gelir payı üzerindeki negatif etkisi entegrasyon süreciyle nispeten azalmıştır.

Toplam faktör verimliliğinin emek gelir payı üzerindeki etkilerine bakacak olursak, doğrudan ve toplam etkinin iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Dolaylı etki katsayısının pozitif olması, doğrudan etkiden kaynaklı negatıf etkiyi azaltmada toplamda emek gelir payı üzerinde negatıf bir etki yaratmaktadır. Doğrudan etkisinde, toplam faktör verimliliğindeki yüzde 1'lik bir artış emek gelir payının yüzde 0.926 oranında azalmasına neden olmaktadır. Bu sonuçlar, Guscina (2006), Jaumotte ve Tytell (2007), Arpaia vd. (2009), Bental ve Demougin (2010), Estrada ve Valdeolivas (2012), Dao vd. (2017) ile uyumludur. 1960-1992 dönemine kıyasla, toplam faktör verimliliğinin emek gelir payı üzerindeki negatıf etkisi daha fazladır. Bu durumun, 1990 sonrası dünya genelindeki hızlı teknolojik ilerlemeden kaynaklı olabileceği düşünülebilir.

Dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki doğrudan ve toplam etkisinin iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Dolaylı etki ise iktisadi olarak anlamlı, istatistiki olarak anlamsızdır. Dışa açıklıktaki yüzde 1'lik bir artış, emek gelir payını yüzde 0.168 oranında azaltır. Bu sonuçlar, Guscina (2006), Huang vd. (2011) ile Hogrefe ve Kappler (2013)'in sonuçlarıyla uyumludur. Komşu ülkenin dışa açılmasının ise emek gelir payı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Toplam etkinin ise daha çok doğrudan etkiden kaynaklı olduğu görülmektedir.

Ekonomik entegrasyon süreciyle birlikte, komşu ülkenin emek gelir payındaki artış ülke emek gelir payını azaltmaktadır. Bu azalışın, toplam faktör verimliliği ve dışa açılmadan ziyade komşu ülkenin sermaye birikiminden kaynaklı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ise, AB-15 ülkelerinde teknoloji ve dış ticaret dinamiklerinden öte sermaye birikimi farklılıklarından kaynaklı olabileceği düşünülebilir.

Tablo 17: AB-14 Ülkelerinin 1960-2017 Dönemine Ait Tahmin Sonuçları

EKK	W_k		W_d		$W_{do.57}$		W_{em4}		W_{em6}		W_{em8}		W_{GDP}	
	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC	SDM	SAC
lnk	-0.121*** (0.000)	-0.175*** (0.000)	-0.145*** (0.000)	-0.238*** (0.000)	-0.064*** (0.016)	-0.081*** (0.004)	-0.163*** (0.000)	-0.252*** (0.000)	-0.194*** (0.000)	-0.245*** (0.000)	-0.144*** (0.000)	-0.249*** (0.000)	-0.206*** (0.000)	-0.208*** (0.000)
$lnlfp$	-0.177*** (0.000)	-0.432*** (0.000)	-0.373*** (0.000)	-0.492*** (0.000)	-0.418*** (0.000)	-0.294*** (0.000)	-0.386*** (0.000)	-0.505*** (0.000)	-0.439*** (0.000)	-0.495*** (0.000)	-0.427*** (0.000)	-0.495*** (0.000)	-0.391*** (0.000)	-0.472*** (0.000)
$lnto$	-0.061*** (0.000)	-0.079*** (0.000)	-0.061*** (0.001)	-0.072*** (0.000)	-0.055*** (0.001)	-0.058*** (0.000)	-0.057*** (0.000)	-0.067*** (0.000)	-0.075*** (0.000)	-0.073*** (0.000)	-0.083*** (0.000)	-0.074*** (0.000)	-0.132*** (0.000)	-0.086*** (0.000)
$Wlnk$	-0.128*** (0.001)		-1.178*** (0.000)		-0.244*** (0.000)		-0.588*** (0.000)		-1.048*** (0.000)		-0.075 (0.226)		0.298*** (0.000)	
$Wlnlfp$	0.226*** (0.000)		-0.138 (0.294)		-0.0247 (0.432)		-0.351*** (0.000)		-0.566*** (0.000)		0.353*** (0.000)		0.464*** (0.000)	
$Wlnto$	0.096*** (0.000)		0.097 (0.255)		0.064*** (0.001)		0.117*** (0.002)		0.084 (0.3)		0.045** (0.036)		-0.387*** (0.000)	
$SabitTerim$	5.229*** (0.000)		3.161*** (0.000)								2.155*** (0.000)			
ρ	0.41*** (0.000)	-0.254*** (0.000)	-0.221** (0.025)	-0.080 (0.504)	0.0717*** (0.008)	-0.477*** (0.000)	-0.154*** (0.009)	0.041 (0.612)	-0.207*** (0.004)	-0.058 (0.768)	0.643*** (0.000)	-0.087 (0.744)	-0.187*** (0.003)	0.025 (0.584)
α		0.315*** (0.000)		-0.201 (0.135)		0.552*** (0.000)		-0.255*** (0.014)		-0.262 (0.224)		-0.297 (0.314)		-0.193 (-)
F_{test}	156.36*** (0.000)													
R^2	0.4392	0.3951	0.3913	0.3498	0.3873	0.4317	0.3689	0.3362	0.359	0.3485	0.374	0.3513	0.2668	0.3503
N	812	812	812	812	812	812	812	812	812	812	812	812	812	812
AIC	-2418	-2728	-2849	-2721	-2819	-2739	-2826	-2726	-2854	-2725	-2445	-2725	-2773	-2724.035
LL	1218.7444	1263.2829	1432.3709	1273.3633	1417.7112	1267.06	1420.9073	1250.9943	1434.8258	1254.6693	1232.6242	1258.5908	1394.5781	1273.6891
HT	4.16	23.29***	23.29***	14.98**	14.98**	21.26***	21.26***	17.37**	17.37**	11.22	17.15**	17.15**	17.15**	17.15**
$SAR-SDM$	(0.7609)		(0.0015)		(0.0363)		(0.0034)		(0.0152)		(0.1293)		(0.0165)	
$SEM-SDM$	239.24*** (0.000)		221.30*** (0.000)		246.05*** (0.000)		141.47*** (0.000)		163.94*** (0.000)		182.04*** (0.000)		267.41*** (0.000)	
$LM - Lag$	167.9*** (0.000)		47.59*** (0.000)		145.44*** (0.000)		38.16*** (0.000)		41.16*** (0.000)		41.79*** (0.000)		112.51*** (0.000)	
$LM - Error$	16.688*** (0.000)		56.613*** (0.000)		66.675*** (0.000)		106.6*** (0.000)							

Not: ***p < 0.01, **p < 0.05, *p < 0.1. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. HT: Hausmann Testi, LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

1960-2017 dönemine ait, mekânsal panel veri analizi tahmin sonuçları ise, Tablo 17’de gösterilmiştir. İlk sütunda gösterilen EKK tahmin sonuçlarına göre sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki etkisi, iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Sermaye-çıktı oranı, toplam faktör verimliliği ve dışa açıklık-taki yüzde 1’lik bir artış, emeğin gelir payı üzerinde sırasıyla yüzde 0.12, yüzde 0.18 ve yüzde 0.06 oranında bir azalışa neden olmaktadır.

Mekânsal etkileşimin varlığı halinde dikkate alınmaması durumunda, elde edilen sonuçlar yanıltıcı ve tutarsız olabilir³³. Mekânsal etkinin tespit edilebilmesi için LM testi uygunlanmış ve hem mekânsal gecikmeli hem de mekânsal hata modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1960-2017 dönem aralığında, AB ülkeleri arasında emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimin olduğu söylenebilir.

Mekânsal etkileşimin varlığından yola çıkılarak, mekânsal modelin tahmin edilmesi için farklı mekânsal ağırlık matrislerinden yararlanılmıştır. Mekânsal panel veri analizi sonucunda elde edilen modeller, SAR-SDM, SEM-SDM, Hausmann Testi ve AIC bilgi kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Buna göre, komşuluk ağırlık matrisine (W_k) göre, SAC sabit etkiler modeli; Öklit uzaklık matrisine (W_d) göre, SDM sabit etkiler modeli; Öklit ortalama uzaklık matrisine ($W_{d5.57}$) göre, SDM sabit etkiler modeli geçerli olmuştur. Ayrıca, en yakın dört komşu (W_{knn4}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli; en yakın altı komşu (W_{knn6}) matrisine göre, SDM sabit etkiler modeli; en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) matrisine göre, SAC sabit etkiler modeli geçerlidir. Nispi ekonomik büyüklüklerin dikkate alındığı W_{GDP} ağırlık matrisine göre ise, SDM sabit etkiler modeli geçerlidir.

1960-2017 dönemi için her bir ağırlık matrisine göre elde edilen modeller logolabilirlik (LL) ve AIC bilgi kriterlerine göre karşılaştırıldığında, en yakın altı komşu (W_{knn6}) ağırlık matrisiyle elde edilen SDM sabit etkiler modeli tercih edilmektedir.

1960-2017 dönemi için en yakın altı komşu (W_{knn6}) ağırlık matrisiyle elde edilen SDM sabit etkiler modelindeki mekânsal otokorelasyon katsayısı (ρ) iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Buna göre, komşu ülkenin emek gelir payındaki yüzde 1’lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.221 oranında azaltmaktadır.

En yakın altı komşu (W_{knn6}) ağırlık matrisiyle elde edilen SDM sabit etkiler modelin

³³Huyugüzel Kışla ve Önder (2017)’e bakınız.

katsayılarının yorumlanmasında ise doğrudan, dolaylı ve toplam etki sonuçlarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu amaçla, en yakın altı komşu (W_{knn6}) ağırlık matrisiyle elde edilen SDM sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etki sonuçları tahminlenmiş ve Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: SDM Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (1960-2017)

Değişkenler	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnky</i>	-0.166*** (0.000)	-0.870*** (0.000)	-1.036*** (0.000)
<i>lnlfp</i>	-0.426*** (0.000)	-0.409*** (0.000)	-0.835*** (0.000)
<i>lnto</i>	-0.076*** (0.000)	0.06 (0.187)	-0.016 (0.74)

Tablo 18’de sermaye-çıktı oranının emek gelir payı üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Doğrudan etki de, sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1’lik bir artış, emeğin gelir payını yüzde 0.166 oranında azaltmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Bentolila ve Saint-Paul (2003) ile Hogrefe ve Kappler (2013) ile uyumludur. Dolaylı etki de ise, komşu ülkenin sermaye-çıktı oranındaki yüzde 1’lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.87 oranında azaltmaktadır. Toplam etki negatif olup, daha çok dolaylı etkiden kaynaklanmaktadır.

Toplam faktör verimliliğinin doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Doğrudan etki de, toplam faktör verimliliğindeki yüzde 1’lik bir artış, emek gelir payını yüzde 0.426 oranında azaltmaktadır. Bu sonuçlar, Guscina (2006), Jaumotte ve Tytell (2007), Arpaia vd. (2009), Bental ve Demougin (2010), Estrada ve Valdeolivas (2012), Dao vd. (2017)’nin çalışmalarıyla da uyumludur. Dolaylı etki de ise, komşu ülkenin toplam faktör verimliliğindeki yüzde 1’lik bir artış, ülke emek gelir payını yüzde 0.41 oranında azaltmaktadır. Toplam etki negatif olup, daha çok doğrudan etkiden kaynaklıdır.

Dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki doğrudan etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Buna göre, dışa açılmadaki yüzde 1’lik bir artış emek gelir payını 0.076

oranında azaltmaktadır. Bu sonuçlar, Guscina (2006), Huang vd. (2011) ile Hogrefe ve Kappler (2013)'in sonuçlarıyla da uyumludur. Ayrıca, dışa açıklığın emek gelir payı üzerinde dolaylı ve toplu bir etkisi yoktur.

Genel olarak 1960-2017 dönemi için, emek gelir payı üzerinde en fazla negatif etkiyi sermaye-çıktı oranı ve toplam faktör verimliliğın yarattığı görülmektedir. Sermaye-çıktı oranının emek gelir payı üzerinde daha fazla negatif etki yaratması aslında Bentolila-Saint Paul (2003) sermaye-çıktı oranı modelinin doğal bir sonucudur. Buna göre, emek gelir payı ve sermaye-çıktı oranı arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki vardır.

Ayrıca, toplam faktör verimliliğının emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratması sonucu da, Bentolila-Saint Paul (2003)'un ileri sürdüğü sermaye-çıktı oranı modeline dayanmaktadır. Şekil 11'e bakıldığında, ekonominin A noktasından D noktasına gelmesi durumu sermaye yoğun teknolojilerin kullanılmasının bir sonucudur.

1960-2017 dönemi için en yakın altı komşu (W_{knn6}) ağırlık matrisiyle elde edilen SDM sabit etkiler modeli sonuçları ile EKK sonuçları karşılaştırıldığında, EKK sonuçlarının tutarsız olduğu görülmektedir. Mekânsal etkinin dikkate alınmasıyla birlikte, sermaye-çıktı oranı ve toplam faktör verimliliğının etkisi artmakta, dışa açıklığın etkisi ise azalmaktadır. Bu durum, mekânsal etkileşimin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

3.9 Sonuç

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, AB-14 ülkelerinde ekonomik entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerinde olumlu bir etki yaratmadığını göstermektedir. Özellikle 1993 yılında dört unsur (mal, hizmet, sermaye ve emek) üzerinde yapılan düzenlemelerle bu faktörlerin daha serbest hale gelmesi, emek gelir payı üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. İncelenen modelde 1960-1992 dönemine göre, 1993-2017 dönemi komşu ülkenin emek gelir payının, ülke emek gelir payı üzerindeki mekânsal etki katsayısı yaklaşık yüzde 46 oranında artış göstermesi, emek gelir payı azalış nedeninin önemli bir açıklayıcısı olarak düşünülebilir.

Elde edilen sonuçlar, entegrasyon sürecinin ücretler üzerindeki etkisini inceleyen Do-

cquier vd. (2014), Vasile (2014) ve Dahlberg (2015) çalışmalarının sonuçlarıyla da uyumludur. Entegrasyon süreciyle birlikte nitelikli emek faktörün daha iyi ücret ve çalışma koşullarına sahip sermaye yoğun ülkelere göç etmesi göç veren ülkenin, ülke gelir düzeyinde ve emek gelir payı dağılımında olumsuz etkilere neden olabilir. Çalışmada komşu ülke sermaye birikiminin, ülke emek gelir payı üzerinde daha fazla olumsuz etkiye neden olması, bu durumu destekler niteliktedir.

Elde edilen bulgulara göre, sermaye birikiminin (Bentolila ve Saint-Paul, 2003; Jayadev, 2007, Arpaia vd, 2009; Hogrefe ve Kappler, 2013; Sala ve Trivin, 2014), teknolojik ilerlemenin (Guscina, 2006; Jaumotte ve Tytell, 2007; Arpaia vd, 2009; Bental ve Demougin, 2010; Schneider, 2011; Estrada ve Valdeolivas, 2012; Choi ve Rois-Rull, 2012; Hogrefe ve Kappler, 2013; Briguglio ve Vella, 2014; Dao vd, 2017) ve dışa açıklığın (Guscina, 2006; Huang vd, 2011; Hogrefe ve Kappler, 2013) literatürle uyumlu olarak, emek gelir payı üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, mekânsal etkileşimin emeğin gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratması, ülkeler arasında ücret farklılığında önemli bir açıklayıcısı olabilir. Bu kapsamda atılacak adımların ücret farklılıklarını iyileştirici yönde ve emek faktörünün gelişen teknolojiye uyumunun sağlanması şeklinde olmalıdır. Aksi takdir de, gelişen teknoloji sermaye yoğun ülkelerde daha fazla sermaye birikimi yaratabilir ve bu durum hem ülke emek gelir payının hem de komşu ülke emek gelir payının azalmasında etkili olabilir.

4 AB-15 ÜLKELERİNDEKİ SEKTÖREL PAYLARIN, BÖLGESEL EMEK GELİR PAYI ÜZERİNE MEKÂNSAL ETKİSİ

4.1 Giriş

Modern piyasa ekonomileri, sürekli olarak yapısal değişime tabidirler. Bazı sektörler zaman içerisinde büyürken, bazıları küçülmektedir. Bu değişimler, tüketici çılgınlığı, ticaret hadleri veya teknolojiye geçici değişimlerden kaynaklı kısa vadeli olabileceği gibi, uzun vadeli de olabilmektedir. Gelişmiş ekonomiler için belki de en önemli uzun vadeli eğilim, “*üç sektör hipotezi*” (Clark, 1940; Fisher, 1935; Fourastie, 1949) ile de öngörüldüğü gibi, istihdamın üretimden, hizmet sektörüne doğru, seküler bir şekilde kaymasıdır (Bachmann ve Burda, 2010: 37).

Zaman içerisinde sektör bileşiminde meydana gelen bu değişim, çoğu ülkede toplam ücret payları azalışının imalatçı, hizmet sektörüne doğru kaydığını da göstermektedir. Bu süreç içerisinde özellikle finans ve özel sektörün öneminin artması, nispeten daha düşük ücret paylarının elde edilmesinde önemli rol oynamaktadır (De Serres, 2002: 10). Hein (2015)’e göre uygulanan neoliberal politikalar sonucunda, hizmet sektörü içerisinde finans sektörünün payının artmasıyla finansallaşmanın daha da derinleşmesi emek gelir payının azalmasına neden olmaktadır.

Genel olarak sektör payları değişimi sırasında tarım sektöründeki arazi paylarının nispeten yüksek olması ve sanayi sektörüne geçişle, bu süreçte kullanılan ileri teknoloji ve sermaye birikiminin artması nedeniyle emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratabilir. Hizmet sektöründe ise, nitelikli işgücüne olan ihtiyaç nedeniyle emek gelir payının artması beklenebilir. Ayrıca Chi ve Qian (2012), Çin için yapmış oldukları çalışmada tarım sektörünün ekonomide önemli bir paya sahip olması nedeniyle emek gelir payını arttırdığını göstermiştir. AB-15 ülkelerinde de özellikle 2008 Küresel Kriz ile birlikte üçlü sektör payının değiştiği, hizmet sektörünün payının arttığı, sanayinin azaldığı ve tarım sektörünün payının nispeten değişmediği bilinmektedir. Bilindiği kadarıyla bu durumun,

emek gelir payı üzerinde ne denli bir etki yarattığı ise incelenmemiştir.

Bu çalışmanın amacı da, sektör paylarındaki değişimin emek gelir payı üzerindeki olası etkilerini incelemektir. Ayrıca bu etkiler incelenirken özellikle bölgesel düzeydeki mekânsal etkilerde dikkate alınmıştır. Bu bağlamda mekânsal panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri seti AB-15 ülkelerine ait Düzey 2 kapsamında 190 bölgenin 2008-2015 dönemini kapsamaktadır. EUROSTAT veri tabanından yararlanılmıştır.

Çalışmanın geri kalan bölümünde, sektör payları ve bölgesel emek gelir payı arasındaki ilişki AB-15 ülkeleri için güncel rakamlarla değerlendirilmiş ve bölgesel emek gelir payı değişimleri Shift-Share analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Daha sonra emek gelir payı alanında sektörel ve bölgesel dinamikleri dikkate alan çalışmalar, dünya ve AB ülkeleri perspektifinde değerlendirilmiştir. Veri seti ve model bölümünde, kullanılan veri seti hakkında bilgi verilmiş ve yararlanılan model ile ilgi değerlendirmede bulunulmuştur. Ampirik bulgular ve analiz bölümünde, elde edilen bulgular incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular ışığında bölgesel düzeyde emek gelir payıyla ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

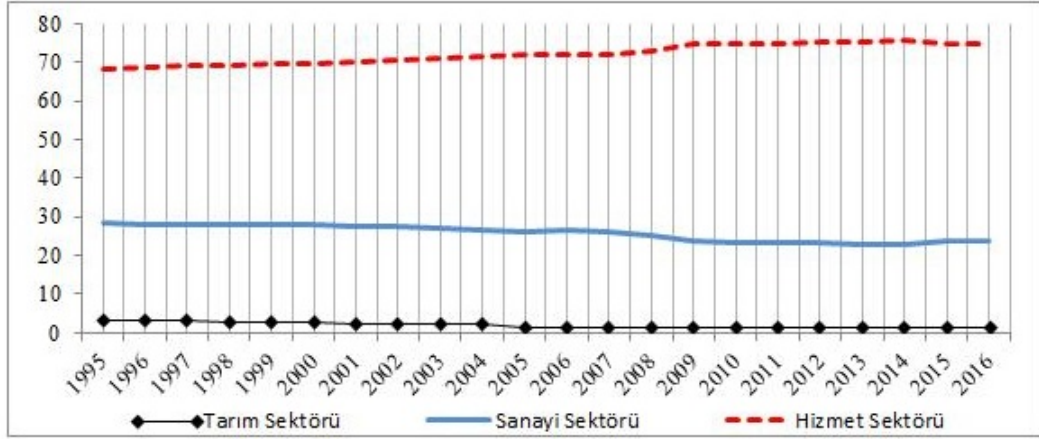
4.2 Sektör Payları ve Bölgesel Emek Gelir Payı İlişkisi

Ülkelerin sektör payı yapısındaki gelişmelerin, ortak birkaç özelliği bulunmaktadır. Sektörel değişim anlamında en çok ifade edilen, ülkelerin zenginleştikçe emek faktörünün yeniden tahsisinin sağlanmasıdır. Genellikle ülkelerde bu süreç, geniş bir tarım sektörü ile başlamakta ve geniş bir hizmet sektörüyle sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda, imalat sektöründeki istihdam yapısı kambur şeklinde bir yapıya benzemektedir. İmalat sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı ise nispeten sabit kalmaktadır. Hizmet sektörünün payı giderek artış gösterirken, tarım sektörünün payı azalma eğilimindedir (Groot, 1998: 1).

AB-15 ülkelerinde ise sektör payları yapısı, Şekil 12'de 1995-2016 dönemi için gösterilmiştir. Buna göre, tarım sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı nispeten sabit kalmış ve sanayi sektörünün payı azalırken, hizmet sektörünün payı ise artmıştır. Burada dikkate edilmesi gereken bir nokta da, 2008 Küresel Krizi sonrası sektör paylarındaki

değişimdir. Tarım sektöründe önemli bir değişim gözlenmezken, sanayi sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı belirgin bir şekilde azalmış ve hizmet sektörünün payı ise artmıştır.

Şekil 12: AB-15 Ülkelerinin GSYİH İçesindeki Sektör Payları Ortalaması (%)

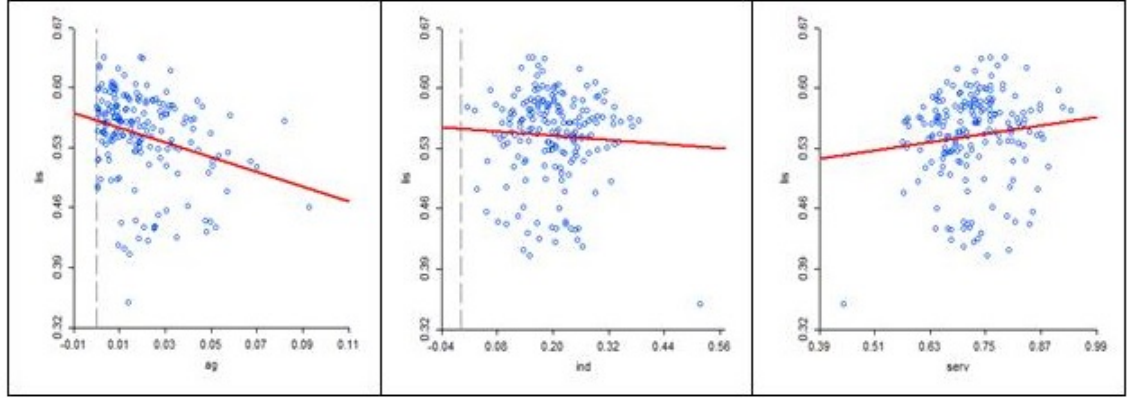

Kaynak: WDI (2018) veri tabanından elde edilen veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir.

Sektör paylarındaki bu değişimin, emek gelir payı üzerindeki etkisi ise literatürde sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir (De Serres vd, 2002; Morel, 2006; Kyrrä ve Maliranta, 2006; Valentinyi ve Herrendorf, 2008; Arpaia vd, 2009; ILO, 2010; OECD, 2012; Abdih ve Danninger, 2017; Kehrig ve Vincent, 2017; Alonso-Carrera ve Raurich, 2018). Özellikle sektör yapısındaki değişime bağlı olarak istihdam yapısının emek yoğun sektörden, daha fazla sermaye yoğun sektöre (emek gelir payının daha az olduğu) doğru kayması emeğin gelir payındaki bu azalışın bir açıklayıcısı olarak kabul edilebilir. Gerçekte, emeğin gelir payı sektörler arasında önemli derecede farklılıklar arz etmektedir (OECD, 2015: 8-9).

Şekil 13'te, AB-14 ülkelerinin 2008-2015 dönemi, Düzey 2 ortalama emek gelir ve sektör payları (tarım, sanayi ve hizmet) arasındaki ilişki bu farklılığı daha net bir şekilde göstermiştir. Buna göre, hizmet sektörünün aksine, tarım ve sanayi sektörü payları ile emek gelir payı arasında bölgesel düzeyde negatif bir ilişki bulunmaktadır.

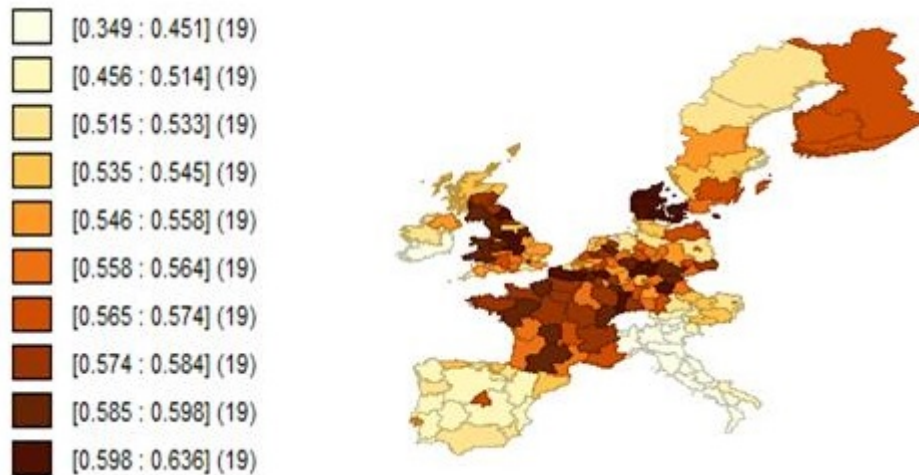
Şekil 13: AB-14 Ülkelerinin Düzey 2 Emek Gelir ve Sektör Payları İlişkisi (2008-2015)

Not: EUROSTAT bölgesel veri tabanından alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir. *lis*: emeğin gelir payı, *ag*: tarım sektörünün, katma değerden aldığı pay, *ind*: sanayi sektörünün, katma değerden aldığı pay, *serv*: hizmet sektörünün, katma değerden aldığı pay. $lis = 0.56^{***} - 0.85^{***} ag$; $lis = 0.553^{***} - 0.042 ind$; $lis = 0.486^{***} + 0.082^{*} serv$, N:190, 2008-2015 ortalama değerleri. $***p < 0.01$, $**p < 0.05$, $*p < 0.1$. Yunanistan'ın, AB-14 ülkeleriyle bir sınır komşuluğu olmaması nedeniyle dikkate alınmamıştır. Ayrıca, AB-14 ülkeleri içerisinde Düzey 2 kapsamında bazı bölgelerin verilerine ulaşılamamaktadır.

Bölgesel emek gelir paylarının, AB-14 ülkeleri içerisindeki dağılımı ise Şekil 14'te gösterilmiştir. Buna göre, Düzey 2 kapsamındaki 190 bölgeye ait bölgesel emek gelir payı onluk skalaya göre gruplandırılmıştır. Renk skalasının giderek koyulaşması, bölgesel emek gelir payının arttığını ifade etmektedir.

Şekil 14: AB-14 Ülkelerinde Bölgesel Emek Gelir Payı Dağılımı (2008-2015)

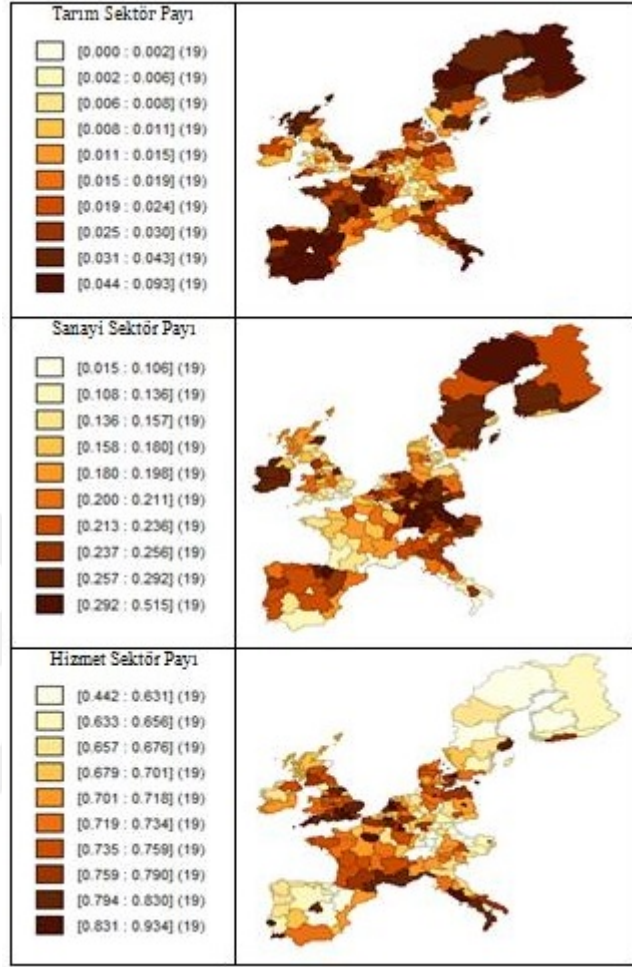
Kaynak: Eurostat bölgesel veri tabanından alınan veriler, yazar tarafınca haritalandırılmıştır.

Ayrıca Şekil 14'e bakıldığında, bölgesel emek gelir paylarının Avrupa'nın merkezine

doğru gidildikçe nispeten daha yüksek olması ve çevre ülkeler olarak nitelendirilen İtalya, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerde ise emek gelir payının düşük olması, oldukça dikkat çekmektedir. İspanya'nın Madrid, Portekiz'in Lizbon bölgesinde emek gelir payının diğer bölgelerden farklı olarak yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum ise turistik gelişmişlikten kaynaklı olabilir.

Bölgesel emek gelir paylarının bu şekilde farklılaşması sektörel pay dağılımlarının bölgesel düzeydeki farklılıklarından kaynaklı olabileceği söylenebilir. Şekil 15'te, AB-14 ülkelerine ait tarım, sanayi ve hizmet sektör paylarının, bölgesel düzeyde dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, tarım sektörünün çevre AB ülkelerinde daha yoğun olduğu, merkeze ülkelere doğru giderek azaldığı görülmektedir. Sanayi sektör payının ise, daha çok Almanya, İsveç ve Finlandiya bölgelerinde yoğunlaştığı, hizmet sektörünün ise İtalya'nın kıyı şeridi bölgeleri ile Fransa ve İngiltere'de daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak, Almanya ve İsveçte otomobil sektörünün, İtalya'nın ve Fransa'nın kıyı bölgelerinde ise turizimin önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanabilir.

Şekil 15: AB-14 Ülkelerinin Bölgesel Sektör Payları Dağılımı (2008-2015)

Kaynak: Eurostat bölgesel veri tabanından alınan veriler, yazar tarafınca haritalandırılmıştır.

Ayrıca, İtalya bölgesinde hizmet sektörü payının yüksek olmasına rağmen bölgesel emek gelir payının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, bölgesel emek gelir paylarının sadece sektör dinamiklerine bağlı olmayıp ulusal ya da bölgesel dinamiklerden kaynaklı farklılaşabileceğini de göstermektedir. Bu amaçla, bölgesel emeğin gelir payındaki değişimlerinde ulusal, bölgesel ve sektörel dinamiklerin ne denli etkili olduğunu inceleyebilmek için, Shift-Share analizinden yararlanılmıştır. Analiz, Düzey 2 kapsamında AB-15 ülkesine ait 218 bölgeyi kapsamaktadır. Bölge adları, Tablo E8’de listelenmiştir. Bölgesel olarak verilere sağlıklı bir biçimde ulaşılan 2008-2015 dönemi dikkate alınmıştır. Bölgesel ve ulusal emek gelir payı verileri için EUROSTAT bölgesel veri tabanından, sektörel

emek gelir payı verileri için EUKLEMS veri tabanından yararlanılmıştır. Bölgesel düzeyde emek gelir payı verisine doğrudan erişilemediğinden emek gelir payı verisi, Bölüm 2’de gösterilen $L1S_1$ ³⁴ formülünden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Shift-Share analizi, genel olarak tanımlayıcı bir istatistik niteliğindedir. Emek gelir payı dinamiklerinin belirlenmesi amacıyla, birçok çalışmada kullanılmıştır. Bakınız örneğin De Serres vd, 2002; Morel, 2006; Kyyrä ve Maliranta, 2006; Arpaia vd, 2009; ILO, 2010; OECD, 2012; Elsby vd, 2013; Abdih ve Danninger, 2017; Kehrig ve Vincent, 2017.

Ashby (1968), bölgesel değişimleri üç bileşenli bir modelle açıklamıştır. Bunlar ulusal (NS), sektörel (IM) ve bölgesel (RS) değişimlerdir (Stimson vd, 2006: 115). Bölgesel istihdam düzeyindeki değişimleri açıklamak için, Ashby (1968) ve daha sonra Stimson vd (2006) tarafından dikkate alınan üç bileşenli modeli, bölgesel emek gelir paylarındaki değişimi izah edebilmek için yeniden yazacak olursak;

$$\Delta lis_i \equiv lis_{i,t} - lis_{i,t-1} \equiv NS_i + IM_i + RS_i \quad (71)$$

$$NS_i \equiv lis_{i,t-1}(LIS_t/LIS_{t-1} - 1) \quad (72)$$

$$IM_i \equiv lis_{i,t-1}(LIS_{i,t}/LIS_{i,t-1} - LIS_t/LIS_{t-1}) \quad (73)$$

$$RS_i \equiv lis_{i,t-1}(lis_{i,t}/lis_{i,t-1} - LIS_{i,t}/LIS_{i,t-1}) \quad (74)$$

$$lis_{i,t} \equiv lis_{i,t-1} + (NS_i + IM_i + RS_i) \quad (75)$$

Burada i , sektörü ve lis ile LIS ise, sırasıyla bölgesel ve ulusal emek gelir payını ifade etmektedir.

- *Ulusal Pay (NS)*: Ulusal düzeydeki değişimlerin,
- *Sektörel Karışım (IM)*: Sektörel bileşim ya da bölgesel karışımın,

³⁴ $LIS_1 = \text{Çalışan Ödemeleri} / \text{Katma Değer}$

- *Bölgesel Değişim (RS)*: Bölgesel fayda ya da rekabetçiliğin etkisini göstermektedir.

EUROSTAT veri tabanında dikkate alınan sektörel ayrışmayı dikkate alacak şekilde on sektör için (Tarım, Sanayi, İnşaat, Toptan ve Perakende, Bilgi ve İletişim, Finans, Gayrimenkul, Profesyonel Hizmetler, Kamu Hizmetleri ve Diğer Hizmetler) bölgesel emek gelir payı değişimleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları, Şekil E1'den Şekil E10'ye kadar gösterilmiştir.

Genel olarak elde edilen sonuçlara bakıldığında, bölgesel emek gelir payı değişimlerinde bölgesel ve sektörel faktörlerin daha fazla etkili olduğu söylenebilir. Bölgesel emek gelir payı değişimleri, ulusal emek gelir payı değişimlerinden nispeten bağımsızdır. Dolayısıyla, bölgesel emek gelir payı dinamikleri incelendiğinde bölgesel ve sektörel faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

4.3 Literatür

Literatürde sektörel değişimlerin emek gelir payı üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır (De Serres vd, 2002; Morel, 2006; Kyyrä ve Maliranta, 2006; Valentinyi ve Herrendorf, 2008; Arpaia vd, 2009; ILO, 2010; OECD, 2012; Abdih ve Danninger, 2017; Kehrig ve Vincent, 2017; Alonso-Carrera ve Raurich, 2018). Bu çalışmalar, dünya ülkeleri (Morel, 2006; Valentinyi ve Herrendorf, 2008 gibi) ve AB ülkeleri üzerine yapılanlar çalışmaları (De Serres vd, 2002; Arpaia vd, 2009 gibi) olmak üzere iki ayrı kısımda incelenmiştir.

Morel (2006) Kanada için sektörel düzeyde emek gelir payının belirleyicilerini incelemiştir. Yirmi sektörün incelendiği ve 1961-2001 döneminin dikkate alındığı çalışmada, panel hata düzeltme modeli ve panel eşbütünleşme analizinden yararlanılmıştır. Buna göre, son dönemlerde emtia fiyatlarındaki artış emek gelir payındaki azalışın önemli bir açıklayıcısıdır. Emek gelir payındaki hareketler, emek verimliliği, dışa açıklık ve sendikalaşmadaki dalgalanmalardan etkilenmektedir. Sonuç olarak, emek gelir payındaki dalgalanmalar kalıcı olmayıp oldukça güçlü bir şekilde konjonktür karşıtıdır.

Valentinyi ve Herrendorf (2008) Amerika için sektör düzeyinde faktör gelir paylarını hesaplamıştır. Sermaye payını arazi, yapı ve malzeme olmak üzere üç kısımda incelemiştir.

tır. Buna göre, sermaye payları sektörler arasında farklılaşmıştır. Tarım sektörü sermaye payı, yapı sektörünün sermaye payından iki kat daha fazladır. Toplam ekonomiden, yüzde 50 daha büyüktür. Tarım sektörünün en büyük sermaye payına sahip olmasının nedeni, en büyük arazi payına sahip olmasından kaynaklıdır.

San ve Chen (2009) Tayvan imalat sektöründeki emeğin payı ile emek kalite indeksi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1990-2004 çeyreklik veri setiyle çalışılmış ve yöntem olarak en küçük kareler (EKK) ve maksimum olabilirlik AR(1) yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, emek kalite indeksi ve emeğin payı arasındaki ilişki 1998 öncesinde negatifken, sonrasında pozitifdir.

ILO (2010) OECD ülkeleri (1980-2007) için emek gelir payındaki değişimleri Shift-Share analiziyle incelemiştir. Buna göre, emek gelir payındaki azalışların en büyük nedeni sektör içi emek gelir payı azalışlarından kaynaklıdır. 1980'den beri, sektör içi ve sektörler arası değişimlerin ücret gelirleri üzerinde negatif bir etkisi vardır. Ülkelerin çoğunda sektör içi etkilerin, sektörler arası etkilerden daha fazla olduğu görülmüştür.

Young ve Zuleta (2011) Amerikan'ın otuz beş endüstrisi için 1983-2005 dönem aralığında sendikal yoğunluk ve emek gelir payı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizi ve GMM yönteminden yararlanılmıştır. Buna göre, sendikal yoğunluğun standart sapmasındaki bir artış sanayi kesimindeki emek gelir payının standart sapmasının bir buçuk katına eşittir. İmalat sanayisinde, bu etki daha küçüktür. Sermaye-çıktı oranı, çalışmada kontrol değişkendir. Bu durum, emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliğinin işareti ve büyüklüğünü ifade etmektedir. Emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliğinin, birden daha küçük olduğu tespit edilmiş ve imalat sanayiinde nispeten daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

OECD (2012) OECD ülkelerinin (1990-2007) yirmi endüstrisi için (tarım, madencilik, emlak ve akaryakıt imalat sektörü hariç) emek gelir payındaki değişimini Shift-Share analiziyle incelemiştir. Buna göre, emek gelir payındaki azalışların büyük bir oranı sektör içi emek gelir payı azalışlarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Liang ve Yu (2013) Çin (1998-2007)'in imalat sektörü için DTÖ'nün emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel veri analizi sonuçlarına göre ticaret liberalizasyonu, firma düzeyinde emek gelir payını azaltmıştır. Burada sermaye malı, ara mal ve yüksek

teknolojiye erişimin artması etkili olmuştur. Çin’de işgücü maliyetinin hızlıca artması nedeniyle firmalar emek faktörü yerine daha fazla sermaye, ara mal ve ileri teknolojiyi tercih etmiştir. Firmaların daha fazla ithalat tarife indirimi alması emek gelir payını daha fazla azaltmıştır.

Bassanini ve Manfredi (2014) yirmi üç OECD ülkesinin (1990-2007) yirmi özel sektör için emek gelir payının azalış nedenlerini incelemiştir. Buna göre, toplam faktör verimliliğindeki büyüme ve sermaye derinleşmesi endüstri içi emek gelir payı azalışının yüzde 80’nini açıklamaktadır.

Grenestam ve Probst (2014) Amerika (1947-2012) endüstri piyasasında mark-up artışlarının emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bayesian yöntem kullanılmıştır. 1980’lerin başından günümüze kadar ki dönemde özel sektördeki mark-up’lar yüzde 7 ile 12 oranı arasında arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Monopolcü güçteki bu önemli artış, Amerika’da aynı dönemdeki emek gelir payı azalışının neredeyse tamamını açıklamaktadır.

Hein (2015) Kalecki perspektifini dikkate alarak, finansallaşma ve neoliberalizmin 1980’den beri emeğin gelir payının azalmasında üç temel kanalla açıklamıştır. Bunlar, *i*) ekonomideki sektör yapısındaki değişim, *ii*) yönetici ücretlerindeki ve kâr oranlarındaki artış, *iii*) sendikaların pazarlık gücündeki azalıştır.

Hwang (2015) Kore ve OECD ülkeleri (1971-2012) için makroekonomik yapı ve emeğin gelir payı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre, emeğin gelir payı ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. İmalat sanayisinin ekonomi içerisindeki payı, emeğin gelir payını ve ekonomik büyümeyi en fazla etkileyen değişkendir. Diğer koşullar aynı kaldığında, imalat sanayisi ve ekonomik büyüme oranı daha yüksek, emeğin gelir payı daha düşük olmaktadır. Ayrıca, emeğin gelir payı arttığında ekonomideki özel tüketimin payı artmaktadır.

Hung ve Hammett (2016) Amerika’nın on sekiz imalat sektörüne ait 1999-2009 dönemi için küreselleşmenin, emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, küreselleşmenin emek gelir payı üzerindeki etkisi çok boyutludur. Doğrudan yabancı yatırım çıkışının ve ithalatın, emeğin gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. İhracatın etkisi ise pozitifdir. Toplam faktör verimliliğinin, emeğin gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir.

Orak (2017) Amerika’da (1967-2013) gözlenen emek gelir payındaki azalışının yüzde 72’sini sadece ekipman sermayesinin nispi fiyatıyla açıklanabilmiştir. Sektör açısından emek gelir payı trendindeki bu değişime, ekipman fiyatları ve üretim maliyetinin duyarlılığındaki değişim açıklık getirmiştir.

Alvarez-Cuadrado vd. (2017) Amerika (1960-2005) ve on altı gelişmiş ülke (1960-2007) için sektörel düzeyde emek-sermaye ikamesi, yapısal değişim ve emeğin payı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada genel denge analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sektörler arasındaki verimlilikteki büyüme farklılıkları, emek-sermaye ikame potansiyelindeki farklılıklarla birleşince, hem emeğin payında hem de yapısal değişimdeki değişikliklerin temel belirleyicisi olmaktadır.

Abdih ve Danninger (2017) Amerika’nın (2001-2014) emek gelir payının azalışının nedenlerini incelemiştir. Shift-Share analizi sonucuna göre, emek gelir payındaki azalışın yüzde 90’nı endüstri içi emek gelir payı azalışlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, emek gelir payındaki azalışın büyük bir kısmı endüstri yapısındaki değişimlerden (imalat sanayisindeki istihdam azalışı gibi) ya da üretimin bölgesel dağılımından kaynaklanmaktadır.

Kehrig ve Vincent (2017) Amerikan imalat sektöründeki emek gelir payındaki değişimleri Shift-Share analiziyle incelemiştir. Buna göre, 1967-2007 döneminde emek gelir payındaki yüzde 4.9’luk azalışın, yüzde 3.3’lük kısmı endüstri içi, yüzde 0.7’lik kısmı endüstriler arası nedenlerden kaynaklıdır. Geriye kalan yüzde 0.9’luk kısım ise artıktır. Kalan bu artık, genişleyen endüstrilerin uyumlanması ya da daha düşük emek gelir payına sahip endüstrilere yönelik yeniden tahsis olarak yorumlanabilir. Ayrıca çalışmada, bölgesel faktörler de dikkate alınmıştır. Buna göre, 1967-2007 dönemindeki emek gelir payındaki yüzde 4.9’luk azalışın, yüzde 4.1’lik kısmı bölge içi, yüzde 0.3’lük kısmı bölgeler arası nedenlerden kaynaklıdır. Geriye kalan yüzde 0.6’lık kısım, artık paydır.

Avrupa Birliği ülkelerinin sektörel yapılarındaki değişimlerin, emek gelir payı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan De Serres vd (2002) beş Avrupa ülkesi (1972-1998) ve Amerika için sektörel değişimlerin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre, dikkate alınan tüm ülkelerde 1980’li ve 1990’lı yıllarda emek gelir payında azalışlar görülmüştür. Bu azalışın tamamı, sektörel yapıdaki değişimden kaynaklı

reel ücretin ılımlaştırılmasıyla açıklanmayabilir. Özellikle düşme trendi, ücret payları nispeten daha düşük olan finans, sigorta ve özel sektörün öneminin artmasından kısmen kaynaklıdır. Bu durum büyük ölçüde, düşük emek yoğunluğundan (ya da yüksek sermaye yoğunluğundan) kaynaklanmaktadır. Avrupa’da sektörel kaymaların teknoloji yanlılık hipoteziyle uyumlu olduğu yani, yüksek sermaye yoğunluğuna sahip sektörlerin yüksek nitelikli çalışanlara sahip olduğu görülmüştür.

Kyyrä ve Maliranta (2006) Finlandiya (1975-2001) sektörel verileriyle emek gelir payındaki azalışlarının nedenlerini incelemiştir. Ayırıştırma ve verimlilik analizinden yararlanılmıştır. Buna göre, emek gelir payındaki azalışın büyük bir kısmı, firma ve tesis arası kaynakların yeniden tahsis edilmesinden kaynaklanmıştır. Firma düzeyi emek gelir payı, nispeten sabit kalmıştır.

Arpaia vd. (2009) AB-15 (1970-2004) ülkeleri için Shift-Share analizi yardımıyla sektörel yapı, çalışanların gelir etkisi ve istihdam yapısındaki değişimlerin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre, 1970-2004 döneminde sektör ve istihdam yapısının emek gelir payı azalışı üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Çalışanların gelir etkisinin ise 1970-1985 ve 1996-2004 alt dönemleri için oldukça önemli derecede etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin yukarı yönlü (ücret hızlandırılması nedeniyle) olmasından ziyade, aşağı yönlü (ücret ılımlaştırılması nedeniyle) olup olmaması ülke emek gelir payına bağlıdır.

Šlander ve Ogorevc (2010) yirmi AB ülkesine ait yüz on beş bölgesi için (1996-2006) emek maliyeti yakınsamasını incelemiştir. Mekânsal panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, AB ülkeleri içerisinde ücretlerin birbirine yakınsadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bölgesel düzeyde sektörel değişimlerin emek gelir payı üzerindeki mekânsal etkisini dikkate alan Chi ve Qian (2012) Çin (otuz bir eyalet)’e ait bölgesel emek gelir payındaki farklılıkları incelemiştir. 1997-2007 dönem aralığı dikkate alınmış olup, mekânsal ekonometri yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sektör ve mülkiyet yapısı emek gelir payını etkileyen en önemli iki faktördür. Emek gelir payı genel olarak düşük olup, Doğu bölgelerine göre, Batı bölgelerinde daha yüksektir. Batı bölgelerinde daha yüksek olmasının nedeni, tarım sektörünün ve kamu iktisadi teşebbüs paylarının daha fazla olma-

sından kaynaklanmaktadır. Tarım ve kamu sektörü, emeğe sermayeden daha fazla gelir dağıtma eğilimindedir.

AB-15 ülkelerinde bölgesel emek gelir payı dinamiklerinin ulusal emek gelir payı değişimlerinden nispeten bağımsız olduğu Bölüm 4.2’de yapılan Shift-Share analiziyle görülmüştür. Bölgesel ve sektörel dinamikleri dikkate alarak bölgesel emek gelir payının bu faktörlerden ne denli etkilendiği ve özellikle Bölüm 3’te tartışılan mekânsal etkileşimin bölgesel düzeyde de geçerli olup olmadığı merak konusu haline gelmiştir. Bu amaçla, bölgeler arasındaki mekânsal etkileşimi dikkate alarak, sektörel payların bölgesel emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Mekânsal etkileşimin dikkate alınmasının, bölgesel politikaların geliştirilmesi sürecinde önem arz edeceği düşünülmektedir.

4.4 Veri Seti ve Model

AB-14 ülkelerinin Düzey 2 olarak 190 bölgesine ait bölgesel emek gelir payı dinamikleri incelenmiştir. Bölgesel emek gelir payı ve sektör payları verileri EUROSTAT bölgesel veri tabanından elde edilmiştir. Bölgesel emek gelir payı verisine doğrudan erişilememektedir. Bu amaçla, bölgesel emek gelir payı verisi, Bölüm 2’de gösterilen LIS_1 ³⁵ yöntemiyle hesaplanmıştır. Çalışmada, verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılan bölgeler dikkate alınmış olup, 2008-2015 dönem aralığı incelenmiştir. AB-14 ülkeleriyle sınır komşuluğu olmaması nedeniyle, Yunanistan dikkate alınmamıştır.

Tablo 19: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	lnLIS	lnag	lnind	lnserv
Ortalama	3.992	0.078	2.9	4.272
Standart Sapma	0.105	1.388	0.46	0.112
Minimum	3.362	-5.555	0.253	3.675
Maksimum	4.210	2.355	4.041	4.549
Gözlem Sayısı	1520 (T: 8, n:190)	1520 (T: 8, n:190)	1520 (T: 8, n:190)	1520 (T: 8, n:190)

Not: **lnLIS:** Emeğin gelir payının logaritması, **lnag:** Tarım sektörünün, katma değerden aldığı payın logaritması, **lnind:** Sanayi sektörünün, katma değerden aldığı payın logaritması, **lnserv:** Hizmet sektörünün, katma değerden aldığı payın logaritması.

Tablo 19’a bakıldığında, tarım sektör payının diğer değişkenlere göre standart sapmasının daha fazla olduğu görülmektedir. Sektör paylarına göre, en yüksek sektör payına

³⁵ $LIS_1 = \text{Çalışan Ödemeleri} / \text{Katma Değer}$

hizmet sektörü sahip olup, daha sonra sanayi ve tarım sektörleri gelmektedir. Bu durum, üç sektör hipotezinin geçerliliğini de göstermektedir.

Tablo 20: Mekânsal Ağırlık Matrislerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Wk	Wd	Wd3.59	Wknn4	Wknn6	Wknn8	WGDP
Boyut	190	190	190	190	190	190	190
Toplam Bağlantı Sayısı	846	35910	4126	760	1140	1520	35910
Maksimum Bağlantı Sayısı	11	189	46	4	6	8	189
Ortalama Bağlantı Sayısı	4.45	189	21.72	4	6	8	189
Minimum Değer	0.0909	0.0005	0.00616	0.017	0.0136	0.0082	6.01E-07
Maksimum Değer	1	0.1543	1	0.946	0.919	0.904	0.981

Tablo 20’de, ilk sütun vezir komşuluk matrisine (W_k) ilişkin değerleri göstermektedir. Buna göre, ortalama bağlantı sayısı yaklaşık 4.45’tir. Her bir bölgenin, ortalama 4.45 komşusu olduğunu ifade etmektedir. Bir bölgenin maksimum komşu sayısı ise, 11’dir. İkinci sütunda, Öklit uzaklık matrisinin (W_d) değerleri bulunmaktadır. Burada bölgeler arasında toplam 35910 bağlantı olup, bir bölgenin maksimum ilişkili olduğu komşu sayısı 189’dur. Üçüncü sütun ise, Öklit ortalama uzaklık matrisini ($W_{d3.59}$) göstermektedir. Bölgeler arasındaki ortalama uzaklığın, 3.59 km olduğu GeoDa programıyla hesaplanmış olup, bu değer üzerinde uzaklığı olan bölgelerle komşuluk ilişkisinin olmadığı varsayılmıştır. Buna göre toplamda 4126 komşuluk ilişkisi bulunmaktadır. Her bir bölge başına düşen komşuluk ilişkisi ise yaklaşık 21.72’dir. Dördüncü, beşinci ve altıncı sütunda ise, bir bölgeye mesafe olarak en yakın 4, 6, 8 sayıda bölgeyle komşuluk ilişkisi olduğu varsayılmıştır. Bu değerler komşuluk ilişkisinin artması durumunda mekânsal etkileşimdeki değişimi görmek amacıyla rassal seçilmiştir. Son olarak ise, coğrafi ağırlık matrislerinin dışında ülkeler arasındaki iktisadi etkileşimi dikkate almak amacıyla nispi ekonomik büyüklük matrisi ($W_{2008-2015}^{GDP}$)’de dikkate alınmıştır.

İçsellik problemiyle karşılaşmamak için, Hammadou vd. (2014) ve Huyugüzel Kışla ve Önder (2017) çalışmasında olduğu gibi, nispi ekonomik büyüklük matrisi dönem ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Mekânsal ağırlık matrisleriyle ilgili ayrıntılı bilgiye Bölüm 3.7.’den ulaşılabilmektedir.

Chi ve Qian (2013) tarafından geliştirilen model dikkate alınmıştır. Buna göre,

$$\ln lis_{it} = \beta_1 + \beta_2 \ln X_{it} + \rho W \ln lis_{it} + \varepsilon_{it} \quad (76)$$

$$\varepsilon_{it} = \lambda W \varepsilon_{it} + \gamma_{it} \quad (77)$$

$$\gamma \sim N(0, \sigma^2) \quad (78)$$

$$\varepsilon \sim N(0, \sigma^2) \quad (79)$$

Burada, i , bölgeyi ve t , zamanı ifade etmektedir. X , sektörlerin (tarım, sanayi ve hizmet) bölgesel katma değerden aldığı payları göstermektedir. Modelde değişkenlerin 0-1 aralığında olması için tam logaritmik halleri kullanılmıştır.

Mekânsal model tahmini sırasında en sık karşılaşılan problemlerden biri olan içsellik problemi için Kelejian ve Piras (2014), Qu ve Lee (2015), Huyugüzel Kışla ve Önder (2017), Kondo (2017)'ya göre araç değişken yöntemi, GMM veya quasi maksimum olabilirlik yöntemlerinden biri kullanılmalıdır. Bu nedenle, çalışmada tercihen quasi maksimum olabilirlik yöntemi kullanılmıştır.

4.5 Ampirik Bulgular ve Analiz

Bölgesel emek gelir paylarının mekânsal panel veri analizi tahmin sonuçları Tablo 21, Tablo 23 ve Tablo 25'de gösterilmiştir. Çalışmada üç farklı model (tarım, sanayi ve hizmet sektörü modeli) dikkate alınmıştır.

Tarım sektörü modeli sonuçları Tablo 21'de gösterilmiştir. Mekânsal panel veri analizi sonuçlarıyla karşılaştırmak amacıyla, öncelikle EKK yöntemiyle model tahmin edilmiştir. Buna göre, tarım sektörü katsayısı ve sabit terim yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre istatistiki olarak anlamlıdır. İktisadi olarak ise tarım sektörü payının yüksek olmasının emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratması beklenmektedir. Çünkü tarım sektöründe, arazi ve sermaye payının oldukça yüksek olması durumu emek gelir payının azalmasına

neden olmaktadır³⁶. Bölgesel tarım sektörü payındaki yüzde 1’lik bir artış bölgesel emek gelir payını yüzde 0.016 oranında azaltmaktadır. Chi ve Qian (2012)’nin Çin için yapmış oldukları çalışmada, bu katsayı pozitif elde edilmiştir. Çünkü Çin’de tarımın emek yoğun bir şekilde yapılmakta olması, tarım sektörü payındaki bir artış emeğin gelir payını olumlu etkilemektedir.

Tablo 21: Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Tarım Sektörü Modeli)

	EKK	Wk SAC	Wd SAC	Wd3.59 SAC	Wknn4 SAC	Wknn6 SAC	Wknn8 SAC	WGDP SAC
$lnag$	-0.016*** (0.000)	-0.013*** (0.000)	-0.022*** (0.000)	-0.017*** (0.000)	-0.015*** (0.000)	-0.017*** (0.000)	-0.018*** (0.000)	-0.028*** (0.000)
β_1	3.994*** (0.000)							
ρ		0.816*** (0.000)	0.831*** (0.000)	0.9044*** (0.000)	0.789*** (0.000)	0.792*** (0.000)	0.776*** (0.000)	-0.152 (0.253)
λ		-0.640*** (0.000)	0.819*** (0.000)	-0.986*** (0.000)	-0.642*** (0.000)	-0.566*** (0.000)	-0.432*** (0.000)	-0.008 (0.955)
F_{test}	70.67*** (0.000)							
R^2	0.0445	0.0754	0.0575	0.1459	0.0864	0.0925	0.0965	0.0444
N	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520
AIC	-2616	-7581	-7343	-7622	-7427	-7443	-7443	-7061
LL		3773.2745	3668.91	3802.2803	3695.3078	3706.2113	3707.1445	3468.4558
$LM - Lag$	56.18*** (0.000)							
$LM - Error$	829.45*** (0.000)							
$RLM - Lag$	49.238*** (0.000)							
$RLM - Error$	822.51*** (0.000)							

Not: ***p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

Mekânsal panel veri analizine geçmeden önce, bölgesel düzeyde emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimin varlığının test edilmesi gerekmektedir (Huyugüzel Kışla ve Önder, 2017). Bu amaçla Tablo 21’in en alt kısmında gösterilen LM testleri uygunlanmış ve yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre mekânsal gecimli ve hata modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, AB-15 ülkeleri içerisinde yer alan 190 bölge arasında tarım kesiminde emek gelir payı açısından mekânsal bir etkileşim bulunmaktadır.

³⁶Detaylı bilgi için Valentinyi ve Herrendorf (2008)’e bakınız.

Mekânsal etkileşimin varlığından yola çıkılarak, farklı ağırlık matrisleri yardımıyla mekânsal panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Dikkate alınan ağırlık matrisleri ise sırasıyla, komşuluk ağırlık matrisi (W_k), Öklit uzaklık matrisi (W_d), Öklit ortalama uzaklık matrisi ($W_{d3.59}$), en yakın dört komşu (W_{knn4}), en yakın altı komşu (W_{knn6}), en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) ve ekonomik nispi büyüklüğü dikkate alan (W_{GDP}) ağırlık matrisidir.

Modellerin tahminlenmesi aşamasında Šlander ve Ogorevc (2010) çalışması dikkate alınmıştır. Buna göre, her bir ağırlık matrisi için doğrudan SAC modeli (Kelejian ve Prucha, 1998) tahminlenmiştir.

Tarım modeli için her bir ağırlık matrisine göre tahmin edilen SAC sabit etkiler modelleri AIC bilgi kriterleri ve log-olabilirliğe (LL) göre karşılaştırıldığında, en uygun modelin Öklit ortalama uzaklık matrisiyle ($W_{d3.59}$) elde edilen SAC sabit etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu modelde mekânsal otokorelasyon (ρ) ve mekânsal hata otokorelasyon katsayısı (λ) iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Komşu bölgenin emek gelir payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.9 oranında arttırmaktadır. Bu durum tarım sektöründe komşu bölgenin emek gelir payının pozitif dışsallığıyla açıklanabilir. Tarım sektörünün AB-15 ülkelerinde çok fazla bir paya sahip olmaması nedeniyle, ücretsel bir rekabet ortamının oluşmadığı aksine birbirine yakınsadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca komşu bölgede meydana herhangi bir şok dalgasındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.986 oranında azaltmaktadır. Bu da bölgesel etkileşimin ne kadar fazla olduğunun bir göstergesidir. Her iki katsayının sıfırdan farklı olarak elde edilmesi, AB ülkelerinde bölgesel düzeyde emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimin varlığını göstermektedir.

Modelde yer alan diğer katsayıların yorumlanabilmesi için, SAC sabit etkili modelin doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerinin tahminlenmesi gerekmektedir. Tablo 22 ise, SAC sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etki sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 22: SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Tarım Sektörü Modeli)

Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnag</i>	-0.023*** (0.000)	-0.156*** (0.000)	-0.179*** (0.000)

Buna göre, tarım sektörü payının emek gelir payı üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Doğrudan etki, bölgedeki tarım sektörü payının bölge emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bölgedeki tarım sektörü payındaki yüzde 1’lik bir artış, bölge emek gelir payını yüzde 0.023 oranında azaltmaktadır. Bu durum, AB ülkelerinde tarım sektöründe kullanılan sermaye yoğun teknolojiden kaynaklı olabilir. Chi ve Qian (2012)’nin Çin için yapmış olduğu çalışma bu durumu destekler niteliktedir. Çin’in tarım da emek yoğun bir şekilde üretim yapıyor olması emek gelir payının artmasına neden olmaktadır.

Dolaylı etki ise, komşu bölgedeki tarım sektörü payının, bölge emek gelir payı üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Buna göre, komşu bölgenin tarım sektörü payındaki yüze 1’lik bir artış, bölge emek gelir payının yüzde 0.156 oranında azalmasına neden olmaktadır. Komşu bölgenin tarım sektörü payının arttırması, üretim üstünlüğünü elinde bulduracağı için bölge emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yaratabilir. Toplam etki ise, negatif olup büyük oranda dolaylı etkiden kaynaklanmaktadır.

SAC sabit etkiler modeli ile EKK sonuçları karşılaştırıldığında, bölgesel tarım sektörü payı katsayısında anlamlı bir değişme olmadığı fakat model açıklayıcılığının arttığı gözlenmiştir.

Sanayi sektörü modeli tahmin sonuçları ise, Tablo 23’te gösterilmiştir. İlk sütunda, EKK modeli sonuçları yer almaktadır. Bölgesel sanayi sektör payı katsayısının iktisadi olarak anlamlı fakat istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Bu durum, mekânsal etkileşimin dikkate alınmamasıyla açıklanabilir. Çünkü mekânsal etkileşimin olduğu halde, göz ardı edilmesi durumunda EKK sonuçlarının yanıltıcı ve tutarsız olduğu bilinmektedir.

Tablo 23: Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Sanayi Sektörü Modeli)

	EKK	Wk SAC	Wd SAC	Wd3.59 SAC	Wknn4 SAC	Wknn6 SAC	Wknn8 SAC	WGDP SAC
<i>lnind</i>	-0.008 (0.181)	-0.132*** (0.000)	-0.171*** (0.000)	-0.131*** (0.000)	-0.152*** (0.000)	-0.161*** (0.000)	-0.170*** (0.000)	-0.181*** (0.000)
β_1	4.015*** (0.000)							
ρ		-0.545*** (0.000)	0.826*** (0.000)	-0.850*** (0.000)	-0.448*** (0.000)	-0.317*** (0.001)	-0.138 (0.228)	-0.079 (0.502)
λ		0.806*** (0.000)	0.841*** (0.000)	0.901*** (0.000)	0.735*** (0.000)	0.721*** (0.000)	0.68*** (0.000)	-0.128 (0.291)
F_{test}	1.79 (0.1809)							
R^2	0.0012	0.0013	0.0043	0.0015	0.0035	0.0026	0.0015	0.0012
N	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520
AIC	-2548	-7743	-7562	-7754	-7611	-7631	-7649	-7273
LL		3843.7198	3777.9038	3870.9805	3787.7933	3798.4502	3810.0735	3586.5917
$LM - Lag$	117.1*** (0.000)							
$LM - Error$	903.71*** (0.000)							
$RLM - Lag$	107.46*** (0.000)							
$RLM - Error$	894.06*** (0.000)							

Not: ***p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

Mekânsal etkileşimin varlığının tespit edilmesi amacıyla LM testi uygulanmış ve test sonuçları Tablo 23’de gösterilmiştir. Yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre mekânsal gecikmeli ve hata modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, AB-15 ülkeleri içerisinde yer alan 190 bölge arasında sanayi kesiminde emek gelir payı açısından mekânsal bir etkileşim bulunmaktadır.

Tarım sektörü modelinde olduğu gibi, farklı ağırlık matrisleri yardımıyla mekânsal panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Dikkate alınan ağırlık matrisleri ise sırasıyla, komşuluk ağırlık matrisi (W_k), Öklit uzaklık matrisi (W_d), Öklit ortalama uzaklık matrisi ($W_{d3.59}$), en yakın dört komşu (W_{knn4}), en yakın altı komşu (W_{knn6}), en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) ve ekonomik nispi büyüklüğü dikkate alan (W_{GDP}) ağırlık matrisidir.

Sanayi modelinin tahminlenmesi aşamasında Šlander ve Ogorevc (2010) çalışması dikkate alınmıştır. Böylece, her bir ağırlık matrisi için doğrudan SAC modeli (Kelejian ve

Prucha, 1998) tahminlenmiştir.

Sanayi modeli için her bir ağırlık matrisine göre tahmin edilen SAC sabit etkiler modelleri AIC bilgi kriterleri ve log-olabilirliğe (LL) göre karşılaştırıldığında, en uygun modelin Öklit ortalama uzaklık matrisiyle ($W_{d3.59}$) elde edilen SAC sabit etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu modelde mekânsal otokorelasyon (ρ) ve mekânsal hata otokorelasyon katsayısı (λ) iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Komşu bölgenin emek gelir payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.85 oranında azaltmaktadır. Komşu bölgenin emek gelir payında bir artış gözlenmesi, o bölgede ücret düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteriyor olabilir. Dolayısıyla çevre bölgede bulunan yüksek nitelikli çalışanlar, o bölgeye doğru göç edecektir. Bu durumun, göç veren ülke için nitelikli işgücü kaybı dolayısıyla verimlilik ve katma değer kaybına neden olması beklenebilir. Vasile (2014), Docquier vd. (2014) ve Dahlberg (2015)'in çalışmaları bu görüşü destekler niteliktedir.

Ayrıca komşu bölgede meydana herhangi bir şok dalgasındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.9 oranında arttırmaktadır. Komşu bölgenin sanayi kesiminde görülen beklenmedik bir şok o bölgenin üretim ve istihdamını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum çevre bölgeler içinse olumlu bir dışsallık yaratabilir.

Sanayi sektöründe Öklit ortalama uzaklık matrisiyle ($W_{d3.59}$) elde edilen SAC sabit etkiler modelinin diğer katsayılarını yorumlayabilmek için doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Tablo 24 ise, SAC sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 24: SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Sanayi Sektörü Modeli)

Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnind</i>	-0.141*** (0.000)	0.07*** (0.000)	-0.0713*** (0.000)

Tablo 24'de, sanayi sektör payının doğrudan, dolaylı ve toplam etki katsayıları iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Doğrudan etki, bölgedeki sanayi sektör payının emek gelir

payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Buna göre, bölgedeki sanayi sektör payının yüzde 1 artması, bölge emek gelir payını yüzde 0.141 oranında azaltmaktadır. Bu durum, sanayi sektöründeki sermaye yoğun teknoloji kullanımıyla açıklanabilir.

Dolaylı etki ise, komşu bölgenin sanayi sektörü payının, bölge emek gelir payı üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Böylece, komşu bölgenin sanayi sektör payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölge emek gelir payı yüzde 0.07 oranında arttırmaktadır. Bu etki çok büyük olmamakla birlikte, komşu bölgenin sanayi sektöründeki gelişiminin bölge ekonomisine olan olumlu dışallığıyla açıklanabilir. Toplam etki ise negatif olup, büyük ölçekte doğrudan etkiden kaynaklanmaktadır. Sanayi sektör payındaki artış, emeğin gelir payını negatif etkilemektedir.

Sanayi sektörü için SAC modelin EKK sonuçlarıyla kıyaslandığında, sanayi sektör payının emek gelir payı üzerindeki negatıf etkilinin arttığı görülmektedir. Ayrıca, sanayi sektör payı katsayısının istatistiki olarak anlamlılık gücü artmıştır. Bu durum, mekânsal etkileşimin dikkate alınmamasıyla EKK tahmincilerinin yanıltıcı ve tutarsız olması durumuyla açıklanabilir.

Hizmet sektörü modeli tahmin sonuçları ise, Tablo 25'te gösterilmiştir. İlk sütunda, EKK modeli sonuçları yer almaktadır. Bölgesel hizmet sektör payının ve sabit terim katsayısının iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, bölgesel hizmet sektör payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgesel emek gelir payını yaklaşık yüzde 0.15 oranında arttırmaktadır. Hizmet sektörünün diğer sektörlerle göre daha fazla işgücü alanı yaratması, emek gelir payının artmasına neden olabilir. Ayrıca, sektör gereği emek faktörü oldukça önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla, hizmet sektör payının artması bölgesel emek gelir payı üzerinde olumlu bir etki yaratabilir.

Mekânsal panel veri analizinden önce, bölgeler arasında mekânsal etkileşimin varlığının test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla LM test istatistiğinden yararlanılmıştır. Tablo 25'te ise, bu test istatistiğinin sonuçları gösterilmiştir. Yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre, LM ve dirençli LM testlerinde H_0 hipotezinin reddedildiği böylece mekânsal gecikmeli ve hata modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, AB-15 ülkeleri içerisinde yer alan 190 bölge arasında hizmet sektöründe emek gelir payı açısından mekânsal bir etkileşim bulunmaktadır.

Tablo 25: Bölgesel Emek Gelir Payının, Mekânsal Panel Veri Analizi Tahmin Sonuçları (Hizmet Sektörü Modeli)

	EKK	Wk SAC	Wd SAC	Wd3.59 SAC	Wknn4 SAC	Wknn6 SAC	Wknn8 SAC	WGDP SAC
<i>lnserv</i>	0.149*** (0.000)	0.528*** (0.000)	0.529*** (0.000)	0.539*** (0.000)	0.576*** (0.000)	0.608*** (0.000)	0.631*** (0.000)	0.479*** (0.000)
β_1	3.356*** (0.000)							
ρ		-0.565*** (0.000)	0.859*** (0.000)	-0.808*** (0.000)	-0.536*** (0.000)	-0.477*** (0.000)	-0.373*** (0.000)	-0.124 (0.237)
λ		0.839*** (0.000)	0.904*** (0.000)	0.915*** (0.000)	0.807*** (0.000)	0.821*** (0.000)	0.819*** (0.000)	-0.081 (0.455)
F_{test}	39.49*** (0.000)							
R^2	0.0254	0.0213	0.0363	0.0205	0.0291	0.0292	0.0272	0.0259
N	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520	1520
<i>AIC</i>	-2585	-7998	-7669	-8008	-7857	-7894	-7911	-7277
<i>LL</i>		3982.7151	3830.886	3998.6226	3915.0811	3935.2732	3944.9664	3570.782
<i>LM – Lag</i>	88.309*** (0.000)							
<i>LM – Error</i>	888.28*** (0.000)							
<i>RLM – Lag</i>	80.259*** (0.000)							
<i>RLM – Error</i>	880.23*** (0.000)							

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. Katsayıların olasılık değerleri, parantez içerisinde gösterilmiştir. LL: Log-olabilirlik, AIC: Bilgi Kriteri, LM-Lag: LM-SAR Testi, LM-Error: LM-SEM Testi, RLM-Lag: Dirençli LM-SAR, RLM-Error: Dirençli LM-SEM.

Tarım ve sanayi sektörü modelinde olduğu gibi, hizmet sektörü modelinde de farklı ağırlık matrisleriyle³⁷ mekânsal panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır.

Hizmet sektörü modelinin tahminlenmesi aşamasında Şlander ve Ogorevc (2010) çalışması dikkate alınmıştır. Böylece, her bir ağırlık matrisi için doğrudan SAC modeli (Kelejian ve Prucha, 1998) tahminlenmiştir.

Hizmet sektörü modeli için her bir ağırlık matrisine göre tahmin edilen SAC sabit etkiler modelleri AIC bilgi kriterleri ve log-olabilirliğe (LL) göre karşılaştırıldığında, en uygun modelin Öklit ortalama uzaklık matrisiyle ($W_{d3.59}$) elde edilen SAC sabit etkiler modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

³⁷Komşuluk ağırlık matrisi (W_k), Öklit uzaklık matrisi (W_d), Öklit ortalama uzaklık matrisi ($W_{d3.59}$), en yakın dört komşu (W_{knn4}), en yakın altı komşu (W_{knn6}), en yakın sekiz komşu (W_{knn8}) ve ekonomik nispi büyüklüğü dikkate alan (W_{GDP}) ağırlık matrisidir.

Bu modelde mekânsal otokorelasyon (ρ) ve mekânsal hata otokorelasyon katsayısı (λ) iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Komşu bölgenin emek gelir payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.81 oranında azaltmaktadır. Bu durumun olası nedenleri, sanayi sektörü modelindeki öngörülerle aynıdır. Bu sonuçlar, Vasile (2014), Docquier vd. (2014) ve Dahlberg (2015)'in çalışmalarıyla da uyumludur.

Ayrıca komşu bölgede meydana herhangi bir şok dalgasındaki yüzde 1'lik bir artış, bölgenin emek gelir payını yüzde 0.915 oranında arttırmaktadır. Komşu bölgenin hizmet sektöründe görülen beklenmedik bir şok, o bölgenin hizmet sektörünü olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum çevre bölgeler içinse olumlu bir dışsallık yaratabilir. Örneğin, turizm sektörünün yoğun olduğu bir bölgede terörist saldırısının meydana gelmesi, çevredeki alternatif bölgeleri daha cazip hale getirebilir. Ya da finansal anlamda gelişen bir bölge de yaşanacak olan bir ekonomik kriz, sermayenin daha güvenilir bölgelere kaymasına neden olacaktır. Her iki örnekte de beklenmedik bir şok dalgası, bölge ekonomisi için negatif bir etki yaratırken, çevredeki bölge ekonomileri için üretim, dolayısıyla ücret ve istihdamın artmasıyla sonuçlanabilir.

Hizmet sektöründe Öklit ortalama uzaklık matrisiyle ($W_{d3.59}$) elde edilen SAC sabit etkiler modelinin katsayılarını yorumlayabilmek için doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Tablo 26 ise, SAC sabit etkiler modelinin doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 26: SAC Sabit Etkili Modelin Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkileri (Hizmet Sektörü Modeli)

Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki
<i>lnserv</i>	0.572*** (0.000)	-0.274*** (0.000)	0.298*** (0.000)

Tablo 26'ya göre, hizmet sektörü payının emek gelir payı üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkisinin iktisadi ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Doğrudan etki, bölgenin hizmet sektörü payının, bölge emek gelir payı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bölgenin hizmet sektörü payındaki yüzde 1'lik bir artış, bölge emek gelir payını

yüzde 0.572 oranında artırmaktadır. Bu durum, hizmet sektörünün diğer sektöre göre nispeten daha fazla emek yoğun olarak çalışmasıyla açıklanabilir.

Dolaylı etki ise, komşu bölgenin hizmet sektörü payının, bölge emek gelir payı üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Buna göre, komşu bölgenin hizmet sektöründeki yüzde 1'lik bir artış, bölge emek gelir payını yüzde 0.274 oranında azaltmaktadır. Komşu bölgenin hizmet sektöründeki gelişimi, bölge emek piyasası üzerinde negatif etki yaratabilir. Komşu bölgedeki hizmet sektörünün gelişimi özellikle nitelikli iş gücü talebi arttırabilir ve bu durum çevre bölgelerdeki nitelikli iş gücünün bu bölgeye doğru hareket etmesine neden olabilir. Sonuçta bölge emek gelir payının azalmasına yol açabilir. Toplam etki ise, pozitif olup büyük ölçüde doğrudan etkiden kaynaklanmaktadır.

Hizmet sektörü için SAC modeliyle EKK modeli karşılaştırıldığında, EKK modeli sonuçlarının tutarsız olduğu görülmektedir. Mekânsal etkileşimin dikkate alınmaması nedeniyle, EKK tahmincisi SAC modeli tahmincisine göre daha düşüktür.

4.6 Sonuç

Bölgesel emek gelir payı dinamiklerinin yapılan Shift-Share analizinden elde edilen sonuçlara göre, ulusal emek gelir payı dinamiklerinden ziyade özellikle bölgesel ve sektörel dinamiklerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, tarım sektöründe bölgesel emek gelir payında anlamlı değişimler gözlenmemiştir. De Serres vd (2002) ve Hein (2015)'in görüşüyle uyumlu olarak, hizmet sektörü içerisinde emek gelir payı azalışının en yüksek olduğu sektör finans sektörüdür.

Bu bilgiler ışığında, bölgesel düzeyde emek gelir paylarının sektörel ve bölgesel faktörlerden nedenli etkilendiği ise dikkate alınan üç sektörlü (tarım, sanayi ve hizmet) model yardımıyla tahminlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Chi ve Qian (2013)'nin aksine, tarım sektörü payı artışlarının bölgesel emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, sanayi sektör payı artışlarının bölgesel emek gelir payını daha fazla azalttığı, hizmet sektör paylarının ise bölgesel emek gelir payı üzerinde olumlu bir etki yarattığı görülmüştür. Sanayi sektör payı artışının bölgesel emek gelir payı üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmasının nedeni olarak, teknolojik ilerleme ve bununla

birlikte oluşan sermaye birikim süreci etkili olabilir. Ayrıca çalışmada, mekânsal dinamiklerde dikkate alınmış olup tarım sektörü modeli haricinde sanayi ve hizmet sektörü modelinde bölgeler arasındaki emek gelir payı etkileşiminin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar, şlander ve Ogorevc (2010)'ın aksine, bölgeler arasında emek maliyeti açısından bir yakınsama olmadığını göstermiştir.

Sonuç olarak, bölgesel emek gelir payı dinamikleri açısından bölgesel ve sektörel faktörlerin önemli olduğu görölmüştür. Bölgeler arasında emek gelir payı açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, bazı sektörlerin bazı bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bölgesel düzeyde meydana gelen bu farklılaşma, ulusal düzeyde emek gelir payı farklılaşmasına da neden olabilir.

5 TÜRKİYE İÇİN EMEĞİN GELİR PAYININ İNCELENMESİ

5.1 Giriş

Dünya genelinde emeğin gelir payı azalmaktadır. Bu azalış eğiliminin, ülkelere ve bölgelere göre farklılıklar gösterdiği yapılan çalışmalardan da bilinmektedir (Rodriguez ve Jayadev, 2010; Guerriero, 2012). Bölüm 2’de yapılan analizlerle, AB-15 ülkeleri ve Türkiye’nin emek gelir paylarının farklı eğilimlerde olması, bu durumu destekler niteliktedir. Bununla birlikte, AB üyeliğine aday olan Türkiye’nin emek gelir payı kaybının, AB-15 ülkelerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Öte yandan, OECD (2015) raporuna göre de, yükselen ekonomiler içerisinde en yüksek emek gelir payı kaybı olan ülke Türkiye’dir.

Türkiye’nin emek gelir payı kaybının bu denli büyük olması, bunun nedenleri üzerine olan ilgiyi arttırmıştır (Onaran, 2007; Oyvat, 2011; Ünveren ve Sunal, 2015; Sefil, 2016; Sefil-Tansever, 2017; Tunalı ve Özdemir, 2017). Türkiye’nin emek gelir payının azalmasının nedenlerine yönelik yapılan çalışmalardan Onaran (2007) Türkiye’nin imalat sektörü için (1972-2005) döviz değer kaybının emek gelir payını negatif etkilediği ve emek gelir payı azalışlarının devamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onaran (2009) Kore, Meksika ve Türkiye’nin imalat sektörü için yapmış olduğu çalışmasında, küreselleşmenin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre, doğrudan yabancı yatırımları ve uluslararası ticaretin emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Oyvat (2011) Türkiye’nin imalat sektörü için ticari liberalizasyon nedeniyle düşük ücret rekabetinin ücret paylarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ünveren ve Sunal (2015) Türkiye’de emek gelir payının düşük olmasının nedenlerini inceledikleri çalışmasında, yüksek mark-upların neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de küresel krizin emek gelir payı üzerindeki etkisi Sefil (2016) ve Sefil-Tansever (2017)’in çalışmalarıyla incelenmiştir. Buna göre, küresel kriz döneminde emeğin gelir payı devamlı ve kalıcı bir şekilde artış göstermiştir. Bu durumun, emek gömülmesi nedeniyle nitelikli işçünün emek gelir payı artışından kaynaklanabileceğini iddia etmektedir. Türkiye’de finansallaşmanın emek gelir payı üzerindeki etkisini

inceleyen Tunalı ve Özdemir (2017), finansallaşmanın emek gelir payını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, işsizlik artışı emek gelir payını azatırken, sendikalaşma ve grev sayılarındaki artış ise emek gelir payını arttırmaktadır.

Türkiye ile ilgili bu alandaki literatüre bakıldığında, yapılan çalışmaların genellikle belirli bir sektörün (imalat gibi) incelendiği ve belirli özel dinamiklerin (finansallaşma, kriz, küreselleşme gibi) dikkate alındığı görülmüştür. Bilindiği kadarıyla, Türkiye'nin emek gelir payının makro dinamiklerini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bölümün amacı da, Türkiye'nin emek gelir payının makro dinamiklerini incelemektir.

Çalışmanın amacına uygun olarak Türkiye için Weisskopf (1979), Hahnel ve Sherman (1982), Henley (1985), Raffalovich vd. (1992)'in çalışmalarında kullanılan “üçlü hipotez” modeli dikkate alınmıştır. Bu hipotezlerden ilki, emek gücü artışı hipotezidir. Marx'ın yedek emek ordusu teoreminden yola çıkarak, artan işsizlikle birlikte emeğin pazarlık gücünün ve dolayısıyla emek gelir payının azalacağı iddia edilmiştir. İkinci hipotez, ücret gecikmesi hipotezidir. Buna göre, ücretlerin ekonomik büyümenin gerisinde kalacağı ve dolayısıyla ekonomik büyüme ile emek gelir payı arasında ters yönlü bir ilişki olacağı düşünülmüştür. Üçüncü hipotez ise, baş üstü emek hipotezidir. Ekonominin daralma döneminde özellikle yüksek vasıflı çalışanların işten çıkarılmayacağını ve dolayısıyla üretim azalırken bu çalışanların ücret paylarının artacağı varsayılmıştır. Bu durumda, kapasite kullanım oranı ile emek gelir payı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu iddia edilmiştir.

Emek gelir payının belirleyicilerinde doğrudan makro dinamikleri dikkate alan bu hipotezler, literatürde kısıtlı sayıda çalışmada geçerliliği test edilmiştir. Amerika için Weisskopf (1979), Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Avusturya için Macri ve Sinha (1999), OECD ülkeleri için Trofimov vd. (2018) yapmış oldukları çalışmalarda, bu üçlü hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye'nin emek gelir payının makro dinamiklerini incelerken bu üçlü hipotezden yararlanılmıştır. Bu amaçla, diğer çalışmalardan farklı olarak çeyreklik veri seti ile çalışılmış olup 2007Ç1-2017Ç4 dönemi incelenmiştir. Yıllık verilerden ziyade çeyreklik verilerle çalışılarak gözlem sayısının artırılması amaçlanmıştır. Böylece, daha iyi sonuçların elde edilmesi beklenmektedir.

Çalışmada ilk olarak, üçlü hipotezin teorik temellerine yer verilmiştir. Türkiye'nin emek gelir payına ilişkin yapılan çalışmalar ise, literatür bölümünde değerlendirilmiştir. Daha sonra, Türkiye'nin emek gelir payı yapısı incelenmiş ve dünya ülkeleriyle karşılaştırılmıştır. Ardından veri seti ve modelle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ampirik bulgular ve analiz bölümünde ise, “üçlü hipotez” modelinin EKK ve GMM yöntemleri ile elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Dinamik bir modelin dikkate alınması nedeniyle EKK yöntemine ek olarak GMM yönteminden yararlanılmıştır. Sonuç bölümünde, ampirik uygulamadan elde edilen bulgular ışığında politika önerilerinde bulunulmuştur.

5.2 Teori

Makro değişkenlerin emek gelir payı üzerindeki etkisini açıklayan “üçlü hipotezin” teorik altyapısı Weisskopf (1979)'a dayanmaktadır. Weisskopf (1979), “işsizler yedek ordusu”, “başarısızlığı kavrama” ve “sermayenin organik bileşiminin artması” teorilerinden yola çıkarak, savaş sonrası ABD'nin kâr oranları davranışlarını açıklamıştır. Daha sonra Hahnel ve Sherman (1982), Henley (1985), Raffalovich vd. (1992) bu çalışma ışığında, makro değişimlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir.

Weisskopf (1979) çalışmasında dikkate alınan ve gelir dağılımına uyarlanan “üçlü hipotezin” teorik olarak nelerden oluştuğu sırasıyla şu şekilde açıklanmıştır;

* *Emek Gücü Artışı Hipotezi*

Kapitalist toplumlardaki kriz teorilerinden biri olan “yedek emek ordusu”, kâr oranlarındaki azalmanın (ve bu nedenle yatırımların azalması) emek arzını tükettiğini ifade etmektedir. Emek maliyetlerindeki artış sonucu, kâr oranı azalmaktadır. Bu teorinin, gelir dağılımındaki karşılığı ise, “emek gücü artışı hipotezi” dir (Raffalovich vd. 1992: 244-245). Hahnel ve Sherman (1982)'e göre, toplam çıktı düzeyi artarken, istihdam düzeyi de artmaktadır. İşgücü ve teknolojinin veri olduğu durumda, işsizlik oranı da azalmalıdır. Bu durumun ortaya çıkması, emek militanlığını arttırmaktadır. Çalışanlar, daha fazla gelir etmek için istekli olmakta grevlerle taleplerini artırmakta ve daha fazla pazarlık gücüne sahip olmaktadır. Daha fazla güç ve emek savunuculuğu, ücretlerin artması yönünde baskıyı arttırmakta ve artan verimliliğe engel olmaktadır. Daha yüksek ücret ve nispeten

sabit olan verimlilik nedeniyle ücret payları artmaktadır. Bu nedenle, çıktı ve istihdam düzeyi tam istihdama doğru genişlediğinde her zaman ücret payları artmaktadır (Hahnel ve Sherman, 1982: 54). Dolayısıyla, emek gelir payı ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Raffalovich vd. 1992: 245).

*** Ücret Gecikmesi Hipotezi**

Başarısızlığı anlama ve ücret gecikmesi hipotezleri, ekonomide sendikalaşma ve ek-sik tüketim görüşüne sahip olan iktisatçılar tarafından desteklenmektedir. Bu görüşe göre, ücretlerdeki büyüme ulusal gelirdeki büyümenin gerisinde kalmaktadır. Bu durum, efektif talebin durgunlaşmasına, mal ve hizmetlerin üretim fazlasına, stokların birikmesine ve emek gelir payının azalmasına neden olmaktadır (Hahnel ve Sherman, 1982: 52; Trofi-mov vd., 2018: 3). Dolayısıyla emeğin gelir payı, çıktıdaki büyüme oranıyla ters ilişkilidir (Raffalovich vd. 1992: 245).

*** Baş Üstü Emek Hipotezi**

Baş üstü emek hipotezi, ilk daralma döneminin açıklanmasında oldukça ikna edici ol-maktadır. Bu hipotez, sermayedarların üretimi azalttığını varsaymaktadır. Onlar, üretimle orantılı sayıda işçiyi işten çıkarmaktadır. Bununla birlikte onlar, baş üstü olan çalışanları (mali işler müdürü, avukat, mühendis, güvenlik görevlisi gibi) işten çıkaramazlar. Çünkü bu çalışanlar doğrudan çıktı düzeyinin azalmasına neden olmamaktadır. Azalan toplam çıktı düzeyi miktarı kadar, toplam çalışan sayısı azaltılmadığı için çalışan başına üretim düzeyi azalmaktadır. Dolayısıyla, çalışan başına daha az kâr elde edilmektedir. Üretim düzeyi ile baş üstü çalışanların birlikte artmasıyla ücret payları artmaktadır (Hahnel ve Sherman, 1982: 55). Raffalovich vd. (1992)'e göre, ekonominin daralma döneminde üre-tim kapasitesi yeterince kullanılmamakta ve çalışanlar arasında yüksek ücretli çalışanlar bu dönemde artmaktadır. Bu nedenle, ortalama emek geliri artmakta, ortalama verimli-lik azalmakta ve sonuçta emeğin gelir payı artmaktadır. Dolayısıyla, emeğin gelir payı ile kapasite kullanımı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Raffalovich vd. 1992: 244).

Bilindiği kadarıyla literatürde üçlü hipotezin varlığını test eden kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Weisskopf (1979), savaş sonrası Amerika (1949-1979) ekonomisinde emek gelir payı dinamiklerinin en önemli açıklayıcısının işsizlik olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, başarısızlığı kavrama ve ücret gecikmesi etkisinde belirgin bir şekilde olduğu görülmüştür. Hahnel ve Sherman (1982), Amerika (1949-1980) için üçlü hipotezin geçerliliğini test etmiş ve üç hipotezinde geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Raffalovich vd. (1992), Amerika (1950-1980)'nın makroekonomik yapısının emek gelir payı üzerindeki etkisini incelediği çalışmada emeğin pazarlık gücünün artmasıyla emek gelir payının arttığı hipotezi kısmen desteklenirken, ücret gecikmesi hipotezi doğrulanmıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçlar, kriz teorilerinden “*yedek ordu*” hipotezinden ziyade “*başarısızlığı kavrama*” hipotezi desteklemektedir. Macri ve Sinha (1999), Avusturya (1966-1997 çeyreklik dönem) için emek gelir payı, işsizlik, kapasite kullanımı ve büyüme oranı ile ters yönlü ilişkiliyken, fiyatlardaki değişimlerle pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Trofimov vd. (2018)'e göre, OECD ekonomileri (1960-2016) için Avusturya ve Norveç ülkelerinin haricinde diğer tüm ülkelerde en az bir hipotez geçerli olmaktadır. Genel olarak, büyüme oranı, işsizlik oranı ve kapasitedeki küçük bir artış, emek gelir payının önemli bir belirleyicisiyken, fiyat düzeyi tamamlayıcı bir öneme sahiptir.

5.3 Literatür

Türkiye’de ücret düzeyinin yapısına ilişkin literatürde birçok çalışma³⁸ olmasına rağmen, emek gelir payına yönelik çalışmalar³⁹ kısıtlı sayıda bulunmaktadır. Kısıtlı sayıdaki bu literatürde, bilindiği kadarıyla ilk olarak, Onaran (2007) Türkiye’nin imalat sektörü için (1972-2005) döviz değer kaybının, emek gelir payı üzerinde negatif etkisi olduğu ve emek gelir payı azalışının devamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Onaran (2009) Kore, Meksika ve Türkiye’deki imalat sektöründe küreselleşmenin ve

³⁸Bunlara örnek olarak Zaim (1968), Makal (2001), İlkaracan ve Selim (2003), Korkmaz (2004), Koçer ve Visser (2009), Elveren (2010), Konyalı (2012), Çelik ve Selim (2014), Yılmaz (2015), Bakış ve Polat (2015), Popli ve Yılmaz (2017), Tansel vd. (2018), Ünal ve Köse (2018) verilebilir.

³⁹Onaran (2007), Onaran (2009), Oyvatt (2011), Ünveren ve Sunal (2015), Sefil (2016), Sefil-Tansever (2017), Tunalı ve Özdemir (2017).

krizlerin, ücret payları üzerindeki etkisini incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaret ile ölçülen küreselleşmenin, emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye ve Meksika'daki artan ihracat yoğunluğu, imalat sektöründe ücret payının azalmasına neden olurken, Kore için bu durumun, emek gelir payı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımların emek gelir payı üzerindeki beklenen pozitif etkiye ulaşamamıştır.

Oyvat (2011) Türkiye'nin imalat sektörü için (1981-2001) küreselleşmenin ücret payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Sektörel panel veri analizi kullanılmış ve ticari liberalizasyon nedeniyle düşük ücret rekabetinin, imalat sektöründe ücret paylarını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca finansal liberalizasyon ve artan sermaye akışı, çalışanları olumsuz yönde etkilemektedir. Finansal krizler nedeniyle makroekonomik oynaklık, gelir dağılımı adaletsizliğini etkilemektedir.

Kabaca (2014) yükselen ekonomilerde (Arjantin, Brezilya, Kore, Meksika, Filipinler, Türkiye) emek gelir payının oynaklığını incelemiştir. İş çevrim (RBC) modelinden yararlanılan çalışmada, emek gelir payı oynaklığı anlamında yükselen ekonomilerin, gelişmiş ekonomilerden farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yükselen ekonomilerde emek gelir payı daha fazla oynaktır. Uluslararası piyasadaki faiz oranına karşı döngü karşıtı olan ülkelerde emeğin gelir payı döngü yanlısı olarak hareket etmektedir. Bununla birlikte, gelişmiş piyasalarda emeğin gelir payı daha durağan ve belirgin bir şekilde döngü karşıtıdır.

Brancaccio ve Garbellini (2015) Türkiye'nin de içinde bulunduğu yirmi sekiz ülke için (1980-2013) döviz kuru değişimlerinin, reel ücret, gelir dağılımı ve üretim üzerindeki etkisini incelemiştir. Ülkelerin belirlenmesinde sabit döviz kurundan daha esnek döviz kuru sistemine geçen ülkeler dikkate alınmıştır. Buna göre, döviz kuru rejiminden kaynaklı krizlerin ve devalüasyonların reel ücret ve ücret payları üzerinde negatif etkisi bulunmaktadır. Yüksek gelir grubu ülkelerde ücret azalışları geçici düzeyde olurken, düşük gelir grubu ülkelerde (Türkiye gibi) krizden sonra beş yıl bu azalış devam etmektedir. Bununla birlikte, ücret paylarındaki azalış her iki grup ülke içinde kalıcıdır.

Stockhammer (2015) Türkiye'nin de içinde bulunduğu kırk üç gelişmekte ve yirmi sekiz gelişmiş ülkenin (1970-2007) emek gelir payı belirleyicilerini panel veri analizi

yöntemiyle incelemiştir. Buna göre, finansallaşma kadar refah devletinin daralmasının da emek gelir payı üzerinde güçlü bir negatif etkisi vardır. Üretimde küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler kadar, gelişmiş ülkeler üzerinde etkisi de negatiftir. Teknolojik değişimin emek gelir payı üzerindeki etkisi gelişmekte olan ülkelerde küçük ve pozitif yöndedir.

Ünveren ve Sunal (2015) Türkiye (1983-2010)'de emek gelir payının düşük olmasının nedenlerini incelemiştir. Dinamik genel denge modelinden yararlanılmış ve GMM yöntemiyle model tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de emek gelir payının düşüklüğünün nedeni yüksek mark-uplardır. Ayrıca düşük emek verimliliğinin rolü ise yok denecek kadar azdır.

Sefil (2016) Türkiye için finansal krizin fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu kapsamda, 2006-2011 Gelir ve Yaşam Koşulları anketiyle emek gelir payını altı farklı yöntemle hesaplamıştır. Buna göre, emek piyasasında emek gömülemesi nedeniyle kriz süresince önemli ve kalıcı bir şekilde emeğin gelir payı artmıştır. Türkiye'de kayıt dışı istihdamın yüksek olması nedeniyle toplulaştırılmış veriye dayalı emek payı hesaplamaları, mikro veriye dayalı emek payı hesaplamalarına göre nispeten daha düşüktür. Ayrıca, mikro verilerden elde edilen emek payının aksine, toplulaştırılmış verilere göre emeğin payı 2008 finansal kriz süresince azalmıştır.

Sefil-Tansever (2017) küresel finansal krizin Türkiye'nin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Türkiye'ye ait dört farklı emek gelir payını 2006-2014 Gelir ve Yaşam Koşulları anketiyle, iki farklı emek gelir payını ise Dünya Girdi-Çıktı Veri tabanından yararlanarak hesaplamıştır. Buna göre, kriz süresince emek gelir payı devamlı ve kalıcı bir şekilde artış göstermiştir. Emek gömülemesi nedeniyle nitelikli işgücünün emek gelir payı artmıştır.

Tunalı ve Özdemir (2017) Türkiye (1990-2011)'deki finansallaşmanın emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemiştir. Sıradan EKK yöntemi kullanılmış olup finansallaşmanın emek gelir payı üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, işsizlik artışı emek gelir payını azaltırken, sendikalaşma ve grev sayılarındaki artış emek gelir payı arttırmaktadır.

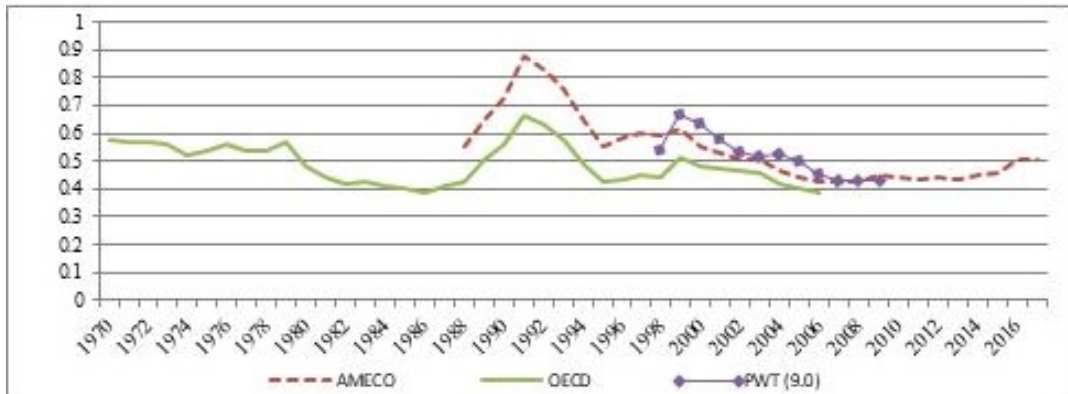
Yapılan çalışmalarda, genel olarak Türkiye'de emek gelir payının azaldığı, yüksek oy-

naklığa sahip olduğu ve küreselleşme dinamiklerinden oldukça olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, dikkate alınan değişkenlere bakıldığında, ekonominin geneline kapsamadığı (imalat sektörü gibi) veya belirli değişkenlerin (finansallaşma, kriz, küreselleşme gibi) etkisinin incelendiği görülmektedir. Bilindiği kadarıyla, Türkiye için makro dinamiklerin emek gelir payı üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durum, alanda önemli bir açığın olduğunu göstermektedir. Bu bölümün amacı da, Türkiye için makro değişkenlerin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemektir.

5.4 Türkiye'nin Emek Gelir Payının Yapısı

Türkiye'nin dünya ekonomisine entegre olduğu ve liberalizasyon sürecinin başladığı 1980 yılından beri, emek gelir payı azalma periyodu içerisindeydir. Ayrıca, emek gelir payına en büyük negatif şok, neo-liberal yapısal uyum sürecinin ilk evrelerinde görülmüştür. Daha sonraki evrelerde bu şoklar küçük, kısa süreli olarak yaşanmış ve finansal krizlerle tekrarlanmıştır. 1989-1991 dönemi süresince emek gelir payındaki kısa süreli artış, 1994 krizi ile kesintiye uğramıştır. 1994 krizi sonrası iyileşme süreci nispeten daha yavaş olmuş ve 2000 dönemindeki emek gelir payı, 1991 yılı öncesi düzeyin altında devam etmiştir (Onaran, 2007: 370).

Şekil 16: Türkiye'nin Emek Gelir Payı (1970-2017)

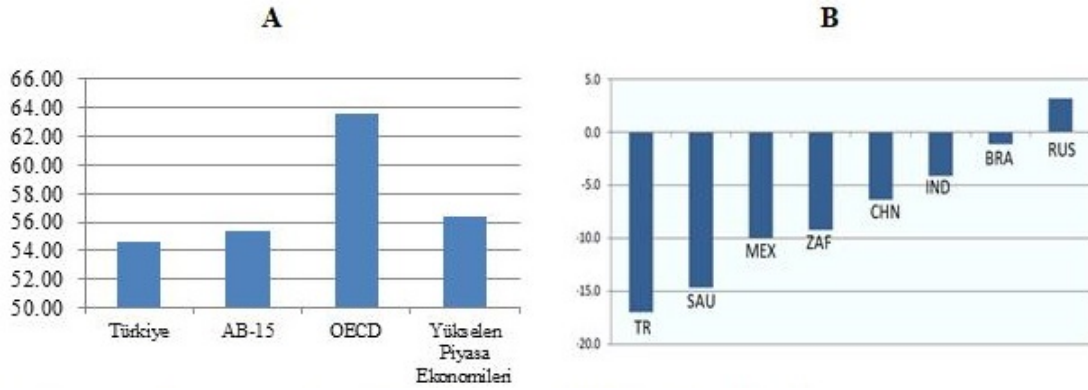
Kaynak: AMECO, OECD ve PWT 9.0 veri tabanlarından alınan veriler, yazar tarafından grafiklendirilmiştir.

Türkiye'nin emek gelir payındaki bu değişim, Şekil 16'da daha net bir şekilde görül-

mektedir. Burada özellikle emek gelir payının artmaya başladığı 1988 yılından, en yüksek düzeye ulaştığı 1991 yılına kadar ki sürecin perde arkasında, dönemin uygulanan popülist politikaları dışında, işçi sendikaları arasında yükselen aktivist dalgaların da olduğu söylenebilmektedir (Taymaz vd, 2014: 4).

1988 yılından günümüze kadar ki süreçte, Türkiye’de ki emek gelir payının diğer ülke gruplarına göre daha düşük düzeyde olduğu ise, Şekil 17’de gösterilmiştir. Şekil 17A’da, Türkiye ve diğer ülke grubu ülkelerin 1988-2017 dönemi emek gelir payı ortalaması gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye’nin 1988-1991 dönemi yüksek emek gelir payı ortalamasına sahip olmasına rağmen, AB-15, OECD ve yükselen piyasa ekonomilerine (Suudi Arabistan, Meksika, Güney Afrika, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya) göre, emek gelir payı ortalaması düşük kalmaktadır. Şekil 17B’de ise, OECD (2015) ve ILO’nun G20 ülkeleri için hazırladığı raporda yükselen ekonomiler içerisinde emek gelir payı en çok azalan ülkenin Türkiye olduğu gösterilmiştir.

Şekil 17: Türkiye Emek Gelir Payının Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

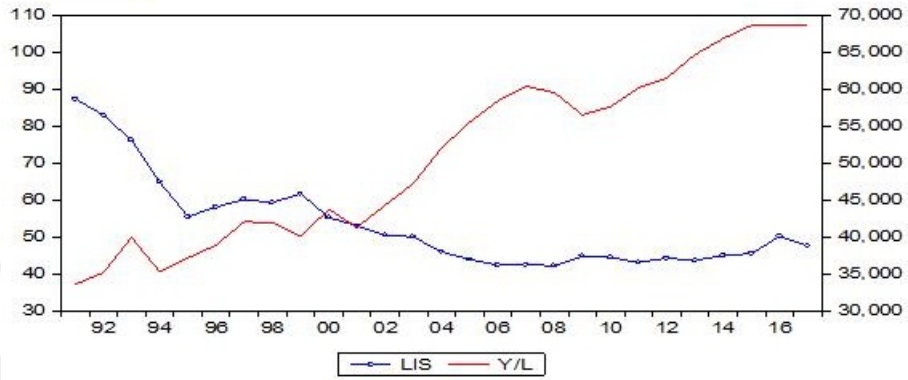
Kaynak: Şekil 17A: Türkiye ve AB-15 için (1988-2017) AMECO, OECD ülkeleri için OECD (1988-2012) veri tabanından, Yükselen Piyasa Ekonomileri (1988-2014) için PWT 9.0 veri tabanından yararlanılmıştır. Yükselen Piyasa Ekonomileri olarak, Suudi Arabistan, Meksika, Güney Afrika, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ülkeleri dikkate alınmıştır.

Şekil 17B: OECD (2015). Not: TR: Türkiye (1995-2014), SAU: Suudi Arabistan (2002-09), MEX: Meksika (1995-2014), ZAF: Güney Afrika (1995-2013), CHN: Çin (1995-2012), IND: Hindistan (1995-2012), BRA: Brezilya (1995-2009), RUS: Rusya (1995-2012).

Şekil 18’de ise, Türkiye’deki çalışanların 1991-2017 döneminde emek verimliliği ve gelir payı arasında ilişki gösterilmiştir. 1994, 2001 Şubat ve 2008 Küresel Kriz dönemleri haricinde emek verimliliğinin sürekli arttığı, buna karşılık emek gelir paylarının ise 1991 yılından sonra hızlı bir şekilde azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2000

yılı sonrasında emek verimliliği ve gelir payı arasındaki makas daha belirgin bir şekilde açılmaktadır.

Şekil 18: Türkiye’de Emek Verimliliği ve Emek Gelir Payı İlişkisi (1991-2017)

Kaynak: ILO veri tabanından yararlanılmıştır. LIS: Emeğin gelir payı, Y/L: Emek başına çıktı düzeyi. Grafiğin sol eksenini, emek gelir payını, sağ eksenini ise emek başına çıktı düzeyini göstermektedir.

5.5 Veri Seti ve Model

Türkiye’nin emek gelir payına ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında, zaman serisi olarak kısıtlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Ünveren ve Sunal, 2015; Tunalı ve Özdemir, 2017). Türkiye’nin emek gelir payıyla ilgili uzun zaman serilerinin elde edilememesi nedeniyle, genellikle sektörel düzeyde çalışmalar yapılmıştır (Onaran, 2007; Onaran, 2009; Oyvatt, 2011).

Bu amaçla diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, Türkiye’nin çeyreklik düzeyde emek gelir payı verileri hesaplanmıştır. Daha iyi sonuçların elde edilebilmesi için yıllık veriye kıyasla çeyreklik veri setiyle örneklem sayısının artırılması amaçlanmıştır.

TCMB EVDS veri tabanından gelir yöntemine göre GSYİH verisi çeyreklik olarak, 1998 yılından 2018 yılı ilk çeyreğine kadar erişilebilmektedir. Emek gelir payının hesaplanmasında ise Bölüm 2’de gösterilen LS_1^{40} yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca, çalışmada dikkate alınan imalat sektörü kapasite kullanım oranı (CUR-2007Ç1-2018Ç1), işsizlik oranı (U-2005Ç1-2018Ç1), enflasyon indeksi (INF-2007Ç1-2017Ç4), ekonomik

⁴⁰Çalışan Ödemeleri/Katma Değer

büyüme oranı (GDP-1998Ç1-2018Ç1) değişkenlerine ait verileri için TCMB EVDS veri tabanından yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin dönem aralıkları da dikkate alınarak çalışmada 2007Ç2-2017Ç4 dönem aralığı incelenmiştir. Enflasyon oranı, TÜFE indeksi değerinden elde edilmiştir. İşsizlik değişim oranı ve kapasite kullanımının değişim oranı ise sırasıyla işsizlik oranı ve kapasite kullanım oranından hesaplanmıştır.

Tablo 27: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	ΔLIS	ΔLIS_{t-1}	GDP	INF	ΔU	ΔCUR
Ortalama	0.007402	0.007052	0.039979	0.020351	0.010389	-0.000602
Medyan	-0.039802	-0.039802	0.074935	0.020999	0.026063	0.000000
Max	0.319531	0.319531	0.159714	0.054393	0.260116	0.077661
Min	-0.098443	-0.098443	-0.183158	-0.003699	-0.210526	-0.120443
SS	0.113555	0.11374	0.103936	0.013898	0.108427	0.030571
N	42	42	42	42	42	42

Not: Max: Maksimum değer, Min: Minimum değer, SS: Standart Sapma, N: Gözlem Sayısı. ΔLIS_{t-1} : Emek gelir payı değişiminin, bir dönem gecikmeli değeridir.

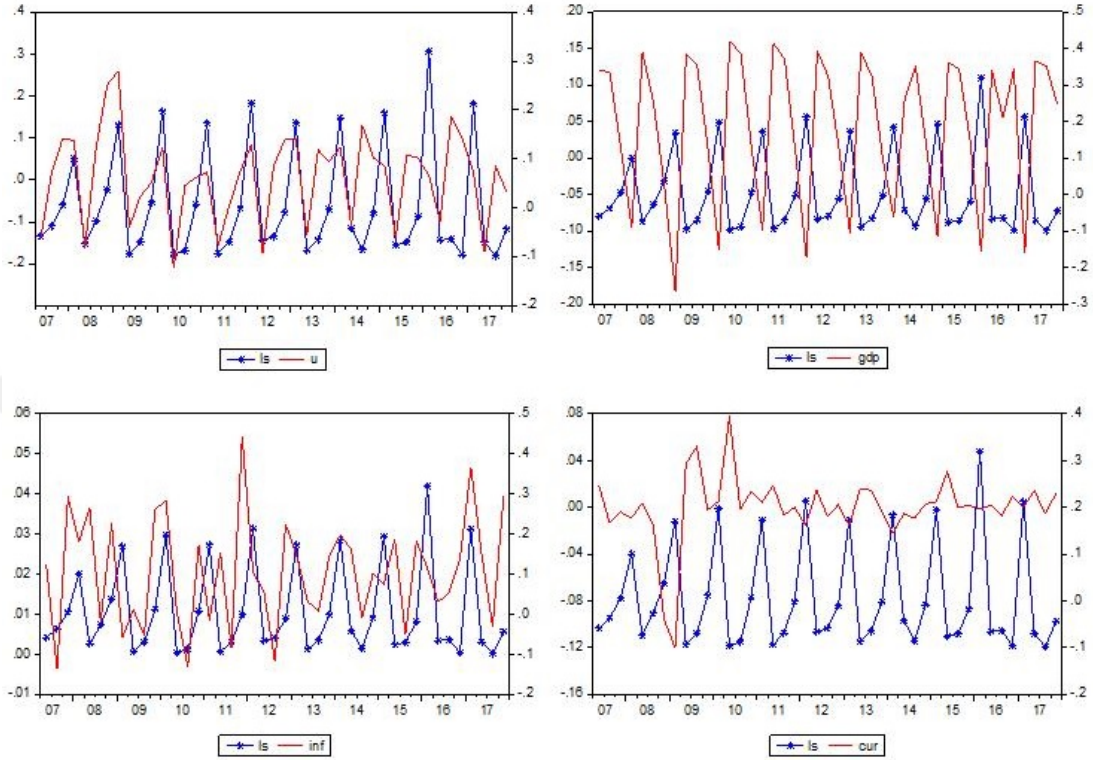
Tablo 27’de, kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir. 2007Ç2-2017Ç4 döneminde, ortalama emek gelir payı değişimi, 0.007; ortalama büyüme oranı, 0.04; ortalama enflasyon oranı, 0.02; ortalama işsizlik değişim oranı, 0.01; ortalama kapasite kullanımı değişim oranı -0.0006’dır. Ayrıca, kullanılan makroekonomik değişkenlerinin emek gelir payı ile olan gösterimi ise Şekil 19’da gösterilmiştir.

Çalışmanın amacına uygun olarak, Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Macri ve Sinha (1999), Trofimov vd. (2018)’nin çalışmalarında kullandıkları model dikkate alınmıştır. Buna göre,

$$LIS = f(GDP, CUR, INF, U) \quad (80)$$

Emek gücü artışı hipotezine göre, emek gelir payı ile işsizlik arasında negatif bir ilişki; ücret gecikmesi hipotezine göre de, emek gelir payı ile büyüme ve enflasyon arasında negatif ilişki; baş üstü emek hipotezine göre de, kapasite kullanım oranı ile emek gelir payı arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Bu durumda, diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımından yola çıkarak,

Şekil 19: Türkiye’deki Emek Gelir Payının, Makro Ekonomik Değişkenlerle Gösterimi (2007Ç2-2017Ç4)

Not: CUR: kapasite kullanım değişim oranı, LIS: emek gelir payı değişim oranı, gdp: büyüme oranı, u: işsizlik değişim oranı, inf: enflasyon oranı. Sağ taraftaki eksenler, emek gelir payındaki değişim oranını göstermektedir.

$$\frac{\partial GDP}{\partial LIS} < 0; \frac{\partial CUR}{\partial LIS} < 0; \frac{\partial INF}{\partial LIS} < 0; \frac{\partial U}{\partial LIS} < 0 \quad (81)$$

olması beklenmektedir. Buna göre model;

$$\Delta LIS_t = c + \beta \Delta LIS_{t-1} + \gamma GDP_t + \delta INF_t + \varphi \Delta U_t + \vartheta \Delta CUR_t + \varepsilon_t \quad (82)$$

ΔLIS_t , ΔLIS_{t-1} , GDP_t , INF_t , ΔU_t , ΔCUR_t sırasıyla, emek gelir payındaki değişim oranı, emek gelir payı değişiminin bir dönem gecikmiş değeri, büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizliğin değişim oranı ve kapasite kullanımının değişim oranını göstermektedir.

5.6 Ampirik Bulgular ve Analiz

Klasik tahmin yöntemlerinde (EKK,ML gibi) serilerin durağan, başka bir ifadeyle ortalama ve varyanslarının zamandan bağımsız olduğu varsayılmaktadır (Çil Yavuz, 2004: 240). Dolayısıyla model tahmininden önce serilerin durağanlığının test edilmesi gerekmektedir. Birim kök test uygulamasında, Augmented Dickey-Fuller (ADF)⁴¹, Phillips-Perron (PP)⁴² testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 28: Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

	ADF		PP	
	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
ΔLIS	-18.713*** (0.000)	-18.561*** (0.000)	-12.546*** (0.000)	-12.191*** (0.000)
ΔLIS_{t-1}	-18.549*** (0.000)	-18.533*** (0.000)	-13.591*** (0.000)	-13.345*** (0.000)
GDP	-14.495*** (0.000)	-15.016*** (0.000)	-13.431*** (0.000)	-11.405*** (0.000)
INF	-6.479*** (0.000)	-6.532*** (0.000)	-11.138*** (0.000)	13.439*** (0.000)
ΔU	-5.646*** (0.000)	-5.584*** (0.000)	-11.071*** (0.000)	-11.446*** (0.000)
ΔCUR	-4.870*** (0.000)	-4.943*** (0.001)	-4.727*** (0.000)	-4.755*** (0.002)

Not: ADF: Augmented Dickey-Fuller, PP: Phillips-Perron. Değişkenlerin gecikme uzunlukları AIC bilgi kriterine göre belirlenmiştir. *** p<0.01, ** p<0.05, *p<0.1.

Tablo 28’de ADF ve PP testine göre bütün değişkenlerin sabit terimli, sabit + trendli terimli sonuçları yüzde 1 anlamlılık düzeyine göre durağandır. Yani serilerin ortalama ve varyanslarının zamandan bağımsız olduğu söylenilebilir. Serilerin ADF ve PP birim kök testlerine göre aynı düzeyde durağan olması, değişkenlerin düzey değerlerinin kullanıla-

⁴¹ H_0 hipotezi birim kök içerir bu nedenle durağan değildir, H_1 hipotezi ise birim kök içermez ve seri durağandır şeklinde kurulur. ADF birim kök testinin uygulamadaki sorunu ise, gecikme uzunluğunun belirlenmesidir. Çünkü, gecikme uzunluğu çok küçük olarak belirlendiğinde otokorelasyondan etkilenen, çok büyük olduğunda ise testin gücü küçülür (Arltova ve Fedorova, 2016: 49). Buna rağmen birçok kitapta ADF birim kök testi tavsiye edilmektedir (Elder ve Kenndy, 2001: 144).

⁴² Temel hipotez (H_0) birim kök var şeklinde kurulur. Bu test istatistiğinin asimtotik dağılımı ADF ile aynıdır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124).

bileceğini ifade etmektedir. Böylece, değişkenler farkı alınmaksızın tahmin edilebilir.

Türkiye'deki emek gelir payının makroekonomik dinamiklerini üçlü hipotez çerçevesinde incelemek için Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Macri ve Sinha (1999), Trofimov vd. (2018) tarafından kullanılan emek gelir payı modeli EKK ve GMM yöntemleriyle analiz edilmiştir. Modelde bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin bağımsız değişken olarak kullanılması nedeniyle içsellik problemiyle karşılaşılabilir. Bu nedenle EKK tahmincisiyle birlikte GMM yöntemi de kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29'da gösterilen Wald testi sonuçları, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri istatistiki olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını göstermektedir. J test ise değişkenler arasında içsellik probleminin olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 29: Türkiye’deki Emek Gelir Payının, Makro Belirleyicilerine İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	EKK	GMM1	GMM2
c	0.083*** (0.000)	0.116*** (0.002)	0.104*** (0.000)
ΔLIS_{t-1}	-0.058 (0.359)	-0.422 (0.519)	-0.166*** (0.007)
GDP_t	-1.268*** (0.000)	-1.339*** (0.000)	-1.389*** (0.000)
INF_t	-1.062*** (0.008)	-1.982* (0.069)	-1.803*** (0.001)
ΔU_t	-0.304*** (0.004)	-1.174 (0.426)	-0.6*** (0.000)
ΔCUR_t	0.082 (0.7419)	-2.226 (0.639)	-0.389 (0.327)
R^2	0.938	0.755	0.921
F_{test}	108.64*** (0.000)		
$Wald_{test}$	108.64*** (0.000)	44.05*** (0.000)	151.72*** (0.000)
J_{test}		5.22 (0.389)	3.013 (0.698)
N	42	41	40

Not: GMM1 ve GMM2 modelinde araç değişkenler olarak sırasıyla, bağımsız değişkenlerin bir dönem gecikmeli ve iki dönem gecikmeli değerleri kullanılmıştır. *** p<0.01, ** p<0.05, *p<0.1.

EKK yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik değişim oranı ve sabit terim katsayıları iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Kapasite kullanım oranı katsayısı ise hem iktisadi hem de istatistiki olarak anlamsızdır. Bir dönem önceki emek gelir payı değişimi katsayısı ise istatistiki olarak anlamsızdır. Onaran (2009)’nın aksine, bu değişkenin emek gelir payı üzerinde negatif bir etki yarattığı

sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik büyüme oranının emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Ekonomik büyüme oranındaki bir birimlik artış, emeğin gelir payı değişiminde 1.268 birimlik bir azalmaya neden olmaktadır. Bu durum, emek gelir payının döngü karşıtı olduğunu ekonomik büyüme dönemlerinde emek gelir payının azaldığı, daralma döneminde ise artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ekonomik büyümenin Onaran (2007) ve Oyvatz (2011)'in aksine, Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Macri ve Sinha (1999), Onaran (2009) ve Trofimov vd. (2018) ile uyumlu olarak emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik büyümeden sonra emek gelir payı üzerindeki en büyük negatıf sel etki yaratan etken, enflasyon oranıdır. Enflasyon oranındaki bir birimlik artış, emek gelir payı değişiminde 1.062 birimlik azalmaya neden olmaktadır. Enflasyon oranı sonuçları ise Macri ve Sinha (1999) aksine, Oyvatz (2011) ile uyumlu olarak emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi bulunmuştur.

İşsizlik değişim oranının emek gelir payı üzerindeki etkisi ise iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. İşsizlik değişim oranındaki 1 birimlik artış, emeğin gelir payını 0.304 birim azaltmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, Kristal (2010), Sauramo (2011), Schneider (2011)'in çalışmasıyla da uyumludur.

GMM1 tahmin sonuçlarına bakıldığında ise, GDP_t ve INF_t katsayılarının nicel olarak arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, işsizlik değişim oranı istatistiki olarak anlamsızlaşmakta ve model açıklayıcılığı azalmaktadır. Bir dönem önceki emek gelir payı değişiminin, emek gelir payı değişimi üzerindeki etkisi ise negatif ve istatistiki olarak anlamsızdır.

Ekonomik büyüme katsayısının emek gelir payı üzerindeki etkisi iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Ekonomik büyümedeki 1 birimlik bir artış, emeğin gelir payını 1.339 birim azaltmaktadır. Onaran (2007) ve Oyvatz (2011)'in aksine, Hahnel ve Sherman (1982), Raffalovich vd. (1992), Macri ve Sinha (1999), Onaran (2009) ve Trofimov vd. (2018) ile uyumlu olarak ekonomik büyümenin emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle, enflasyon oranının EKK sonuçlarından farklı olarak emek gelir payı değişimi üzerindeki etkisinin daha fazla arttığı görülmektedir. Buna

göre enflasyon oranındaki bir birimlik artış, emek gelir payı üzerinde 1.982 birimlik bir azalmaya neden olmaktadır. Enflasyon için elde edilen sonuçlar, Macri ve Sinha (1999) aksine, Oyvatt (2011) ile uyumludur. İşsizlik ve kapasite kullanım değişim oranı katsayıları istatistiki olarak anlamsızdır.

GMM2 tahmin sonuçları ise, ΔCUR_t haricinde diğer değişkenlerin iktisadi ve istatistiki olarak anlamlıdır. Burada özellikle ekonomik büyüme katsayısının emek gelir payı üzerindeki negatif etkisinin arttığı görülmektedir. Buna göre, bir dönem önceki emek gelir payındaki değişim, ekonomik büyüme oranındaki değişim, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve kapasite kullanım oranındaki değişiminde 1 birimlik bir artış, emeğin gelir payını sırasıyla 0.166, 1.389, 1.803, 0.6 birim azaltmaktadır.

Her üç modelde ekonomik büyüme katsayısının emek gelir payı üzerindeki etkisinin negatif olması, emek gelir payının döngü karşıtı olduğunu ifade etmektedir. Böylece, ekonominin hızla büyüdüğü dönemlerde emek gelir payının azalmakta, daralma dönemlerinde ise emek gelir payı artmaktadır. Sefil (2016) ve Sefil-Tansever (2017) çalışmaları ise bu durumu destekler niteliktedir.

5.7 Sonuç

Türkiye'deki emek gelir payının makro dinamiklerinin üçlü hipotez çerçevesinde incelendiği bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, ekonomik büyümenin ve enflasyonun emek gelir payı üzerinde etkisi negatiftir. Bu sonuçlar ışığında, Türkiye için emek gücü artışı ve baş üstü emek hipotezinin geçerli olmadığı, ücret gecikmesi hipotezinin ise geçerli olduğu görülmüştür. Ayrıca, Türkiye'de emek gelir payı yapısal olarak döngü karşıtı olup azalma eğilimi içerisindedir. Bu durum, Türkiye'de çalışan kesimin ekonomik büyümeden hak ettiği gelir payını almadığını ve elde ettiği gelir payının ise yüksek enflasyonla eridiğini göstermektedir.

Diğer çalışmalardan (Onaran, 2007; Onaran, 2009; Oyvatt, 2011) farklı olarak, Türkiye ekonomisinin geneline dair elde edilen bu sonuçlar üçlü hipotez teoreminden emek gücü artışı ve ücret gecikmesi hipotezinin geçerli olduğunu doğrulamıştır.

Türkiye'de emek gelir payının azalması iç piyasadaki tüketici talebinin de azalmasına

neden olabilmektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu durgun piyasa yapısının aşılabilmesi için öncelikle çalışanlara hak ettiği ücretlerin ödenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, enflasyonla mücadele TCMB'nin öncelikli hedeflerinden biri hale getirilmesi gerekmektedir. Faiz indirimleriyle iç piyasanın canlandırılmaya çalışılması görece olarak geçici çözümler olup, hanehalkının daha fazla borçlanmasına neden olabilir. Hanehalkının ödeyemeyeceği şekilde borçlandırılması, iç borç yükünü daha fazla arttıracak ve olası bir krizde başta finans piyasası olmak üzere birçok piyasa muhtemelen olumsuz olarak etkilenecektir.

Bir ekonominin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biri olan emek gelir payı göstergesi açısından Türkiye'nin dünya ülkelerine kıyasla düşük bir performansa sahip olması, özellikle bu alanda önemli adımların atılmasını elzem hale getirmiştir. Bu kapsamda asgari ücret düzeyi dünya standartları dikkate alınarak iyileştirilmelidir. İşsizlik ile ilgili uzun vadeli politikalar yer verilmeli ve istihdam odaklı ekonomik büyüme politikaları uygulanmalıdır. Çalışan kesimin temel haklarından biri olan sendikalaşma ve grev hakları yeniden düzenlenmelidir. Ayrıca, kayıt dışı istihdamı azaltıcı politikalar uygulanmalıdır.

6 SONUÇ

Dünya genelinde emeğin gelir payı giderek azalmakta ve bu azalış ülkelere göre farklılıklar arz etmektedir. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bu alanda yapılan çalışmalar, emeğin gelir payının özellikle 1980 sonrası küreselleşme politikalarıyla birlikte azaldığını göstermiştir. Her ne kadar, emeğin gelir payı azalışı yönünde bir fikir birliği olsa da, bu azalışın nedenleri üzerine farklılıklar söz konusudur. Bölüm 2 ve 3'te belirtildiği gibi, bu farklılıkların temel nedeni ülke gelişmişliklerinin farklı yapılarda olması ve ülkelere göre emek piyasalarının farklı dinamiklere sahip olması düşünülebilir.

Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir payı yapısını ayrı ayrı incelemek ve belirleyicilerini ortaya koymaktır. Amaca uygun olarak, ikinci bölümde emek gelir payının kavramsal ve teorik temelleri incelenmiş, literatürde var olan hesaplama yöntemleri ışığında, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir payları hesaplanmıştır. AB-15 ülkeleri için elde edilen sonuçlara bakıldığında, hesaplanan emek gelir payı verilerinin veri tabanlarındaki verilerle yüksek korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca hesaplanan ve veri tabanındaki emek gelir payı verilerinin zaman içerisindeki değişimi tahminlenmiş ve iktisadi beklentilere uygun olarak emek gelir payının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşme politikalarının emek gelir payı üzerinde yaratmış olduğu negatif etki, literatüre uygun olarak modellerle ortaya koyulmuştur. Genel olarak elde edilen sonuçlar, literatürde bu alanda yapılan çalışmalarla da uyumludur (Rodrik, 1998; Ortega ve Rodriguez, 2006; Harrison, 2005; Morel, 2006; Guscina, 2006; Jayadev, 2007; Rodriguez ve Jayadev, 2010; Breuss, 2010; Bockerman ve Maliranta, 2012; Liang ve Yu, 2013; Stockhammer, 2013a; Stockhammer, 2015; Doan ve Wan, 2017). Bu bölümde ayrıca, AB-15 ülkelerinde entegrasyon sürecinin emek gelir payı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, 1993 öncesi ve sonrası emek gelir payındaki değişimleri de incelenmiştir. Buna göre, Tek Piyasa Programlarının uygulanmaya başladığı 1993 yılından sonra da emek gelir payındaki kayıp azalmamakta, aksine nispeten arttığı gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Vasile (2004), Docquier vd. (2014) ve Dahlberg (2015) çalışmaları ile de uyumludur.

Türkiye için ise, dönemselsel olarak uzun periyotlarda verilerin elde edilmemiş olması nedeniyle, var olan verilerle emek gelir payları hesaplanmış ve sadece zaman içerisindeki

değişimi incelenmiştir. Buna göre, Türkiye için hesaplanan emek gelir payı verilerinin (LIS_1 hariç) veri tabanındaki verilerle olan korelasyonunun çok düşük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla emek gelir payı hesaplama tekniklerinin, AB-15 ülkeleri için daha etkin olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'deki emek gelir payının zaman içerisindeki değişimi genel trende uygun olarak azalma eğilimindedir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye için yapılan çalışmaları destekler niteliktedir (Ünveren ve Sunal, 2015; Sefil, 2016). Bölüm içerisinde yapılan analizlerden şu genel sonuçlar çıkarılabilir. İlki, emeğin gelir payı dünya genelinde olduğu gibi, AB-15 ve Türkiye'de de azalma eğilimindedir. AB-15 ülkelerinde, küreselleşme ve entegrasyon sürecinin emeğin gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu görülmüştür. İkincisi, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir payları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin emek gelir payının 2001 öncesinde, AB-15 ortalamasının üzerinde olduğu fakat 2001 sonrası dönemde bu payın gerilediği görülmüştür. Türkiye'de 2003 yılındaki emek gelir payı rakamlarına, 2017 yılında tekrardan ulaşılmıştır. Türkiye'nin 2000 yılı sonrası kaydetmiş olduğu büyüme rakamları göz önüne alındığında emek gelir payının bu denli düşük ve azalan eğilimde olması büyümenin emek yanlı olmadığına da bir göstergesidir. Üçüncüsü, AB-15 ve Türkiye'nin emek gelir payının giderek azalan bir yapıda olması Kaldor (1955)'un "*stylized fact*" durumunun geçersiz olduğunu göstermiştir. Öte yandan, bu durum Marksist modelin ileri sürdüğü toplam çıktı içerisinde ücret paylarının iktisadi gelişmeyle azalacağı görüşünü de doğrulamıştır.

İkinci bölümde entegrasyon sürecinin, AB-15 ülkelerinde emek gelir payı üzerinde negatif bir etkiye neden olduğu sonucuna ulaşılması, ülkeler arasındaki etkileşimin bu durumdan nasıl etkilendiğini ise merak konusu haline getirmiştir. Bu amaçla üçüncü bölümde, AB-15 ülkelerinde entegrasyon süreciyle birlikte ülkelerin emek gelir payı açısından mekânsal etkileşimleri incelenmiştir. Amaca uygun olarak, mekânsal panel veri analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, 1960-1992 dönemine kıyasla 1993-2017 döneminde komşu ülkenin emek gelir payının, ülke emek gelir payı üzerindeki mekânsal etki katsayısı yaklaşık yüzde 46 oranında artış göstermiştir. Bu durum, emek gelir payı azalışının önemli bir nedeni olarak gösterilebilir. Elde edilen sonuçlar, entegrasyon sürecinin ücretler üzerindeki etkisini inceleyen Docquier vd (2014), Vasile (2014) ve Dahlberg (2015) ile de uyumludur. Entegrasyon süreciyle birlikte, nitelikli emek faktörün daha iyi

ücret ve çalışma koşullarına sahip gelişmiş ülkelere göç etmesi, göç veren ülkenin ülke gelir düzeyinde ve emek gelir payı dağılımında olumsuz etkilere neden olabilir. Elde edilen sonuçlarda, komşu ülke sermaye birikiminin ülke emek gelir payı üzerinde daha fazla olumsuz etkiye neden olması da bu durumu destekler niteliktedir. Çalışmada, Bentolila ve Saint-Paul (2003) tarafından ileri sürülen ve daha sonra Hogrefe ve Kappler (2013) tarafından geliştirilen sermaye-çıktı oranı modeli dikkate alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, sermaye birikimi (Bentolila ve Saint-Paul, 2003; Jayadev, 2007, Arpaia vd, 2009; Hogrefe ve Kappler, 2013; Sala ve Trivin, 2014), teknolojik ilerleme (Guscina, 2006; Jamotte ve Tytell, 2007; Arpaia vd, 2009; Bental ve Demougin, 2010; Schneider, 2011; Estrada ve Valdeolivas, 2012; Choi ve Rois-Rull, 2012; Hogrefe ve Kappler, 2013; Briguglio ve Vella, 2014; Dao vd, 2017) ve dışa açıklık (Guscina, 2006; Huang vd, 2011; Hogrefe ve Kappler, 2013) literatürle uyumlu olarak, emek gelir payını olumsuz etkilemektedir. Elde edilen sonuçlar sıralanacak olursa, ilk olarak AB-15 ülkelerinde emek gelir payı alanında ülkeler birbirini mekânsal olarak negatif etkilemektedir. İkincisi, entegrasyon sürecinin bu negatif mekânsal etkileşimi azaltmayı tersine daha fazla arttırdığı görülmüştür. Üçüncüsü, AB-15 ülkelerinde sermaye birikimi, toplam faktör verimliliği (teknoloji) ve dışa açıklığın emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Buna göre, AB-15 ülkelerinin emek gelir payı farklılıklarını gidermeye yönelik politikaları geliştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, ülkeler arasındaki bu gelir farklılıklarının daha fazla göçe, sosyal ve toplumsal değişimlere neden olabilir.

Dördüncü bölümde, AB-15 ülkelerinde bölgesel emek gelir payının yapısı incelenmiştir. Bu amaca uygun olarak öncelikle, Shift-Share analizi yardımıyla bölgesel emek gelir payındaki değişimlerde ulusal, bölgesel ve sektörel dinamiklerin rolü analiz edilmiştir. Yapılan bu analiz on sektörü kapsamakta olup bölgesel emek gelir payındaki değişimlerde özellikle bölgesel dinamiklerin önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, tarım sektöründe bölgesel emek gelir payında anlamlı değişimler gözlenmemiştir. De Serres vd (2002) ve Hein (2015)'in görüşüyle uyumlu olarak, hizmet sektörü içerisinde emek gelir payı azalışının en yüksek olduğu sektör ise finans sektörüdür. Bu analizden yola çıkarak, bölgesel emek gelir payı üzerinde sektör paylarındaki değişimlerin etkisi de incelenmiştir. Mekânsal etkileşimi de dikkate almak amacıyla, mekânsal panel veri analizi yöntemi kul-

lanılmıştır. Buna göre, Chi ve Qian (2013)'nin aksine, tarım sektörü payı artışlarının bölgesel emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, tarım sektörüne göre sanayi sektörü pay artışları, bölgesel emek gelir payı üzerinde daha fazla negatif bir etki yaratmaktadır. Bunun nedeni olarak, teknolojik ilerleme ve bununla birlikte oluşan sermaye birikim sürecinin etkili olduğu düşünülmektedir. Hizmet sektörü pay artışlarının ise bölgesel emek gelir payı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Çalışmada mekânsal dinamiklerde dikkate alınmış ve tarım sektörü modeli haricinde, sanayi ve hizmet sektörü modelinde, bölgeler arasındaki mekânsal etkileşimin negatif olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, Slander ve Ogorevc (2010)'ın aksine, bölgeler arasında emek maliyeti açısından bir yakınsama olmadığını göstermiştir. Ayrıca, üçüncü bölümü de destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Bölgesel emek gelir payı dinamiklerinin incelenmesinde özellikle, bölgesel dinamiklerin dikkate alınması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Üç sektör hipotezine uyumlu olarak, AB-15 ülkelerinde üretimin tarımdan, sanayiye ve son olarak hizmete doğru değişim göstermesi emek gelir payı üzerinde de anlamlı değişimler yaratmaktadır. Özellikle bu durumda AB-15 ülkelerinin hizmet sektörüne doğru emek yanlı bir değişimi desteklemeleri gerektiği, aksi takdirde tarım ve sanayi pay artışlarının emek gelir payını negatif etkilediği görülmüştür.

AB-15 ülkelerinde emek gelir payı dinamikleri inceledikten sonra, beşinci bölümde Türkiye'de emek gelir payının yapısı incelenmiştir. Türkiye için ülke düzeyi verilerinin dışında, verilere erişilememesi bu alanda yapılan analizleri çok kısıtlı bir hale getirmektedir. Türkiye için bu alanda yapılan çalışmalardan farklı olarak, çeyreklik dönem (2007Ç2-2017Ç4) emek gelir payı hesaplanmıştır. Hesaplama esnasında, Bölüm 2'deki hesaplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Böylece, nispeten gözlem sayısı arttırılmış ve Türkiye'nin makro dinamiklerinin emek gelir payı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında ticari (Onaran, 2009) ve finansal liberalizasyonun (Tunalı ve Özdemir, 2017), artan sermaye çıkışının (Oyvay, 2011), yüksek mark-up'ın (Ünveren ve Sunal, 2015) emek gelir payı üzerinde negatif bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu bölümde ise, Türkiye'nin emek gelir payının makro dinamikleri, üçlü hipotez (emek gücü artışı, ücret gecikmesi, baş üstü emek hipotezi) çerçevesinde incelenmiştir. Buna göre, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyonun emek gelir payı üzerindeki etkisi negatiftir. Ayrıca, Tür-

kiye’de emek gelir payı yapısal olarak döngü karşıtı olup, azalma eğilimi içerisindedir. Diğer çalışmalardan (Onaran, 2007; Onaran, 2009) farklı olarak, Türkiye geneline dair elde edilen bu sonuçlar üçlü hipotezinden emek gücü artışı ve ücret gecikmesi hipotezinin geçerli olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de emeğin katma değerden aldığı payın arttırılmasına yönelik politikaların izlenmesi gerekliliğini göstermektedir. Çünkü, emeğin gelirden almış olduğu payın giderek azalması ekonominin talep yönünde daralmasına neden olabileceği ve bu durumun ekonomik açıdan uzun dönemde sorun yaratabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak, AB-15 ülkelerinde ve Türkiye’de emeğin gelir payı azalmaktadır. Bu azalışın AB ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye’de daha fazla olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, AB-15 ülkeleri için küreselleşme ve entegrasyon sürecinin, emek gelir payı üzerindeki etkisi negatif yöndedir. Entegrasyon süreciyle birlikte, AB-15 ülkeleri emek gelir payı açısından birbirlerini mekânsal olarak daha fazla negatif etkilemektedir. Bu durum, ülkeler arasında emek gelir payı farklılıklarının ortaya çıkmasına ve üretimin belirli ülkelerde yoğunlaşmasına neden olabilir. Bölgesel düzeyde, AB- 15 ülkelerinde tarım ve sanayiden ziyade hizmet sektörüne öncelik verilip daha fazla teşvik edilmesi gerekmektedir. Türkiye’deki emek gelir payı azalışlarını önlemek amacıyla üretim odaklı büyüme yoluyla istihdamın tekrardan canlandırılması, genç işsizliğin ve dışa bağımlılığın azaltılması gerekmektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, ülke ekonomisinin toparlanmasına da doğrudan katkı sağlayacaktır.

Yapılan bu çalışmanın, daha sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması beklenmektedir. Özellikle, Türkiye için bölgesel, sektörel ve firma düzeyi verilere erişimin sağlanması durumunda, bu alandaki emek gelir payı dinamikleri incelenebilir. Ayrıca, diğer dünya ülkeleriyle bu anlamda karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abad, L.A.,& Khalifa, K. (2015). What are stylized facts ?. *Journal of Economic Methodology*, 22(2): 143-156, doi: 10.1080/1350178X.2015.102487.

Abdih, Y.,& Danninger, S. (2017). What Explains the Decline of the U.S. Labor Share of Income? An Analysis of State and Industry Level Data. IMF Working Paper, 17/167,<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/07/24/What-Explains-the-Divide-of-the-U-S-45086>.

Acemoğlu, D.,& Ventura, J. (2002). The World Income Distribution. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(2): 659-694.

Alonso-Carrera, J.,& Raurich, X. (2018.) Labor Mobility, Structural Change and Economic Growth. *Journal of Macroeconomics*, 56: 292–310, <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2018.03.002>.

Alvarez-Cuadrado, F., van Long, N.,& Poschke, M. (2017). Capital-Labor Substitution, Structural Change and the Labor Income Share. http://markus-poschke.research.mcgill.ca/papers/ALP_LIS.pdf.

Anselin, L., Bera, A.K., Florax, R.,& Yoon, M.J. (1996). Simple Diagnostic Tests for Spatial Dependence. *Regional Science Urban Economics*, 26(1):77–104.

Anselin, L., Le Gallo, J.,& Jayet, H. (2006). Spatial Panel Econometrics. In Matyas, L., Sevestre, P. (Eds.),*The Econometrics of Panel Data: Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice*, (pp.25-660).(3rd edition). Dordrecht.

Archick, K. (2018). The European Union: Questions and Answers, CRS Report.<https://fas.org/sgp/crs/row/RS21372.pdf>.

Arltová, M.,& Fedorová, D. (2016). Selection of Unit Root Test on the Basis of Length of the Time Series and Value of AR (1) Parameter. *Statistika*, 96(3): 47-64.

Arpaia, A.,& Perez, E. (2008). Labour Share Dynamics in Europe: A Time-Horizon Approach.http://www.aiel.it/page/old_paper/perez.pdf.

Arpaia, A., Perez, E., & Pichelmann, K. (2009). Understanding Labour Income Share Dynamics in Europe. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15147_en.pdf.

Ashby, L.D. (1968). The Shift and Share Analysis: A Reply. *Southern Economic Journal*, 34(3): 423-425.

Asimakopulos, A. (1975). A Kaleckian Theory of Income Distribution. *The Canadian Journal of Economics*, 8(3): 313-333.

Askenazy, P. (2003). Partage de la valeur ajoutée et rentabilité du capital en France et aux Etats-Unis : une réévaluation. *Economie et Statistique*, No. 363-364-365, 167–186.

Atkinson, A.B. (2009). Factor Shares: The Principal Problem of Political Economy. *Oxford Review of Economic Policy*, 25(1):3–16, <http://doi.org/10.1093/oxrep/grp007>.

Avrupa Komisyonu (2007). The Labour Income Share in The European Union. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=539&langId=en>.

Avrupa Komisyonu (2013). General Report on the Activities of the European Union. In Tarrosy, I., Tuka, A., Vörös, Z., & Schmidt, A. (Eds.), *European Integration: Perspectives and Challenges How 'Borderless' Is Europe ?*, Publikon Publishers, Pecs, ISBN: 978-615-5457-24-1.

Avrupa Komisyonu (2017). European Construction Sector Observatory: Improving The Human Capital Basis. Analytical Report, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/24261>.

Azmat, G., Manning, A., & van Reenen, J. (2012). Privatization and the Decline of Labour's Share: International Evidence from Network Industries. *Economica*, 79: 470–492, doi:10.1111/j.1468-0335.2011.00906.x.

Bachmann, R., & Burda, M.C. (2010). Sectoral Transformation, Turbulence and Labor Market Dynamics in Germany. *German Economic Review*, 11(1): 37-59, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0475.2009.00465.x>.

Bakış, O.,& Polat, S. (2015). Wage Inequality in Turkey: 2002–10. *Economics of Transition*, 23(1): 169-212.

Balassa, B. (1961) *Towards A Theory of Economic Integration*. Homewood III, Irvin.

Baltagi, B.H., Egger, P., Pfaffermayr,& Generalized, M. A. (2013). Spatial Panel Data Model with Random Effects. *Econometric Reviews*, 32(5-6): 650-685.

Bassanini, A. ,& Manfredi, T. (2014). Capital's Grabbing Hand ? A Cross-Country Cross: Industry Analysis of The Decline of The Labor Share in OECD Countries. *Eurasian Business Review*, 4: 3-30, doi: 10.1007/s40821-014-0004-y.

Behboudi, D., Razi, D.H.,& Rezaei, S. (2017). Spatial Convergence of Per Capita CO2 Emissions Among MENA Countries. *Romanian Journal of Regional Science*, 11(1): 18-35.

Belotti, F., Hughes, G.,& Mortari, A.P. (2017). Spatial Panel-Data Models Using Stata. *Stata Journal*, 17(1): 139-180.

Bental, B.,& Demougin, D. (2010). Declining Labor Shares and Bargaining Power: An Institutional Explanation. *Journal of Macroeconomics*, 32: 443–456.

Bentolila, S., Saint-Paul, G. (2003). Explaining Movements in the Labor Share.ftp :
[//ftp.cemfi.es/pdf/papers/sb/sharebe2web.pdf](http://ftp.cemfi.es/pdf/papers/sb/sharebe2web.pdf).

Bernanke, B.S.,& Gürkaynak, R.S. (2002). *Is Growth Exogenous? Taking Mankiw, Romer, and Weil Seriously*. MIT Press,<http://www.nber.org/books/bern02-1>.

Bhattarai, K. (2018). Theories of Redistribution and Share of Labour Income, AEA 2018 ASSA Annual Meeting,<https://www.aeaweb.org/conference/2018>.

Bockerman, P.,& Maliranta, M. (2012). Globalization, Creative Destruction, and Labour Share Change: Evidence on The Determinants and Mechanisms from Longitudinal Plant-Level Data. *Oxford Economic Papers*, 64: 259–280.

Borbely, D. (2006). *Trade Specialization and in the Enlarged European Union*. Physica-Verlag, German, ISBN-10 3-7908-1704-X.

Bosworth, B., & Kollintzas, T. (2001). Economic Growth in Greece: Past Performance and Future Prospects. In Bryant, R.C., Garganas, N.C., & Tavlas, G.S. (Eds.), *Greece's Economic Performance and Prospects*, Bank of Greece and The Brookings Institution, Washington, D.C.

Brada, J.C. (2013). The Distribution of Income between Labor and Capital Is Not Stable: But Why Is That so and Why Does It Matter?. *Economic Systems*, 37: 333–344.

Brancaccio, E., & Garbellini, N. (2015). Currency Regime Crises, Real Wages, Functional Income Distribution and Production. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 12(3): 255–276, doi: 10.4337/ejeep.2014.0009.

Breuss, F. (2010). Globalisation, EU Enlargement and Income Distribution. *International Journal of Public Policy (IJPP)*, 6(1/2): 16-34.

Bridgman, B. (2014). Is Labor's Loss Capital's Gain? Gross versus Net Labor Shares. <https://www.bea.gov/papers/pdf/laborshare1410.pdf>

Briguglio, L., & Vella, M. (2014). Technological Advance and the Labour Share of National Income in the European Union. *Journal of Income Distribution*, 23(3): 35-58.

Charpe, M. (2011). The Labour Share of Income: Determinants and Potential Contribution to Exiting the Financial Crisis. *World of Work Report*, 2011(1): 55-74.

Checchi, D., & Peñalosa, C.G. (2008). Labour Market Institutions and The Personal Distribution of Income in The OECD. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.563.3095&rep=rep1&type=pdf>

Chi, W., & Qian, X. (2013). Regional Disparity of Labor's Share in China: Evidence and Explanation. *China Economic Review*, 27: 277–293.

Choi, S., & Rios-Rull, J.V. (2012). Labor Share and Technology Dynamics. https://economicdynamics.org/meetpapers/2012/paper_880.pdf

Christensen, L.R., Cummings, D., & Jorgenson, D.W. (1980). Economic Growth, 1947–73: An International Comparison. In John W. Kendrick, & Beatrice N. Vaccara, (Eds.), *New Developments in Productivity Measurement*, University of Chicago Press, ISBN: 0-226-

43080-4.

Clark, C. (1940). *The Conditions of Economic Progress*. Macmillan, London.

Comin, D. (2006). Total Factor Productivity. <http://www.people.hbs.edu/dcomin/def.pdf>

Conesa, J.C, Kehoe, T.J.,& Ruhl, K.J. (2007). Modeling Great Depressions: The Depression in Finland in the 1990s Great Depressions of the Twentieth Century. *Quarterly Review*, 31(1): 427-475.

Conway, P., Meenhan, L.,& Parham, D. (2015). Who benefits from productivity growth? – The labour income share in New Zealand. New Zealand Productivity Commission Working Paper 2015/1, <https://www.productivity.govt.nz/sites/default/files/research-who-benefits-from-productivity-growth.pdf>

Cowell, F.A. (2007). *Income Distribution and Inequality*. [http://darp.lse.ac.uk/papersdb/cowell_\(darp94\).pdf](http://darp.lse.ac.uk/papersdb/cowell_(darp94).pdf).

Çağlayan, E.,& Saçaklı, İ. (2006). Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri ile İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1):121-137.

Çelik, O. (2013). *Türkiye’de Kamu ve Özel Sektörde Ücret Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: Kantil Regresyon Yaklaşımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Çelik, O.,& Selim, S. (2014). Türkiye’de Kamu ve Özel Sektör Ücret Farklılıklarının Kantil Regresyon Yaklaşımı ile Analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1): 205-232.

Çil Yavuz, N. (2004). Durağanlığın Belirlenmesinde KPSS ve ADF Testleri: İMKB Ulusal-100 Endeksi ile bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1): 239.

Dahlberg, E. (2015). Economic Effects of the European Single Market Review of The Empirical Literature. <https://www.kommers.se/Documents///dokumentarkiv/publikationer/2015/Publ-economic-effects-of-the-european-single-market.pdf>.

Dao, M.C., Das, M., Koczan, Z., & Lian, W. (2017). Why Is Labor Receiving a Smaller Share of Global Income? Theory and Empirical Evidence. IMF Working Paper, WP/17/169, <https://ideas.repec.org/p/imf/imfwpa/17-169.html>

Dattorro, J. (2005). *Convex Optimization & Euclidean Distance Geometry*. Meboo Publishing, ISBN 0-9764013-0-4, USA.

Daudey, E., & García-Peñalosa, C. (2007). The Personal and The Factor Distributions of Income in A Cross-Section of Countries. *The Journal of Development Studies*, 43(5): 812-829, doi: 10.1080/00220380701384406.

De Areilza, J.M. (2009). The History and Foundations of European Integration: A Contribution to the Debate on the Future of the Union. In Arvanitopoulos, C. (Ed) *Reforming Europe: The Role of the Centre-Right* Springer, Berlin. ISBN 978-3-642-00559-6.

De Serres, A., Scarpetta S., & De la Maisonneuve C. (2002). Sectoral Shifts in Europe and the United States: How They Affect Aggregate Labour Shares and the Properties of Wage Equations. OECD Economics Department Working Papers, No. 326, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/763626062738>

Diwan, I. (1999). Labor Shares and Financial Crises. ftp://laberintos.itam.mx/pub/investigadores/delnegro/alcala/diwan_p.pdf

Doan, H.T.T., & Wan, G. (2017). Globalization and The Labor Share in National Income. ADBI Working Paper Series, No.639, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2942647>

Docquier, F., Özden, Ç., & Peri, G. (2014). The Labour Market Effects of Immigration and Emigration in OECD Countries. *The Economic Journal*, 124: 1106–1145, doi: 10.1111/eoj.12077.

Dünhaupt, P. (2013). Determinants of Functional Income Distribution - Theory and Empirical Evidence. ILO Working Paper No.18, http://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.18.pdf

Elder, J., & Kennedy, P.E. (2001). Testing for Unit Roots: What Should Students be

Taught ?. *The Journal of Economic Education*, 32(2):137-146.

Elhorst, J.P. (2010a). Spatial Panel Data Model. In Manfred M. Fischer, & Arthur Getis (Eds.) *Handbook of Applied Spatial Analysis: Software Tools, Methods and Application*, Springer, Berlin Heidelberg.

Elhorst, J.P. (2010b). Applied Spatial Econometrics: Raising the Bar. *Spatial Economic Analysis*, 5: 9–28, doi: 10.1080/17421770903541772.

Elhorst, J.P. (2011). Spatial Panel Models. http://www.york.ac.uk/media/economics/documents/seminars/2011-12/Elhorst_November2011.pdf

Elhorst, J.P. (2014). *Spatial Econometrics: From Cross-Sectional Data to Spatial Panels*. Springer, NY.

Elsby, M.W.L., Hobijn, B., & Şahin, A. (2013). The Decline of the U.S. Labor Share. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1-63.

Elveren, A.Y. (2010). Wage Inequality in Turkey: Decomposition by Statistical Regions, 1980–2001. *Review of Urban & Regional Development Studies*, 22(1): 55-72.

Emmert, F., & Petrovi, S. (2014). The Past, Present, and Future of EU Enlargement. *Fordham International Law Journal*, 37(5): 1349-1420.

Estrada, A., & Valdeolivas, E. (2012.) The Fall of The Labour Income Share in Advanced Economies. <http://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSerias/DocumentosOcasionales/12/Fich/dol209e.pdf>

EU (2018), https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en#1960_-_1969

Fisher, A. G. (1935). *The Clash of Progress and Security*. Macmillan, London.

Flaherty, E., & Ó Riain, S. (2013). Labour's Declining Share of National Income in Ireland and Denmark: Similar Trends, Different Dynamics. NIRSA Working Paper Series, No.70, http://eprints.maynoothuniversity.ie/5419/1/SOR_nirsa%2070.pdf

Fourastie, J. (1949). *Le grand espoir du XXe sie'cle; progre's technique, progre's e'conomique, progre's social*. Presses universitaires de France, Paris.

Freeman, R. (2011). Accounting for the Self-Employed in Labour Share Estimates: The Case of the United States. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, No. 2011/04, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/5kg0w877v1wg-en>

Gallo, C. (2002). Economic Growth and Income Inequality: Theoretical Background and Empirical Evidence. DPU Working Paper, No 119, https://www.ucl.ac.uk/bartlett/development/sites/bartlett/files/migrated-files/WP119_0.pdf

Gerkman, L. (2010). Topics in Spatial Econometrics with Applications to House Prices. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10227/732/219-978-952-232-105-3.pdf?sequence=1>

Giammarioli, N., Messina, J., Steinberger, T., & Storzzi, C. (2002). European Labor Share Dynamics: An Institutional Perspective. European University Institute, Working Paper, No. 2002/13, <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/785/ECO2002-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Giovannoni, O. (2014). What Do We Know About the Labor Share and the Profit Share? Part I: Theories. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_803.pdf

Glyn, A. (2006). Explaining Labor's Declining Share of National Income. G-24 Policy Brief No.4, <https://www.g24.org/wp-content/uploads/2014/03/G24-Policy-Brief-4.pdf>

Golgher, A.B., & Voss, P.R. (2016). How to Interpret the Coefficients of Spatial Models: Spillovers, Direct and Indirect Effects, *Spatial Demography*, 4(3): 175-205.

Gollin, D. (2002). Getting Income Shares Right. *Journal of Political Economy*, 110(2): 458-474.

Gollin, D. (2008). Labour's Share of Income. Williams College Department of Economics Working Papers, <http://web.williams.edu/Economics/wp/gollinarticle-1.pdf>

Golob, J.E. (2014). Is the Federal Debt Raising Corporate Profits and Reducing Labor's Share of National Income ?. <http://www.academyfinancial.org/wp-content/uploads/2013/10/G4-Golob.pdf>.

Grenestam, E.,& Probst, J. (2014). Rising Markups and The Fall of The Labor Share: Predicting The Effects of Industry Market Power in The U.S. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/4617196>

Groot, H.L.F. (1998). The Determination and Development of Sectoral Structure. <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/2207545>

Guerriero, M. (2012). The Labour Share of Income around the World: Evidence from a Panel Dataset. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Guerriero2012.pdf>

Guerriero, M.,& Sen, K. (2012). What Determines the Share of Labour in National Income ? A Cross-Country Analysis. IZA Discussion Paper, No.6643, <http://ftp.iza.org/dp6643.pdf>

Guscina, A. (2006). Effects of Globalization on Labor's Share in National Income. IMF Working Paper, WP/06/294, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06294.pdf>

Hahnel, R.,& Sherman, H.J. (1982). Income Distribution and the Business Cycle: Three Conflicting Hypotheses. *Journal of Economic Issues*, 16(1): 49-73.

Hammadou, H., Paty, S.,& Savona, M. (2014). Strategic Interactions in Public R&D Across European Countries: A Spatial Econometric Analysis. *Research Policy*, 43: 1217-1226.

Harrison, A.E. (2005). Has Globalization Eroded Labor's Share ? Some Cross-Country Evidence. <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubS-FDI-9.pdf>

Hein, E. (2015). Finance-Dominated Capitalism and Re-Distribution of Income: A Kaleckian Perspective. *Cambridge Journal of Economics*, 39: 907-934.

Henley, A. (1985). Labour's Shares and Profitability Crisis in the United States: Recent Experience and Post-War Trends. Warwick Economic Research Papers No. 269, <https://www.warwick.ac.uk/economics/papers/269>

[//warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/workingpapers/1978-1988/twerp269.pdf](http://warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/workingpapers/1978-1988/twerp269.pdf)

Herr, H. (2018). Karl Marx's Thoughts on Functional Income Distribution: A Critical Analysis. Institute for International Political Economy Berlin, Working Paper, No. 101, http://www.ipe-berlin.org/fileadmin/downloads/working_paper/IPE_WP_101.pdf

Hogrefe, J., & Kappler, M. (2013) The Labour Share of Income: Heterogeneous Causes for Parallel Movements ?. *Journal of Economic Inequality*, 11: 303–319.

Huang, X., Sheng, X., & Jing, L. (2011). Trade Liberalisation and Labour Income Share Variation: An Interpretation of China's Deviation from the Stolper–Samuelson Theorem. *The World Economy*, 34(7): 1071-1087.

Hung, J.H., & Hammett, P. (2016). Globalization and the Labor Share of Income in the United States. *Eastern Economic Journal*, 42(2): 193–214.

Huyugüzel Kışla, G., & Önder, Ö. (2017). Spatial Analysis of Sovereign Risks: The Case of Emerging Markets. *Finance Research Letters*, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2017.12.004>

Hwang, D.S. (2015). The Relationship between Labor Share and Macroeconomic Structure in Korea and OECD Countries. http://www.rdw2015.org/uploads/submission/full_paper/268/ILORDW_DeokHwang_20150708.pdf

ILO (2010). Global Wage Report 2010/11. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_145265.pdf.

ILO (2016). Global Wage Report 2016/17. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_537846.pdf

IMF (2009). Export and Import Price Index Manual: Theory and Practice. <https://www.imf.org/external/np/sta/xipim/pdf/xipim.pdf>

IMF (2017). Understanding The Downward in Labor Income Shares. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017>.

İlkkaracan, İ., & Selim, R. (2003). The Role of Unemployment in Wage Determination: Further Evidence on the Wage Curve from Turkey. *Applied Economics*, 35(14): 1589-1598.

James, W. (2011). History of the European Union. Civitas, <http://www.civitas.org.uk/eufacts/OS/OS3.htm>

Jaumotte, F., & Tytell, I. (2007). How Has The Globalization of Labor Affected the Labor Income Share in Advanced Countries ?. IMF Working Paper, WP/07/298, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07298.pdf>

Jayadev, A. (2007). Capital Account Openness and The Labour Share of Income. *Cambridge Journal of Economics*, 31:423-443, doi:10.1093/cje/bel037.

Johnson, D.G. (1954). The Functional Distribution of Income in the United States, 1850-1952. *The Review of Economics and Statistics*, 36: 175-182.

Kabaca, S. (2014). Labour Share Fluctuations in Emerging Markets: The Role of The Cost of Borrowing. Bank of Canada Working Paper 2014-47, <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2014/10/wp2014-47.pdf>

Kaldor, N. (1955). Alternative Theories of Distribution. *The Review of Economic Studies*, 23(2):83-100, <https://doi.org/10.2307/2296292>

Kalecki, M. (1938). The Determinants of Distribution of National Income. *Econometrica*, 6(2):97-112.

Kalecki, M. (1965). *Theory of Economic Dynamics*. George Allen and Unwin Ltd, London.

Karabarbounis, L., & Neiman, B. (2012). Declining Labor Shares and The Global Rise of Corporate Savings. <http://faculty.chicagobooth.edu/brent.neiman/research/labshare.pdf>.

Karabarbounis, L., & Neiman, B. (2014). The Global Declines of Labor Share. The

Quarterly Journal of Economics, 129(1): 61–103, <https://doi.org/10.1093/qje/qjt032>.

Kehrig, M., & Vincent, N. (2017). Growing Productivity without Growing Wages: The Micro-Level Anatomy of the Aggregate Labor Share Decline. ERID Working Paper Number 244, rev. 2, <http://ssrn.com/abstract=2943059>

Kelejian, H.H., & Piras, G. (2014). Estimation of Spatial Models with Endogenous Weighting Matrices, and An Application to A Demand Model for Cigarettes. *Regional Science and Urban Economics*, 46: 140–149, <http://dx.doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2014.03.001>

Kelejian, H.H., & Prucha, I.R. (1998). A Generalized Spatial Two-Stage Least Squares Procedure for Estimating a Spatial Autoregressive Model with Autoregressive Disturbances. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 17(1): 99-121.

Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. The Collected Writings of John Maynard Keynes Volume VII, Cambridge University Press, 2013, Cambridge.

Koçer, R.G., & Visser, J. (2009). The Role of the State in Balancing the Minimum Wage in Turkey and the USA. *British Journal of Industrial Relations*, 47(2): 349-370.

Kondo, K. (2017). Introduction to Spatial Econometric Analysis: Creating Spatially Lagged Variables in Stata. <http://fmwww.bc.edu/RePEc/bocode/s/spgen.pdf>

Kongsamut, P., Rebelo, S., & Xie D., (2001). Beyond Balanced Growth. *The Review of Economic Studies*, 68: 869-882.

Konyalı, G. (2012). Wage Curve Evidence From Turkey's 2007-2009 Income and Living Conditions Curvey. *Investigaciones Regionales*, 24: 199-210.

Korkmaz, A. (2004). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye'de Asgari Ücret: 1951-2003. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7): 53-71.

König, J., & Ohr, R. (2013). Different Efforts in European Economic Integration: Implications of the EU Index. *Journal of Common Market Studies*, 51(6), <https://doi.org/10.1017/S0022293313000000>

org/10.1111/jcms.12058

Krämer, H. (2010). The Alleged Stability of The Labour Share of Income in Macroeconomic Theories of Income Distribution. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/105937/1/imk-wp_2010-11.pdf

Kravis, I.B. (1959). Relative Income Shares in Fact and Theory. *The American Economic Review*, 49(5): 917-949.

Kristal, T. (2010). Good Times, Bad Times: Postwar Labor's Share of National Income in Capitalist Democracies. *American Sociological Review*, 75(5): 729–763.

Krueger, A.B. (1999). Measuring Labor's Share. *The American Economic Review*, 89(2): 45-51.

Kyyrä, T., & Maliranta, M. (2006.) The Declining Labour Share: Lessons from Finnish Micro-Data. <http://ecomod.net/sites/default/files/document-conference/ecomod2006/1456.pdf>

Lawless, M., & Whelan, K. (2007). Understanding the Dynamics of Labor Shares and Inflation. ECB Working Paper Series, No.784, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp784.pdf?4568c4204b933b9e49654aa8cad633a1>

LeSage, J.P. (1999). The Theory and Practice of Spatial Econometrics. <http://www.spatial-econometrics.com/html/sbook.pdf>

LeSage, J.P. (2008). An Introduction to Spatial Econometrics. *Revue d'économie industrielle*, 4, <http://journals.openedition.org/rei/3887>.

LeSage, J.P., & Pace, R.K. (2009). *Introduction to Spatial Econometrics*. Boca Raton, FL: Chapman & Hall/CRC.

Liang, Z., & Yu, M. (2013). Does China's WTO Accession Reduce Labor Share: Empirical Evidence from Firm-level Data in Manufacturing Sector. <http://www.webmeets.com/files/papers/IEA/2014/500/labor%20share%20-Zhonghua%20Liang.pdf>

Maarek, P. (2012). Labor Share, Informal Sector and Development. MPRA Paper No. 38756, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/38756/1/MPRA_paper_

38756.pdf

Macri, J.,& Sinha, D. (1999). An Empirical Study of Labour's Share in Income for Australia. MPRA Paper No. 4018, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/4018/>

Makal, A. (2001). Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(02): 117-155.

Mangin, S. (2014). A Theory of Factor Shares. Monash University Discussion Paper, 19/14, ISSN 1441-5429, https://www.monash.edu/__data/assets/pdf_file/0011/925679/a_theory_of_factor_shares.pdf

Martin, M. A.,& Havlicek, J. (1977). Technological Change and Labor's Relative Share: The Mechanization of U.S. Cotton Production. *Southern Journal of Agricultural Economics*, December,137-141.

Marx, K. [1894] (2004.) *Kapital(Üçüncü Cilt)*. İkinci Baskı, Eriş Yayınları.

McIver, I. (2016). The European Union: A Brief History. SPICe Briefing, http://www.parliament.scot/ResearchBriefingsAndFactsheets/S4/SB_11-44.pdf

Michell, J. (2014). Factors Generating and Transmitting the Financial Crisis: Functional Distribution of Income. Financialisation, Economy, Society & Sustainable Development (FESSUD) Project Working Paper No.41, <https://ideas.repec.org/p/fes/wpaper/wpaper41.html>

Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for The Age of Globalization*. Harvard University Press.

Minghai, Z., Wen, X.,& Xianguo, Y. (2010). Unbalanced Economic Growth and Uneven National Income Distribution: Evidence from China. IRLE Working Paper, <http://escholarship.org/uc/item/3h22r900>

Miron, D. (2018). The Single European Market: Challenges for Doing Business. In Dima, A.M. (Ed.), *Doing Business in Europe Economic Integration Processes, Policies, and the Business Environment*, Springer.

Morel, L. (2006). A Sectoral Analysis of Labour's Share of Income in Canada. [http :](http://)

//economics.ca/2006/papers/0169.pdf

Moseley, F. (2018). Capitalist Communism: Marx's Theory of the Distribution of Surplus-Value in Volume III of Capital. In Dellheim, J., & Wolf, F.O. (Eds.), *The Unfinished System of Karl Marx: Critically Reading Capital as a Challenge for our Times*, Palgrave Macmillan, ISBN 978-3-319-70346-6, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-70347-3>.

Muck, J., McAdam, P., & Growiec, J. (2018). Will The "True" Labor Share Stand Up? An Applied Survey on Labor Share Measures. *Journal of Economic Surveys*, 00(0): 1–24, doi: 10.1111/joes.12252.

Nica, E. (2015). Labor Market Determinants of Migration Flows in Europe. *Sustainability*, 7: 634–647, doi:10.3390/su7010634.

Oeberg, S. (1997). Theories of Interregional Migration: An Overview. In Blotevogel, H.H., Fielding, A.J. (Eds.), *People, Jobs and Mobility in the New Europe*, John Wiley & Sons Inc., ISBN 0-471-94901-9.

OECD (2012). Labour Losing to Capital: What Explains the Declining Labour Share?. OECD Employment Outlook 2012, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/empl_outlook-2012-4-en.pdf?expires=1526727208&id=id&accname=ocid194724&checksum=1C09CB6ECE3CC997F28116969EF49451

OECD (2015). The Labour Share in G20 Economies. <https://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/The-Labour-Share-in-G20-Economies.pdf>

Onaran, Ö. (2007). Capital Flows, Turbulences, and Distribution: The Case of Turkey. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 4(2): 353–374, doi: <https://doi.org/10.4337/ejeep.2007.02.11>.

Onaran, Ö. (2009). Wage Share, Globalization and Crisis: The Case of The Manufacturing Industry in Korea, Mexico and Turkey. *International Review of Applied Economics*, 23(2): 113–134, doi: 10.1080/02692170802700435.

Orak M. (2017). Capital-Task Complementarity and the Decline of the U.S. Labor Share of Income. International Finance Discussion Papers 1200, <https://www.federalreserve.gov>.

gov/econres/ifdp/files/ifdp1200.pdf.

Ortega, D., & Rodriguez, F. (2006). Are Capital Shares Higher in Poor Countries? Evidence from Industrial Surveys. *Wesleyan Economics Working Paper*, 23: 1-39.

Oyvatt, C. (2011). Globalization, Wage Shares and Income Distribution in Turkey. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4: 123–138.

Özerkek, Y., & Doğruel, F. (2015). Self-Employment and Unemployment in Turkey. <https://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1210&context=meea>

Parham, D. (2013). Labour's Share of Growth in Income and Prosperity. Visiting Researcher Paper, Productivity Commission, Canberra, <http://www.pc.gov.au/research/supporting/income-prosperity>

Piketty, T. (2014). *Capital in the 21st Century*. Harvard University Press Cambridge, MA.

Popli, G., & Yılmaz, O. (2017). Educational Attainment and Wage Inequality in Turkey. *Labour*, 31(1): 73-104.

Prados de la Escosura, L. (2017). *Spanish Economic Growth: 1850-2015*. Palgrave Studies in Economic History, Macmillan, ISBN 978-3-319-58042-5.

Qiyun, F., (2013). Trade Openness, Technological Progress and Labor Income Share: Based on Spatial Econometrics of Panel Data with Provincial Data. *Finance & Economics*, 5, http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTOTAL-CJKX201305012.htm

Qu, X., & Lee, L. (2015). Estimating A Spatial Autoregressive Model with An Endogenous Spatial Weight Matrix. *Journal of Econometrics*, 184: 209–232, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jeconom.2014.08.008>

Raffalovich, L.E., Leicht, K.T., & Wallace, M. (1992). Macroeconomic Structure and Labor's Share of Income: United States, 1950 to 1980. *American Sociological Review*, 57(2): 243-258.

Raines, P. (2000). The Impact of European Integration on the Development of National Labour Markets. ILO Employment Paper, ISBN 92-2-111997-1, <https://pdfs.semanticscholar.org/6244/e4b977659a84290cc28ada92b47e7309d9dc.pdf>

Razgūne, A., & Lazutka, R. (2015). Labor Share Trends in Three Baltic Countries: Literature Review and Empirical Evidence. *Ekonomika*, 94(1): 97–116.

Ricardo D. (1817). *The Principles of Political Economy and Taxation*. Batoche Books, Canada.

Ripatti, A., & Vilmunen, J. (2001). Declining Labour Share: Evidence of A Change in Underlying Production Technology ?. Bank of Finland Discussion Papers 10/2001., <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.317941>

Ritzen, J., & Kahanec, M. (2017). EU Mobility. In Ritzen, J., Switzerland (Ed.), *A Second Chance for Europe: Economic, Political and Legal Perspectives of the European Union*, Springer, Edit., doi: 10.1007/978-3-319-57723-4.

Rodriguez, F., & Jayadev, A. (2010). The Declining Labor Share of Income. UNDP Human Development Research Paper, 201/36, <http://hdr.undp.org/en/content/declining-labor-share-income>

Rodrik, D. (1998). Capital Mobility and Labor. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.298.6972&rep=rep1&type=pdf>

Sala, H., & Trivín, P. (2014). The Decline of The Labor Income Share: A Reappraisal of The Driving Forces. http://pagines.uab.cat/applieconomics/sites/pagines.uab.cat/applieconomics/files/Trivin,%20P._paper.pdf

San, G., & Chen, Y-C. (2009). The Labor Quality Index and Changes in Labor's Factor Share in Taiwan's Manufacturing Sector. *International Journal of Applied Economics*, 6(2): 41-57.

Sarrias, M. (2017). Introduction to Spatial Econometrics. <https://msarrias.com>

weebly.com/uploads/3/7/7/8/37783629/lecture1.pdf

Sauramo, P. (2011). The Relationship Between Labour Share and Unemployment: The Role of Wage-Setting Institutions. http://www.labour.fi/?wpfb_dl=1110

Schmidt, T., & Vosen, S. (2013). Demographic Change and the Labour Share of Income. *Journal of Population Economics*, 26(1): 357–378.

Schneider, D. (2010). The Labor Share: A Review of Theory and Evidence. Humboldt-Universität zu Berlin, Discussion Paper, ISSN 1860-5664, <http://sfb649.wiwi.hu-berlin.de>

Schneider, D. (2011). Monitoring, Information Technology and the Labor Share. SFB 649 Discussion Paper 2011-066, ISSN 1860-5664, <http://sfb649.wiwi.hu-berlin.de/papers/pdf/SFB649DP2011-066.pdf>

Sefil, S. (2016). Functional Income Distribution Consequences of Financial Crisis in Turkey. *Topics in Middle Eastern and African Economies*, 18(1): 9-45.

Sefil-Tansever, S. (2017). Labor Income Share Consequences of Global Financial Crisis: Evidence from Turkey. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(2): 73-84, doi: 10.25103/ijbesar.102.07.

Seldadyo, H., Elhorst, J.P., & De Haan, J. (2010). Geography and Governance: Does Space Matter?. *Regional Science*, 89(3): 625-640.

Šlander, S., & Ogorevc, M., (2010). Labour Cost Convergence in the EU: Spatial Econometrics Approach. Privredna Kretanja i Ekonomska Politika, Working Paper, 122 / 2010, <http://hrcak.srce.hr/file/80468>

Smith, A. (1776). *An Inquiry into The Nature and Causes of The Wealth of Nations*. Oxford 1976, Clarendon Press.

Stajano, A. (2009). *Research, Quality, Compettiveness: European Union Technology Policy for the Knowledge-based Society*. Second Edition, Springer, ISBN: 978-0-387-79264-4.

Stimson, R.J., Stought, R.R., & Roberts, B.H. (2006). *Regional Economic Develop-*

ment: Analysis and Planning Strategy. Second Edition, Springer, Berlin, ISBN-10 3-540-34826-3.

Stockhammer, E. (2013a). Why Have Wage Shares Fallen ? A Panel Analysis of The Determinants of Functional Income Distribution. ILO Conditions of Work and Employment Series No. 35, <http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2013/470913.pdf>

Stockhammer, E. (2013b). Why Have Wage Shares Fallen? A Panel Analysis of The Determinants of Functional Income Distribution. *Wage-led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, Ed: Marc Lavoie and Engelbert Stockhammer, Palgrave Macmillan, New York. ISBN 978-1-349-47092-1, ISBN 978-1-137-35793-9 (eBook), doi:10.1057/9781137357939.

Stockhammer, E. (2015). Determinants of the Wage Share: A Panel Analysis of Advanced and Developing Economies. *British Journal of Industrial Relations*, 00(0): 1–31, doi: 10.1111/bjir.12165.

Suchanek, L. (2009). Labour Shares and the Role of Capital and Labour Market Imperfections. Bank of Canada Discussion Paper 2009-2, <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/01/dp09-2.pdf>

Takeuchi, F. (2005). Causes of Decline in Labor's Share in Japan. *JCER Researcher Report*, (53):1–7, <https://www.jcer.or.jp/eng/pdf/kenrep041222e.pdf>

Tansel, A., Dalgıç, B., & Güven, A. (2018). Wage Inequality and Wage Mobility in Turkey. *Social Indicators Research*, 1-23.

Taymaz, E, Voyvoda, E., & Yılmaz, K. (2014). Demokrasiye Geçiş, Reel Ücretler ve Verimlilik: Türk İmalat Sanayiisinden Bulgular. KOÇ University-TUSİAD Economic Research Form, Working Paper 1408, https://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/erf_wp_1408.pdf

Tintin, C. (2012). The Effect of Foreignn Direct Investment on Labor Income: Evidence From OECD Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 4(1), ISSN: 1309-8055 (Online).

Tobler, W.R. (1970). A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region. *Economic Geography*, 46: 234-240.

Trapp, K. (2014). Measuring the Labor Share of Developing Countries: Challenges, Solutions, and Trends. <http://www.iariw.org/papers/2014/TrappPaper.pdf>

Trapp, K.,& Wacker, K. (2013). Differences in the Bargaining Power of International Investors and Their Impact on Developing Countries' Labor Share. <https://www.ifw-kiel.de/konfer/100-jahre-ifw/folder2014-07-104191296464/social-inclusiveness>

Trofimov, I.D., Aris, N.M.,& Rosli, M.K.F.B. (2018). Macroeconomic Determinants of the Labour Share of Income: Evidence from OECD Economies. MPRA Paper No. 85597, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/85597/>

Tunalı, H.,& Özdemir, O. (2017). Türkiye’de Finansallaşmanın Emek Payı Üzerindeki Etkisi Üstüne Bir Deneme. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 67(1): 57-116.

UN (2017), <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/glossresults.asp?gID=63>

Ünal, E.,& Köse, N. (2018). The Impact of Workdays Lost to Strikes on Wage Growth in Turkey. *Journal of Economic Structures*, 7(1): 1-19.

Ünveren, B.,& Sunal, S. (2015). Why Is The Labor Share So Low in Turkey ?. *The Developing Economies*, 53(4): 272–88, doi: 10.1111/deve.12089.

Valentinyi, A.,& Herrendorf, B. (2008). Measuring Factor Income Shares at The Sectoral Level. *Review of Economic Dynamics*, 11: 820–835.

van Treeck, K.,& Wacker, K.M. (2017). Financial Globalization and the Labor Share in Developing Countries: The Type of Capital Matters. Courant Research Centre, Discussion Papers, No.219, http://www2.vwl.wiso.uni-goettingen.de/courant-papers/CRC-PEG_DP_219.pdf

Vasile, V. (2014). Labour Mobility Impact on Sending Countries: Romanian EU Workers Case Study. *Procedia Economics and Finance*, 8: 737-746.

Wallace, M., Leicht, K.T., & Raffalovich, L.E. (1999). Unions, Strikes, and Labor's Share of Income: A Quarterly Analysis of the United States, 1949–1992. *Social Science Research*, 28: 265–288.

Weisskopf, T.E. (1979). Marxian Crisis Theory and the Rate of Profit in the Postwar U.S. Economy. *Cambridge Journal of Economics*, 3: 341-78.

Wooldridge, J.M. (2012). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. 5 th Edition, South-Western Cengage Learning, USA.

Yılmaz, E. (2015). Wage or Profit-Led Growth? The Case of Turkey. *Journal of Economic Issues*, 49(3): 814-834.

Young, A. (1995). The Tyranny of Numbers: Confronting the Statistical Realities of the East Asian Growth Experience. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3): 641-680.

Young, A.T., & Zuleta, H. (2011). Do Unions Increase Labor's Shares ? Evidence from US Industry-Level Data. http://be.wvu.edu/phd_economics/pdf/11-06.pdf

Young, A.T., & Lawson, R. A. (2014). Capitalism and Labor Shares: A Cross-Country Panel Study. *European Journal of Political Economy*, 33 (2014): 20–36.

Yu, Y. (2012). Elasticity of Substitution, Technology Progress and Labor Income. *Management & Engineering*, 09: 1838-5745, doi:10.5503/J.ME.2012.09.008.

Zaim, S. (1968). Türkiye'nin İktisadi Gelişmesinde Ücret Siyasetinin Önemi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (19): 323-350.

Zeren, F. (2010). Mekânsal Etkileşim Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 12: 18-39.

Zhou, M. (2016). *Labor's Share of Income: Another Key to Understand China's Income Inequality*. Springer, ISBN 978-981-10-0172-7, <https://doi.org/10.1007/978-981-10-0173-4>.

Veri Tabanları

AMECO, http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm

EUKLEMS,<http://www.euklems.net/>

EUROSTAT,<http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database>

ILOSTAT, www.ilo.org/ilostat

OECD İşgücü İstatistikleri (2017),https://www.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-labour-force-statistics_23083387

OECD, <http://stats.oecd.org>

UNDATA, http://data.un.org/Explorer.aspx?d=SNA&f=group_code%3a401%3bitem_code%3a9.

WDI (2017), <https://data.worldbank.org/products/wdi>

WDI (2018), <https://data.worldbank.org/products/wdi>

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar ki süreçte desteğini ve tecrübesini hiçbir zaman esirgemeyen, sabrına ve içtenliğine şükran duyduğum saygıdeğer danışman hocam *Prof. Dr. Metin KARADAĞ*'a çok teşekkür ederim. Ayrıca, tez izleme jürimde yer alan Sayın *Prof. Dr. A. Özlem ÖNDER*'e ve Sayın *Prof. Dr. Sibel SELİM*'e değerli yorumları ve katkıları için teşekkürü bir borç bilirim.

Hayata ilk gözlerimi açtığım andan itibaren elimi hiç bırakmayan, desteğini ve sevgisini hiçbir zaman için eksik etmeyen annem *Yasemin DURAN*'a ve kardeşliğin, zor günlerde yanında olmanın ne demek olduğunu bana her daim hissettiren kardeşim *Aylin ÇELİK*'e sonsuz teşekkür ederim.

Tezin yazım aşamasında 1 yıl süreyle VU Amsterdam Üniversitesi'nde araştırma yapmama imkan sağlayan ve tezin gelişimine katkı sunan başta *Prof. Dr. Jan ROUWENDAL*'a ve her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen VU Amsterdam Üniversitesi Mekânsal İktisat Bölümü'ne çok teşekkür ederim. Ayrıca, VU Amsterdam Üniversitesi'nde bulunduğum süre boyunca, çalışmada kullandığım programların öğreniminde bana destek veren ve tezin gelişiminde önemli katkıları olan ofis arkadaşlarım *Francis OSTERMEIJER*'e, *Joris KLINGEN*'e, *Devi BRANDS*'e, *Yann DELAPREZ*'e, *Jesper de GROOTE*'e teşekkür ederim. Ofis sekreteryasında çalışan dünya harikaları *Elfie BONKE* ve *Jenny WIERSEMA*'ya da çok teşekkür ederim.

Doktoraya başladığım andan itibaren arkadaşlıklarını her daim yanımda hissettiğim *Dr. Esra ULAŞAN*'a, *Arş. Gör. Akış DOĞAN*'a, *Arş. Gör. İpek AKAD*'a, *Arş. Gör. Burcu DÖNMEZ*'e, *Arş. Gör. Özge Filiz YAĞCIBAŞI*'na, *Arş. Gör. Dr. Coşkun AKDENİZ*'e ve aramızdan erken ayrılan rahmetli *Arş. Gör. Şuayip DURAK*'a çok teşekkür ederim. Ayrıca, tüm Ege Üniversitesi İktisat Bölümü çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da, İşletme bölümünde görevli olan meslektaşlarım *Arş. Gör. Ezgi KABA-SAKAL*'a, *Arş. Gör. Yunus KAYMAZ*'a, *Arş. Gör. Dr. Erhan ZALLUHOĞLU*'na ve *Arş. Gör. Cihat KARSLI*'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Orkun ÇELİK

ÖZGEÇMİŞ

Arş. Gör. Orkun ÇELİK

Ege Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İktisat Bölümü

35100 Bornova/İZMİR

Tel: 0 232 311 16 26

orkun.celik@ege.edu.tr / ocelikege@gmail.com

Eğitim

I (2002-2005) Atatürk Lisesi, ELAZIĞ (Not Ortalaması: 4,90)

II (2005-2010) Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, MANİSA (Not Ortalaması: 83,21)

III (2010-2013) Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Anabilimdalı Programı, MANİSA (Not Ortalaması: 90,30). Yüksek lisans Tez: Türkiye’de Kamu ve Özel Sektördeki Ücret Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: Kantil Regresyon Yaklaşımı

IV (2013 -) Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora İktisat Programı, İZMİR

Staj ve İş Deneyimi

I Manisa Organize Sanayisi’nde üniversite bürosunda fakülte temsilciliği (7 Ay)

II Erasmus LLP programı kapsamında İngiltere’de Ulus & Co firmasında halkla ilişkiler departmanında stajyer (3 Ay)

III (2012 - 2013) Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü (Arş. Gör.)

IV (2013 - 2017) Ege Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü (Arş. Gör.) (35. Madde)

V (2017-2018) VU Amsterdam Üniversitesi'nde Misafir Araştırmacı (1 yıl)

IV (2018 -) Ege Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü (Arş. Gör.) (35. Madde)

Ödüller

I (2010) Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fakülte ve Bölüm Birinciliği

II (2013) Türkiye Ekonomi Kurumu, Yüksek Lisans Tez Teşvik Ödülü

Yayınlar

- **Çelik, O.**, Selim, S. (2013) "Temel İnsan Sermayesi Modeli: Türkiye Örneği", 1. Ekonomik Yaklaşım Uluslararası İktisat Kongresi, Gazi Üniversitesi, 24-25 Ekim 2013, ANKARA.
- **Çelik, O.**, Selim, S. (2013) "Türkiye’de İşgücü Piyasasında Cinsiyete Dayalı Ücret Farklılığı", 13. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Orta Doğu Üniversitesi, 4-6 Aralık 2013, ANKARA.
- Selim, S., Kırgel, D. H., **Çelik, O.**, Yazıcıoğlu, H. (2014) "Türkiye’de İşsizliğin Sosyoekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve Yönetim Dergisi*, 10(22): 1-25. (Alan İndeksli)
- **Çelik, O.**, Selim, S. (2014) "Türkiye’de Kamu ve Özel Sektör Ücret Farklılıklarının Kantil Regresyon Yaklaşımı ile Analizi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1): 205-232. (ECONLIT)
- Doğan, K. C., **Çelik, O.**, Recepoğlu, M. (2014) "Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajans Faaliyetlerinin Beşeri Sermaye ve Dış Ticaret Yönlü Analizi", *Global Journal of Economics and Business Studies*, 3(6): 39-50. (Alan İndeksli)
- Selim, S., **Çelik, O.** (2014) "Bireysel Emeklilik Fonlarını Belirleyen Faktörler: OECD Örneği", *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(28): 188-208. (Alan İndeksli)
- **Çelik, O.**, Akdeniz, C., Doğan, A. (2015) "Çevresel Kuznets Eğrisi: Avrasya Ekonomileri İçin Mekansal Bir Ekonometrik Uygulama", 1. Avrasya Uluslararası Enerji Sorunları Kongresi, İZMİR.

- **Çelik, O., Selim, S.,** (2016) "Gender-Based Regional Wage Differentials in Turkish Labour Market: Quantile Regression Approach", *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX(2):168-193. (ECONLIT)
- Kaymaz, Y., **Çelik, O.** (2016) "Yeni İktisadi Coğrafya Yaklaşımı Çerçevesinde Kara Limanı Kavramının İncelenmesi: GZFT Analizi", ICEB 2016, SARAJEVO / BOSNA HERSEK.
- **Çelik, O., Karadağ, M.** (2017) "Avrupa Birliği Ülkelerinde Emek Payının Temel Belirleyicileri: Mekansal Ekonometrik Analiz", V. Anadolu International Conference in Economics, Econanadolu 2017, ESKİŞEHİR.
- **Çelik, O., Erer, D., Erer, E.** (2017) "Küresel Krizin, Bireysel Emeklilik Fonları Volatilitesi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", 360 Derece Gençlerle 4. Uluslararası Öğrenci Kongresi, MANİSA.
- **Çelik, O., Erer, D., Erer, E.** (2018) "2008 Küresel Krizinin, Bireysel Emeklilik Fonları Oynaklığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", *Sosyoekonomi*, 26(35): 139-152. (ECONLIT)
- **Çelik, O., Erer, E.** (2018) "Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 18(2): 289-305. (ESCI)

Tablo E1: AB-15 ve Türkiye'nin Emek Gelir Payının Hesaplanmasında Kullanılan Verilerin Erişilebilir Tarihleri

Ülke	Katma Değer		GSYH		Çalışan Ödemeleri		Karşılık Gelir		Dolaylı Vergiler		Sabit Sermaye		Toplam İstihdam		İşveren Sayısı		
	SNA68	SNA93	SNA93	SNA08	SNA08	SNA93	SNA08	SNA93	SNA08	SNA93	SNA68	SNA08	SNA93	SNA08	SNA93	İşçİ Sayısı	İşveren Sayısı
Avusturya	1970-1996	1976-2008	1976-2008	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1970-1996	1995-2014	1976-2008	1995-2014	1990-2017	1990-2017	1995-2017	1995-2017
Belçika	1970-1995	1995-2008	1985-2012	1995-2014	1985-2012	1985-2012	1995-2014	1995-2014	1995-2014	-	1995-2008	1995-2008	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Danimarka	1970-1995	1966-2008	1966-2012	1995-2014	-	-	1995-2014	1995-2014	1995-2014	-	1966-2008	1995-2014	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Finlandiya	1970-1996	1975-2008	1975-2012	1995-2014	1975-2012	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1970-1996	1995-2014	1975-2008	1995-2014	1990-2017	1990-2017	1989/1995-2017	1989/1995-2017
Fransa	1977-1997	1959-2009	1950-2011	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1977-1997	1995-2014	1959-2009	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Almanya	1970-1994	1991-2008	1970-2012	1995-2014	1991-2012	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1970-1994	1995-2014	1991-2008	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Yunanistan	1970-1988	1985-2008	1995-2012	1995-2014	2000-2012	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	-	1995-2008	1995-2008	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Yunanistan	1970-1995	1990-2008	2002-2012	1999-2014	2002-2012	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1980-1995	1999-2014	1990-2008	1999-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
İtalya	1970-1997	1970-2008	1970-2013	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1970-1997	1995-2015	1970-2008	1995-2015	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Lüksemburg	1970-1995	1985-2008	1995-2012	-	1995-2012	-	1995-2012	1995-2012	1995-2012	-	1985-2012	-	1995-2012	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Hollanda	1970-1995	1969-2008	1969-2012	1995-2014	1980-2012	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1995-2014	1970-1995	1995-2014	1969-2008	1995-2014	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Portekiz	1970-1995	1988-2010	1988-2013	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1977-1995	1995-2015	1988-2010	1995-2015	1986-2017	1986-2017	1986-2017	1986-2017
İspanya	1980-1996	1980-2008	1970-2012	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1999-2014	1980-1996	1999-2014	1980-2008	1999-2014	1986-2017	1986-2017	1986-2017	1986-2017
İsviçre	1970-1994	1993-2008	1993-2013	1995-2015	1993-2013	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1970-1994	1995-2015	1993-2008	1995-2015	1990-2017	1990-2017	1987-2017	1987-2017
İngiltere	1970-1995	1970-2005	1986-2012	1995-2015	1987-2012	1995-2015	1995-2015	1995-2015	1995-2015	-	1987-2012	1995-2015	1995-2015	1983-2017	1983-2017	1983-2017	1983-2017
Türkiye	1970-2006	1998-2007	-	2009-2015	2009-2015	2009-2015	2009-2015	2009-2015	2009-2015	1970-2006	2009-2015	-	2009-2015	1990-2017	1990-2017	2006-2017	2006-2017

Not: [A]: 1950-1977 verisi olarak gayri safi sabit sermaye oluşumu dikkate alınmıştır. [B]: 1977-1994 verisi olarak gayri safi sabit sermaye oluşumu dikkate alınmıştır.

Tablo E2: Hesaplanan LIS_1 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1959					0.71											
1960					0.69											
1961					0.72											
1962					0.73											
1963					0.75											
1964					0.77											
1965					0.77											
1966			0.67		0.77											
1967			0.68		0.77											
1968			0.69		0.78											
1969			0.68		0.78						0.67					
1970	0.61		0.7	0.66	0.78	0.65		0.59	0.51	0.46	0.68				0.77	
1971	0.63		0.72	0.69	0.79	0.67		0.6	0.53	0.51	0.7				0.77	
1972	0.63		0.7	0.7	0.79	0.68		0.57	0.54	0.51	0.7				0.78	
1973	0.66		0.68	0.69	0.79	0.69		0.57	0.53	0.49	0.7				0.76	
1974	0.66		0.72	0.68	0.81	0.7		0.59	0.52	0.5	0.72				0.76	
1975	0.69	0.8	0.73	0.73	0.84	0.7		0.62	0.54	0.6	0.73				0.78	
1976	0.74	0.81	0.72	0.75	0.85	0.7		0.61	0.53	0.57	0.72				0.81	
1977	0.74	0.81	0.72	0.76	0.83	0.7		0.57	0.53	0.6	0.73	0.81			0.85	
1978	0.77	0.81	0.73	0.73	0.72	0.7		0.56	0.53	0.58	0.73	0.75			0.84	
1979	0.74	0.79	0.74	0.71	0.73	0.7		0.59	0.52	0.59	0.75	0.72			0.81	
1980	0.75	0.81	0.77	0.72	0.74	0.73		0.71	0.6	0.62	0.74	0.76			0.82	
1981	0.76	0.77	0.76	0.74	0.75	0.73		0.7	0.61	0.62	0.72	0.8			0.82	
1982	0.74	0.74	0.74	0.73	0.76	0.72		0.69	0.61	0.54	0.72	0.81			0.78	
1983	0.72	0.72	0.74	0.73	0.75	0.7		0.68	0.6	0.51	0.7	0.78			0.77	
1984	0.73	0.7	0.72	0.73	0.74	0.7		0.66	0.59	0.52	0.67	0.7			0.76	
1985	0.73	0.69	0.73	0.75	0.73	0.69		0.64	0.59	0.58	0.67	0.66			0.77	
1986	0.72	0.68	0.74	0.75	0.7	0.69		0.62	0.57	0.58	0.68	0.64			0.76	
1987	0.73	0.68	0.77	0.76	0.7	0.7		0.62	0.57	0.61	0.7	0.65			0.76	0.82
1988	0.72	0.68	0.78	0.76	0.69	0.69		0.58	0.57	0.6	0.69	0.67			0.76	0.82
1989	0.72	0.68	0.76	0.76	0.68	0.68		0.57	0.57	0.62	0.67	0.65			0.77	0.82
1990	0.72	0.71	0.76	0.79	0.68	0.68		0.56	0.58	0.64	0.68	0.66			0.79	0.83
1991	0.72	0.71	0.76	0.84	0.69	0.72		0.58	0.58	0.63	0.69	0.68			0.8	0.86
1992	0.73	0.71	0.74	0.81	0.69	0.73		0.58	0.59	0.65	0.7	0.7			0.78	0.85
1993	0.75	0.7	0.75	0.75	0.7	0.73		0.57	0.59	0.67	0.71	0.67			0.74	0.83
1994	0.75	0.69	0.73	0.72	0.7	0.72		0.57	0.57	0.6	0.69	0.65			0.71	0.8
1995	0.73	0.68	0.71	0.68	0.71	0.71	0.38	0.57	0.51	0.62	0.68	0.64	0.62	0.64	0.64	
1996	0.72	0.69	0.72	0.69	0.72	0.7	0.38	0.56	0.51	0.62	0.68	0.65	0.63	0.68	0.62	
1997	0.72	0.69	0.72	0.67	0.71	0.69	0.39	0.54	0.52	0.63	0.66	0.65	0.64	0.69	0.66	
1998	0.71	0.69	0.75	0.66	0.71	0.69	0.39	0.52	0.52	0.64	0.66	0.65	0.64	0.69	0.68	
1999	0.71	0.7	0.75	0.66	0.71	0.7	0.41	0.51	0.52	0.61	0.68	0.65	0.63	0.69	0.7	
2000	0.7	0.69	0.72	0.65	0.71	0.71	0.41	0.49	0.51	0.62	0.68	0.66	0.63	0.71	0.71	
2001	0.7	0.71	0.74	0.65	0.71	0.7	0.42	0.48	0.51	0.66	0.68	0.66	0.63	0.73	0.73	
2002	0.69	0.71	0.75	0.65	0.72	0.7	0.45	0.47	0.52	0.64	0.69	0.67	0.63	0.74	0.72	
2003	0.69	0.71	0.76	0.66	0.72	0.7	0.44	0.48	0.52	0.61	0.69	0.67	0.63	0.72	0.71	
2004	0.68	0.69	0.75	0.66	0.72	0.68	0.44	0.49	0.52	0.62	0.68	0.66	0.63	0.71	0.71	
2005	0.67	0.69	0.74	0.67	0.72	0.67	0.45	0.51	0.53	0.6	0.66	0.67	0.64	0.71	0.7	
2006	0.66	0.69	0.74	0.67	0.72	0.66	0.45	0.54	0.54	0.56	0.65	0.66	0.64	0.69	0.7	
2007	0.66	0.68	0.77	0.65	0.72	0.65	0.45	0.54	0.54	0.55	0.64	0.65	0.65	0.7	0.71	
2008	0.66	0.71	0.79	0.67	0.72	0.66	0.46	0.57	0.55	0.61	0.65	0.66	0.66	0.73	0.69	
2009	0.68	0.73	0.81	0.73	0.75	0.7	0.48	0.57	0.57	0.68	0.69	0.66	0.66	0.77	0.71	0.37
2010	0.67	0.7	0.78	0.71	0.75	0.68	0.5	0.54	0.57	0.63	0.67	0.66	0.67	0.72	0.7	0.37
2011	0.67	0.71	0.77	0.71	0.75	0.68	0.5	0.51	0.57	0.62	0.67	0.66	0.67	0.73	0.69	0.36
2012	0.68	0.73	0.76	0.73	0.76	0.7	0.5	0.51	0.58	0.63	0.68	0.64	0.65	0.76	0.68	0.38
2013	0.69	0.73	0.76	0.73	0.76	0.7	0.47	0.51	0.58		0.68	0.64	0.65	0.76	0.68	0.38
2014	0.69	0.72	0.76	0.72	0.77	0.7	0.48	0.5	0.58		0.68	0.63	0.65	0.76	0.66	0.39
2015									0.58			0.62		0.75	0.66	0.4

Tablo E3: Hesaplanan LIS_2 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1959					0.92											
1960					0.91											
1961					0.93											
1962					0.94											
1963					0.96											
1964					0.97											
1965					0.96											
1966					0.96											
1967					0.96											
1968					0.96											
1969					0.94						0.67					
1970					0.94						0.68					
1971					0.94						0.7					
1972					0.94						0.7					
1973					0.94						0.7					
1974					0.95						0.72					
1975				0.83	0.97						0.73					
1976				0.84	0.97						0.72					
1977				0.85	0.95						0.73					
1978				0.81	0.82						0.73					
1979				0.79	0.83						0.75					
1980				0.8	0.84						0.83					
1981				0.82	0.84						0.82					
1982				0.81	0.85						0.81					
1983				0.81	0.84						0.8					
1984				0.81	0.82						0.78					
1985		0.7		0.82	0.81						0.78					
1986		0.69		0.82	0.78						0.79					
1987		0.68		0.83	0.78						0.8				0.87	
1988		0.68		0.82	0.76						0.8				0.87	
1989		0.68		0.83	0.75						0.78				0.86	
1990		0.71		0.86	0.76				0.73		0.79				0.88	
1991		0.71		0.91	0.77				0.74		0.8				0.91	
1992		0.71		0.87	0.76				0.74		0.81				0.9	
1993		0.71		0.82	0.77				0.74		0.81			0.79	0.89	
1994		0.7		0.78	0.76				0.72		0.79			0.76	0.86	
1995	0.81	0.75	0.79	0.74	0.78	0.8	0.65		0.68	0.72	0.77	0.78	0.76	0.68	0.7	
1996	0.8	0.76	0.8	0.74	0.79	0.8	0.65		0.68	0.72	0.77	0.79	0.76	0.72	0.68	
1997	0.8	0.76	0.8	0.72	0.78	0.79	0.65		0.68	0.74	0.75	0.78	0.77	0.72	0.72	
1998	0.8	0.76	0.82	0.7	0.77	0.78	0.65		0.68	0.75	0.75	0.78	0.77	0.72	0.73	
1999	0.8	0.77	0.81	0.71	0.78	0.79	0.66	0.58	0.68	0.71	0.76	0.78	0.76	0.73	0.76	
2000	0.79	0.77	0.77	0.7	0.77	0.8	0.67	0.57	0.67	0.72	0.76	0.79	0.77	0.74	0.76	
2001	0.79	0.78	0.8	0.7	0.78	0.79	0.67	0.56	0.67	0.76	0.77	0.79	0.76	0.77	0.79	
2002	0.78	0.78	0.81	0.7	0.78	0.78	0.7	0.53	0.68	0.74	0.77	0.8	0.76	0.77	0.78	
2003	0.78	0.78	0.81	0.71	0.79	0.78	0.69	0.54	0.68	0.7	0.78	0.8	0.77	0.76	0.77	
2004	0.77	0.76	0.8	0.7	0.78	0.76	0.68	0.56	0.68	0.71	0.76	0.79	0.77	0.74	0.77	
2005	0.76	0.75	0.8	0.72	0.79	0.75	0.69	0.58	0.69	0.68	0.74	0.8	0.77	0.74	0.75	
2006	0.75	0.75	0.79	0.72	0.79	0.74	0.69	0.6	0.7	0.59	0.72	0.79	0.77	0.73	0.76	
2007	0.75	0.75	0.82	0.7	0.78	0.73	0.69	0.61	0.69	0.58	0.72	0.77	0.75	0.74	0.76	
2008	0.75	0.77	0.83	0.72	0.78	0.74	0.69	0.64	0.7	0.63	0.73	0.78	0.75	0.76	0.75	
2009	0.75	0.79	0.86	0.78	0.81	0.78	0.71	0.63	0.72	0.7	0.76	0.78	0.75	0.8	0.77	0.57
2010	0.74	0.77	0.82	0.76	0.8	0.76	0.72	0.6	0.72	0.65	0.75	0.77	0.75	0.76	0.76	0.58
2011	0.74	0.77	0.81	0.76	0.81	0.76	0.71	0.57	0.72	0.64	0.75	0.77	0.75	0.76	0.74	0.57
2012	0.75	0.79	0.8	0.79	0.82	0.78	0.7	0.56	0.74	0.66	0.75	0.75	0.74	0.79	0.74	0.59
2013	0.76	0.79	0.8	0.78	0.82	0.78	0.68	0.56	0.73		0.75	0.74	0.73	0.8	0.73	0.57
2014	0.77	0.78	0.8	0.77	0.82	0.78	0.69	0.55	0.73		0.75	0.74	0.74	0.79	0.72	0.58
2015									0.73			0.72		0.79	0.72	0.58

Tablo E4: Hesaplanan LIS_3 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1959					1.03											
1960					1.02											
1961					1.03											
1962					1.05											
1963					1.06											
1964					1.06											
1965					1.06											
1966					1.06											
1967					1.06											
1968					1.05											
1969					1.02						0.67					
1970					1.02						0.68					
1971					1.01						0.7					
1972					1.02						0.7					
1973					1.02						0.7					
1974					1.02						0.72					
1975				0.87	1.03						0.73					
1976				0.89	1.03						0.72					
1977				0.89	1						0.73					
1978				0.85	0.87						0.73					
1979				0.83	0.88						0.75					
1980				0.85	0.89						0.88					
1981				0.86	0.89						0.87					
1982				0.85	0.9						0.86					
1983				0.85	0.89						0.85					
1984				0.85	0.87						0.83					
1985		0.7		0.86	0.86						0.83					
1986		0.69		0.86	0.83						0.84					
1987		0.69		0.86	0.82						0.86				0.89	
1988		0.69		0.86	0.8						0.85				0.89	
1989		0.68		0.86	0.79						0.84				0.88	
1990		0.71		0.89	0.8				0.81		0.85				0.91	
1991		0.71		0.94	0.8				0.82		0.85				0.94	
1992		0.71		0.91	0.8				0.82		0.87				0.93	
1993		0.71		0.85	0.81				0.81		0.87			0.81	0.91	
1994		0.7		0.81	0.8				0.8		0.85			0.79	0.88	
1995	0.85	0.79	0.83	0.76	0.81	0.85	0.79		0.76	0.78	0.82	0.85	0.83	0.7	0.73	
1996	0.84	0.8	0.84	0.77	0.82	0.85	0.78		0.76	0.77	0.81	0.86	0.83	0.73	0.71	
1997	0.85	0.8	0.84	0.75	0.81	0.84	0.78		0.77	0.8	0.8	0.85	0.84	0.74	0.75	
1998	0.84	0.8	0.86	0.73	0.8	0.83	0.78		0.77	0.8	0.8	0.85	0.83	0.74	0.76	
1999	0.84	0.81	0.84	0.73	0.81	0.83	0.79	0.55	0.77	0.75	0.81	0.85	0.83	0.74	0.79	
2000	0.83	0.8	0.8	0.73	0.81	0.84	0.79	0.54	0.76	0.77	0.81	0.85	0.83	0.76	0.79	
2001	0.83	0.82	0.83	0.72	0.81	0.83	0.8	0.53	0.75	0.81	0.81	0.86	0.83	0.79	0.81	
2002	0.83	0.82	0.84	0.73	0.82	0.82	0.82	0.5	0.76	0.79	0.82	0.86	0.83	0.79	0.81	
2003	0.82	0.81	0.84	0.74	0.82	0.82	0.82	0.51	0.76	0.75	0.82	0.87	0.84	0.78	0.8	
2004	0.81	0.79	0.83	0.73	0.82	0.8	0.8	0.52	0.76	0.75	0.8	0.86	0.83	0.76	0.8	
2005	0.8	0.78	0.82	0.74	0.82	0.79	0.81	0.54	0.77	0.72	0.78	0.87	0.83	0.76	0.78	
2006	0.8	0.78	0.82	0.74	0.82	0.78	0.81	0.55	0.77	0.6	0.76	0.85	0.83	0.74	0.79	
2007	0.79	0.78	0.84	0.72	0.81	0.77	0.8	0.56	0.77	0.59	0.76	0.83	0.81	0.76	0.79	
2008	0.79	0.8	0.85	0.74	0.82	0.79	0.8	0.59	0.78	0.64	0.76	0.84	0.79	0.78	0.77	
2009	0.79	0.82	0.88	0.81	0.84	0.82	0.82	0.59	0.8	0.72	0.8	0.84	0.79	0.81	0.79	0.67
2010	0.78	0.8	0.84	0.79	0.83	0.8	0.82	0.56	0.8	0.67	0.78	0.83	0.79	0.78	0.79	0.69
2011	0.78	0.8	0.83	0.79	0.84	0.8	0.81	0.53	0.8	0.65	0.78	0.82	0.79	0.78	0.77	0.67
2012	0.79	0.82	0.82	0.81	0.85	0.82	0.8	0.53	0.82	0.67	0.79	0.81	0.78	0.81	0.77	0.69
2013	0.8	0.82	0.82	0.81	0.85	0.82	0.79	0.52	0.81		0.79	0.8	0.78	0.81	0.76	0.67
2014	0.8	0.81	0.83	0.8	0.85	0.82	0.8	0.51	0.81		0.79	0.79	0.78	0.81	0.74	0.67
2015									0.81			0.78		0.8	0.75	0.67

Tablo E5: Hesaplanan LIS_4 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1959					1.05											
1960					1.03											
1961					1.05											
1962					1.07											
1963					1.08											
1964					1.09											
1965					1.08											
1966					1.08											
1967					1.08											
1968					1.07											
1969					1.03											
1970					1.02											
1971					1.02											
1972					1.03											
1973					1.02											
1974					1.02											
1975				0.85	1.04											
1976				0.87	1.03											
1977				0.87	1.01											
1978				0.83	0.85											
1979				0.8	0.85											
1980				0.82	0.87						0.86					
1981				0.84	0.87						0.85					
1982				0.83	0.88						0.84					
1983				0.83	0.87						0.82					
1984				0.83	0.85						0.8					
1985		0.7		0.84	0.83						0.8					
1986		0.69		0.84	0.8						0.81					
1987		0.68		0.84	0.79						0.83				0.88	
1988		0.68		0.84	0.77						0.82				0.88	
1989		0.68		0.85	0.76						0.81				0.87	
1990		0.71		0.88	0.77				0.75		0.82				0.9	
1991		0.71		0.93	0.78				0.76		0.82				0.93	
1992		0.71		0.9	0.78				0.76		0.84				0.92	
1993		0.71		0.83	0.78				0.76		0.84			0.8	0.9	
1994		0.7		0.79	0.78				0.74		0.82			0.77	0.87	
1995	0.83	0.77	0.81	0.74	0.79	0.83	0.64		0.68	0.73	0.79	0.81	0.78	0.68	0.7	
1996	0.82	0.77	0.82	0.75	0.8	0.82	0.63		0.68	0.73	0.78	0.82	0.79	0.72	0.68	
1997	0.82	0.78	0.81	0.73	0.79	0.81	0.64		0.69	0.76	0.77	0.81	0.8	0.72	0.72	
1998	0.82	0.77	0.84	0.71	0.78	0.8	0.64		0.69	0.76	0.77	0.82	0.79	0.72	0.74	
1999	0.82	0.79	0.82	0.71	0.79	0.81	0.66	0.57	0.69	0.71	0.78	0.81	0.79	0.73	0.77	
2000	0.81	0.78	0.78	0.71	0.79	0.82	0.67	0.56	0.68	0.73	0.78	0.82	0.79	0.74	0.77	
2001	0.8	0.8	0.81	0.7	0.79	0.8	0.67	0.55	0.67	0.78	0.78	0.83	0.79	0.78	0.8	
2002	0.8	0.79	0.82	0.71	0.8	0.8	0.71	0.51	0.68	0.76	0.79	0.83	0.79	0.78	0.79	
2003	0.8	0.79	0.83	0.71	0.8	0.8	0.71	0.53	0.69	0.71	0.79	0.84	0.79	0.76	0.78	
2004	0.78	0.77	0.81	0.71	0.8	0.78	0.69	0.55	0.69	0.71	0.77	0.82	0.79	0.75	0.78	
2005	0.77	0.76	0.81	0.72	0.8	0.77	0.7	0.57	0.7	0.68	0.75	0.83	0.79	0.75	0.76	
2006	0.76	0.76	0.8	0.72	0.8	0.75	0.71	0.6	0.7	0.59	0.73	0.82	0.79	0.73	0.77	
2007	0.76	0.75	0.83	0.7	0.79	0.73	0.7	0.6	0.7	0.57	0.73	0.79	0.77	0.74	0.77	
2008	0.76	0.78	0.84	0.72	0.8	0.76	0.7	0.64	0.71	0.63	0.73	0.81	0.76	0.76	0.75	
2009	0.76	0.8	0.87	0.79	0.83	0.8	0.72	0.63	0.74	0.71	0.77	0.8	0.76	0.8	0.77	0.53
2010	0.75	0.78	0.83	0.77	0.82	0.77	0.74	0.59	0.74	0.65	0.76	0.79	0.76	0.76	0.77	0.54
2011	0.75	0.78	0.82	0.77	0.82	0.77	0.73	0.56	0.74	0.64	0.75	0.79	0.76	0.77	0.75	0.52
2012	0.77	0.8	0.81	0.8	0.83	0.79	0.71	0.56	0.76	0.66	0.76	0.77	0.75	0.8	0.75	0.55
2013	0.77	0.8	0.81	0.79	0.83	0.8	0.69	0.55	0.75		0.76	0.76	0.74	0.8	0.74	0.53
2014	0.78	0.79	0.81	0.78	0.84	0.8	0.71	0.54	0.75		0.77	0.75	0.75	0.8	0.72	0.54
2015									0.75			0.73		0.79	0.72	0.55

Tablo E6: Hesaplanan LIS_5 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1990	0.84	0.87	0.86	0.93	0.81	0.76		0.75	0.81	0.71	0.78	0.93		0.87	0.96	
1991	0.84	0.86	0.85	0.99	0.82	0.79		0.75	0.82	0.7	0.78	0.98		0.88	1	
1992	0.85	0.86	0.83	0.96	0.81	0.81		0.76	0.82	0.72	0.79	0.94		0.86	0.98	
1993	0.86	0.86	0.84	0.9	0.82	0.82		0.74	0.82	0.76	0.8	0.9		0.83	0.96	
1994	0.87	0.84	0.81	0.86	0.81	0.8		0.73	0.8	0.67	0.78	0.89		0.8	0.93	
1995	0.85	0.83	0.79	0.8	0.83	0.79	0.71	0.73	0.72	0.69	0.78	0.89	0.86	0.73	0.74	
1996	0.84	0.84	0.79	0.82	0.83	0.79	0.7	0.71	0.72	0.68	0.77	0.9	0.86	0.78	0.71	
1997	0.84	0.83	0.8	0.79	0.82	0.78	0.7	0.68	0.73	0.7	0.76	0.9	0.88	0.78	0.76	
1998	0.83	0.83	0.83	0.77	0.81	0.78	0.69	0.65	0.73	0.7	0.75	0.91	0.87	0.77	0.77	
1999	0.83	0.85	0.82	0.77	0.81	0.79	0.7	0.63	0.72	0.67	0.76	0.89	0.86	0.78	0.8	
2000	0.81	0.83	0.79	0.75	0.8	0.8	0.71	0.61	0.71	0.68	0.76	0.89	0.85	0.79	0.81	
2001	0.81	0.84	0.81	0.74	0.8	0.79	0.69	0.59	0.71	0.71	0.77	0.92	0.82	0.82	0.83	
2002	0.8	0.84	0.82	0.75	0.8	0.79	0.73	0.57	0.71	0.7	0.78	0.92	0.82	0.82	0.82	
2003	0.8	0.84	0.83	0.76	0.81	0.79	0.72	0.58	0.72	0.66	0.78	0.92	0.81	0.81	0.81	
2004	0.77	0.81	0.82	0.75	0.81	0.78	0.69	0.6	0.72	0.67	0.77	0.9	0.8	0.79	0.82	
2005	0.77	0.81	0.82	0.77	0.81	0.77	0.71	0.62	0.72	0.65	0.76	0.91	0.83	0.79	0.8	
2006	0.76	0.81	0.81	0.77	0.82	0.75	0.7	0.64	0.73	0.61	0.74	0.88	0.82	0.77	0.81	
2007	0.76	0.8	0.84	0.74	0.8	0.74	0.7	0.65	0.73	0.59	0.74	0.87	0.81	0.78	0.82	
2008	0.77	0.82	0.86	0.76	0.81	0.75	0.72	0.7	0.73	0.65	0.75	0.87	0.79	0.81	0.8	
2009	0.79	0.85	0.9	0.84	0.85	0.8	0.75	0.69	0.76	0.74	0.79	0.88	0.75	0.86	0.82	0.62
2010	0.78	0.82	0.85	0.82	0.84	0.77	0.78	0.65	0.76	0.69	0.79	0.86	0.79	0.81	0.82	0.61
2011	0.77	0.83	0.85	0.82	0.85	0.77	0.78	0.61	0.76	0.68	0.79	0.84	0.79	0.82	0.8	0.59
2012	0.78	0.85	0.83	0.85	0.86	0.79	0.79	0.61	0.78	0.69	0.8	0.82	0.75	0.85	0.8	0.6
2013	0.79	0.86	0.83	0.85	0.86	0.79	0.75	0.61	0.77		0.81	0.82	0.76	0.86	0.79	0.6
2014	0.8	0.85	0.84	0.84	0.87	0.79	0.75	0.6	0.77		0.81	0.78	0.8	0.85	0.77	0.59
2015									0.77			0.76		0.84	0.78	0.59

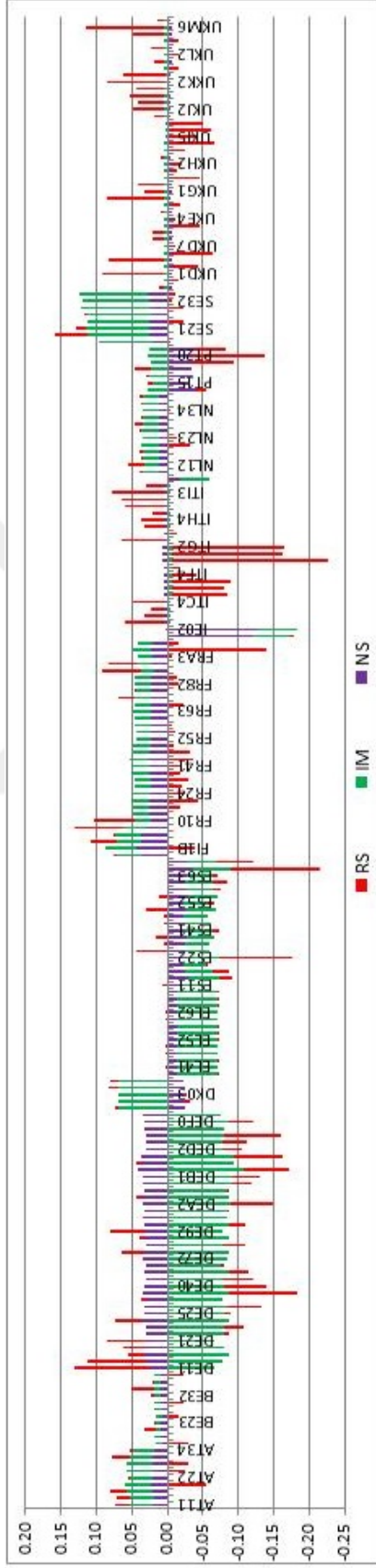
Tablo E7: Hesaplanan LIS_6 Verileri (AB-15 ve Türkiye)

Yıllar	AT	BE	DK	FI	FR	DE	EL	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK	TR
1990		0.86	0.82	0.8	0.77	0.73		0.71	0.8	0.69	0.75	0.88		0.79	0.92	
1991		0.84	0.81	0.85	0.78	0.76		0.71	0.81	0.68	0.75	0.93		0.8	0.96	
1992		0.85	0.8	0.82	0.77	0.77		0.72	0.72	0.7	0.76	0.89		0.78	0.94	
1993		0.84	0.81	0.76	0.78	0.78		0.7	0.72	0.72	0.77	0.84		0.74	0.92	
1994		0.83	0.77	0.73	0.77	0.76		0.69	0.7	0.64	0.75	0.83		0.72	0.9	
1995	0.81	0.81	0.75	0.77	0.79	0.75	0.66	0.69	0.63	0.65	0.75	0.83	0.79	0.71	0.71	
1996	0.8	0.82	0.76	0.79	0.79	0.75	0.65	0.67	0.63	0.64	0.74	0.84	0.79	0.74	0.69	
1997	0.79	0.82	0.76	0.75	0.78	0.74	0.65	0.65	0.64	0.66	0.73	0.85	0.79	0.74	0.73	
1998	0.78	0.82	0.79	0.74	0.77	0.74	0.64	0.61	0.64	0.66	0.72	0.85	0.78	0.74	0.75	
1999	0.79	0.81	0.79	0.73	0.77	0.75	0.65	0.59	0.63	0.63	0.73	0.84	0.75	0.75	0.78	
2000	0.77	0.79	0.76	0.72	0.77	0.76	0.66	0.57	0.62	0.64	0.74	0.84	0.75	0.76	0.78	
2001	0.77	0.8	0.78	0.71	0.76	0.75	0.63	0.56	0.62	0.68	0.74	0.86	0.74	0.79	0.8	
2002	0.76	0.81	0.79	0.72	0.77	0.75	0.68	0.54	0.63	0.66	0.75	0.86	0.73	0.79	0.79	
2003	0.75	0.8	0.8	0.73	0.78	0.75	0.67	0.55	0.63	0.65	0.75	0.87	0.73	0.78	0.79	
2004	0.74	0.77	0.79	0.72	0.77	0.74	0.63	0.57	0.67	0.65	0.74	0.84	0.73	0.76	0.79	
2005	0.73	0.77	0.79	0.74	0.78	0.73	0.65	0.58	0.67	0.63	0.73	0.85	0.74	0.76	0.78	
2006	0.72	0.77	0.78	0.74	0.78	0.71	0.65	0.6	0.68	0.59	0.71	0.83	0.74	0.74	0.79	
2007	0.72	0.77	0.81	0.71	0.77	0.7	0.64	0.62	0.68	0.58	0.71	0.82	0.74	0.75	0.79	
2008	0.73	0.79	0.83	0.74	0.77	0.71	0.66	0.66	0.68	0.64	0.72	0.83	0.75	0.78	0.77	
2009	0.75	0.81	0.86	0.81	0.81	0.76	0.69	0.66	0.71	0.72	0.76	0.83	0.75	0.83	0.8	0.58
2010	0.74	0.79	0.82	0.78	0.81	0.74	0.72	0.62	0.71	0.67	0.76	0.82	0.76	0.78	0.79	0.58
2011	0.73	0.79	0.82	0.79	0.81	0.74	0.72	0.58	0.71	0.66	0.76	0.8	0.76	0.79	0.78	0.56
2012	0.75	0.81	0.8	0.81	0.82	0.75	0.73	0.58	0.73	0.67	0.77	0.78	0.75	0.82	0.78	0.57
2013	0.76	0.82	0.81	0.81	0.82	0.75	0.7	0.58	0.72		0.78	0.77	0.75	0.82	0.77	0.57
2014	0.76	0.81	0.81	0.81	0.83	0.75	0.7	0.58	0.72		0.78	0.74	0.75	0.82	0.75	0.56
2015									0.72			0.72		0.81	0.76	0.57

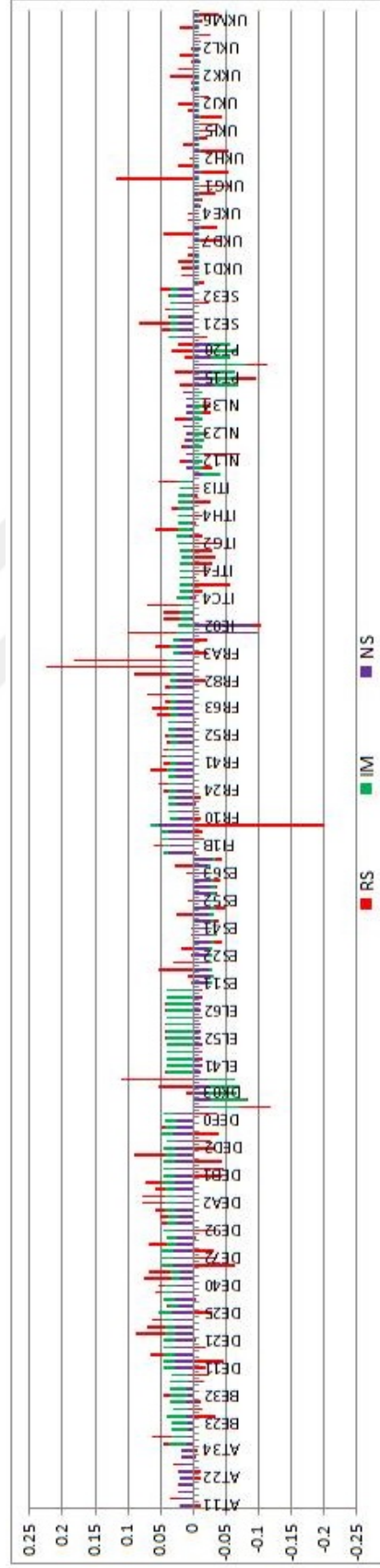
Tablo E8: AB-15 Ülkelerinin Düzey-2 Bölge Adları

Kod	Bölge Adı	Kod	Bölge Adı	Kod	Bölge Adı	Kod	Bölge Adı	Kod	Bölge Adı
AT11	Burgonya (AT)	DE14	Chemnitz	FR26	Bourgogne (NUTS 2013)	NL33	Zuid Holland	UKL2	East Wales
AT12	Niederösterreich	DE15	Leipzig	FR30	Nord Pas de Calais (NUTS 2013)	NL34	Zeeland	UKM2	Eastern Scotland (NUTS 2013)
AT13	Wien	DE16	Sachsen-Anhalt	FR41	Lorraine (NUTS 2013)	NL41	Noord Brabant	UKM3	South Western Scotland (NUTS 2013)
AT21	Kärnten	DE17	Schleswig-Holstein	FR42	Alsace (NUTS 2013)	NL42	Limburg (NL)	UKM5	North Eastern Scotland Highlands and Islands
AT22	Steiermark	DE18	Thüringen	FR43	Franche Comté (NUTS 2013)	PT11	Norte	UKM6	Highlands and Islands
AT31	Oberösterreich	DK01	Hovedstaden	FR51	Pays de la Loire (NUTS 2013)	PT15	Algarve	UKN0	Northern Ireland (UK)
AT32	Salzburg	DK02	Sjælland	FR52	Bretagne (NUTS 2013)	PT16	Centro (PT)		
AT33	Tirol	DK03	Syddanmark	FR53	Poitou Charentes (NUTS 2013)	PT17	Área Metropolitana de Lisboa		
AT34	Vorarlberg	DK04	Midtjylland	FR61	Aquitaine (NUTS 2013)	PT18	Alentejo		
BE10	Bruxelles	DK05	Nordjylland	FR62	Midi Pyrénées (NUTS 2013)	PT20	Região Autónoma dos Açores (PT)		
BE21	Antwerpen	EL30	Attiki	FR63	Limousin (NUTS 2013)	PT30	Região Autónoma da Madeira (PT)		
BE22	Limbürg (BE)	EL41	Voreio Aigaió	FR71	Rhône Alpes (NUTS 2013)	SE11	Stockholm		
BE23	Oost-Vlaanderen	EL42	Notio Aigaió	FR72	Auvergne (NUTS 2013)	SE12	Östra Mellansverige		
BE24	Vlaams-Brabant	EL43	Kriti	FR81	Languedoc Roussillon (NUTS 2013)	SE21	Småland med öarna		
BE25	West-Vlaanderen	EL51	Anatoliki Makedonia, Thraci	FR82	Provence Alpes Côte d'Azur (NUTS 2013)	SE22	Sydsvertige		
BE31	Brabant Wallon	EL52	Kentriki Makedonia	FR83	Corse (NUTS 2013)	SE23	Västsvertige		
BE32	Hainaut	EL53	Dytiki Makedonia	FRA1	Guadeloupe (NUTS 2013)	SE31	Norra Mellansverige		
BE33	Lüttge	EL54	Ipeiros	FRA2	Martinique (NUTS 2013)	SE32	Mellersta Norrland		
BE34	Luxembourg (BE)	EL61	Thessalia	FRA3	Guyane (NUTS 2013)	SE33	Övre Norrland		
BE35	Prov. Namur	EL62	Ionia Nisia	FRA4	La Réunion (NUTS 2013)	UKC1	Tees Valley and Durham		
DE11	Stuttgart	EL63	Dytiki Ellada	FRA5	Mayotte (NUTS 2013)	UKC2	Northumberland and Tyne and Wear		
DE12	Karlsruhe	EL64	Sτέρα Ellada	IE01	Border, Midland and Western (NUTS 2013)	UKD1	Cumbria		
DE13	Freiburg	EL65	Peloponnisos	IE02	Southern and Eastern (NUTS 2013)	UKD3	Greater Manchester		
DE14	Tübingen	ES11	Galicia	ITC1	Piemonte	UKD4	Lancashire		
DE21	Oberbayern	ES12	Principado de Asturias	ITC2	Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	UKD6	Cheshire		
DE22	Niederbayern	ES13	Cantabria	ITC3	Liguria	UKD7	Merseyside		
DE23	Oberpfalz	ES21	Pais Vasco	ITC4	Lombardia	UKE1	East Yorkshire and Northern Lincolnshire		
DE24	Oberfranken	ES22	Comunidad Foral de Navarra	ITF1	Abruzzo	UKE2	North Yorkshire		
DE25	Mittelfranken	ES23	La Rioja	ITF2	Molise	UKE3	South Yorkshire		
DE26	Unterfranken	ES24	Aragón	ITF3	Campania	UKE4	West Yorkshire		
DE27	Schwaben	ES30	Comunidad de Madrid	ITF4	Puglia	UKF1	Derbyshire and Nottinghamshire		
DE30	Berlin	ES41	Castilla y León	ITF5	Basilicata	UKF2	Leicestershire, Rutland and Northamptonshire		
DE40	Brandenburg	ES42	Castilla-La Mancha	ITF6	Calabria	UKF3	Lincolnshire		
DE50	Bremen	ES43	Extremadura	ITG1	Sicilia	UKG1	Herefordshire, Worcestershire and Warwickshire		
DE60	Hamburg	ES51	Cataluña	ITG2	Sardegna	UKG2	Shropshire and Staffordshire		
DE71	Darmstadt	ES52	Comunidad Valenciana	ITH1	Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	UKG3	West Midlands		
DE72	Gießen	ES53	Illes Balears	ITH2	Provincia Autonoma di Trento	UKH1	East Anglia		
DE73	Kassel	ES61	Andalucía	ITH3	Veneto	UKH2	Bedfordshire and Hertfordshire		
DE80	Mecklenburg-Vorpommern	ES62	Región de Murcia	ITH4	Friuli Venezia Giulia	UKH3	Essex		
DE91	Braunschweig	ES63	Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	ITH5	Emilia Romagna	UKI3	Inner London West		
DE92	Hannover	ES64	Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	ITI1	Toscana	UKI4	Inner London East		
DE93	Lüneburg	ES70	Canarias (ES)	ITL2	Umbria	UKI5	Outer London East and North East		
DE94	Weser-Ems	FI19	Länsi Suomi	ITL3	Marche	UKI6	Outer London South		
DEA1	Düsseldorff	FI1B	Helsinki Uusimaa	ITL4	Lazio	UKI7	Outer London West and North West		
DEA2	Köln	FI1C	Etelä Suomi	LU00	Luxembourg	UKJ1	Berkshire, Buckinghamshire and Oxfordshire		
DEA3	Münster	FI1D	Pohjois ja Itä Suomi	NL11	Groningen	UKJ2	Surrey, East and West Sussex		
DEA4	Detmold	FR10	Île de France	FI20	Ljand	UKJ3	Hampshire and Isle of Wight		
DEA5	Arnsberg	FR21	Champagne-Ardenne (NUTS 2013)	NL13	Drenthe	UKI4	Kent		
DEB1	Koblenz	FR22	Picardie (NUTS 2013)	NL21	Overijssel	UKK1	Gloucestershire, Wiltshire and Bristol/Bath area		
DEB2	Trier	FR23	Haute Normandie (NUTS 2013)	NL22	Gelderland	UKK2	Dorset and Somerset		
DEB3	Rheinhesen-Pfalz	FR24	Centre (FR) (NUTS 2013)	NL23	Flevoland	UKK3	Comwall and Isles of Scilly		
DEC0	Saarland	FR25	Basse Normandie (NUTS 2013)	NL31	Utrecht	UKK4	Devon		
DED2	Dresden			NL32	Noord Holland	UKL1	West Wales and The Valleys		

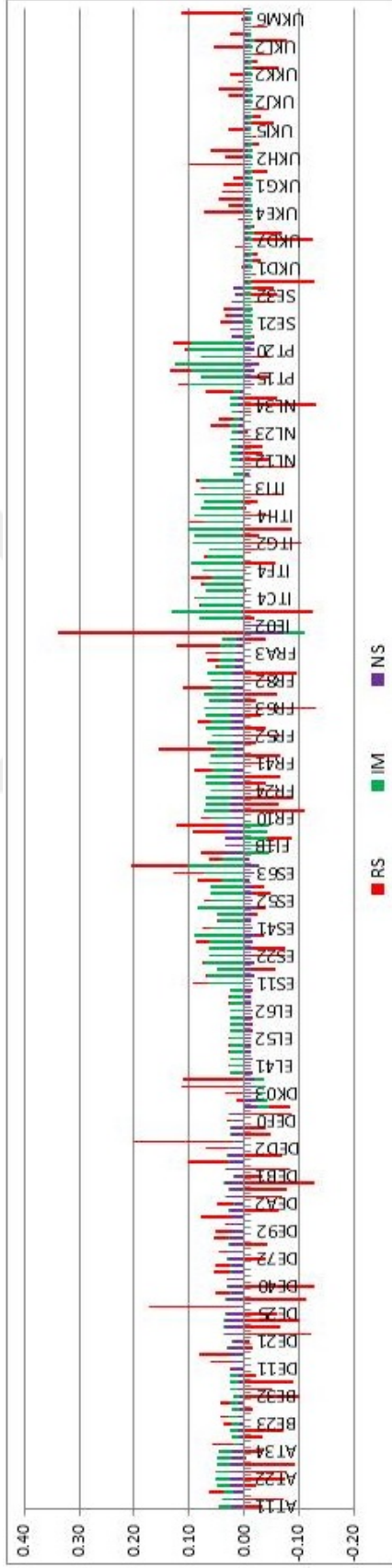
Şekil E3: İnşaat Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

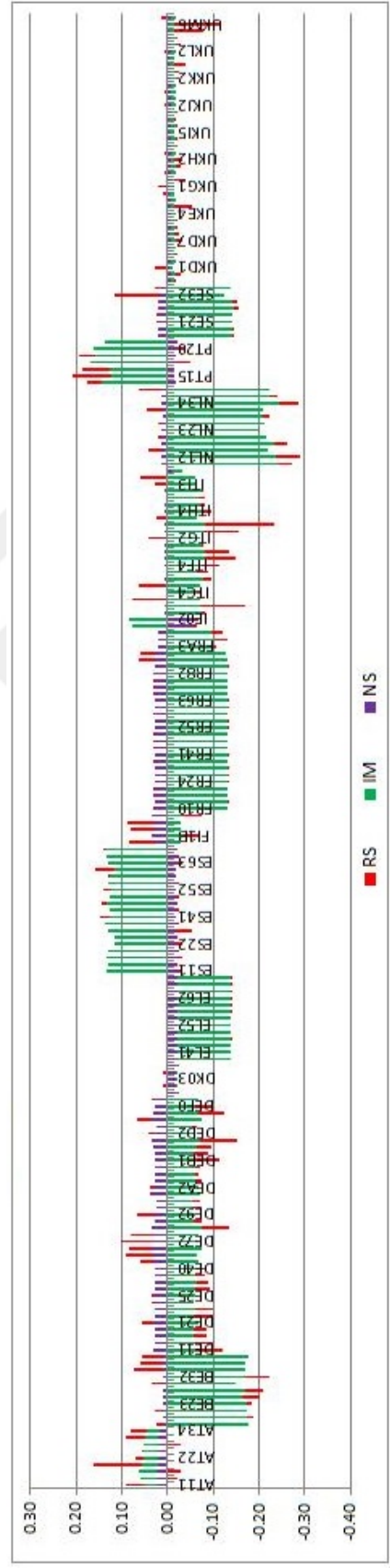
Şekil E4: Toptan ve Perakende Satış Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

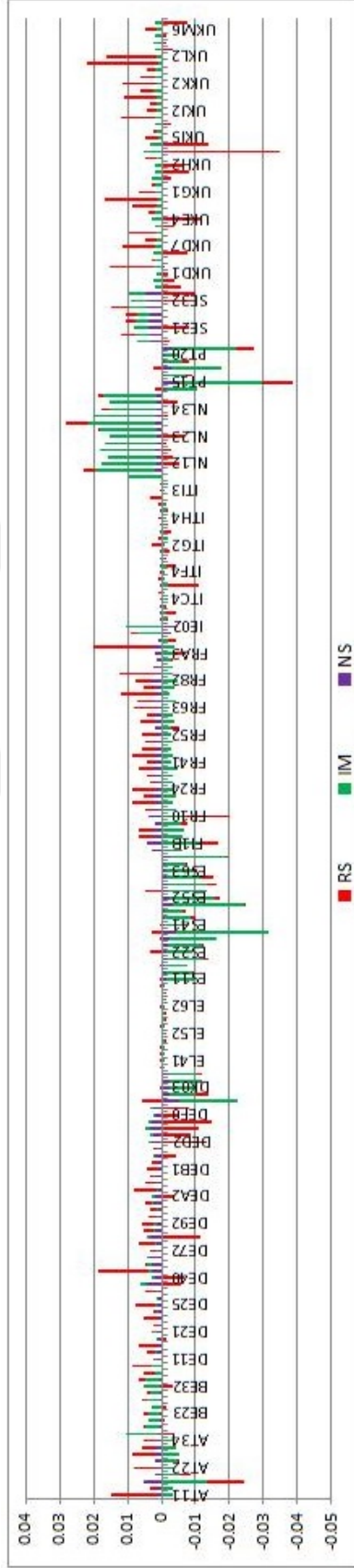
Şekil E5: Bilgi ve İletişim Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

Şekil E6: Finans Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

Şekil E7: Gayrimenkul Sektöründe, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

Şekil E8: Profesyonel Hizmetlerde, Bölgesel Emek Gelir Paylarının Değişimleri

